

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Oliver Sacks

Dayanacak Bir Bacak

Çeviren: Selâhattin Erkanlı

YAŞANT

YKY

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://trantey.com>

Karısını Şapka Sanan Adam kitabıyla büyük ilgi gören ve ilginç nörolojik vakaları “insancı” bir bakış açısıyla anlatan Dr. Oliver Sacks, *Dayanacak Bir Bacak*’ta bu kez hasta koltuğuna kendisi uzanıyor.

Norveç’te ıssız bir dağda bir boğayla karşılaşması, bacağına sakatlanmasına neden oluyor. Geçirdiği rutin olması beklenen operasyondan uyandığında bacağına vücudunun bir parçası olmadığını hissetmesiye şaşırtıcı bir tıp yolculuğunu başlatıyor. Hastane yaşamını, doktor-hasta ilişkilerini ve hastanın bedenine yabancılaşmasını bir tıp adamı gözüyle anlatıyor Sacks. Hastalık ve iyileşme dönemine dair bu deneyimler, “hasta olma” haline dair sürükleyici bir anlatı olmanın yanı sıra, kimliğin bedensel temelleri üzerine aydınlatıcı bir inceleme sunuyor.

Kapak fotoğrafı: Nahide Dikel

OLIVER SACKS

Dayanacak Bir Bacak

Çeviren:
Selâhattin Erkanlı

Yaşantı

Yapı Kredi Yayınları - 3105
Edebiyat - 920

Dayanacak Bir Bacak / Oliver Sacks
Özgün adı: A Leg to Stand On
Çeviren: Selâhattin Erkanlı

Kitap editörü: Esin Eşkinat
Düzelti: Ömer Şişman

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.
Sanayi Mahallesi, 1673 Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul

1. baskı: İstanbul, Mayıs 2010
ISBN 978-975-08-1785-4

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2008
Sertifika No: 12334
Copyright © 1999, Oliver Sacks

Bütün yaym hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

DAYANACAK BİR BACAK

Oliver Sacks 1933 yılında Londra'da doktorlar ve bilim insanlarının çoğunlukta olduğu bir ailenin (annesi cerrah, babası aile hekimiydi) üyesi olarak dünyaya geldi. Tıp eğitimi Oxford Üniversitesi'nde tamamladı, San Francisco Mt. Zion Hastanesi ve UCLA'da ihtisas yaptı. 1965'ten beri New York'ta yaşayan ve nöroloji alanındaki çalışmalarını sürdüren Sacks, 2007'de Columbia Üniversitesi Tıp Merkezi'ne Nöroloji ve Psikoloji Profesörü olarak atandı. 1966 yılında Bronx'taki Beth Abraham Hastanesi'nde nöroloji danışmanı olarak görev yaparken deneysel bir ilaçla tedavi ederek hayata döndürdüğü hastaları anlattığı *Uyanışlar* (2003, YKY) aynı adı taşıyan Oscar adayı bir filme uyarlandı ve Harold Pinter tarafından *A Kind of Alaska* adlı bir oyuna dönüştürüldü. Tourette sendromundan otizme çok farklı nörolojik vaka tarihçelerini anlattığı *Karısını Şapka Sanan Adam* (1996, YKY) ve *Mars'ta Bir Antropolog* (1997, İletişim) adlı kitaplarıyla uluslararası üne kavuşan Sacks, *Sesleri Görmek*'te (2001, YKY) sağır insanların dünyasını ve işaret dilini, *Renkkörleri Adası*'nda (1998, YKY) üyeleri renkkörü olan sıradışı bir topluluğu anlattı. Doktorluk deneyimini *Migren*'de (2002, İletişim), hastalık deneyimini *Dayanacak Bir Bacak*'ta (2001, İletişim) paylaşan yazarın benzersiz biyografisi 2001'de *Tungsten Dayı: Kimyasal Bir Çocukluğun Anıları* adıyla (2004, YKY) yayımlandı. *Oaxaca Journal* (2002) adlı bir gezi günlüğü de bulunan yazarın son kitabı, 2007'de yayımlanan *Müzikli: Müzik ve Beyin Öyküleri*'dir.

Selâhattin Erkanlı 1959 doğumlu, Robert Lisesi ve İstanbul Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. 1980-1988 döneminde çeşitli ulusal gazete ve dergilerde muhabir olarak çalıştı. 1988 yılından beri profesyonel turist rehberi olarak çalışmakta ve kitap çevirileri yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Giriş • 9

Teşekkür • 13

BİRİNCİ BÖLÜM

Dağ • 17

İKİNCİ BÖLÜM

Hasta Olmak • 33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Limbo • 85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yeniden Diriliş • 91

BEŞİNCİ BÖLÜM

Solvitur Ambulando • 107

ALTINCI BÖLÜM

Nekahet • 117

YEDİNCİ BÖLÜM

Anlamak • 153

Sonsöz (1993) • 167

Giriş

Thom Gunn şiirin “fırsatlarından” söz etmiştir. Bilimde de en az sanatta olduğu kadar sık “fırsatlarla” karşılaşılır: Bu fırsatlar Kekulé’nin yılanları gibi bir rüya metaforu, Newton’un elması gibi bir analogi, Arşimed’in “Evreka!”sı gibi aniden beklenmedik bir anlama bürünen bir olay biçiminde ortaya çıkabilir ve her biri birer evreka ya da tecelli olarak değerlendirilmelidir.

Tıpta fırsatlar hastalıklar, hasarlar ve hastalar sayesinde ortaya çıkar. Bu kitap da varlığını, Norveç’in bir dağında meydana gelen ve en azından sonuçları açısından ilginç olan bir hasara borçludur. Mesleğim hekimlikti ve ilk kez bir hasta konumunda bulunuyordum; artık hem hekim hem hastaydım. Yaramın (bir bacağımın kaslarının ve sinirlerinin ciddi biçimde ama bir komplikasyon yaratmadan hasar görmesinin) rutin ve sıradan bir vaka olduğunu düşünmüştüm. Oysa bu vakanın etkileri tahminimin çok üstündeydi: Bir biçimde felç olan ve yabancılaşan bacağım benimle ilgisi olmayan bir “nesne” gibiydi; kendimi tuhaf ve korkutucu bir kuyuya düşmüş gibi hissediyordum. Bu etkilerle nasıl başa çıkacağım hakkında en küçük bir fikrim yoktu ve asla iyileşemeyeceğimden korkuyordum. Düştüğüm kuyuda bir kâbus yaşadım; iyileşmek ise harika bir duyguydu. O zamandan beri, hayatın arka planında hazır bekleyen, genel sağlık görünümünün ardında gizlenen kâbusları ve harikaları daha derinden hissediyorum.

Yaralanmamın yarattığı etkilerden –periferik bir hasarın merkezi yankılarından– son derece rahatsız ve şaşkın bir hal-

deydim, kendi doktoruma da yeteri kadar güvenemediğim için Moskova'daki değerli nöropsikolog A.R. Luria'ya yazdım. Cevap mektubunda Luria şöyle diyordu: "Bu sendromlar çok yaygın olabilir, ama pek az dile getiriliyor." Yaram iyileşip de hekimliğe döndüğümde, bu saptamanın doğru olduğunu ben de gördüm. Yıllardır, beden imgesi ve egosu hasarlı yüzlerce hasta muayene ettim; her biri çeşitli nedenlerden ortaya çıkan bu bozukluklar sinirsel temelliydi ve bendeki bozuklukla özünde aynıydı. Kitabın son bölümünde bu çalışmanın ve sonuçlarının bir özeti yer alıyor.

Böylece birçok izleğin iç içe geçtiği bir anlatı ortaya çıktı: Yaramın ve iyileşmemin getirdiği özgül nörofizyolojik ve varoluşsal olaylar; hasta olma ve yeniden dış dünyaya dönme; doktor-hasta ilişkisinin karmaşıklığı ve özellikle de ikisinin birden aklını karıştıran bir konuda aralarındaki diyalog zorlukları; bulgularımı büyük bir hasta grubu üzerinde uygulamam, bunun getirdiği sonuçlar üzerine düşünceler – ve bütün bunların üzerinden, günümüzde nöroloji biliminin bir eleştirisi ve geleceğin nöroloji bilimine bir bakış.

Bu son bölüm kazanın meydana gelmesinden birkaç yıl sonra yazıldı. Varlığını bir Boston-New York tren yolculuğu sırasında Henry Head'in o muhteşem *Nöroloji Çalışmaları** adlı kitabını okumama borçlu; kendi vücudunda kesik bir sinirin etkilerini izlemesinden, beden imgesi ve vücut-müziği üzerine en genel kuramlara kadar, Head'in yaptığı yolculuk da benimkine çok benziyordu. Son bölümü Costa Rica'da bir dağda yazdım ve Norveç'te başlayan uzun yolculuğu burada tamamladım.

Son bölüm dışında, malzemeyi sistematik bir biçimde sunmadım. Kitap bir tür nöroloji romanı ya da kısa hikâye gibi okunabilir. Önemli olan, Luria'nın *Dünyası Parçalanmış Adam*** ve öteki "nörografilerinde" olduğu gibi, derin bir kişisel deneyimi ve nörolojik bir olguyu yansıtmasıdır.

Bütün bu süreçte, 1973 yılından 1977'deki ölümüne dek mektuplaşarak yakın dostluk kurduğum Luria'nın büyük yardımını ve desteğini gördüm. Mektuplarından birinde şöyle yazmıştı:

* *Studies in Neurology*, Henry Head, 1920

** *The Man with a Shattered World*, A.R. Luria, 1972

“Yepyeni bir alan keşfediyorsun... Lütfen gözlemlerini yayımla. Periferik bozukluklara ‘veteriner’ yaklaşımı engelleyecek bir şeyler yapabilir, daha derin ve insani bir tıbbın yolunu açabilirsin.” Bu kitabı, yeni ve daha derin bir tıbbın öncüsü merhum A.R. Luria’nın aziz anısına adıyorum.

O.W.S.

Londra ve New York

Eylül 1983

1993 BASKISINA EK

Kimi durumlar vardır, bir şeyi ilk kez görürüz, gerçek bir vahiy ya da içgörü gibi içimize doğar; kimi durumlarda da bir şeyi yeniden görür, onun uyandırdığı çağrışımları hatırlarız. 1974’te geçirdiğim bu travmatik deneyim, beş yıl sonra kuzeydeki Manitoulin adasında tatil yaparken meydana gelen bir olayla hafızamda yeniden canlandı. Burada, domuz yavrularının oynadığı bir tarlada dev bir dişi domuzla karşılaştım – Manitoulin’in ünlü dev domuzuyla. Görünüşünden çok etkilenmişim, biraz da kışkırtmak amacıyla, yavrusunu beslemekte olan domuza seslendim. Böyle devasa bir hayvan için fazla atik bir hareketle ayağa kalkarak bana doğru saldırdı. O dev domuz surati, paniğe kapılan ben zavallıya doğru yaklaştıkça büyüdü, büyüdü, sonunda her yanı kapladı. Bu dehşet veren yarı-sanrısız büyüme bana Norveç’teki boğayla karşılaşmamı hatırlattı. Odama döndüm ve önce “Dişi Domuz” başlıklı kısa bir metni ve sonra hızımı alamayıp “Dağdaki Boğa” adlı anlatıyı yazdım. (Kitabın ilk bölümü ayrı bir metin olarak bu adla yayımlandı.) Oradan başlayarak kitabı bitirdim. Geçirdiğim kazanın müsebbibi bir boğaysa, bu kitabın müsebbibi de bir domuz oldu.

Bu baskıda metni gözden geçirdim, küçük eklemeler yaptım, birkaç dipnot koydum. En büyük yenilik, yeni bir Sonsöz koymam oldu; burada geçirdiğim bütün deneyimi beyin ve zihin üzerine bazı yeni ve heyecan verici kavramlarla açıklamaya çalıştım.

O.W.S.

Teşekkür

“Belalı” bir hasta olduğumda bana tahammül gösteren bütün hekimlere, fizyoterapistlere, hemşirelere ve diğer herkese müteşekkirim. Daha sonra hasarlı bacağımda elektrik çalışmaları yapan Dr. Henry Fleck’e de minnetlerimi sunarım. Ayrıca bir dizi editöre teşekkür etmek istiyorum; Mary-Kay Wilmers, Robert Silvers, Ileene Smith, Kate Edgar, Jim Silberman ve hepsinden çok Colin Haycraft, orijinali 300.000 sözcüğü bulan bu metni düzenlemek gibi oldukça güç bir editörlük işini üstlendiler. Yaklaşık yirmi yıl sonra, 1974’teki deneyimin getirdiği ve şimdi “yanıtlanabilir” görünen bazı soruları yeniden gündeme getirmek benim için özel bir zevk oldu. Israel Rosenfeld’e, 1993’teki sonsözde ortaya koyduğum meseleler hakkında verimli bir tartışma başlattığı ve fikirlerini benimle serbestçe paylaştığı için teşekkür ederim. *Dayanacak Bir Bacak* adını öneren Jonathan Miller’a da özel bir teşekkür borçluyum.

Tıp bilimi her zaman, uygulamaya koyduğu tedavi süreçlerinin deneyimle test edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yüzden Platon, gerçek bir hekim olmak için kişinin tedavi etmeyi umduğu bütün hastalıkları, tanı koymayı üstlendiğı bütün kaza ve hasarları yaşamış olması gerektiğini söylerken haklıydı... Ben böyle bir adama güvenebilirim. Geri kalanlar, masasında oturup denizlerin, kayaların ve limanların resmini yapan, maket gemisini kendine zarar gelmeyecek şekilde yüzdüren kişiler gibidir. Böyleleri gerçek dünyayla karşı karşıya gelse, ne yapacağını bilemez.

Montaigne, *Denemeler* 3.13

BİRİNCİ BÖLÜM

Dağ

Bu uçsuz bucaksız sessizlikler dünyasında düşmanlık içeren hiçbir şey yoktu; ziyaretçi, sorumluluğu kendisinin yüklenmesi koşuluyla buraya kabul ediliyordu, hatta kabul bile edilmiyor, bu tahkimli alana girmesine göz yumuluyordu: bu hoşgörüde bir iyilik alameti yoktu; ziyaretçi temel bir kötülüğün, düşmanca olmayan, kişisel olmayan ama ölümcül olan bir kötülüğün farkına varıyordu.

Thomas Mann, *Büyülü Dağ*

Ayın 24'ü Cumartesi sabahı hava kapalı ve kasvetliydi ama günün ilerleyen saatlerinde düzeleceğe benziyordu. Tırmanışa erkenden başlayabilir, aşağıdaki meyve ağaçlarının arasından geçerek öğleye doğru dağın tepesine ulaşabilirdim. O zamana kadar belki de hava açar, zirvede harika bir manzarayla, ayaklarımın altında Hardanger fiyorduna uzanan alçak tepelerin ve fiyordun tümünün görülebildiği bir manzarayla karşılaşabilirdim. "Tırmanış" kayaları ve ipleri çağrıştırır. Ama bu o tür bir tırmanış değildi, yalnızca dik bir dağ patikasını tırmanacaktım. Herhangi bir sorun ya da zorlukla karşılaşacağımı düşünmüyordum. Güven ve keyif içinde yürüyüşün bir an önce gerçekleşmesini bekliyordum.

Kısa bir süre sonra yürüyüşüm başladı – rahat, uzun adımlarla, bir yandan bir yana salınarak hızla yol alıyordum. Şafak-

tan önce yürümeye başladım, yedi buçuk sularmda 600 metre-ye çıkmıştım. Sabah sisi dağılmaya başlamıştı bile. Önüme yürümemi yavaşlatan karanlık bir çam ormanı çıktı. Yavaşlamam biraz yolu kaplayan kökler biraz da ormana sığınmış minik bitkiler yüzündendi, yeni bir eğrelti otu, yosun ya da likenle karşılaştığımda mutlaka durup inceliyordum. Yine de dokuzu biraz geçte ormandan çıkmayı başardım ve fiyordun üzerinde 1800 metre yükselen büyük tepenin eteklerine vardım. Burada bir çit ve bir bahçe kapısıyla karşılaşınca şaşırdım, kapının üzerinde daha da şaşırtıcı bir uyarı vardı:

BOĞAYA DİKKAT!

Yazı Norveç dilindeydi, okuyamayanlar için de birini kovalayan komik bir boğa resmi yer alıyordu.

Durdum, resmi dikkatle inceledim ve kafamı kaşıdım. *Dağın tepesinde bir boğa mı?* Bir boğanın burada ne işi var? Aşağıdaki otlaklarda ve çiftliklerde koyun bile yoktu. Bu belki de bir tür şakaydı, tabela oraya köylüler ya da tuhaf bir şaka yapmak isteyen bir tırmanıcı tarafından konmuştu. Ya da gerçekten bir boğa vardı ve uçsuz bucaksız bir dağ otlığının ortasında otlarla ve çalılarla besleniyordu. Bu kadar tahmin yeter! Yola devam! Toprağın yapısı yine değişmişti. Orada burada kocaman kayaların olduğu taşlık bir yola dönüşmüştü; ama yer yer önceki gece yağın yağmurla çamur olmuş yumuşak toprak da vardı ve koca bir dağa hâkim bir hayvana yetecek kadar ot ve çalılarla kaplıydı. Patika çok dikti ve taşlarla işaretlenmesine rağmen yine de az kullanıldığı belliydi. Dünyanın kalabalık bir köşesi olmadığı kesindi. Benim dışımda başka kimse yoktu ve sanırım köylüler de çiftçilik, balıkçılık ve diğer faaliyetlerle dağlara çıkamayacak kadar meşguldüler. Ne güzel! Bütün dağ benim! Dağın tepesini göremesem de 900 metreye kadar tırmandığımı tahmin ediyordum ve önümdeki patika dik olmasına karşın, planladığım gibi öğleye kadar zirveye tırmanabilirdim. Böylece yola koyuldum, yolun dikliğine rağmen enerjim, dayanıklılığım, özellikle de jimnastik salonlarında uzun yıllar zor egzersizler ve ağırlık çalışmalarıyla güçlenmiş kuvvetli bacaklarım sayesinde hızlı

yürüyordum. Saat 11 civarında sisin dağılmasıyla zirve ilk kez görüldü; çok da uzağımda değildi, öğleye kadar tırmanabilirdim. Sis yer yer duruyor ve kayaların bazılarını gizliyordu. İri kayalar kimi zaman sisin içinde oturan devasa hayvanları andırıyordu ve ne oldukları ancak yakınına varıldığında anlaşılıyordu. Önümdeki şekilleri tanımlayana kadar kararsızlık içinde durduğum anlar oldu... Ama olay meydana geldiğinde hiçbir belirsizlik yoktu!

Gerçek *gerçeklikte* belirsizlik ya da sanrılardan eser yoktu. Sisin içinden yeni çıkmıştım, ev büyüklüğündeki bir kayayı dolanan yolda yürüdüğümünden ilerisini göremiyordum ve *karşılaşmaya* neden olan şey de önümü görememem oldu. Önümde duran şeyin üzerine doğruca yürüdüm – patıkada koca kayanın gizlediği devasa bir hayvan oturuyor, hatta yolu tamamen kaplıyordu. Boynuzlu kocaman bir kafası, şaşırtıcı büyüklükte beyaz bir gövdesi ve kocaman, sütbeyazı bir suratı vardı. Varlığımdan etkilenmeden, son derece sakın oturmayı sürdürdü, yalnızca kocaman suratını bana çevirdi. Ve o an, dehşetle bakan gözlerimin önünde, muhteşem bir hayvandan bir canavara dönüştü. Koca beyaz suratı giderek şişti ve kocaman yuvarlak gözlerine şeytani bir parıltı geldi. Suratı büyüdü, büyüdü ve sonunda evreni kaplayacak hale geldi. Boğa korkunç bir hale büründü – inanılmayacak kadar korkutucuydu; korkunç bir gücü, kötü niyetli ve hilekâr bakışları vardı. Artık her yönüyle şeytani görünüyordu. Önce bir canavara, şimdiyse Şeytan'ın ta kendisine dönüşmüştü.

Bir an için sükünetimi korudum ya da öyle göründüm, normal bir yürüyüş sonunda geri dönüyormuşum gibi, çok doğal bir hareketle 180 derece geri döndüm, yokuştan aşağı becerikli ve zarif bir havayla inmeye başladım. Ama sonra sinirlerim boşaldı, içimi korku kapladı, hayatta kalabilmek için koşmaya başladım; dik, çamurlu ve kaygan patikadan aşağıya, arada bir sisin içinde kaybolarak çılgınca, kör gibi koştum. Körlük ve çılgın bir panik! Dünyada bundan daha kötüsü ve daha *tehlikelisi* yoktur. Ne olduğunu tam olarak anlatamam. Tehlikeli patıkada yokuş aşağı koşarken yanlış bir adım atmış olmalıyım; ya gevşek bir kayaya bastım ya da boşluğa. Sanki o an hafızamdan si-

lindi; yalnızca “öncesi” ve “sonrası” var, “arası” yok. Bir an, deli gibi, kulaklarımda boğanın mı yoksa benim mi olduğunu anlamadığım soluma ve ayak sesleriyle koşuyordum; bir an sonra ise kısa ve dik bir yamacın dibinde yatıyordum, sol bacağım altımda tuhaf bir şekilde burkulmuş haldeydi ve dizimde o güne kadar hiç duymadığım korkunç bir acı vardı. Bir an çok güçlü ve enerjikken bir an sonra çaresizlik içinde olmak; bir an sağlığın zirvesindeyken bir an sonra sakat kalmak, bir an tüm güce ve yeteneklere sahipken bir an sonra hepsini kaybetmek – böyle bir değişikliği, böyle bir üzüntüyü kavramak zordur ve zihin açıklamalar arar durur.

Düşündüğüm ilk şey bir kaza olduğu ve *tanıdığım birinin* ciddi şekilde yaralandığıydı. Daha sonra, bu birinin ben olduğumu fark ettim; bununla beraber olayın ciddi olmadığı hissine kapıldım. Ciddi olmadığını göstermek için ayağa kalktım, daha doğrusu kalkmayı *denedim* ama yere düştüm, çünkü sol bacağım tamamen güçsüz ve hissizdi ve altımda bir makarna çubuğu gibi bükülüverdi. Ağırlık taşıyamıyordu, dizden geriye doğru büküldü ve acıyla bağırma yol açtı. Ama beni korkutan acıdan çok dizimin kırılğanlığı, cansızlığı, benim buna engel olamamam ve kontrol edemememdi – görünüşe göre bacağım felç olmuştu. Sonra, bir an için beni ele geçiren dehşet yok oldu, yerini “profesyonel tavır” aldı.

“Pekâlâ doktor,” dedim kendime, “lütfen bacağı inceler misin?”

Çok profesyonelce, hiç kişisel olmadan, fazla nazik de davranmadan, bir “vakayı” inceleyen bir cerrah gibi bacağımı inceledim, sağa sola çevirerek yokladım. Yoklarken de bulguları sanki bir sınıfın karşısındaymışçasına yüksek sesle mırıldandım:

“Baylar, dizde, kalçada hiç hareket yok... Kuadrisepsin* dizkapağından kopmuş olduğunu görüyoruz. Ama kopmasına rağmen esas boyunu kaybetmeyip yapısını korumuş – tamamen hissiz, ki bu sinir zedelenmesi anlamına gelebilir. Dizkapağı ana bağlantısını yitirmiş ve her yana döndürülebiliyor –işte böyle!– bir bilye gibi. Yuvasından çıkmış – onu tutacak hiçbir şey yok.

* Kuadriseps: Dörtlü uyluk kası. (Ed.n.)

Dizin kendisine gelince –burada tüm hareketleri uygulayarak anlattım– anormal bir hareket görüyoruz, birtakım patolojik hareketler var. Hiçbir direnç göstermeden oynatılabiliyor –burada topuğumu elimle tutup kalçama kadar götürdüm– ayrıca uzatılabiliyor ve çıkmış gibi görünüyor – gösterdiğim iki hareket de çığlık atmama neden oldu. “Evet baylar,” deyip bulgularımı özetledim, “etkileyici bir vaka! Kuadriseps tendonu tamamen yırtılmış. Kas felçli ve hissiz, – muhtemelen sinir zedelenmesi var. Diz eklemi boşta – geriye kaymış gibi. Muhtemelen diz çapraz bağını yırtmış. Kemikteki hasarı tam olarak anlayamıyorum – ama bir ya da iki kırık olabilir. Kayda değer bir şişlik var, muhtemelen doku ve eklem sıvısı, ama kan damarlarının yırtılmış olma ihtimali de var.”

Yüzümde alkış beklermiş gibi mutlu bir gülümsemeyle görünmeyen izleyicilerime döndüm. Sonra birdenbire “profesyonel” tavır ve *persona* çöktü ve bu “etkileyici vakanın” *ben* olduğumu fark ettim – *bendim, kendimdim*, çaresizdim ve muhtemelen ölecektim. Bacak hiçbir işe yaramazdı – kırılmış olsa bu kadar kötü olmazdı. Dünyanın ücra bir köşesinde, kimsenin olmadığı bir dağın tepesinde yapayalnızdım. Kimse nerede olduğumu bilmiyordu. Beni en çok korkutan da buydu. Burada yattığım yerde ölebilirdim ve kimsenin haberi olmazdı.

Kendimi hiç bu kadar yalnız, kaybolmuş, terk edilmiş ve çaresiz hissetmemiştim. O ana kadar yalnızlığımın ne kadar korkutucu ve ciddi olduğunu fark etmemiştim. Dağa tırmanırken kendimi “yalnız” hissetmemiştim (hoşlandığım bir iş yaparken yalnızlık çekmem). Yaramı incelerken yalnızlık hissetmemiştim (o hayali “ders” atmosferinin ne kadar rahatlatıcı olduğunu şimdi anlıyorum). Ama şimdi birdenbire, korkutucu bir yalnızlık duygusu her yanıma kaplamıştı. Birkaç gün önce birinin anlattığı, iki yıl önce tek başına bu dağa tırmanan “budala İngiliz”in hikâyesini hatırladım. Bir hafta sonra iki bacağı kırık, ölü bulunmuştu. Sıcaklığın geceleri ağustos ayında bile sıfırın çok altına düştüğü bir yükseklikteydim. Hava kararana kadar beni bulmaları gerekiyordu yoksa ölecektim. Aşağılara inmeliydim, inebilirsem tabii, ancak o zaman birilerinin beni görme ihtimali vardı. Olayları şimdi değerlendirdiğimde, bütün dağ tek ba-

şıma, sakat bir bacakla inebileceğim umuduna kapıldığımı ve ancak uzun bir süre sonra bunun rahatlatıcı bir hayalden başka bir şey olmadığını anladığımı hatırlıyorum. Yine de, kendime hâkim olursam, elimden geleni yaparsam, bir ihtimal başarılı olabilecektim.

Birden sakinleşip kendimi topladım. Her şeyden önce bacağıma hâkim olmalıydım. Dizimin herhangi bir hareketi acı verici, hatta fizyolojik açıdan kelimenin tam anlamıyla şok edici olmasına rağmen, bacağım yerde düz halde dururken oldukça rahat olduğumu fark ettim. Ama onu tutacak, destekleyecek bir kemik, bir “iç yapı” olmadığı için, yoldaki engebelerin dizde neden olabileceği hareketlere karşı savunması yoktu. Yani, dışarıdan bir desteğe, bir kırık tahtasına ihtiyaç vardı.

O anda alışkanlıklarımdan biri yardımuma koştu. Her koşulda yanıma bir şemsiye almayı âdet edinmiştim, kötü bir havada yürüyüşe çıktığımda (1,5 kilometrelik bir dağ yürüyüşü bile olsa) doğal bir alışkanlıkla yanıma şemsiyemi alırdım. Üstelik şemsiyeyi tırmanışta baston gibi kullanmıştım. Ve şimdi de en çok işe yarayacağı an gelmişti – bacağımı destekleyecekti – böyle bir destek olmadan kıpırdamam mümkün değildi. Şemsiyenin sapını koparttım ve yağmurluğumu iki parçaya ayırdım. Şemsiyenin uzunluğu mükemmeldi, ağır sopası tam bacağımın uzunluğundaydı; onu yağmurluğun şeritleriyle, dizimi sabitleyecek ama kan dolaşımını engellemeyecek kadar sıkıca bağladım. Yaralanmamdan bu yana yaklaşık yirmi dakika, belki biraz daha az bir süre geçmişti. Bütün bunlar bu kadar kısa bir sürede olabilir miydi? Saatim durdu mu diye baktım, ama saniye ibresi düzenli şekilde hareket ediyordu. *Onun* soyut, kişisel olmayan kronolojik zamanının benimkiyle hiçbir ilgisi yoktu – *benim* zamanım yalnızca kişisel dakikalardan, yaşam dakikalarından, hayati dakikalardan oluşuyordu. Kadrana bakarken, düzgünce dönen kolların hareketini, gökteki güneşin acımasız düzenliliğini, hayalimde dağdan inişimle özdeşleştirdim. Acele edemezdim; bu beni tüketirdi. Ağırdan da alamazdım; bu daha da kötü olurdu. Doğru yürüyüş hızını bulmak ve korumak zorundaydım.

Artık elimdeki imkânlarla ilgileniyordum, oysa daha önce ilgilendiğim tek şey yaramdı. Şükür ki bir arter ya da bir ana

damar yırtılmamıştı, çünkü dizin etrafında az bir şişlik vardı ve bacakta da bir soğuma ya da renk değişikliği görülüyordu. Kuadrisepsin paralize olduğu kesindi, ama detaylı bir nörolojik inceleme yapmamıştım. Düşerken omurlarımı ya da kafatasımı parçalamamıştım. Üç tane sağlam uzvum, savaşıcağım enerjim ve gücüm vardı. Tanrı'nın yardımıyla savaşıcaktım! Bu benim hayatımın mücadelesi olacaktı – hayatta kalmak için bir hayat mücadelesi.

Acele edemezdim – yalnızca ümit edebildim. Ama hava kararana kadar bulunamazsam ümitlerim yok olacaktı. Yine saatime baktım, izleyen kaygılı saatlerde bunu sık sık yapacaktım. Bu enlemde akşam ve alacakaranlık oldukça uzun sürerdi, saat 6 gibi başlar, hava giderek kararır ve soğurdu. Saat 7:30'da ortalık iyice kararacak ve soğuk artacaktı. En geç 8'e kadar bulunmam gerekiyordu. 8:30'da her yer zifiri karanlık olacaktı – görmek ve ilerlemek çok zorlaşacaktı. Büyük çaba sarf ederek egzersiz yaparsam geceyi sağ geçirme ihtimalim vardı ama bu ihtimal çok zayıftı. Bir an Tolstoy'un *Efendi ve Uşağı*'nı düşündüm – ama burada birbirini ısıtacak iki kişi yoktu. Keşke yanımda biri olsaydı! Bu düşünce birdenbire, çocukluğumdan beri okumadığım İncil'in sözleriyle aklıma geldi: "İki kişi bir kişiden iyidir... Biri düşerse, öteki kaldırır. Ama yalnız olup da düşenin vay haline! Onu kaldıran olmaz." Bu düşüncenin hemen ardından, yolda gördüğüm küçük bir hayvan eidetik belleğimle net şekilde canlandı; omurgası kırıktı ve felçli arka ayaklarını sürüyordu. Kendimi o yaratık gibi hissettim. Hayvan ve ölümlü olmanın ötesinde, farklı olarak değerlendirdiğim insanlık hissim de o anda yok oldu ve aklıma yine Vaiz'den bir bölüm geldi: "Çünkü insanların başına gelen hayvanların da başına geliyor. Biri nasıl ölüyorsa, diğeri de öyle ölüyor. İnsanın hayvandan üstünlüğü yoktur."

Bacağımı sarmakla meşgulken ölümün beni beklediğini yeniden "unutmuştum". Bunu hatırlatan yine Vaiz oldu. "Ama içimdeki yaşama içgüdüğü kuvvetli!" diye haykırdım kendi kendime, "yaşamak istiyorum – ve şansım varsa hâlâ yaşayabilirim. Ölme zamanımın geldiğini düşünmüyorum." Vaiz yeniden duyusuz ve tarafsız cevap verdi: "Her şeyin mevsimi, gök-

lerin altındaki her olayın zamanı vardır. Doğmanın zamanı var, ölmenin zamanı var..." Bu tuhaf ve duygusuz, ne soğuk ne sıcak, ne acımasız ne de hoşgörölü ama hoş ve gerçekçi açık sözlölüğü başkalarında, özellikle de ölümle yüz yüze olan ve bunu kendilerinden saklamayan hastalarda görmüştüm; Tolstoy'un "Hacı Murat"ının basit sonu, tam kavrayamasam da bende hayranlık uyandırmıştı – Murat, ölümcül yarayı aldığıında zihninden "duygusu olmayan görüntüler" akmıştı; şimdi bu durumla ilk kez ben, *kendim* karşılaşıyordum.

Bu görüntüler, sözcükler ve tutkusuz duygular zihnimden, söylendiği gibi, "şimşek hızıyla" geçmedi. Uzun sürdü –en azından yedi sekiz dakika– bu, rüyada değil gerçeklikte geçen süreydi; bunlar derin düşüncelerdi – ama beni görevlerimden alıkoymamışlardı. Beni gören kimse "düşüncelere daldığımı", işime ara verdiğimi söyleyemezdi. Tam tersine, hızlı ve becerikli tavırlarımdan ve görünüşümden, bacağıımı ustaca bağlayışımın, her şeyi hızla kontrol edip dağdan aşağı yürüyüşe geçmemden etkilenirdi.

Böylece yola koyuldum, daha önce hiç kullanmadığım bir tarzda, kabaca söylemek gerekirse kalçamla ve geriye kalan üç uzvumla hareket ediyordum. Yani kendimi kollarımla iterek ya da "kürek çekerek," sağlam bacağıımı dümen gibi kullanarak, gerektiğinde onunla fren yaparak, önümde güçsüz halde sallanan, sarılı sakat bacağımla sırt üstü kayıyordum. Bu tuhaf, kestirilemeyen ve doğal olmayan hareket tarzı için çok düşünmem gerekmedi. Düşünmeden yaptım ve kısa bir süre sonra da alıştım. Yamaçtan aşağıya hızlı ve rahat indiğimi gören biri herhalde, "Şuna bak, bu işte usta olmalı. Nasıl da kolay iniyor," derdi.

Yani bacağı olmayanların koltuk değneklerini kullanmak için *düşünmeleri* gerekmiyor, bunu sanki bütün ömürleri boyunca gizli gizli denemişler gibi "düşünmeden", "doğal" olarak yapıyorlar. Organizma, sinir sistemi her türde neredeyse sonsuz bir "manevra" ve "destek" hareket repertuarına sahip – bunlar "yedekte" tutulan, tamamen otomatik stratejiler. Gerektiğinde ortaya çıktıklarını görmeseydik, *potansiyel* olarak varolan bu kaynaklar hakkında hiçbir fikrimiz olamazdı.

Benim durumum da böyleydi. Patika düzgün ve çok dik olmadan devam ettiği sürece yeteri kadar işe yarayan bir hareket biçimiydi bu. Yolun bozuk olduğu yerlerde sol bacak her türlü engele takılıyordu, bunlardan kaçınmada son derece beceriksizdi – “aptal” ve “hissiz” olduğu için ona defalarca lanet ettim. Yolun zorlaştığı yerlerde bu güçsüz ve üstelik aptal bacağa göz kulak olmak zorundaydım. Yolun en tehlikeli bölümleri çok kaygan ya da çok dik yerlerdi, çünkü kontrolsüz kayıp dizimi bükebilir, bacağımın uyduruk sargısının fazla bir işe yaramadığını görebilirdim.

Bir yerde, can sıkıcı bir çarpmadan sonra, içimden bağırmak geldi ve avazım çıktığı kadar haykırdım; sesim bir tepeden diğerine yankılandı. Sessizliğin ortasındaki bu ani haykırış beni ürpertti ve korkuttu; sonra birden çoktandır aklımdan çıkmış olan boğanın bu sesle harekete geçebileceği korkusu içimi kapladı. Boğa ürkütücü görünüşüyle gözümde canlandı, öfkeyle kalkmış, boynuzlarıyla vurmaya ya da ezmeye için yokuş aşağı koşturuyordu. Dehşetle titreyerek, korkunç bir çaba ve acıyla kendimi yoldan attım ve bir kayanın arkasına gizlendim. Sessizlik yeniden güven verinceye kadar yaklaşık on dakika saklandım ve yeniden sürünerek inmeye devam ettim. Bağırmanın mı, yoksa bağırmaktan korkmamın mı daha budalaca olduğuna karar veremedim. Ne olursa olsun bağırılmaya karar verdim ve içimden bağırmak geldiğinde de, hâlâ boğanın alanında olduğumu, hâlâ beni dinliyor olabileceğini hatırlayıp kendimi tuttum; kendi kendime “Niye bağırayım ki? Nefesimi saklamalıyım. Yüzlerce metre karelik alanda tek başınayım,” dedim. Ve böylece sessizlik içinde inişimi sürdürdüm, boğanın duyabileceği korkusuyla ısıklık çalmaya bile cesaret edemiyordum. Nefes alırken bile sessiz olmaya çalışıyordum. Böyle, sessizce sürünerek saatler geçti.

Saat 13.30 sularında –iki saattir iniyordum– içinde üzerine basabileceğim taşlar olan ama iki bacakla bile geçmekte tereddüt edeceğim kabarmış bir dereye geldim. Burayı “kürek çekek” geçemeyeceğim açıktı. Ters dönüp iki kolumun üzerinde “yürümem” gerekiyordu – bu şekilde başım suyun üzerine ancak çıkıyordu. Su hızlı akıyordu, çalkantılıydı ve buz gibiydi. Sol

bacağım suyun içinde, desteksiz ve kontrolsüz bir halde dipteki taşlara çarpıyor, bazen gövdemle dik açı yapacak şekilde yana savruluyordu. Kalçam da dizim kadar kontrolsüzdü ama acı vermiyordu – buna karşılık dizim bükülüyor, yer değiştiriyor ve korkunç bir acı veriyordu. Bilincimin birkaç kez gittiğini hissettim ve bayılıp derede boğulmaktan korktum; sert bir ifadeyle ve tehditlerle kendime sıkı durmayı emrettim.

“Sıkı dur seni budala! Hayatta kalmak için sıkı dur! Kendini bırakırsan seni öldürürüm – bunu sakın unutma!”

Sonunda karşıya geçtiğimde soğuk, acı ve şoktan sarsılarak yere yıkıldım. Tükenmiş ve halsizdim, gücümün sonuna gelmiştim, birkaç dakika hareketsiz uzandım. Sonra tükenmişliğim yerini bir tür yorgunluğa, rahat ve hoş bir gevşekliliğe bıraktı.

“Burası ne kadar hoş,” diye düşündüm. “Biraz dinlensem ne olur? Belki biraz uyusam?”

İçimden gelen bu yumuşak ve derin sesle birden kendime geldim, ayıldım ve içim korkuyla doldu. Burası dinlenip uyuyacak “hoş bir yer” değildi. Öneri ölümcüldü ve birden dehşete düştüm, ama yumuşak ve baştan çıkarıcı tonu çekici gelmişti.

“Hayır,” dedim kendime “Bu konuşan ölümün ta kendisi – en tatlı, en ölümcül Siren sesiyle konuşuyor. Onu dinleme! Onu hiçbir zaman dinleme! İstesen de istemesen de gitmek zorundasın. Burada dinlenemezsin – hiçbir yerde dinlenemezsin. Bir tempo tutturmalı ve yola devam etmelisin.”

Bu iyi ses, bu “hayatın” sesi, kuvvet ve cesaret verdi. Titremem ve tereddüdüm geçti. Bir kez daha yola koyuldum ve bir daha duraksamadım.

Melodi, ritim ve müzik yardımına geldi. Dereyi geçmeden önce kaslarımla hareket etmiştim – yalnızca kaba güçle, güçlü kollarımla. Şimdiyse, deyim yerindeyse müzikle hareket ediyordum. Bunu hesaplayarak yapmadım, kendiliğinden oldu. Bir tür marşla ya da kürek çekme şarkısıyla bir ritim tutturdum, bazen Volga Kürekçileri Şarkısı bazen de kendime ait, “*Ohne Haste, ohne Rast!*” (“acele etmeden, dinlenmeden”) sözcüklerinin eşlik ettiği monoton bir şarkı. Goethe’nin sözcükleri hiç bu kadar işe yaramamıştı! Artık fazla yavaş ya da fazla hızlı gitmek konu-

sunda endişelenmek zorunda değildim. Müziğim vardı, ritmim vardı ve tempomun doğru olduğundan emindim. Müzik beni mükemmel bir şekilde koordine ediyordu – tâbi kılmak belki de daha doğru bir ifadeydi: Müziğin vuruşları içimde oluşuyordu ve tüm kaslarım buna uyuyordu – sol bacağımın sessiz ya da sağır kasları dışında. Nietzsche “Müzik dinlerken kaslarımızla dinleriz” demez mi? Üniversitedeki kürekçilik yıllarımda, dümencinin yönettiği bir tür kas orkestrası gibi, sekizimizin birden ritme tek vücut halinde tepki verdiğimizizi hatırladım.

Bu “müzik” mücadelemi daha az ümitsiz bir hale getirdi. Hatta Pavlov’un “kas memnuniyeti” diye adlandırdığına benzer, ilkel bir coşku duydum. Biraz sonra da güneş, sanki beni daha da memnun etmek için bulutların ardından çıkıp parıltıydı, beni sıcaklığıyla ovdu ve kuruttu. Bununla ve belki de başka şeylerle birlikte içimdeki havanın da iyiye doğru değiştiğini fark ettim.

Ancak bir süre tınlayan ve yankılanan bas bir sesle şarkıyı söyledikten sonra boğayı unuttuğumu fark ettim. Daha doğrusu korkumu unutmuştum; hem artık gerekli olmadığını düşünüyordum hem de zaten başından beri saçma olduğunu. Artık içimde buna ya da başka bir korkuya yer yoktu, çünkü her tarafım müzikle dolmuştu. Ve o gerçek (duyulabilir) müzik yokken bile, kas orkestram çalışıyordu – Harvey’in güzelim değişimiyle “bedenin sessiz müziği” buydu. Bu nağmelerle, hareketimin müziğiyle, müzik ben oldum – “müzik sürdüğü sürece, müzik sensin”. Başboş olan, bize katılamayan, hareketsiz ve sessiz yatan zavallı, kırık uzvumun dışında birbirinden ayrılmaz ve birbirleriyle uyum içindeki kas, hareket ve müzikten oluşan bir yaratıktım artık.

Çocukken bir kemanım vardı, sonra kazara kırıldı. Uzun zaman önce kemanım için hissettiklerimi şimdi bacağım için hissediyordum. İçimde hızlanan müziğin mutluluğu ve ruhumu yenilemesi, bir zamanlar bacağım olan bu kırık müzik aleti için duyduğum yeni, keskin ve derin bir kaybetme duygusuna karıştı. “Ne zaman iyileşecek?” diye düşündüm. “Kendi havasını ne zaman çalacak? Bedenin neşeli müziğine ne zaman katılacak?”

Saat ikiye geldiğinde bulutlar, aşağıdaki fiyordun ve dokuz saat önce yola çıktığım minik köyün muhteşem manzarasını gö-

rebileceğim kadar dağılmıştı. Önceki akşam Mozart'ın Büyük Do Minör Missa'sını dinlediğim eski kiliseyi görebiliyordum. Neredeyse sokakta tek tek insanları seçecektim – hayır, seçebiliyordum. Hava mı olağanüstü bir şekilde açıktı? Yoksa benim duyularımda mı olağanüstü bir açıklık vardı? Leibniz'in kendisini dünyaya tepeden bakan bir yükseklikte bulunduğu, eyaletlerin, kentlerin, göllerin, tarlaların, köylerin, mahallelerin ayaklarının altında serildiği rüyasını hatırladım. Tek bir kişiyi, toprağı süren bir köylüyü ya da çamaşır yıkayan yaşlı bir kadını görmek istediğinde, bakışlarını yöneltip odaklaması yetiyordu: "Teleskoba ihtiyacım yok, dikkatim yetiyor," demişti. Benim de ihtiyacım yoktu: Derin bir isteğin ıstırabı; insan görme, daha da önemlisi insanlar tarafından görülme ihtiyacı gözlerimi keskinleştirmişti. İnsanlar hiç bu kadar değerli ve uzak olmamışlardı. Onları sanki bir teleskopla izlerken çok yakınlarındaydım ama yine de uzaktım, dünyalarına ait değildim. Keşke bir bayrağım ya da bir işaret fişeğim olsaydı – ya da bir tüfeğim, haberci güvercinim ya da telsizim! Keşke 15 kilometre öteden duyulabilecek gerçek bir Gargantua çığlığı atabilseydim! 1500 metre yukarıda hayatta kalmak için mücadele eden sakat bir insan olduğunu başka nasıl bileceklerdi? Kurtarıcılarımın görüş alanı içindeydim ama belki yine de ölecektim. Duygularımda kişisel olmayan, evrensel bir şey vardı. "Beni, Oliver Sacks'ı kurtarın!" diye değil, "Bu yaralı canlıyı kurtarın! Hayat kurtarın!" diye bağırabilirdim; hastalarımın çok iyi bildiğim sessiz bir yakarıştı bu – uçurumun kenarında bulunan tüm güçlü, hayat dolu ve hakkıyla yaşayan canlıların yakarışıydı.

Muhteşem, bulutsuz bir gökyüzü ve kutup güneşinin soluk altın parıltısı altında saatler birbirini kovaladı. Olağanüstü görkemli bir öğleden sonrasıydı, toprak ve hava parıltılıydı, sakin, huzurluydu, etrafa güzellik yayıyordu. Mavi ve altın saatler geçtikçe, zihnimi anın bağlarından kopartıp özgürleştirecek kadar yumuşayan ve zorluklardan arınan inişimi sürdürdüm. Ruh halim yine değişmişti, ama bunu sonradan fark edecektim. Uzun zamandır unuttuğum mutlu anılar zihnime doldu: Bir mutluluk, kutsanmışlık olan güneşle boyanmış yaz günlerinin, ailem ve dostlarımla geçirdiğim, çocukluğuma dek giden öğleden sonraları. İki kaya arasındaki mesafede zihnimden yüzlerce

anı akıyordu ve her biri zengin, basit ve bütünlüklüydü, hiçbir aceleye gelmiyordu.

Anılarımdaki yüzler ve sesler hızla geçip gitmiyordu. Hiçbir kısaltma olmadan tüm sahneler yeniden yaşanıyor, tüm sohbetler yeniden duyuluyordu. En eski anılarımin tümü bahçemizdendi – Londra’daki eski büyük bahçemizin savaş öncesi halinden. Görür görmez neşeyle gözyaşlarına boğuldum – eski demir parmaklıkları yerli yerindeydi, çimenlik dümdüz ve uçsuz bucaksızdı, çimenler yeni kesilmiş ve düzeltilmişti (eski çim biçme aleti orada, köşede duruyordu); içinde saatlerce sallandığım, benden büyük yastıkları olan turuncu çizgili hamak; devasa çiçekleri beni müthiş etkileyen ve beş yaşındayken dünyanın Pisagorcı gizemini gösteren ayçiçekleri (çiçekleri oluşturan halka dizilişli çiçekçiklerin asal sayıların katları olduklarını keşfetmiştim ve dünyanın, daha sonra yaşayacağım her türlü bilimsel zevkin ilk örneği olacak düzen ve güzelliğini o zaman, 1938 yazında görmüştüm.) Elimde olmadan zihnimden akan bu düşünce ve görüntüler temelde mutluluk vericiydi, değerliydi. Ancak bir süre sonra kendime “Nedir bu halin?” diye sorabildim ve bunun ölüme hazırlık olduğunu fark ettim. Auden’in dediği gibi, “Bırak son düşüncelerin şükran duyguuları olsun”.

Saat altı civarında birden gölgelerin uzadığını fark ettim, güneş artık tepede değildi. Bir parçam, Yeşu gibi güneşi olduğu yerde tutup altın ve masmavi öğleden sonrasını sonsuza kadar uzatmayı düşünmüştü. Ama şimdi aniden akşam üzeri olduğunu fark etmiştim, yaklaşık bir saat sonra güneş batacaktı.

Kısa bir süre sonra, köyün ve fiyordun kesintisiz manzarasına sahip uzun sırta vardım. Sabah saat onda bu sırta ulaşmıştım: Bahçe kapısıyla düştüğüm yerin ortalarındaydı. Yani bir saatte tırmandığım yeri sakatlandıktan sonra yaklaşık yedi saatte inebilmişim. Her şeyi, büyük bir iyimserlikle ne kadar yanlış hesapladığımı anlamıştım – “kürek çekerek” inişim, uzun adımlı çıkışıma oranla altı kez daha yavaştı. Birinin diğerinin yarısı kadar hızlı olabileceğini, aşağıda yatan görece sıcak ve meskun köyden dört saat kadar süren çıkışı bu sürenin iki katında geri inerek alacakaranlık ya da karanlık basmadan en yukarıdaki köy evinin menziline girebileceğimi nasıl düşünebilmişim.

Yolculuğumun uzun saatlerinde, sıcak bir rahatlatıcı gibi, beni sevgi ve sıcak sütle besleyerek canlandıracak anaç bir kadının başımda beklediği, kocasının da yardım istemek için köye gittiği sıcak ve tatlı bir çiftlik evinin hayaline sıkıca sarılmıştım. İnşimin bitmek bilmeyen saatleri boyunca bu görüntüyle gizlice teselli bulmuştum ama şimdi bu yüksek sırtın ürperten berraklığında görüntü aniden, sönen bir mum gibi yok olmuştu.

Sabahleyin tırmanırken sisin gizlediklerini, köyün hâlâ ne kadar uzakta ve ulaşılamaz olduğunu şimdi görebiliyordum. Umudum tükenip yok olsa da köyü, özellikle de uzun akşam ışığında altın gibi parlayan, daha doğrusu kıpkırmızı kesilmiş olan kiliseyi görmek beni rahatlatıyordu. Akşam duası için dağınık halde kiliseye gidenleri görüyordum, içimde bu duanın benim için yapılacağı gibi tuhaf bir his vardı. Bir kez daha ve daha güçlü şekilde bir akşam önce kilisede oturup Büyük Do Minör Missa'yı izleyişimi hatırladım; anı o kadar güçlüydü ki, müzik hâlâ kulaklarımdaydı – o kadar canlı duyuyordum ki, bir an kilisede yeniden çalındığını ve mucizevi şekilde, havanın bir oyunuyla bana kadar ulaştığını düşündüm. Dinledikçe daha çok duygulandım, gözyaşlarına boğuldum ve birden dinlediğimin missa olmadığını fark ettim – hayır, missa değil, Requiem'di.* Zihnim, bilinçaltım –birinin yerine diğerini koymuştu. Bu da tuhaf, akustik bir hayal miydi, yoksa gerçekten de orada, aşağıda benim için Requiem'i mi söylüyorlardı?

Saat yediyi biraz geçince güneş dünyanın tüm sıcaklığını ve renklerini de alarak yok oldu. Daha ılıman iklimlerdeki günbatımının uzun süren ışık oyunlarından hiçbirisi yoktu – bu basit ve ani bir kutup fenomeni idi. Hava birden grileşerek soğudu; grilik ve soğukluk iliklerime kadar işledi.

Sessizlik yoğunlaştı. Etrafımda hiç ses duyulmuyordu. *Artık kendimi de duyamıyordum.* Her şey sessizliğe gömülmüş gibiydi. Zaman zaman, müthiş sessizlik ölüm sessizliğine dönüştüğünde öldüğümü düşünüyordum. Her şey durmuştu. Artık hiçbir şey olmuyordu. Bu sonun başlangıcı olmalıydı.

* Katolik ayinlerinde (ve Mozart'ın bestelerinde) missalar ekmek ve şarabı takdis etmek için, requiemler ise ölülerin ruhunu anmak için yapılan dualar ve bu dualara mahsus ilahilerdir. (Ed.n.)

Birden, inanılmaz bir şekilde, çok yakınımda bir bağıriş, uzun bir haykırış duydum. Döndüm ve biraz yukarımda, patikadan 10 metre kadar ilerde bir kayanın üzerinde duran bir adamın ve çocuğun kararan havadaki silüetlerini gördüm. Kurtarıcılarımı ancak onlar beni gördükten sonra görebilmiştim. Sanırım o son dakikalarda gözlerim önümdeki karanlık patikaya sabitlenmişti ya da belki de görmeden boşluğa bakıyordu – gün boyunca yaptığım gibi etrafa bakınmayı, sürekli olarak gözlerimle çevreyi taramayı bırakmışım. Hatta sanırım, kurtulmayı ve hayatta kalmayı umut etmekten vazgeçip, çevremle ilgimi tamamen kesmiştim. Böylece kurtuluş son anda bir mucize, bir lütuf olarak bilinmeyen bir yerden gelmişti. Birkaç dakika daha geçseydi hava göremeyecek kadar karanlık olacaktı. Bağırان adam silahını indiriyordu, yanındaki çocuk da silahlıydı. Aşağıya, yanıma doğru koştular. Durumumu açıklamam gerekmiyordu. İkisini –bu hayat verenleri– kucakladım ve öptüm. Berbat Norveççemle tepelerde olanları anlattım ve anlatamadıklarımı toprağa çizdim.

Çizdiğim boğa resmine ikisi birden güldü. Bu ikili çok şakacıydı, onlar güldükçe ben de güldüm – gülmemle birlikte, trajik gerilim boşaldı ve kendimi bir kez daha coşkulu ve komik bir şekilde canlı hissettim. Tepelerdeyken her türlü duyguyu yaşamıştım ama bir kez bile gülmemiştim. Şimdi gülmemi durduramıyordum – huzurun gülüşü, sevginin gülüşü, insanın varlığının en derinlerinden gelen kakhaha... Sessizlik, o son dakikalarda beni kuşatan ölüm sessizliği patlamıştı.

Baba ve oğul geyik avcılarıydı, yakında bir yerde kamp kurmuşlardı. Dışarıda, otların içinde bir ses, bir hareket duyup tüfeklerini almışlar, avlayacakları hayvanı düşünerek çıkmışlar ve kayadan aşağı baktıklarında avlarının ben olduğumu görmüşlerdi.

Avcılar mataralarından biraz *aquavit* verdiler – yakıcı içecek gerçekten de “hayat suyuydu”. “Merak etme,” dedi adam, “Köye iniyorum. İki saat içinde dönerim. Oğlum seninle kalacak. Güvendesin, boğa buraya ulaşamaz!”

Kurtulduğum andan itibaren anılarım canlılığını ve heyecanını yitirdi. Şimdi başkalarının elindeydim, hareket etmek ya da hissetmek için herhangi bir sorumluluk almama gerek yoktu.

Çocukla çok az konuştum, buna rağmen varlığı beni çok rahatlattı. Arada bir sigara veriyor ya da babasının bıraktığı aquaviti uzatıyordu. Derin bir güvenlik ve sıcak hissediyordum. Uyudum.

İki saat geçmeden sedye taşıyan bir grup güçlü köylü göründü, epey uğraşarak beni sedyeye koydular. Uzun süredir sessiz ve fark edilmeden yatan hissiz bacak yüksek sesle itiraz etti ama adamlar beni dik dağ yolundan aşağıya nazikçe ve belli bir ritim içinde taşıdılar. Kapıda –şu, uyarı işaretini dikkate almadığım bahçe kapısında– bir tür dağ traktörüne naklettiler. Yamaçtan aşağıya, önce ağaçların arasından, sonra meyve bahçelerinden ve tarlalardan geçerek yavaşça inerken adamlar aralarında şarkı söylüyor ve aquavit şişesini elden ele geçiriyorlardı. İçlerinden biri piposunu bana uzattı. İnsanların güzel dünyasına geri dönmüştüm.

İKİNCİ BÖLÜM

Hasta Olmak

Bir adam kendi kendini küçültür ve bir avuç dolusu toza dönüşürse, büyüklüğünden geriye ne kalır?.. Hasta yatağı bir mezardır... Orada kafa da bacak kadar alçakta yatar – sefil ve (herkes bilse de) insanlık dışı bir durum!.. Doktor mümkün kılmadan yatağımdan kalkamıyorum ve bana söyleyene kadar kalkabileceğimi de bilemiyorum. Kendim için bir şey yapmıyorum, kendim hakkında bir şey bilmiyorum.

John Donne, *Devotions*

“Ve böylece kurtuldum – hikâye de burada bitti.” Dünyada son günüm olacağını düşünmüş, buna eşlik eden ıstırap ve kaygıları atlatmışım; şimdi inanılmaz bir şaşkınlık ve neşeyle kendimi yeniden bu dünyada bulmuştum, tek mesele kırık, budala bir bacaktı. Bir bakıma bu andan sonra, izleyen günlere bir gerilim katacak ve ilgi çekecek herhangi bir “hikâye” ya da belirli bir “ruh hali” kalmamıştı. Yani bu günler hakkında yazmak zor – o anları canlı olarak hatırlayabilmek bile zor. Bunu dağda, kurtulmuş olmanın kesinliğine, rahatına ve güvenine kavuşur kavuşmaz fark etmişim – duygularımı aniden terk etmiş, belki de tüketmişim – çünkü derin ve ıstıraplı duygulara artık yer yoktu, bunlar benim değişmiş, deyim yerindeyse – dağın trajedisinden, komedisinden ve şiirinden o denli farklı olan – sıkıcı durumuma artık uymuyordu. Dünyanın sıkıcılığına, sıradanlığına ve evet, küçüklüğüne geri dönmüştüm.

Ama yine de aynı tuhaf, karmaşık, meydana geldiği sırada son derece şaşırtıcı, beklenmedik, kavrayışın ve inanışın ötesinde olduğunu düşündüğüm bu dramda, başka bir hikâye, belki de başka bir sahne vardı. Bir süre bunları iki ayrı hikâye gibi düşündüm ama yavaş yavaş ikisinin temelde birleşik olduklarını görmeye başladım. Ama duygular açısından sonraki dört gün –büyük ve hayati bir ameliyat içerse de– bir bakıma sıkıcıydı ve hatırlayabildiklerim yalnızca bu sürenin tekdüzeliğinin dışında duran yüksek ya da alçak noktalardı.

Köyün doktoruna götürülmüştüm – etraftaki yıkık dökük dağ ve fiyort ülkesinin yüzlerce kilometrekarelik pratiğine sahip, kırmızı suratlı bir toprak çocuğuydu. Beni hızlı, kararlı, yine de telaşsız bir tavırla muayene etmişti.

“Kuadrisepsi yırtmışsınız,” dedi. “Başka ne hasar var bilmiyorum. Hastaneye gitmelisiniz.”

Bir ambulans ayarladı ve yaklaşık 100 kilometre uzaktaki Odda’da bulunan en yakın hastaneye haber verdi.

Odda’da, bir düzine kadar yatağı olan, ancak oradaki topluluğun genel ihtiyaçlarını karşılayacak basit imkânlarla sahip küçük hastanenin küçük koğuşuna yerleştikten kısa bir süre sonra hemşire içeri girdi, hareketleri katı ve merhametsiz olsa da çok hoş bir yaratıktı.

Ona ismini sordum.

“Hemşire Solveig,” diye cevapladı sertçe.

“Solveig mi? Bu bana *Peer Gynt*’ü hatırlattı!”

“Hemşire Solveig, lütfen. İsmim önemli değil. Şimdi lütfen söz dinleyin ve arkanızı dönün. Makattan ateşinizi alacağım.”

“Hemşire Solveig,” dedim, “ateşimi ağızdan ölçemez misiniz? Acı çekiyorum ve eğer arkamı dönmeye çalışırsam kahrolası dizim üzerime çıkacak.”

“Elimden bir şey gelmez,” dedi soğuk bir ifadeyle. “Talimat böyle, bunu yapmak zorundayım. Hastanenin kuralı bu – yatanların makat ateşi alınır.”

Tartışmayı, yalvarmayı ya da protesto etmeyi düşündüm ama suratındaki ifade bunların işe yaramayacağını söylüyordu. İtiraz etmeden yüzüstü döndüm, desteksiz bacak düştü ve acı vererek dizden büküldü.

Hemşire Solveig dereceyi yerleştirdi ve yok oldu – yirmi dakikadan fazla bir süre (hesapladım) ortadan kayboldu. Zili çalmama rağmen, ben gürültü koparana kadar geri gelmedi.

“Kendinizden utanmalısınız!” dedi geri geldiğinde, suratı öfkeden kıpkırmızıydı.

Yanımda yatan, ciğerlerindeki asbest iltihabından ötürü güçlükle nefes alabilen genç hasta, “O korkunç biridir, ama diğerkleri iyidir,” diye fısıldadı.

Derecem alındıktan sonra, bacağın röntgeninin çekilmesi için götürüldüm.

Teknisyen düşüncesizce bacağımı ayak bileğimden kaldırmcaya kadar her şey yolundaydı. Diz geriye doğru döndü, o an yerinden çıktı ve maalesef elimde olmadan acıyla bağırdım. Ne olduğunu gören teknisyen dizi desteklemek için elini hemen altına koydu, çok nazikçe ve şefkatle masaya indirdi.

“Çok üzgünüm,” dedi. “Hiç fark etmedim.”

“Sorun değil,” dedim. “Bir hasar olmadı. Tamamen kazaydı. Hemşire Solveig olsaydı kasıtlı derdim.”

Röntgen filmim incelenirken sedyede bekledim. Doktor, o gece acil nöbetini tutan, anaç bir kadın pratisyendi. Uzun kemiklerde herhangi bir çatlak olmadığını söyledi – dizi incelemek ya da röntgenini çekmekse imkânsız gibiydi. Daha önce böyle bir hasarı görmemişti ama kuadriseps yırtığından fazlasının olmadığını düşünüyordu ama bu ancak ameliyatta anlaşılabilirdi. Bunun oldukça büyük bir ameliyat olduğunu söyledi, korktuğumu görünce gülererek, “ama karmaşık değil,” diye ekledi. Üç ay kadar yatmak zorunda kalabilirdim. “Belki daha az sürer, ama buna hazırlıklı olmalısınız.” Ameliyatı Londra’da olmamın akıllıca olacağını ekledi. Kızılhaç Bergen’e transferi ayarlayabilirdi –keyfi yerinde olanlar için güzel bir yoldu– Bergen’den de Londra’ya sefer yapan çok sayıda uçak vardı.

Londra’da doktor olan kardeşimi aradım. Sesi endişeliydi ama onu rahatlattım. Her şeyi ayarlayacağını, kaygılanmamamı söyledi.

Ne var ki kaygılanmamak mümkün değildi, Odda’daki yatağımdayatarken –doktoru ziyaret ettikten sonra yatağıma getirilmiştim– bir yanımda nefes alamayan bir genç, diğer yanımda

da zavallı, serum takılı, can çekişen yaşlı bir adam yatarken çok fazla kaygılıydım. Uyumaya çalıştım –yatıştırıcı vermişlerdi– ama bacağımlı aklımdan çıkartmam mümkün değildi; özellikle de dizimin en küçük hareketi büyük acı verirken. Hiç hareket etmeden durmam gerekiyordu ve bu da uyumama engeldi.

Ne zaman dalmaya başlasam rahatlamak için elimde olmandan hareket ediyordum ve dizimdeki acı beni uyandırıyor. Doktora danışıldı, o da dizin hareket etmesini önlemek için gecici alçı yapılmasına karar verdi.

Yeni alçım ile yatağıma döner dönmez, gözlüklerim gözümde uykuya daldım – saat altıda bacağımın bir mengenede sıkıştırıldığını gördüğüm rüyadan uyandığımda gözlükler hâlâ gözümdeydi. Uyandığımda bacağın gerçekten sıkıştırıldığını fark ettim, sıkıştıran bir mengene değildi. Çok fazla şişmişti – ve alçı içinde sıkışmıştı. Ayak da iyice şişmişti, ödem yüzünden buz giydi.

Alçıyı bir yanından kesip çıkardılar; baskının ve acının sona ermesiyle yeniden uykuya daldım ve son derece şaşırtıcı bir görüntü odaya girene kadar derin ve rahat uyudum. Hâlâ rüya gördüğümü düşünüp gözlerimi ovuşturdum. Nedense beyaz bir ceket giymiş genç bir adam hafif ve çevik adımlarla dans ederek odaya girdi, odanın içinde zıplayarak dolaştıktan sonra önümde durdu, bacaklarını bir balet gibi kendine çekiyor ve sonra uzatabildiği kadar yana uzatıyordu. Birden, şaşırtıcı bir hamleyle yatağımanın yanındaki masanın üzerine zıpladı ve bana alaycı, cin gibi bir gülücük fırlattı. Sonra yeniden aşağıya atladı, tek bir kelime söylemeden ellerimi tuttu, bacaklarının önüne sıkıca bastırdı. Her iki yanında büyük birer yara olduğunu fark ettim.

“Evet, hissediyor musun?” diye sordu, “Ben de. Her iki tarafta da. Kayaktan... Gördün mü!” Ve Nijinskivari bir sıçrayış daha yaptı.

Bu Norveçli genç cerrahın görüntüsü, gördüğüm ve daha sonra göreceğim bütün doktorlarınkinden daha canlı ve etkili olarak belleğime kazındı, çünkü o kendine has kişiliğiyle sağlık, cesaret, şakacılık ve hastalar için harika, faal bir empatiyi temsil ediyordu. Bir ders kitabı gibi konuşmuyordu. Neredeyse hiç konuşmuyor, ama oynuyordu. Zıplamış, dans etmiş, bana yara-

larını ve onların nasıl mükemmel bir şekilde iyileştiğini göstermişti. Ziyareti kendimi son derece iyi hissetmemi sağladı.

Bir ambulans içinde dağ yollarında altı saat süren Bergen yolculuğu güzel olmaktan da öteydi. Yeniden doğmak gibiydi. Ambulansın arkasında, sedyemde dik oturup, neredeyse kaybedeceğim dünyayı doyasıya seyrettim. Hiçbir zaman bu kadar hoş ve yeni görünmemişti.

Bergen'de uçağa binmek sinir bozucu bir tecrübeydi. Sedyeli birinin binebileceği düşünülmemişti, bu nedenle koridorda havaya kaldırılmak ve iki koltuğun üzerine uzatılmak zorunda kaldım. Kendimi ilk kez sinirli ve huysuz hissettim, kontrol edemediğim, rahatsız edici ve kaygılı bir huzursuzluk içindeydim.

Yaşlı bir korsanı andıran iri yarı kaptan, mantıklı ve nazik bir adamdı.

"Sinirlenmek bir işe yaramaz evlat," dedi, kocaman elini omzuma koyarak. "Hasta olmanın ilk koşulu – sabırlı olmayı öğrenmektir!"

Londra havalimanından ambulansla ertesi gün ameliyat olacağım büyük hastaneye götürülürken güler yüzüm ve aklım beni terk etmeye başladı, onların yerini büyük bir korku aldı. Buna ölüm korkusu diyemem, ama kuşkusuz, içinde bu da vardı. Daha çok karanlık, isimsiz ve gizli bir şeyin korkusuydu – dağda bile hissetmediğim, kâbus gibi, esrarengiz, uğursuz bir duygu. Dağdayken gerçeklikle yüz yüzeydim, ama şimdi gerçekliğin bozulduğunu ve bu çarpıklığın her şeyi ele geçirdiğini hissediyordum. Bunu anladım, hissettim ama karşı koyacak gücü bulamadım. Geçip gitmeyecekti; sıkı durup, kendi kendime bir güven ve sağduyu duası mırıldanmaktan başka bir şey elimden gelmezdi. Ambulansta her bakımdan kötü bir yolculuk yapmıştım – ve (yaratıcısı olarak bir türlü yenemediğim) korkumun gerisinde, aklımı başımdan alan bir hezeyan hissettim – böyle bir hezeyanı eskiden, çocukken ateşim çıktığı ya da migren nöbetim tuttuğu zamanlardan iyi tanırdım. Yanımda olan kardeşim yaşadıklarımı fark etti ve şöyle dedi:

"Rahatla artık Ollie, o kadar da kötü olmayacak. Ama ölü gibi bembeyazsın, soğuk ve hasta görünüyorsun. Sanırım ateşin

çıktı, zehirlenmiş ve şokta gibisin. Dinlenmeye çalış. Sakin ol. Kötü bir şey olmayacak.”

Evet, gerçekten ateşim vardı. Hem yanıyordum hem buz kesmiştim. Obsesif korkular zihnimi kemiriyordu. Algılarım değişiyordu. Her şey değişiyor gibiydi – gerçekliklerini kaybediyor ve Rilke’nin ifadesiyle “korkudan yaratılmış şeylere” dönüşüyorlardı. Sıradan bir Viktoryen bina olan hastane bir an için gözüme Londra Kulesi gibi göründü. Üzerinde yattığım tekerlekli sedye bana mahkumları idama taşıyan kağnıları hatırlatıyordu, kaldığım küçük oda kapatılmış penceresiyle (tüm koğuşlar dolduğu için son dakikada burası bulunmuştu) Kule’deki ünlü işkence odası “Little Ease”i çağrıştırıyordu. Daha sonraları minik, rahim benzeri odamı çok sevdim ve penceresiz olduğu için “Monad”* diye adlandırdım. Ama ayın 25’inin o berbat ve uğursuz akşamında, ateşler ve fantastik bir nevroz içinde, gizli bir korkuyla titrerken her şeyin yanlış olduğunu hissettim ama hiçbir şey yapamadım.

“İnfaz yarın,” dedi kayıtta çalışan görevli.

Aslında “*ameliyat* yarın” demek istediğini biliyordum, ama infaz düşüncesi söylediklerini bastırmıştı. Eğer odam “Little Ease” ise, aynı zamanda Ölüm Hücresi’ydi. Fagin’i hücresinde gösteren ünlü gravürü zihnimde bir halüsinasyon netliğiyle canlandırabildim. Darağacı şakası beni teselli etti, çözdü ve hastaneye kabulümün başka tuhafliklerini gösterdi. (İnsaniyet yalnızca yukarıda, koğuşta işin içine giriyordu.) Bu tuhaf fantezilere hastaneye yatmanın gerçekleri, hasta olmakla birlikte gerçekleşen sistematik kişiliksizleştirme de eklendi. Kendi elbise-lerinin yerine meçhul beyaz bir gecelik giydirilir, bileğine üzerinde numara yazılı bir kimlik künyesi takılır. İnsan kurumsal düzenleme ve kurallara tâbi kılınır. Artık özgür değildir, hakları yoktur; bildiğimiz dünyada değildir. Bu kesinlikle bir mahkûm olmaya benzer ve utanç verici biçimde okuldaki ilk günü hatırlatır. Kişi artık bir birey değil, mahkumdur. Bunun koruyucu bir önlem olduğu anlaşılır bir şey, ama aynı zamanda da korkutu-

* Leibniz’in basit töz’ü. Monadların her biri bağımsızdır ve içeri bir şeyin girip çıkabileceği “pencere”leri yoktur. (Ed.n.)

cludur. Ve hasta olmanın formaliteleri boyunca, bana yalnızca bir hasta, bir *nesne* olarak değil, kendim olarak hitap ettikleri o hoş, insanlığın –birdenbire ve harika bir şekilde– ortaya çıktığı o ana kadar beni bu korku, aşağılanmanın bu temel duygusu ve korkusu sarmıştı.

Mahkûm hücreme birden hoş, Lancashire aksanlı, neşeli bir servis hemşiresi giriverdi; bu bir insan, bir kadındı, sempatik ve komikti. Sırt çantamı açıp elli kitap bulunca ve hiç elbise olmadığına görünce, kendi deyimiyle “mest oldu.”

“Ah, Dr. Sacks, siz çılgınsınız!” dedi ve şen bir kahkaha patlattı.

O zaman ben de güldüm. Ve o sağlıklı gülüşle gerilim sona erdi, şeytanlar yok oldu.

Tam sakinleşmişim ki cerrahi stajyer ve uzman asistan ziyaretime geldi. “Klinik geçmişle” ilgili bazı sorunlar vardı, “başlıca şikâyetlerimi” bilmek istiyorlardı ve ben de onlara her şeyi, bütün hikâyeyi anlatmak istedim. Bu şartlar altında hangi şikâyetlerin başlıca olup olmadığından emin değildim.

Beni bir alçıyla yapabilecekleri kadar iyi muayene ettiler. Kuadriseps tendonu kopmasından başka bir şey olduğunu sanmıyorlardı ama tam bir inceleme ancak genel anestezi altında mümkündü.

“Neden genel?” diye sordum. “Spinal anestezi yeterli değil mi?”

Çünkü o zaman ne yaptıklarını *görebilecektim*. Hayır, dediler. Bu tür vakalarda genel anestezi kuraldı, üstelik (güldüler) cerrahlar ameliyat boyunca konuşmamı ve soru sormamı istemezlerdi!

Israr etmek istedim ama ses tonları ve tavırları beni caydırdı. Odda’da hemşire Solveig karşısında olduğu gibi kendimi çaresiz hissettim ve “Hasta olmak *bu muymuş?* Pekâlâ, on beş yıl boyunca doktordum. Şimdi hasta olmak ne demekmiş görüyüm,” dedim.

Müthiş üzgündüm. Düşünür düşünmez meseleyi anladım. Katı ya da buyurgan olmak niyetinde değillerdi. Konuyu kişisel almadığım takdirde haklı olduklarını görebiliyordum: Bu konuda karar verme yetkileri yoktu, sabah muhakkak cerrahımla ko-

nuşmalıydım. Ameliyatımın saat 9:30'da olacağını ve öncesinde cerrah – Bay Swan'ın benimle konuşacağını söylemişlerdi.

“Bayıltılma, bilincimi ve kontrolümü kaybetme düşüncesinden nefret ediyorum,” diye düşündüm. Hem daha da önemlisi bütün hayatım uyanık kalmaya ve gözlem yapmaya yönelmişti – *şimdi* bu gözlem imkânından mahrum mu bırakılacaktım?

Ailemi ve arkadaşlarımı telefonla arayıp olan biteni ve olacakları anlattım, eğer kötü bir şey olur da masada kalırsam, onların notlarımdan ve basılmamış yazılarımdan uygun parçalar seçip yayımlamalarını istedim ve vasiyet ettim.

Telefondan sonra bunu resmi hale getirmenin daha uygun olacağını düşündüm, her şeyi hukuki bir dille yazdım, tarih attım ve iki hemşireden imzama tanıklık etmelerini istedim. Her şeyi –ya da imkânlarım dahilindeki her şeyi– “hallettiğimi” düşünerek uykuya daldım; ve beşi biraz geç, ağzım kupkuru, biraz ateşle ve dizimde zonklamayla uyanana dek derin ve iyi bir uyku çektim. Biraz su istedim ama “NPO”* –ameliyat günü ağızdan hiçbir şey yok– cevabını aldım.

Heyecanla Swan'm gelmesini bekledim. Saat altı, yedi, sekiz... Gelmiyor mu, diye sordum bir servis hemşiresine; lacivertler içinde korkunç görünümlü bir kadındı (bir gece önceki neşeli nöbetçi hemşire çizgili bir üniforma giymişti).

“Bay Swan arzu ettiği saatte gelir,” dedi tersleyerek.

Saat 8:30'da bir hemşire geldi ve ameliyat öncesi ilacımı getirdi. Cerrahla spinal anestezi konusunu konuşmak istediğimi söyledim. Fark etmez, dedi: Genel ve spinal anestezi için aynı ilaç kullanılır.

İlaçtan serseme dönebileceğimi, Bay Swan geldiğinde net düşünemeyebileceğimi söylemek istedim. Merak etmememi, Bay Swan'm ilaç etkisini göstermeden geleceğini söyledi. İş oluruна bıraktım ve ilacı aldım.

Kısa süre sonra ağzım kurumuştu, fosfenler** –gözlerimin önünde lekeler ve ışıklar– görüyordum, kendimi uykulu ve ser-

* Nil Per Os: (Lat.) Tıpta ameliyat öncesinde hastaya ağızdan bir şey verilmeyeceğini anlatır. (Ed.n.)

** Fosfen: Göz küresine bastırıldığında göz kapağının iç kısmında görülen ışıklar. (Ed.n.)

sem hissediyordum. Nöbetçi hemşire ziline bastım. Saat 8:45'di –iğneden beri gözümü saatten ayırmamıştım– bana ne verildiğini sordum. Her zamanki, dedi – phenergan ve hyoscine, şu "yarı-uyku" için kullanılanlar. İçimden inledim; kendimi kaybedecektim, ilaç beni gevşetecekti.

Bay Swan 8:53'de geldi ve beni saate bakarken gördü. Bir an onun utangaç biri olduğu hissine kapıldım, ama canlı ve içten ses tonu bu kanıyı yok etti.

"Pekâlâ," dedi yüksek sesle. "Bugün nasılsız?"

"Dayanıyorum," dedim, sersem gibiydim.

"Kaygılanacak bir şey yok," dedi sertçe. "Tendonunuzu yırtmışsınız. Onu yerine bağlayacağız. Sürekliliği yeniden sağlayacağız. Bütün yapılması gereken bu... başka bir şey değil."

"Ama..." dedim yavaşça – ama o odadan çıkmıştı bile.

İlaçların etkisiyle sersemlemiş ve bitkinleşmiş bir halde olduğumdan zili çalıp servis hemşiresini çağırmak için büyük çaba sarf etmem gerekti.

"Ne var?" diye sordu, "Beni neden çağırdınız?"

"Bay Swan," dedim kelimeleri doğru söylemeye çalışarak, "çok kısa bir süre kaldı. Girmesiyle çıkması bir oldu. Telaşlı bir hali vardı."

"Yok canım," dedi hemşire sıkın bir tavırla, "Çok meşgul biridir. Sana baktığı için şanslısın."

Bayılmadan önce son bir anı... Anestezi uzmanı damardan Pentothal yaparken yüksek sesle saymamı istedi. İğnenin damara girmesini ve emin olmak için bir parça kan çekip ilacı verişini şaşırtıcı bir sükûnetle izledim. Hiçbir şey hissetmedim – en küçük bir tepki bile göstermedim. Dokuza kadar saydığımda bir içgüdüyle saate baktım. Son bilinç anımı yakalamak ve belki de ona yoğunlaşarak dayanmak istiyordum. Saate bakar bakmaz bir şeyin yanlış olduğunu fark ettim.

"Saniye ibresi," dedim, sarhoş bir sesle. "Gerçekten durmuş mu yoksa hayal mi görüyorum?"

Anestezi uzmanı baktı ve "Evet, durmuş. Sıkışmış olmalı," dedi.

Bu cevaptan sonra bilincimi kaybetmiş olmalıyım çünkü sonrasını hatırlamıyorum.

Bundan sonraki anım ya da kendime gelirken hatırladıklarım, “sonraki” sözcüğünü pek hak etmiyor. Yatakta yatıyordum ve sanki biri beni sarsıyor ya da adımlı söylüyordu. Gözlerimi açtığımda stajyer doktorun üzerime eğildiğini gördüm.

“Nasılınız?” diye sordu.

“Nasıl mıyım?” dedim bana ait olduğunu zorla kestirebildiğim kaba ve sert bir sesle. “Size nasıl olduğumu anlatayım! Kendimi berbat hissediyorum! Neler oluyor? Birkaç dakika önce dizim çok iyiydi, şimdiyse bir felaket!”

“Birkaç dakika önce değil Dr. Sacks,” dedi stajyer. “Bu yedi saat önceydi. Biliyorsunuz ameliyat oldunuz.”

“Aman Tanrım!” dedim, şaşırmışım. Bir ameliyat geçirdiğim ya da geçirmiş olabileceğim aklıma gelmemişti. “Sonraki” ya da “aradaki” ne ise onunla ilgili hiçbir şey hissetmemiştim – Geçen zamanın ya da “olanların” farkında değildim.

“Pekâlâ, pekâlâ,” dedim. “Nasıl geçti?”

“Çok iyi,” dedi cerrah kuru bir sesle. “Hiçbir sorun yok.”

“Diz nasıl?” diye devam ettim. “Diz de iyice incelendi mi?”

Biraz tereddüt etti, ya da öyle göründü. “Merak etmeyin,” dedi sonra. “Diz iyi durumda olmalı. Ona dokunmadık. İyi olduğunu düşündük.”

Söyledikleri ve ses tonu beni tam olarak tatmin etmemişti, derin uykuya yeniden dalmadan önce, dizdeki ciddi bir sakatlığı küçümsemiş olabileceklerini ya da belki de güvenilir ellerde olmadığını düşündüm.

Stajyerle yaptığım, tam olarak hatırlayabildiğim ve her kelimesini kaydettiğim konuşmanın dışında, ameliyatı izleyen 48 saatle ilgili hiçbir şey hatırlamıyorum. Ateşler içindeydim, şoktaydım ve dizimde şiddetli bir ağrı vardı. Her üç saatte bir morfin veriyorlardı. Hiçbirini hatırlayamadığım hezeyanlarım oldu. Çok hastaydım, korkunç susamıştım ama yalnızca birkaç damla su verdiler. İşeyemediğim için sonda takılmıştı.

Kısacası çarşamba akşam üzerine, yani ameliyatın iki gün sonrasına kadar kendime gelemedim; bu iki gün boyunca sürekli ve tutarlı bir bilince sahip değildim. Kendime gelişim oldukça ani oldu, ateş ve deliryum gitmiş, ağrılarım iğneleri kesmelerini sağlayacak kadar azalmış, sonda –evet, o iğrenç alet–

ıkarılmıştı ve rahatça işeyebilmenin tadını ıkarabiliyordum. Kendimi fiziksel ve zihinsel olarak yenilenmiş hissediyordum, bu büyük bir ameliyat geçirmiş, doku tahribinden şoka girmiş, ateş nöbetleri ve hezeyanlar geçirmiş biri için tuhaf görünebilir, ama böyleydi. Dedikleri gibi insan canlanıyor, zinde oluyor. Sanki yeni biri oluyor.

Pencereden tatlı bir rüzgâr – dışarıdaki avluda şarkı söyleyen kuşların sesini içeri taşıyan tatlı bir akşam esintisi giriyordu. Mutluluk içinde derin bir nefes aldım ve bu hızlı iyileşme için bir şükran duası mırıldandım. Doksan altı saat önce, Norveç'in karanlık bir dağında, soğukta, karanlıklar ülkesinde ve ölümün gölgesinde el yordamıyla yürümeye çalıştığımı hatırladım. Artık yeniden yaşayanların lkesindeydim.

İyice gerindim ve bu hareket bana bacağımanın alçıda olduğunu hatırlattı; evet, alçıda bir bacağım vardı! İşte oradaydı, kk bir parçası dışarıdaydı, üstte uyluğum, altta biraz şiş olsa da pembe ve canlı ayağım. Sürekliliğin sağlandığını, tendonun yeniden yerinde olduğunu, her şeyin yolunda gittiğini düşünmek harikaydı. Her şey yolundaydı ve yolunda olacaktı. Biraz zaman alacaktı kuşkusuz. Hastanede bir ay kadar geçirmek zorundaydım, sonra da birkaç ay nekahet devresi olacaktı. Alçı içindeki kas biraz zayıflayacaktı –kuadrisepsin yatak istirahatı ve kullanmama sonucunda nasıl hızla zayıfladıklarını çok görmüştüm– ve bacağımanın eski gücüne hemen kavuşmasını bekleyemezdim... Bütün bunları anlıyor ve memnuniyetle kabul ediyordum. Ölümden ve yok oluştan, sürekli sakat kalmaktan kurtuluş için ödenecek kk bir bedeldi. Hayati mesele şuydu: Bir mucize eseri kazadan kurtulmuştum, yaram harika bir cerrah tarafından onarılmıştı, ameliyat sırasında yapılan dikkatli incelemede tendon hasarı dışında başka bir hasar bulunmamıştı, hızla iyileşecektim, herhangi bir "komplikasyon" olmamıştı ve beklenmiyordu.

Kuadrisepsi yeniden kasabilmek, tendon yırtıldığında kaygı verecek kadar yok olan gücümü ve kontrolümü yeniden *hissede bilmek* harika olacaktı. Tendon artık yeniden birleşmişti, kası yeniden harekete geçirebilir, elimden geldiğince çabuk glendirebilirdim. Kasın nasıl glendirileceğini, ağırlık çalıştığım

eski günlerimden iyi biliyordum. Herkesi şaşırtıp, neler yapabileceğimi onlara gösterecektim!

Kendime güvenle gülümseyerek kuadrisepsi kastım – anlaşılmaz bir şekilde hiçbir şey olmadı, *hiçbir şey*. Herhangi bir şey hissetmedim – ama oraya bakmıyordum da. Belki de küçük bir kasılma olmuştu. Yeniden denedim –bu kez kuvvetle asıldım– alçının yukarısındaki kuadrisepsi dikkatle izliyordum. Yine hiçbir şey olmadı – en küçük bir hareket bile yoktu. Kas isteğime rağmen kasılmadan, öylece hareketsiz duruyordu. Titreyerek kası hissedebilmek için elimi koydum. Çok erimişti çünkü yumruğum (büyük ihtimalle ameliyat sonrasında sıkıca konan) alçının içine girebiliyordu.

Kullanmama nedeniyle bir miktar atrofi beklenebilirdi. Ama beklemediğim, bana çok tuhaf ve kaygı verici gelen şey, kasın tamamen gevşek oluşuydu – korkunç ve doğal olmayan bir gevşeklikti bu. Yalnızca kullanılmamaktan olacak bir şey değildi. Hatta kasa bile benzemiyordu – daha çok yumuşak bir pelte ya da peynir gibiydi. Normal bir kasın esnekliği, kıvamı yoktu; yalnızca “gevşek” değil aynı zamanda da tamamen *hareketsizdi*.

Dehşete düştüm ve ürperdim; sonra bu duygu birden bastırıldı. İlgimi daha hoş şeylere yönelttim. Bunu kolayca yaptım. Tıpkı anahtarı kilide ters sokmaya çalışmak gibi saçma bir hata yapıyordum ve sabah her şeyin yolunda olduğunu keşfedecektim.

Babam ve eski dostlarım yakında burada olacaklardı – görevlilere bilincimin yerinde olduğunu, onları “kabul edebileceğimi” söylemelerini rica ettim. Bacağımla ilgili şu saçmalığa gelince, evet, bu saçmalıktan başka bir şey değildi. Sabah fizyoterapist gelecekti ve bu işi halledecektik.

Harika bir akşam geçirdim – gerçek bir kutlamaydı. Eski dostlarımla birlikte olmak güzeldi; dağda ölmekte olduğumu düşünürken “düşlediğim” eski dostlarlaydım. (Onlara hikâyemi anlattım ama *bundan* söz etmedim.) Gece nöbetçisinin şaşkınlığı ve öfkeli bakışları karşısında bir şişe şampanyayı paylaştığımız hoş, mutlu, keyifli akşamdı. Arkadaşlarım için de rahatlatıcı olmuştu; çünkü pazar gecesi onları görmeyi reddetmiş ama korku içinde telefon edip “bir şey olursa” vasiyetimi yeri-

ne getirmelerini istemiştim. İşte hiçbir şey olmamıştı ve dipdiri hayattaydım. Ben hayattaydım, onlar da hayattaydı. Hepimiz hayattaydık ve bir aradaydık; hayat yolculuğunda birlikte seyahat eden dostlardık. Keyifli olmanın ne olduğunu, daha önce olmadığı kadar iyi hissettim – yalnızca hayatta olmak değil, hayatı paylaşmak, *birlikte* yaşıyor olmak demekti. Dağdayken, yalnızlığın bir anlamda ölümden daha üzücü olduğunu hissetmiştim.

Öylesine hoş, eğlenceli bir akşamdı ki sona ermesini istemiyorduk.

“Burada daha ne kadar kalacaksın?”

“Gerektiğinden bir an bile fazla değil. Yürüyebildiğim ana kadar. Birkaç hafta içinde koşabilirim sanırım.”

Yalnız kaldığımda hoş duygular içinde uzandım ve birkaç dakikada uykuya daldım.

Ama içimin derinliklerinde *her şey* iyi değildi. Bacağım konusunda bir anlık bir umutsuzluğa bile kapılmıştım, ama bunu “saçma”, bir tür “yanlışlık” olarak düşünüp kafamdan atmıştım ve bu keyifli geceyi etkilemesine izin vermemiştim. Hatta “unutmuştum”; onunla ilgili her şeyi unutmuştum, ama derinlerde bir yerde unutulmayan bir şey kalmıştı.

Ve geceleyin, derinliklere indiğimde (ya da derinlikler yuvarkı çıkıp beni sardığında), tuhaf bir kâbus gördüm, rüyaya benzemediği ve gerçek gibi olduğu için daha da dehşet vericiydi. Yine dağdaydım, bacağımı oynatmak ve ayağa kalkmak için boşuna uğraşıyordum. Ama geçmiş ve bugün tuhaf bir şekilde karışmıştı – en azından bu karışım rüyaya benziyordu. Henüz düşmüştüm ama bacak dikilmişti bile, küçük dikiş dizisini görbiliyordum. “Harika!” diye düşündüm. “Süreklilik sağlandı. Helikopterle geldiler ve beni olay yerinde diktiler! Yeniden birleştirildim. Yola çıkmaya hazırım!” Ama bacak titizlikle dikilmiş olmasına rağmen nedense kımıldamadı. Bir seğirme bile yoktu, bacağımın üzerinde doğrulmaya kalktığımda en küçük bir kas lifi bile harekete geçmedi. Elimi indirdim ve kası yokladım – yumuşak ve pelte gibiydi, cansız ve halsizdi. “Aman Tanrım!” dedim rüyamda. “Ciddi bir sorun var – oldukça ciddi bir sorun. Bir şekilde kasın sinirleri kopmuş. Sorun yalnızca ten-

donda değil. Sinirler yok!" Zorladım, zorladım ama bir iŖe yaramadı. Bacak ölü gibi, hareketsiz yatıyordu.

Bu rüyadan ter ve dehŖet içinde uyandım, gevŖemiş kasımı gerçekten (belki de rüya görürken yaptığım gibi) kasmaya çalıştım. Ama rüyada olduğu gibi, yine iŖe yaramıyordu. Kendi kendime, "Ŗampanyadan olmalı. Hezeyan içindesin, heyecanlısın. Belki de uyanık değilsin, başka bir rüya içindesin. Uykuya dön–derin huzurlu uykuya–, sabah kalktığında her Ŗeyin yolunda olduğunu göreceksin," dedim.

Yeniden uyudum ve yeniden rüya ülkesine girdim. Hafifçe akan suyun üzerine gölgeleri düşen kocaman ağaçların bürüdüğü bir nehir kenarındaydım. Ortalık son derece, neredeyse dokunulacak kadar sakindi; derin sessizlik beni bir pelerin gibi sarıyordu. Dürbünüm ve fotoğraf makinem yanımdaydı. Olağanüstü bir balığı görmeye gelmiŖtim – yalnızca birkaç kiŖi tarafından görölmüş olmasına rağmen muhteŖem bir Ŗey olduğu söyleniyordu. Ona "Kimera" deniyordu. Bir süre yuvasının yanında sabırla bekledim, sonra tembel yaratığı harekete geçirip ortaya çıkarmak için ıslık çalıp el çırpıttım ve suya birkaç taŖ attım.

Sonra, aniden suyun içinde bir hareket gördüm, hayal edilemez derinliklerden gelen bir kımıldı gibiydi. Sular tam orta yerinden emiliyor, geride uçsuz bucaksız bir boşluk, bir geniŖlik, uçsuz bucaksız bir girdap bırakıyordu. Efsaneye göre Kimera koca bir ırmağı bir yudumda içebilirdi ve o an hayranlığım dehŖete dönüŖtü, çünkü efsanenin doğru olduğunu anlamıŖtım. Kimera yaratılıŖının büyük boşluğunda ortaya çıktı, asil bir ihtiŖamla derinliklerden yükseldi, bembeyaz ve kürklüydü, Moby Dick'e benziyordu –ama inanılmaz bir farkla!– boynuzluydu ve devasa suratıyla etrafa bakınıyordu.

BakıŖlarını öfkeyle üzerime çevirdi – bir boğanın, ama bütün bir ırmağı içebilecek iŖtaha sahip, pullu kuyruğu bir servi ağacı kadar kocaman bir boğanın büyük ve şiŖmiş gözleriyle baktı.

Devasa surati ve devasa gözleriyle bana baktığında delice ve korkunç bir paniğe kapıldım. Geriye, ardımdaki ırmak yamacının üzerine, güvenli bir yere sıçramak istedim. Ama sıçraya-

madım. Yanlış bir hareket yaptım, geriye sıçrayacağıma şiddetle ileriye atıldım ve baliğın *toynaklı* ayaklarının dibine düştüm...

Bu ani hareketin şiddetiyle uyandım ve uykumda dizimin arkasındaki kirişleri son limitine kadar kasmış olduğumu anladım. Sağ topuğum kalçama yaslanmış, sol topuğum alçının ucuna sıkışmıştı. Güneşli, güzel bir sabahı. Işık içeri girdiği için güneşin parladığını anlayabiliyordum; rüzgâr, sesler ve kokular da diğer hayalleri, şekilleri, ayrıntıları getiriyordu bana. Aydınlık bir perşembe sabahıydı – koridordaki çay arabasının sesini duyuyor, tereyağı tostun kokusunu alıyordum. Birden kendimi harika hissettim – bu hayatımın sabahıydı: Temiz havayı içime çektim ve kötü rüyaları unuttum.

“Çay mı kahve mi Dr. Sacks?” diye sordu Javalı küçük hemşire. (O berbat ameliyat sabahında onu bir an görmüş ve hoşlanmışım.)

“Çay,” dedim. “Bir demlik dolusu çay! Yulaf ezmesi, haşlanmış yumurta ve tereyağı reçelli ekmek!”

Badem gözlerini, tatlı gözlerini kocaman açıp hayretle bana baktı. “Gerçekten bugün daha iyisiniz!” dedi. “Son iki gündür birkaç yudum sudan başka bir şey istememiştiniz. Kendinizi yeniden iyi hissetmenize çok sevindim.”

Ben de sevinliyordum. Kendimi iyi ve mutlu hissettim, gücüne ve hareket arzusuna yeniden kavuşuyordum. Her zaman hareketli olmuşum – hareket hayatıydı. Her türlü hareketi, vücudun her çevik hareketini severdim, yatakta tembel tembel yatmaktan nefret ederdim.

Yatağın üzerinde trapeze benzeyen bir barfiks olduğunu fark ettim. Uzandım ve sıkıca tuttum, kendimi yirmi kere yukarı çektim. Güzel hareket, güzel kaslar – hoşuma gitmişti. Biraz dinlendim ve bu kez kendimi otuz kere çektim, sonra sırt üstü uzanıp rahatlanan tadını çıkardım.

Evet, yaralanmama, ameliyata ve doku zedelenmesine rağmen gücüm hâlâ yerindeydi. Yalnızca on beş saat önce hezeyanlar içinde ve şokta olduğum düşünülürse kendimi elli kere çekmem harikaydı. Bu beni yalnızca mutlu etmedi, güven de verdi – vücuduma, onun gücüne, eski haline dönme ve iyileşme isteğine inandım.

Kahvaltıdan sonra fizyoterapistin geleceğini söylediler. Herkes onun birinci sınıf olduğunu söylüyordu, birlikte çalışıp bacağımı halledecek, diğer uzuvlarla birlikte çalışmasını sağlayacak, onu bir gemi gibi pırıl pırıl yapacaktık. Gemi gibi derken birden kendimi bir gemi gibi hissettim; canlı bir gemi, hayat gemisi. Vücudum hayat boyunca içinde seyahat ettiğim bir gemiydi; kaptanın, yani benim yönetimimde tüm parçaları, sağlam ahsap aksamı, uyanık denizcileri uyum içinde, birlikte çalışıyordu.

Dokuzu biraz geçte fizyoterapist geldi; güçlü, soğuk görüşlü Lancashire aksanlı bir kadındı, yanında asistanı ya da öğrencisi olan ciddi bakışlı, Koreli genç bir kadın vardı.

“Dr. Sacks?” diye kükredi uzaklardan duyulabilecek bir sesle.

“Hanımefendi!” dedim sakince başımı kaldırarak.

“Tanıştığımıza sevindim,” dedi, sesini biraz alçaltarak ve elini uzattı.

Elimi uzattım ve “Ben de,” dedim.

“Bacak nasıl bakalım? Ne durumda? Çok acı veriyor olmalı.”

“Hayır, o kadar acı vermiyor, arada bir sancı giriyor. Ama biraz tuhaf, iyi çalışmıyor gibi.”

“Hmm!” diye mırıldandı ve biraz düşündü. “Pekâlâ, önce bir bakalım ve işe koyulalım.”

Çarşafı çekti, bacağı gördüğünde suratını bir şaşkınlık ifadesi kapladı. Şaşkınlık yerini hemen ciddi, profesyonel bir endişeye bıraktı. Birden neşesi kaçtı, kontrollü ve sistematik hareketlerle çalışmaya başladı. Bir metre çıkardı, önce alçılı uyluğu sonra da sağlam tarafı ölçtü. Sonuçlara inanamaz göründü, Koreli kadına bakıp bir kez daha ölçtü.

“Evet Dr. Sacks,” dedi sonunda. “Kas epey erimiş, kuadriseps on sekiz santimetre incelmış”.

“Bu oldukça fazla,” dedim. “Ama sanırım kullanılmayan kaslar hızla atrofiye uğruyor.”

“Kullanılmayan” sözcüğü onu rahatlatmış gibiydi. “Evet, kullanılmama,” diye mırıldandı. “Sanırım bütün bunları kullanılmamasıyla açıklayabiliriz.”

Elini yeniden koydu ve kası yokladı. Yine şaşkın ve huzursuz bir bakış, hatta beklenmedik derecede yumuşak bir şeye do-

kunulduğundaki iğrenme hissini gördüğümü sandım. Bu –suaratını bir an için kaplayan ve sonra yerini yumuşak, profesyonel bir bakışa bırakan– ifadeyi yakaladığımda, bastırılmış tüm korkularım iki misliyle ortaya çıktı.

“Pekâlâ,” dedi yine o yüksek sesi ve antrenör edasıyla. “Pekâlâ” diye bağırды, “Bu kadar dokunma, ölçme, konuşma ve boş durma yeter. Artık bir şey yapalım.”

“Ne gibi?” diye sordum uysalca.

“Kasınızı kasacaksınız – elbette! Bu taraftaki kuadrisepsi kasmanızı istiyorum – bunu nasıl yapacağınızı anlatmama gerek yok. Yalnızca kasın. Haydi, şimdi – tam elimin altındakini kasın. Haydi gayret edin. Bu taraftakini deneyin.”

Sağ taraftaki kuadrisepsi aniden ve kuvvetle kastım. Ama sol tarafı denediğimde en küçük bir kasılma bile olmadı. Yeniden denedim –tekrar tekrar– sonuç yoktu.

“Pek başarılı olduğum söylenemez,” dedim kısık bir sesle.

“Cesaretinizi kaybetmeyin,” diye kükredi. “Başka bir sürü yolu var. İzometrik kasma birçok insana zor gelir. Kası değil bir hareketi düşünmelisiniz. Ne de olsa insan hareket eder, bir şey yapar, kasını kasmaz. İşte patella* burada – tam alçının altında.” Güçlü parmaklarıyla alçıyı sıktı ve tuhaf, tebeşir gibi inorganik bir ses çıktı. “Pekâlâ yalnızca kendinize doğru çekin. Diz kapağınızı çekin – tendon onarıldığı için zorluk çekmeyeceksiniz.”

Çektim. Hiçbir şey olmadı. Yeniden çektim. Nefes nefese kalana kadar çektim. Hiçbir şey olmadı. En küçük bir kıpırtı bile. Kas, sönük bir balon gibi hareketsizdi.

Fizyoterapist sinirli ve çaresiz görünüyordu. Otoriter sesiyle sertçe, “Gayret etmiyorsunuz Sacks! Yeterince gayret etmiyorsunuz!” dedi.

“Üzgünüm,” dedim yavaşça, alnımdaki teri silerek. “Bana elimden geleni yapıyormuşum gibi geliyor.”

“Evet, pekâlâ,” dedi isteksizce. “Kendinizi zorladınız – ama hiçbir şey olmadı! Tamam, merak etmeyin, başka yollar da var! Patellayı kasmak bir bakıma izometrik bir harekettir – belki de patellanızı göremediğiniz için zorlanıyorsunuz.” Alçıya bu kez

* Patella: Diz kapağı. (Ed.n.)

parmaklarını kıvrarak vurdu, sanki içeri girmek için kapıyı çalıyordu.

“Saydam alçılar yapsalar ne iyi olurdu,” dedim.

Başını salladı, “Daha da iyisi hiç alçı yapmamaları. Kocaman, ağır şeyler ve birçok soruna yol açıyorlar. Eklemleri bir kelepçeyle hareketsiz hale getirirler ne iyi olur. Ama bunu bir ortopediste anlatamazsınız. Fizyoterapiyi çok biliyorlar sanki!” Birden sustu. Utanmıştı. “Bunu demek istemedim,” dedi, otoritesini kaybetmiş bir sesle, “birden ağzımdan çıkıverdi! Ama...” Sustu, sonra yüzündeki anlayış ve destek ifadesini görünce konuşmayı sürdürdü. “Ortopedistler için bir şey söylemiyorum – harika işler yapıyorlar ama hareket ve duruşu, yani anatomi onarıldıktan sonra işlerin nasıl yapılacağını düşünmüyor gibiler.”

Swan’ın ameliyat öncesi yaptığı kısa ziyareti ve söylediklerini hatırladım: “Onu yerine bağlayacağız. Sürekliliği yeniden sağlayacağız. Bütün yapılması gereken bu.” Bu fizyoterapistte sempati duyduğumu fark ettim.

“Bayan Preston,” dedim, yakasındaki ismi okuyarak (o ana kadar onu yalnızca fizyoterapist olarak düşünmüştüm). “Sanırım çok doğru düşünüyorsunuz, keşke doktorlar da sizin gibi olsa. Birçoğu kafasını alçıya almış gibi” –şimdi sözlerimi vurgulamak için alçıya vurma sırası bendeydi– “ama bana dönersek, şimdi neyi denemeliyim?” diye sordum

“Üzgünüm,” dedi. “Dalmışım... Bir kez daha deneyelim. Kas bir kez hareket etti mi gerisi çok kolay. Küçük bir kasılma –bütün gereken bu– ilk küçük seğirmeden sonrası gelir. Bakın ne diyeceğim,” –sesi anlayışlı ve arkadaşçaydı– “sizinle bugün izometrikleri yapmam gerekiyordu ama başarı çok önemli. Sürekli çaba gösterip başarısızlığa uğramanın ne kadar üzücü olduğunu biliyorum. Berbat bir başarısızlık duygusuna kapılmanın ne kötü olduğunu bilirim. *Aktif* kasılmayı deneyeceğiz – bu görebileceğimiz bir şey. Bacağınızı kaldırmanız tercih edilen bir hareket değil, ama bütün ağırlığı ben alacağım. Bacağınızı yavaşça yataktan yukarı kaldıracağım, bütün yapacağınız bana eşlik etmekten ibaret... Sizi biraz yükseltmeliyiz.” İşaret verince, Koreli öğrenci oturur hale gelene kadar sırtımı yastıklarla besledi. “Evet, bu kalça esnekliğini sağlayacaktır. Hazır mısınız?”

Başımı salladım, evet, bu kadın işini biliyor, beni ayağa kaldıracak biri varsa bu o, diye düşündüm ve olağanüstü bir çaba için kendimi hazırladım.

“Kendinizi bu kadar hazırlamanız gerekmez,” diye güldü Bayan Preston. “Halter rekoru kırmaya çalışıyorsunuz. Bütün yapacağınız benimle birlikte kaldırmak... Yukarı, yukarı... Benimle birlikte yapın... Biraz daha... Evet, şimdi oluyor...”

Ama olmuyordu. Olmadı, hiçbir şey olmadı. Bunu bakan tan olduğu kadar Bayan Preston’un ifadesinden de anladım. Ellerin de cansız bir ağırlık tutuyordu –biçimi, hareketi ve canı olmayan bir ağırlık– alçı içine konmuş pelte ya da jöle gibiydi. Kendi endişemin ve hayal kırıklığımın Bayan Preston’un suratında açıkça ve kocaman harflerle yazılı olduğunu gördüm; suratındaki profesyonel ifadesizlik gitmişti; canlı, açık, saydam ve gerçek olmuştu.

“Üzgünüm,” dedi (gerçekten üzgün olduğunu biliyordum). “Belki nasıl olacağını tam olarak anlayamadınız. Bir daha deneyelim.”

Denedik, denedik, denedik ve denedik. Her yenilgi ve başarısızlıkla birlikte daha yararsız olduğumu ve başarma şansımın azaldığını hissettim; yetersizlik ve yararsızlık duygusu giderek güçleniyordu

“Ne kadar gayret ettiğinizi biliyorum,” dedi. “Ama yine de sanki hiç gayret etmiyor gibisiniz. Çaba gösteriyorsunuz ama sanki bu çaba bir eylemle sonuçlanmıyor.”

Ben de tam böyle hissediyordum. Çabanın boşuna, bir şeye yoğunlaşmadan harcandığını hissediyordum ve öyleydi de. Uygun bir uygulama ya da referans noktası yoktu sanki. Gerçek bir “çalama”, bir “istek” olmadığını hissettim – çünkü “istek” bir şeyi istemekle ilgilidir ve eksik olan tam da buydu. Bayan Preston seansın başında “kuadrisepsi kasın. Bunu nasıl yapacağınızı anlatmama gerek yok,” demişti. Ama eksik olan tam da bunun “nasıl” olacağıydı. Kuadrisepsi nasıl kasabileceğimi artık bilmiyordum. Patellayı nasıl çekebileceğimi, kalçayı nasıl oynatabileceğimi “düşünemiyordum”. Bu yüzden “düşünme” gücüne –yalnızca tek bir kasla ilgili de olsa– bir şeyler olduğu hissine kapıldım. Bir şeyi, çok aşıkâr, hatta saçma bir şekilde aşıkâr olan

bir şeyi unuttuğumu, bir şeyin zihnimden çıkıvermiş olduğunu hissediyordum. Sağ bacağıma denedim. Sorun yoktu. Hatta “çabalama” ya da “düşünme” yoktu. Hiçbir isteme ya da düşünme çabası gerekmedi. Bacak her şeyi doğal olarak ve kolayca yaptı. Bayan Preston’un son önerisi olan iki bacağı aynı anda kaldırmayı da denedim – “kolaylaştırıcı” demişti bunun için – , iyi baktan belki bir akış, bir transfer olur umuduyla. Ama ne gezer! “Kolaylaştırma” falan yoktu.

Bayan Preston’la bizi tüketen, umudumuzu kıran kırk dakikadan sonra kuadrisepsi kendi haline bırakmaya karar verdik. İkimiz de rahatlamıştık. Bacağımın diğer kaslarını inceledi, ayağımı ve ayak parmaklarımı oynatmamı ve diğer kalça hareketlerini yapmamı istedi – dışarı çek, içeri al, uzat vs. Bütün bunları, hiç çalışmayan kuadrisepsin aksine, anında, kendiliğinden ve mükemmel bir şekilde yerine getirdim.

Bayan Preston’la yaptığımız seans beni endişelendirmiş, karamsar yapmıştı. Bütün bunların tuhaflığı ve önceki gün “unutmayı” becerdiğim ama rüyamda yeniden ortaya çıkan önseziler, şimdi beni olanca güçleriyle sarsıyordu ve reddedilmeleri mümkün değildi. Kullandığı “tembel” sözcüğü bana saçma gelmişti – açık bir anlamı, içeriği olmayan bir klişeydi. Bütün bunlarda yanlış, ciddi ve daha önce hiç yaşamadığım bir şey vardı. Kas felç olmuştu – neden “tembel” diyordu ki? Gerilimi yoktu işte – ona normal ve otomatik olarak can veren, giren ve çıkan uyarılar tamamen durmuştu. Yani sinir trafiği yoktu, şehrin sokakları terk edilmişti ve sessizdi. Yaşam, yani sinirsel yaşam şu an için askıya alınmıştı; öte yandan “askıya almak” gereğinden fazla iyimser bir sözcük de olabilir.

Normal olarak kaslar uyku sırasında, özellikle derin uykuda dinlenir ve sinir trafiği azalır ama hiçbir zaman durmaz. Kaslar gece gündüz, yaşamsal kasılmalar ve küçük uyarılarla çalışırlar ve her an tam faaliyete geçebilirler. Koma halinde bile kaslarda belli bir faaliyet vardır. Çok küçük bir oranda kasılmayı sürdürürler. Kaslar da kalp gibi yaşam boyu durmazlar. Ama, kestirebildiğim kadarıyla benim kuadrisepsim durmuştu. Can-sızdı, felç olmuştu. Uykuda değildi, ölü gibiydi. Ve eğer öldüyse uyandırılmazdı, yaşama yeniden dönebilmesi için –hangi söz-

cüğü kullanmalı?– *hızlandırılması* gerekirdi. Uyanık ve uyuyan: hızlı ve ölü.

Cesaretimi bu denli kıran şey kasın ölü olmasıydı. Ve ölü olmak, yorgunluk ya da hastalığın aksine, kesin bir şeydi. Önceki gece hissettiğim ve bastırduğım da buydu: Kasın ölü olduğunu hissetmiş, sezinlemiştim. Bu izlenimi her şeyden önce sessizliği vermişti; mutlak ve kesin sessizlik, ölümün sessizliği idi bu. Kasa seslendiğimde, yanıt yoktu. Çağrım duyulmuyordu, kas sağırdı. Ama hepsi bu muydu? Bütün bunlar bir “sessizlik” izlenimi vermeye yeter miydi? İnsan seslendiğinde kendi sesini de duyar – sese dikkat edilmese ya da sağır bir kulağa çarpsa bile. Bu “sessizlik”, hiçbir şeyin olmadığı duygusu, benim aslında seslenmediğim (seslendiysen de kendi sesimi duymadığım) anlamına gelmiyor muydu? – Bu düşünce beni ürpertti; sanki başka bir diyara, daha ciddi, hatta esrarengiz ihtimaller diyarına götürdü. Bu düşünce ya da buna benzer – uyarıcı ve haber verici bir şey Bayan Preston’la yapılan seansta aklımın bir köşesindeydi. Aslında bir çaba olmayan bu çaba, isteme olmayan bu isteme, düşünme olmayan bu düşünme, hatırlama olmayan bu hatırlama işi...

Bana neler oluyordu? Çabalayamıyordum, isteyemiyordum, düşünemiyordum, hatırlayamıyordum. Bazı hareketleri yapmayı düşünemiyor ve hatırlayamıyordum, bu yoldaki çabalarım aldatıcı ve ironikti, çünkü kendimin bir kısmına seslenme gücümü, kendimin bir kısmına ulaşabilme gücümü yitirmiştim. Kendimle ilgili giderek daha karanlık düşüncelere daldığım için bütün bu olanlar kavrayabileceğimden çok daha fazla derin ve tuhaf geliyordu. Yer ayaklarımın altında yarılıyordu.

Kas felç olmuştu, kas “sağırdı”, hayati uyarı atışları, “kalbi” durmuştu – yani tek kelimeyle “ölüydü”... – Bütün bu kaygı verici şeyler, farkına yeni yeni vardığım dehşet verici bir şey karşısında önemlerini yitirdiler. Çünkü bunlar ne kadar korkunç olsalar da tamamen lokal ve çevresel olaylardı ve böyle oldukları için de esas varoluşumu –beni– birkaç yaprak ya da dalın kaybının bir ağacın derinlerdeki yaşamını, köklerini etkilemesinden daha fazla etkilemiyordu. Ama şimdi korkuyla hatta dehşetle gördüğüm, bunun –ürkütücü sessizlik, unutma, seslenememe,

hatırlayamama– yalnızca lokal, çevresel, yüzeysel bir olay olmadı, radikal, merkezi ve temel bir şey olduğuydu. Başlangıçta lokal, çevresel bir bozukluk olarak görünen şey şimdi kendini farklı ve oldukça ürkütücü bir ışık altında hafızanın, düşünebilmenin, iradenin bozukluğu olarak gösteriyordu – *yalnızca kasta değil, kendi içimde bir bozukluk söz konusuydu*. Sabah gözlerimde canlanan yaşayan gemi imgesi –sağlam ahşap aksam, iyi denizciler, kaptan, yani kendim– şimdi korkunç geliyordu. Sağlam ahşap çürümekle, iyi denizciler sağır, itaatsiz ve kayıp olmakla kalmamıştı, ben de artık kaptan olmaktan çıkmıştım. Beynimin, yani kaptanın beyninin hasar gördüğü açıktı – ciddi bir bellek ve düşünme kaybına ve bozulmasına uğramıştım. Birden, çok şükür, baygın gibi derin bir uykuya daldım.

Derin uykum küçük Javalı hemşire tarafından birden, kaba bir şekilde kesildi. Genellikle çok dikkatli olan hemşire odama dalmış ve beni sarsarak uyandırmıştı. Öğle yemeğiyle odaya girmeden önce cam kapıdan içeri bakmış, gördükleri, tepsiyi elinden düşürerek odaya dalmasına yol açmıştı.

“Dr. Sacks, Dr. Sacks,” diye bağırdı titreyerek. “Bakın bacağınız nerede – yere düşmüş!”

“Saçmalamayın!” dedim üşenerek. Hâlâ uyukluyordum. “Bacağımla burada, tam önümde, olması gereken yerde.”

“Orada değil!” dedi. “Yarısı yataktan çıkmış. Uyurken kaymış olmalısınız. Nerede olduğuna bir bakın!”

“Boş verin!” dedim gülerek, bacağa bakmadım bile. “Şaka yapıyorsunuz.”

“Dr. Sacks, şaka yapmıyorum. Biraz doğrulun, göreceksiniz.”

Hâlâ benimle dalga geçtiğini düşünerek –hastane çalışanları şakalarıyla ünlüdür– kendimi doğrulttum. Sırtüstü yatıyordum. Baktım – ve bir daha dikkatle baktım. Bacak yerinde değildi! Bacak hayret verici ve inanılmaz bir şekilde yerinde değildi!

Nerede olabilirdi? Alçı silindirini vücudumla tuhaf bir açı yaptığını ve hemşirenin dediği gibi yarısından çoğunun yatağın dışında olduğunu gördüm. Uyurken farkında olmadan sağlam bacağımla onu itmiş olmalıydım. Birden kafam karıştı. Bacağımın yerinde olduğunu hissetmişim – ya da en azından orada

olduğunu farz etmiştim (yani orada olmalıydı, olmadığına ilişkin bir bilgi yoktu) – ama şimdi orada olmadığını ve yer değiştirdiğini, neredeyse doksan derece kendi etrafında dönmüş olduğunu görüyordum. Birden ani bir uyumsuzluk ya da derin bir aykırılık hissine kapıldım – hissettiğimi düşündüğüm ve gerçekten gördüğüm şey arasında, düşündüğüm ve şimdi bulduğum şey arasında bir aykırılık vardı. Bir anlık sersemlikten sonra duygularımın beni aldattığını, yanılttığını hissettim: Daha önce hiç karşılaşmadığım bir sanrıydı bu.

“Hemşire,” dedim, sesimin titrediğini fark ederek. “Rica etsem bacağı eski yerine koyabilir misiniz? Böyle dümdüz yatarken bunu yapmam kolay değil.”

“Tabii Dr. Sacks, geç bile kaldık! Neredeyse yere düşecek – siz de konuşmaktan başka bir şey yapmadınız.”

Bacağı yerine koymasını bekledim ama hiçbir şey yapmadı. Yatağın üzerine eğildi, doğruldu ve kapiya yöneldi.

“Hemşire Sulu!” diye bağırdım – şaşırma sırası ondaydı. “Neler oluyor? Hâlâ bacağımı yerine yerleştirmenizi bekliyorum!”

Geri döndü, gözleri şaşkınlıktan fal taşı gibi açılmıştı.

“Şaka yapıyorsunuz Dr. Sacks! Bacağınızı yerine yerleştirdim ya!”

Bir kez daha ne diyeceğimi bilemedim. Yukarıdaki demire tutunup doğruldum. Gerçekten de dalga geçmiyordu – bacak yerindeydi! Bacağı yerine yerleştirmişti ama bunu yaptığını hissetmemiştim. Neler oluyordu?

“Hemşire Sulu,” dedim ölçülü ve yumuşak bir tonla. “Teşahşlandığım için üzgünüm. Bir şey rica edebilir miyim? Şimdi doğruldum ve görebiliyorum, rica etsem ayak bileğimden tutup bacağımı sağa sola hareket ettirebilir misiniz – yalnızca hareket ettirin, ne yöne olursa.”

Bunu yapışını pürdikkat ve kendimi zorlayarak izledim – kaldırdı, indirdi, her iki tarafa hareket ettirdi. Bütün bu hareketleri görebiliyordum ama hiçbirini hissetmiyordum. Bacağı tutup oynatırken onu dikkatle izledim – biraz yukarı, biraz aşağı, biraz da yanlara.

“Şimdi de büyük hareketler lütfen, Hemşire Sulu.”

Bacak ağır, ölü gibi ve hantal olduğu için gayretle oynattı, doksan derece yukarı kaldırdı, sonra doksan derece yana getirdi. Bütün hareketleri görebiliyordum ama hiçbirini hissetmedim.

“Son bir küçük test Hemşire Sulu,” dedim. “Eğer mümkünse.” Sesim (uzaktan geliyormuş gibiydi), içimdeki berbat korkuyu, altımdaki uçurumu gizleyen sakın, hatta “bilimsel” bir tondaydı.

Gözlerimi kapadım ve bacağıma son bir kez oynatmasını istedim – önceki gibi küçük hareketlerle başlayacak, sonra eğer sesimi çıkartmazsam büyük hareketleri yaptıracaktı. Ne olduğunu görecektik! Birinin kolunu o bakarken oynatırsanız, hareket hissiyle görüntüyü ayrı ayrı algılaması zor olabilir. Her iki duyu da öylesine doğal olarak birliktedir ki, birini diğerinden ayırt etmeye alışık değilizdir. Ama gözlerini kapamasını isterseniz, en küçük bir hareketi bile kolayca algılar, örneğin bir parmağın milimetrik hareketini bile. Ve bir zamanlar, Sherrington’ın inceleyip “propriyosepsiyon” olarak yeniden adlandırmasından önce “kas duyusu” olarak bilinen, kaslar, eklemler ve tendonlardan gelen uyarılara bağlı olan bu duyu normal olarak bilinçsiz olduğu için önemsenmemiştir, ama bu yaşamsal “altıncı duyu” vücudun kendini tanımasını, tüm hareketli parçalarının durumunu ve hareketlerini, birbirleriyle ilişkilerini ve uzaydaki konumlarını mükemmel, otomatik ve ani bir kesinlikle değerlendirebilir. Hâlâ kullanılan eski bir ad da *kinestezi* ya da devinduyumdur ama “propriyosepsiyon” kulağa daha hoş gelmese de her bakımdan daha iyi bir sözcüktür çünkü “uygun” olan şeyi çağırıştırır – vücudun kendini tanımasını ve ona “sahip olmasını” sağlar. Kaslar, eklemler ve tendonlardan yaşam boyu, durmaksızın gelen düzenli bilgi akışı sayesinde vücudumuza –en azından hareketli parçalarına– “sahip olduğumuz”, “hükmettiğimiz” söylenebilir. Vücut bu altıncı duyu sayesinde kendini her zaman tanıdığı, onayladığı için kendimize sahip oluruz, *kendimiz* oluruz. Propriyosepsiyonun doğru kavranması halinde felsefenin Descartes’tan beri varolan saçma düalizminden ne kadar kurtulmuş olacağımızı merak etmişimdir. Belki de Leibniz vücut ve ruh arasında ilişkiyi sağlayan “küçük algılar”dan söz ederken, bunu kavramıştı, yine de...

“Dr. Sacks!” Hemşire Sulu’nun sabırsız seslenişi araya girdi. “Uyuyakaldığınızı zannettim. Zavallı kollarım ağrıdı, ses çıkarmadınız. Bu ağır alçı sayesinde iyi bir idman yaptım. Her yöne gidebildiği kadar hareket ettirdim. *Bunu da* hissetmediğinizi söylemeyin sakın!”

“Hemşire Sulu,” dedim ciddi bir sesle. “hiçbir şey hissetmedim. Doğrusunu isterseniz hâlâ başlamanızı bekliyordum!”

Bana asilce yardım etmiş olan Hemşire Sulu anlamazlık ve şaşkınlık içinde başını sallayarak kapıya doğru yürüdü. Onun yumuşak, Javalı ifadesinin ardında, “Bu sabah ne kadar hoştu, normal, akli başında biriydi, ama şimdi çok tuhaf davranıyor,” diye düşündüğünü hayal ettim. Camlı kapıdan bakıp yaptığım hareketleri görseydi çok daha fazla rahatsız olurdu, düşündüklerimi, yaşadıklarımı, hissettiklerimi anlasaydı daha da huzursuz olurdu. “Tuhaf” sözcüğünü yetersiz bulabilirdi. Hatta yaşadıklarımın kavranamaz karakterini açıklayacak sözcüğü ne kendinin, ne benim, ne de herhangi bir başkasının dilinde bulabilirdi.

O gider gitmez –iştahımın kaçtığını söylemiştim– yoğun, şaşkın ve neredeyse öfkeli bir ilgiyle bacağıma döndüm. Artık onu tanı mıyordum. *Kendi bacağı mı tanı mıyordum*. Çok tuhaftı, benim değildi, tanıdık değildi. Tanıyamadan ona baktım. Bir şeyleri tanıyamadığım tuhaf anlarım olmuştur – hepimizin olmuştur – böyle anlar, devam ettikleri sürece esrarengizdirler ama kısa sürerler ve bittiklerinde bildik, tanıdık dünyaya döneriz. Ama bu bitmedi – giderek daha da derinleşti, daha da güçlendi.

Alçı silindire baktıkça bana daha fazla yabancı ve anlaşıl-maz görünmeye başladı. Artık onu kendime ait bir parçam gibi göremiyordum. Benimle hiçbir ilişkisi yoktu. Kesinlikle benim değildi – ama yine de imkânsız bir şekilde bana iliş tirilmiş ti – ve daha da imkânsız bir şekilde benim devamımdı.

Bunun nedeni alçı olmalı, diye düşündüm kendi kendime. Bunun gibi kocaman bir nesne herkesi şaşırtabilirdi; ama beni ancak *şimdi* rahatsız etmesi de tuhaftı. Ne de olsa alçı Odda’da, cumartesi günü konmuştu. Benimle ilgisi olmayan bu saçma nesne neden şimdi, perşembe günü tuhaf gelsindi ki. Odda’da taktıklarında böyle görmemiş tim onu – beni koruyacak, rahat

ettirecek ve üstelik zavallı bacağıma iyileşene kadar hoş bir yuva olacak bu kılıfı dost, cana yakın ve sıcak bulduğumu çok iyi hatırlıyordum. Ama şimdi ne dostça, ne cana yakın ne de sıcak görünüyordu. Ne de daha önce niçin bana öyle göründüğünü anlayabiliyordum. Öte yandan kötü, samimiyetsiz ya da düşman gibi de değildi – hiçbir şeye benzemiyordu: Hiçbir özelliği yoktu.

Özellikle de, artık bir “yuva” gibi değildi. Bırakın benim bir parçama, herhangi bir şeye bile ev sahipliği yapabileceğini düşünemiyordum. Onun tamamen masif ya da tamamen boş olduğunu hissediyordum – her iki halde de içinde hiçbir şey yoktu sanki. Alçının yukarısındaki cansız et parçasına baktım ve elimi içeri soktum. O kadar çok yer vardı ki, iki elimi birden içeri sokabilirdim. Bu inanılmaz derecede şok edici ve iğrenç bir deneyimdi. Önceki gün, elimi sokup kuadrisepsi yokladığımda, bu his bana korkunç gelmişti – gevşek ve yumuşaktı, bir tür yumuşak, cansız jöle ya da peynir gibi. Ama o zamanki dehşet şimdi hissettiğimle kıyaslanamazdı. Önceki gün ona dokunduğumda en azından *bir şeye* dokunmuştum – beklenmedik, yapay, cansız gibi olsa da – bir şeye; oysa bugün imkânsız gibi görünse de hiçbir şeye dokunmamıştım. Parmaklarımın altındaki et, artık et gibi değildi. Artık bir madde ya da bir nesne gibi görünmüyordu. Hiçbir şeye benzemiyordu. Ona baktıkça ve elledikçe, daha fazla yok oluyor, daha fazla Hiçbir Şey – ve Hiçbir Yer oluyordu. Cansızdı ve gerçek değildi, benim bir parçam değildi, vücudumun ya da herhangi bir şeyin parçası değildi. Hiçbir yere ait değildi. Dünyada yeri yoktu.

Beden olmayan şey, Evrenin parçası değildir... ve Evren de her şey olduğuna göre, beden olmayan Hiçbir Şeydir, – dolayısıyla Hiçbir Yerdedir.

Hobbes

Bir şeyimi kaybetmiştim – bu açıktı. “Bacağıma” kaybetmiş gibiydim – bu saçmaydı, çünkü orada alçının içinde güvende ve sağlamdı – bir “gerçektir”. Bundan nasıl kuşku duyabilirdim? Ama yine de duyuyordum. Bir bacağımın olduğu, ona sahip ol-

duğum konusunda derin bir kuşku, temel bir güvensizlik duyuyordum.

Gözlerimi kapadığımda, bacağın nerede olduğuna dair hiçbir şey hissetmiyordum – ne “burada” ne de “orada” olduğunu hissediyordum. Herhangi bir yerde olduğunu hissetmiyordum – hiçbir şey hissetmiyordum. Olmayan bir şey hakkında ne hissedilebilir, yerini nasıl bulabilirdim? Sanki bardağı taşıran son damla, Hemşire Sulu ve benim tarafımdan bir tesadüf sonucu bulunan, ortaya çıkarılan ve incelenen bu derin propriyosepsiyon bozukluğuydu. Yaralanmış ve ameliyat edilmiş kasla ilgili ciddi sorunlar ve sorular ortaya çıkmıştı: Atrofi, atoni ve belirgin bir felç hali vardı. Ve uykuya dalmadan önce daha önemli sorular ortaya çıkmıştı – bilgi ve fikirlerdeki belirgin çöküş nedeniyle kası nasıl hareket ettireceğimi düşünüp hatırlayamamıştım. Bu noktada tuhaf bir şeyler oluyordu. Ama bunu kesin, varoluşsal bir çöküş izledi, bu çöküş sanki duyu ve hissin çöküşünün keşfiyle hızlandı, çünkü o zaman, yalnızca o zaman bacak ürkütücü bir nitelik kazandı –ya da daha kesin bir ifadeyle, tüm niteliklerini yitirdi– tanımadan ve anlam veremeden bakıp dokunduğum yabancı, kavranamaz *bir şey* haline geldi. İşte o zaman ona baktım ve seni tanımıyorum, benim bir parçam değilsin, dahası bu şeyi tanımıyorum, bu hiçbir şeye ait değil, dedim kendime. Bacağımı kaybetmiştim. Başka birine ne kadar akıl almaz gelse de benim için çok önemli bir gerçeği açıklayan iki sözcük tekrar tekrar kafamın içinde dönmeğe başladı. Bir anlamda, bacağımı kaybetmiştim. Yok olmuştu; gitmişti; tepesinden kopmuştu. Bir uzvum kopmuştu. Yine de bu normal bir kopuş değildi. Çünkü bacak nesnel olarak, benim dışımda bir varlık olarak oradaydı; öznel olarak, içsel açıdan yok olmuştu. Bu nedenle, uzvumun “içsel” olarak koptuğu söylenebilirdi. Bu nörolojik, nörofizyolojik bir gerçektir. Bacağın iç resmini ya da temsil edilmesini kaybetmiştim. Nörologların deyişiyle “beden imgesinin” bu bölümünün beyinde temsil edilmesinde bir bozukluk, bir silinme vardı. “İç fotoğrafımın” bir parçası kayıptı. Aynı zamanda, nörolojinin terimleriyle rastlantısal olmayan bir bağlantısı bulunan ego psikolojisi terimlerini de kullanabilirdim. Bacağı, “içsel bir nesne”, sembolik ve duy-

gusal bir “imago”^{*} olarak kaybettiğimi de söyleyebilirdim. Her iki gruptaki terimleri kullanmaya ihtiyacım olduğu da söylenebilirdi, çünkü söz konusu iç kayıp hem “fotografik” hem de “varoluşsal”dı. Böylece, bir yandan ciddi bir algılama eksikliği söz konusuydu, çünkü bacağımı artık hissedemiyordum. Öte yandan, “sempatetik” bir eksiklikten de söz edilebilirdi, zira bacağına ilişkin hisleri de kaybetmiştim. Her iki hal de kullandığım terimlerle ifade edilebilirdi – kişisel, canlı, sevgili gerçekliğimin yerini çözülen gerçekliğin cansız, inorganik yabancılığı almıştı.

Böylesine derin, böylesine vahim bir değişime, hissedişin, sinirsel görüntünün –ve imago’nun– böylesine topyekûn çöküşüne ne yol açabilirdi? Uzun zaman öncesine, nöroloji kliniğinde öğrenci ya da “çırak” olduğum günlere ait, unutmamış olduğum bir anıyı hatırladım. Hemşirelerden biri şaşkınlık içinde beni aramış ve telefonda şu hikâyeyi anlatmıştı: O sabah yatan yeni bir hastaları vardı – genç bir adamdı. Bütün gün –hatta uyandığı birkaç dakika öncesine kadar– çok hoş, çok normal görünmüştü. Sonra heyecanlı ve tuhaf davranmaya başlamıştı – kesinlikle “kendinde değildi”. Bir şekilde yataktan düşmeyi becermişti, yerde oturuyor, bağırıp çağırarak yatağa dönmeyi reddediyordu. Ben gidip sorunu halledebilir miydim?

Gittiğimde hastayı yatağın yanında, yerde uzanırken ve bacaklarından birine bakarken bulmuştum. Yüzünde kızgınlık, tehlike, zevk, ama daha çok korku içeren bir şaşkınlık ifadesi vardı. Yatağına geri dönmelerini istedim, yardıma ihtiyacı olup olmadığını sordum, ama söylediklerimden üzülmüş gibi oldu ve hayır anlamında başını salladı. Yanında yere oturup klinik geçmişini aldım. O sabah bazı testler için geldiğini söyledi. Hiçbir şikâyeti yoktu ama bazı nörologlar sol bacağının “tembel” olduğunu –kullandıkları sözcük buydu– düşünüp hastanede kalmasının iyi olacağını söylemişlerdi. Kendini bütün gün iyi hissetmiş, akşama doğru uyuyakalmıştı. Uyandığında da kendini iyi hissetmişti, ta ki yatakta dönene kadar. Sonra, yatakta “bir başkasının bacağına” bulmuştu – *kesik bir insan ba-*

* İmago: Çocuklukta sevip bağlanılan kişinin akıldan çıkmayan hayali. (Ed.n.)

cağı, korkunç bir şeydi! Önce şaşkınlık ve tiksiniyle donup kalmıştı – böyle inanılmaz bir şeyi ilk kez görüyordu. Bacağı ihtiyatla yoklamıştı. Her şeyi tamamdı ama “tuhaf” ve soğuktu. O an birden beyninde bir şimşek çakmıştı. Ne olduğunu “kavramıştı”: *Bu büyük bir şakaydı!* Biraz canavarca ve yersiz ama oldukça değişik bir şaka! Yeni Yıl arifesiydi ve herkes eğleniyordu. Görevlilerin yarısı sarhoştı; bir şamatadır gidiyordu, ortalık tam bir karnaval gibiydi. Belli ki, şakacı hemşirelerden biri otopsi salonuna gizlice girmiş, kesik bir bacağı almış ve o uyurken yatağının içine bırakmıştı. Bu açıklama onu rahatlatmıştı; yine de şakanın biraz fazla olduğunu düşünüp kahrolası şeyi yataktan atmıştı. Ama – bunu anlatırken sakın hali gitmiş ve titremeye başlamış, suratı kireç gibi olmuştu – *bacağı yataktan attığında, nasıl olduysa kendisi de peşinden gitmişti – ve şimdi bacak ona yapıştı.*

“Şuna baksana!” diye bağırmıştı yüzünde iğrenme ifadesiyle. “Hiç böyle ürkütücü, korkunç bir şey gördün mü? Kadavra sandım. Ama bu iğrenç! Ve berbat – bana yapıştı sanki!” İki eliyle bacağı kavramış ve olağanüstü bir şiddetle onu vücudundan koparıp ayırmak istemişti, bunu beceremeyince de müthiş bir öfkeyle yumruklamıştı.

“Yavaş! Sakin ol! Ben olsam o bacağı öyle yumruklamazdım,” demiştim.

“Peki neden?” diye sormuştu rahatsız ve öfkeli bir tavırla.

“Çünkü o senin bacağın,” diye cevap vermiştim, “Kendi bacağını tanımıyor musun?”

Bana hayret, kuşku, dehşet ve şaşkınlık karışımı bir ifadeyle, şaka etmeden bakmış, “Ah doktor, benimle dalga geçiyorsun! Sen de o hemşire gibisin – hastaları böyle kandırmamalısınız!” demişti.

“Kandırmıyorum,” demiştim, “O senin bacağın.”

Yüzümden ciddi olduğumu anlamıştı – ve yüzünü bir dehşet ifadesi kaplamıştı. “Kendi bacağım mı? İnsan kendi bacağını tanımaz mı?”

“Kesinlikle. İnsan kendi bacağını tanımalı. Kendi bacağını tanıyamayacak birini düşünemem. Belki de sen bizimle dalga geçiyorsun.”

“Yemin ederim ki dalga geçmiyorum... Kişi kendi vücudunu bilmeli, neyin kendinin olduğunu neyin olmadığını – ama bu bacak, bu şey” – yüzü yeniden buruşmuştu – “doğru gibi, gerçek gibi gelmiyor – ve benim bir parçama benzemiyor.”

“Neye benziyor öyleyse?” diye sormuştum şaşkınlık içinde, artık ben de onun kadar şaşkındım.

“Neye mi benziyor?” diye yavaşça tekrarladı söylediklerimi. “Sana neye benzediğini anlatayım. *Bu dünyaya ait bir şeye benzemiyor.* Böyle bir şey nasıl bana ait olabilir? Böyle bir şeyin nereye ait olabileceğini bilmiyorum...” Sesi alçalmıştı. Korkmuştu ve şoktaydı.

“Dinle,” demiştim, “Pek iyi değilsin. Bırak da seni yatağına yatıralım. Ama son bir soru sormak istiyorum. Eğer bu –bu şey– senin sol bacağın değilse (konuşmanın bir yerinde onu “sahte” diye nitelemiş ve birinin böyle “kopya” “üretebilmesine” şaşıtığını belirtmişti) seninki nerede?”

Suratı bir kez daha sararmıştı – öylesine sararmıştı ki bayılacağını sandım. “Bilmiyorum” demişti. “Hiçbir fikrim yok. Yok oldu. Gitti. Hiçbir yerde bulunamaz.”

Bütün bu olanlar beni altüst etmişti – o kadar ki, on beş yıldan fazla bir süre tamamen aklımdan çıkmıştı. Bunu şimdi anlıyordum, kendimi nörolog olarak adlandırmama rağmen onu tamamen unutmuştum, bilincimden silmiştim, ta ki kendimi onun durumunda bulana, onun yaşadıklarını yaşayana, korku ve şaşkınlığı onun gibi varlığımın en derinlerinde hissedene kadar. Benim semptomlarımın da bu genç adammkilerle bazı bakımlardan aynı olduğu açıktı – hepsi aynı “sendromu” oluşturunuyordu.

Böyle bir sendrom ilk kez geçen yüzyılda Anton tarafından tanımlanmıştır ve o yalnızca birkaç belirtisini teşhis etmiş olsa da genellikle “Anton Sendromu” olarak adlandırılır. Fransız nörolog Babinski daha fazlasını ortaya koymuş ve bu tür hastaların özelliği olan algı kaybı için “anosognozi”* terimini kullanmıştır. Babinski tuhaf neredeyse komik, unutulmaz vakalar

* Anosognozi: Beynin bir tarafında (özellikle sağ yan lobda) oluşan bir harabiyet sonucunda gövde imgesinin değiştiği hissine kapılma, yani beyindeki tutulumla zıt taraftaki beden bölgesinin inkârı ya da ihmali. (Ed.n.)

tarif etmiştir: Felcin ilk tepkisi olarak vücutlarının bir parçasını tanıyamayan, bir başkasına ait sanan, bir "manken" ya da şaka olarak algılayan ve mesela trende otururken yanındakine dönüp kendi ellerini kastederek "pardon bayım, eliniz dizimde" ya da yemek tepsisini alan hemşireye "şurada bir kol var, bunu da tepsiyle götürür müsün!" diyenleri anlatır. Benim karşılaştığım benzer örnekler de vardı: Mesela Mount Carmel'de bir hasta uzun zamandır kayıp olan kardeşini yatağında "buluvermişti". "Hâlâ bana yapışık!" demişti öfkeyle. "İşte kolu burada!" sonra da sağ eliyle sol kolunu kaldırmıştı. Babinski bu hastaların çoğunun deli olarak kabul edildiklerine de işaret eder. Gerçekten de bu tür hastalara özel bir delilik kategorisi vardır – Kraepelin'in deyiimiyle *somatothrenia phantastica*. Ama bu "delilik" olağanüstü özel ve değişmez özelliklere sahiptir ve yalnızca dengeli, daha önce hiçbir delilik belirtisi göstermeyen hastalarda ortaya çıkmakla kalmaz, aynı zamanda beyin hasarlarıyla – özellikle de vücudun sağ tarafını algılayan (gnosis) sol arka beyin küresindeki bir hasarla ilgilidir. Viyanalı Pötl bu tanımları zenginleştirmiş ve büyük olasılıkla Freud'la, bunların yapısını somatik sanrılarla karşılaştırarak tartışmışlardır. Gençliğinde büyük bir nörolog olan (agnozi* terimini 1891'de ilk kez kullanan oydu) ve nörolojiye olan ilgisini sonuna kadar sürdüren Freud ve daha o zamandan ego-psikoloji çalışmalarıyla ünlü olan kızı Anna için, Pötl sendromunun (optik-kinestetik aliestezi) bu tasvirleri çok ilgi çekici olabilirdi. Beynin arka sağ yarı küresindeki hasarla birlikte beden kimliğinde spesifik değişikliklere yol açan, hastanın bir uzvunu tanımamasına, kendisiyle ilişkilendirememesine ve (rasyonalizasyonla ve savunma amacıyla) kısa bir süre için de olsa başkasına ait olduğunu düşünmesine neden olan bu patofizyolojik sendrom baba-kız Freud'ları hayli etkilerdi. Pötl ayrıca –öykülerinin açıkça (ve çok kez komik bir biçimde) gösterdiği gibi– hastalarda kollarını sallayıp hemşireden kahvaltıyla birlikte onu da götürmelerini istemeleri gibi tuhaf *duygulanım* (affect) değişiklikleri olduğunu ortaya çıkardı. Başka her konuda son derece normal tepkiler gösteren bu hastalar söz konusu

* Agnozi: Cisimleri tanıma ya da algılama duygusunun kaybı. (Ed.n.)

uzuvlarına olağanüstü bir kayıtsızlık gösterebiliyorlardı. Bu, Babinski'nin de belirttiği gibi, hastaların çoğuna histeri, şizofreni ya da benzeri bir çözülme bozukluğu teşhisi konulmasının nedenlerinden biriydi. Çok çarpıcı bir "çözülme" olduğu açıktı – yalnızca sinirsel değil, aynı zamanda duygusal ve varoluşsaldı. Ancak bir kavramın ya da duygulanımın bastırılmasına değil, sinirsel bir kopukluğun sonuçlarına bağlıydı.

Freud yaşamının erken bir döneminde, Charcot'nun önerisiyle, organik ve histerik felçler ayrımı üzerine klasik bir yazı yazmıştı ve hayatının sonlarına doğru –Pötzl sendromu 1937'de tanımlandı– "histerik" olarak kabul edilebilecek karakteristik çözülme ve soğuk ya da şakacı kayıtsızlık gibi bazı özelliklerin bu tür durumlarda aslında tamamen organik kökenli olduğunu, kişinin "ben" ile "ben olmayan"ın sınırını belirleyen ego yapısının büyük bir bedensel agnoziyle karşılaştığında nasıl tepki verdiğini öğrense şaşkınlığa düşebilirdi. Formasyonu fizyoloji ve biyolojiye dayalı olan Freud her zaman "Ego her şeyden önce bir beden egosudur," dememiş miydi?

Peki şimdi ne olacak? Benimki Pötzl sendromu muydu? Durumum kesinlikle buna uyuyordu! Bu nadir "nörovaroluşsal" patoloji için bir ders konusu olarak kullanılabilirdim – ve bir an için kendimi Profesör Dr. Anton-Babinski-Pötzl-Sacks olarak bu nadir ve eşsiz sendrom vakasını kendi üzerimde anlatırken hayal ettim! Sonra, tıpkı dağdaki gibi birden, bu ilginç vakanın ben olduğumu fark ettim – yalnızca Dr. Anton-Babinski-Pötzl-Sacks'ın sunacağı ve yazılar yazacağı bir vaka değildim, aynı zamanda çok korkmuş, bacağı yalnız sakatlanıp ameliyat geçirmekle kalmamış, iş göremez hale de gelmiş bir hastaydım, çünkü bacağım artık kendi içsel imgemin bir parçası değildi – çok ciddi ve açıklanamaz bir patoloji sonucu beden imgemden ve egomdan silinmişti.

Bir yeni yıl arifesinde gördüğüm zavallı hastam acil bir beyin ameliyatı geçirmiş ve beynin sağ perital lobunda iri bir tümör bulunmuştu. Hasta uyurken tümör kanamaya başlamıştı ve böylece uyandığında bacak bölgesi, yani bacağın konumunun ve varlığının temsil edildiği bölge silinmişti. Sonuç olarak, bacağının varlığını ve – kendisinin bir parçası olduğunu hissetmesi imkân-

sız hale gelmişti. Bu yüzden bacağını fark ettiğinde onu yatağına konmuş yabancı bir nesne, “başkasının bacağı”, “ceset bacağı” ve bir tür esrarengiz, önemsiz, “sahte” bir bacak olarak algılamıştı.

Öyleyse benim durumum neydi? Sol bacağın silinmesi ben de de Pötzl sendromu olduğunu gösteriyordu – ve benim de hastam gibi beynimin sağ perital lobunda ağır bir patoloji olmalıydı. “Fizyoloji, anatomi, etiyoloji” diye öğrenmiştik ve zihnim, sakın ve becerikli adımlarla bu kulvarları dolandı. Fizyoloji sağ yarı kürenin fonksiyon bozukluğu; anatomi bu bölgedeki büyük lezyondu. Peki etiyoloji, yani nedeni neydi? Nedeninden kuşku yoktu: Anestezi sırasında ya kan basıncım düşmüş ya da bir emboli damarı tıkamıştı ve sonuçta beyin zedelenmiş, arka sağ yarı kürede ağır bir felç meydana gelmişti. Notlara “anestezik komplikasyon” diye yazacaklardı...

Dağda ölümden ya da feci bir sakatlıktan mucize eseri kurtulmuş, sayısız dertten sonra dünyanın en iyi ortopedik birimlerinden birine getirilmiştim ama postoperatif felç olmuştum! Önümde uzanan, böyle ağır bir felcin yol açacağı yarım hayatı en küçük ve acımasız ayrıntılarıyla gözümün önüne getirdim: İçsel olarak kesilmiş, işe yaramaz ve yabancı bir bacakla tekerlekli sandalyeye mahkûm, utandıracak kadar bağımlı olacaktım; öyle ki bacağımı dışsal olarak da kesip atmak en iyi ve en basit çözümdü, çünkü hiç olmazsa işe yaramayan, fonksiyonu olmayan bir uzvu ortalıkta sürüklenme derdinden kurtulurdum. Ölü bir bacak gibi kesilmeliydi, çünkü zaten sinirsel, fonksiyonel ve varoluşsal olarak ölüydü.

Bu görüntüden etkilenmiş bir halde, bir tür soğuk, ölümcül umutsuzluk içinde bir süre yattım; ıstırap çekiyor, intiharı düşünüyor ve ayak parmaklarımı oynatıyordum. *Ayak parmaklarım!* Unutmuştum – *ayak parmaklarımda sorun yoktu!* İşte oradaydılar, pembe ve canlıydılar, oynuyorlardı, sanki saçma düşüncelerimle dalga geçiyorlardı. Canı sıkın ve karamsar bir hastalık hastası olsam da temel sinir yapısını unutmamıştım. Bütün bir bacağı mahvedebilecek büyüklükte bir felç, kuşkusuz ayağı da mahvederdi. Bunu düşünür düşünmez gülmeye başladım. Beynimde bir sorun yoktu – felç olmamıştım. Ne olduğumu bilmiyordum ama felç olmamıştım.

Zili çaldım ve Hemşire Sulu geldi; genç ve yumuşak yüzü kaygılıydı.

"Ne oldu Dr. Sacks? İyi misiniz?"

"İyiyim," dedim. "Harikayım. Hiç bu kadar iyi olmamıştım. İştahım yerine geldi. Bana sandviç gibi bir şey bulabilir misiniz?"

"Aman Tanrım!" dedi, "Nasıl da değişiveriyorsunuz! Yanınızdan ayrıldığımda berbat haldeydiniz; solgundunuz, titriyordunuz ve yüzünüzde korkunç bir ifade vardı. Şimdiyse harika görünüyorsunuz! Kahvaltıdaki gibi."

"Biraz düşünceliydim. Sanırım kendi kendimi üzdüm. Sandviç zor gelecekse bir fincan kahveyle bisküvi de olur."

"Ama Dr. Sacks, öğle yemeği yiyebilirsiniz. Hâlâ servis yapıyorlar."

"Öyle mi? Bacağımı hareket ettirmenizden sonra ne kadar geçti?"

Saatine baktı. "On dakikadan fazla değil," dedi. "Daha uzun gibi mi geldi?"

On dakikadan fazla değil! Kulaklarıma inanamadım. O on dakikada tüm bir hayat boyu süren bir deneyim yaşamış gibiydim. Tüm düşünce evrenini dolaşmıştım. O kadar uzaklara gitmiştim, oysa daha yemek servisi bile bitmemişti!

Hemşire Sulu tepsiyle yemeği getirdi. Oldukça acıkmıştım, sabahın fiziksel ve metafiziksel çabalarından sonra bu doğaldı – aç ve duygusaldım, dünyanın nimetlerini arzuluyordum.

Yemeğimi yerken zihnimde beyninde tümör olan, sol bacağını "kaybetmiş" genç adamın sözleri yankılanıyordu. Şükür ki tümör iyi huyluydu ve acil cerrahi müdahale sonucu beyin fonksiyonları düzelmişti. Birkaç hafta sonra nekahet döneminde ne durumda olduğunu görmek ve Yeni Yıl arifesini hatırlayıp hatırlamadığını, duygularını öğrenmek için onu ziyaret etmiştim.

Yaşadıklarının hayatındaki en tuhaf ve korkutucu şey olduğunu, başından geçmese bunun mümkün olduğuna inanmayacağını söylemişti. Kendini bir "kaçık" gibi hissettiğini –bu sözcüğü birkaç kez tekrarlamıştı– yaşadıklarına hiçbir anlam veremediğini eklemişti. En büyük korkularından biri delirmekti. Görevlilerin "hiçbir şeyi" olmadığını, "saçmalamamasını"

söylemeleri ise bu korkuyu artırmıştı. Ben nihayet gelip onu dinlediğim için çok memnun ve müteşekkirdi – çünkü bir öğrenci olmama ve “hiçbir şey bilmememe” rağmen onu anlamaya çalışmışım. Nöroşirurji uzmanları (onları ben çağırmıştım) aklında bir sorun olmadığını, fiziki bir bozukluğu olduğunu söylediklerinde, ameliyat gerektiren bir beyin tümörünün onu çok korkutmasına rağmen, bir bakıma sevindiğini söylemişti. Bacağının yok olmasının nedenleri açıklandığında ve sorunlu bölge onarıldığında bacağının “geri gelmesinin” mümkün olduğu söylendiğinde buna inanamamıştı. Bunun sıradan bir kayıp, bir şeyi koyduğun yerde bulamama olmadığını açıklamaya çalıştı. Bu tür bir kaybın en korkunç yanı, bacağın yanlış yere konması değil, yerini kaybetmesiydi. Ve artık geri gelebileceği bir yer de olmadığından, bacağın nasıl *geri geleceğini* bilmiyordu. Bu nedenle, söylenenlerin hiçbirine itimat etmedi. Bacağın geri geleceğini her söyleyişlerinde başını sallayıp gülümsedi.

Evet, benim durumum buydu – kesinlikle buydu. Bacak yok olmuştu, “yerini” de beraberinde götürmüştü. Bu yüzden hiçbir iyileşme umudu yoktu – ve bu hastalığın kendisinden bağımsız bir durumdu. Geleceğe ilişkin umutların olmadığı bir durumda anılar işe yarar mıydı? Hayır! Bacak yok olurken “geçmişini” de beraberinde götürmüştü! Artık bir bacağım olduğunu hatırlayamıyordum. Artık nasıl yürüyebildiğimi, tırmanabildiğimi hatırlayamıyordum. Yalnızca beş gün önceki yürüyen, koşan ve tırmanan adamdan anlaşılmaz bir şekilde kopmuş olduğumu hissediyordum. İkimizin arasında yalnızca resmi bir süreklilik kalmıştı. O zaman ve şimdi arasında bir uçurum –kesin bir uçurum– vardı; ve eski “ben”, hiç düşünmeden ayakta duran, yürüyen ve koşan, vücuduna tümüyle ve pervasızca güvenen, bundan kuşku duyulabilmesini anlayamayan “ben”, bu uçurumda, bu boşluk içinde kaybolmuştum. Bacağın gerçekliği ve olasılıkları, uzam ve zamanın dışındaki bu uçurumda, bu boşlukta kaybolmuştu. Eskiden “yokluğa karışmak” deyiminin esrarengiz bir şekilde önemli ama yine de saçma olduğunu düşünürdüm. Bacağım inançsızlığımı yüzüme vururcasına “yokluğa karışmıştı” ve beyin tümörlü genç hasta gibi ben de onun normal ya da fiziksel bir şekilde geri gelebileceğini düşünemiyordum çün-

kü uzam ve zamandan kaybolmuştu – giderken kendi zaman ve uzamım da yanında götürmüştü. Bir uçuşumun, boşluğun, “yokluğun” içine düşüyse, uçuşumun, boşluğun, “yokluğun” içinden çıkması gerekecekti; kayboluşunun ürkütücü ve şaşırtıcı gizemine, yalnızca ortaya çıkışının ya da oluşumunun aynı şekilde ürkütücü ve şaşırtıcı gizemi denk düşebilirdi. Varolmaktan çıkmıştı (“varolmakla” ne kastediliyorsa); ve aynı nedenle, bir şekilde yeniden varoluşa dönmek zorundaydı. Aklım bu yok olma ve yeniden yaratılma düşünceleriyle karışmıştı. Sular gidecek daha da derinleşiyordu; üzerime kapanacakları korkusuyla daha fazla düşünmeye cesaret edemedim.

Zihnimde birdenbire bu metafizik sisi dağıtmak ister gibi, Dr. Johnson’ın gürbüz ve sağlıklı görüntüsü belirdi. Bilinçsizce, beni bu Berkeleyci kâbustan uyandırmasını istedim. Onu olağanüstü net gördüm – onu ve güçlü sağduyusunu hemen sevdim. Ona “Berkeley doktrini” –maddi nesnelerin varsayılan gerçekdışılığı– hakkında ne düşündüğü sorulduğunda, bir taş var gücüyle tekme atarak “Hah! Onu böyle çürütürüm!” diye cevap vermişti. Her zaman bu cevabın mükemmel olduğunu düşünmüştüm – kuramsal, pratik, dramatik, komikti; bu çok açıktı, yapılması gereken tek şeydi ama yapmak için Johnson’ınki gibi bir dehaya sahip olmak gerekiyordu. Çünkü bu tür soruların cevapları *eylemlerle* verilir.

Zihnimde taş tekme atan canlı bir Johnson görüntüsü vardı – o kadar canlı, o kadar şaşırtıcıydı ki kendi kendime güldüm. Ama Johnson “testini” kendime nasıl uygulayacaktım? Bir taş var gücümle tekme atabilmeyi, böylece tekme atan bacağın ve taşın gerçekliğini gösterebilmeyi çok istiyordum. Ama hayal edilemez, “maddi olmayan” bacağımın nasıl tekme atabilirdim? Taşla herhangi bir temasım olamazdı. Bu nedenle Johnson testi bende istenen sonucu vermeyecekti, başarısızlığı ya da denenebilirliği yalnızca bacağın gerçek olmadığını kanıtlamaya yarayacaktı ve onu bir Berkeley döngüsüne sokacaktı. Güçlü ve yiğit gözdemini görüntüsü silindi. Benim durumuma düşse Sam Johnson bile bunu çürütmeyi beceremezdi.

Sahnemdeki yeri şimdi Johnson’ın yerine Wittgenstein almıştı – o denli farklı görünen bu iki adamın çok iyi anlaşacakla-

rını hayal ettim (sürekli hayali görüşmeler ve diyaloglar icat ederim). Wittgenstein'ın sesinden, son çalışması *Kesinlik Üstüne*'nin giriş sözcüklerini duydum: "Eğer, burada bir bacak olduğunu biliyorsan, gerisini sana bağışlayacağız... Sorun, bundan kuşku duymanın bir anlamı olup olmadığıdır." (Ve ancak daha sonra hafızamın ya da hayal gücümün "el" yerine "bacak" sözcüğünü koyduğunu fark ettim.) Wittgenstein için "Kesinlik" in temeli, vücudun kesinliğindeydi. Ama vücudun kesinliğinin temeli de eylemdi. Wittgenstein'ın insanın elinden emin olup olamayacağı sorusunun cevabı, eli kaldırmak ya da birinin suratına vurmaktır – tıpkı Samuel Johnson'ın taşla tekme atması gibi.

Johnson ve Wittgenstein mükemmel anlaşıyordu: İnsan eylemde bulunduğu için vardı, ve bunu gösterebilirdi – taşı kaldırabilir ya da ona vurabilirdi. Birden düşündüm: Bir hayal –hayali bir bacak– taşla tekme atamazdı.

Birden umutsuzluğa kapıldım, kendimi terk edilmiş hissettim ve –belki de hastaneye yatışımdan bu yana ilk kez– bir hastanın asli yalnızlığını, dağda hissetmediğim türde bir yalnızlığı hissettim. Çaresizlik içinde birileriyle konuşmak ve güven duymak istedim, tıpkı başına gelenleri zorla ve utançla da olsa anlatan genç hasta gibi. Her şeyden önce doktorum ve cerrahıma anlatma ihtiyacı duydum: Ona başıma gelenleri anlatmalıyım ki, o da bana "Evet, tabii, anlıyorum" desin.

Uykuya daldım ve çok sevdiğim teyzemin ziyaretiyle uyanımdım. Gelmesini umuyordum ama gelebileceğini sanmıyordum, çünkü doğum günüydü. Seksen iki yaşında, üşenmeden, arkadaşlarıyla birlikte olduğu kahvaltı ve öğle yemeği sonrasında –akşam yemeğine başkaları da gelecekti– doğum günü çayım benimle birlikte içmek için Londra'nın öte yakasından yanıma gelmişti, çünkü her zaman yaptığım gibi onun yanına gitme imkânım yoktu. Kahvaltı saatinde birden onun doğum günü olduğunu hatırlamıştım, kahvaltımı getirdiğinde Hemşire Sulu'dan onun için bir doğum günü kitabı aldırmasını rica etmiş, biraz tereddütten sonra *Gerçekte ve Kurguda Bakire Teyze** kitabını seçmiştim. Kitabı ona biraz korkarak verdim, okumadığımı, belki

* *The Maiden Aunt In Fact And Fiction*, Katharine Moore, 1967.

de (harika olduğu söylense de) berbat olduğunu söyledim, belki de “bakire teyze” kategorisinden hoşlanmayacaktı.

“Ama *çok sevdim!*” dedi kitabı alıp. “Bakire bir teyze olmak-tan memnunum. Başka türlü olamazdım, özellikle de seksen ye-di yeğen, iki yüz otuz yeğen çocuğu ve altmış yıl boyunca okut-tuğum bütün çocuklarla – kendi çocuklarımla! Kitap bizi yalnız ve işe yaramaz kimseler olarak tanıtmadıkça mesele yok!”

“Eğer öyleyse onu yazarına geri yollarım!” dedim.

Çantasını karıştırıp bir paket çıkardı. “Ben de sana doğum günü hediyesi bir kitap getirdim. Doğum gününde uzakta, ku-tuplardaydın. Conrad’ı sevdiğini biliyorum. Bu kitabını okudun mu?”

Paketi açtım, *Gezgin’i** elime aldım. “Hayır, okumadım” de-dim, “ama adını sevdim.”

“Evet,” dedi. “Tam sana göre. Her zaman bir gezgin oldun. Bir gezginler vardır, bir de bir yerde sürekli kalanlar. Sen kesinlikle bir gezginsin. Birbiri ardına ilginç maceralar yaşıyorsun. Aradığını bulup bulamayacağını merak ediyorum.”

Harika ve huzurlu bir çaydan sonra –teyzem genellikle ya-saklayıcı bir tutum içinde olan nöbetçi hemşireyi sandviç ve bir demlik dolusu çay getirmeye ikna etmişti– onun sevgi dolu ve dürüst bakışları altında, o günkü keşiflerimden bazılarını an-lattım.

Tek kelime söylemeden dikkatle dinledi. “Sevgili Bol,” dedi hikâyemi bitirdiğimde, “şimdiye kadar başına birçok dert gel-di, ama bu içlerinde en berbatı.” Yüzü bir an kararır gibi oldu, “Çok berbat,” diye mırıldandı, “çok berbat, çok tuhaf ve çok ka-ranlık. Merak ettiğim...” O an neyi merak ettiğini hiç öğreneme-dim çünkü dalgın hali sona erdi, gözlerini bana dikti ve şöyle dedi: “Hiçbir şey anlamadım, ama eminim anlaşılabilir bir şey ve sen de etrafta gezindikten sonra anlamaya başlayacaksın. Çok açık, güçlü ve cesur olmalısın. Ayrıca başını eğmek, alçak-gönüllü olmak ve anlayamadığımız birçok şey olduğunu kabul etmek zorundasın. Kibirli olma – gurursuz da olma. Ve cerrah-tan da yapamayacağı şeyler bekleme. İyi biri olduğuna, birinci

* *The Rover*, Joseph Conrad, 1923.

sınıf bir cerrah olduğuna eminim ama bu iş cerrahinin ötesinde. Tam olarak anlayamazsa öfkelenme. Ondan imkânsız olanı bekleme. Sınırları kabul et ve saygı duy. Onun da sınırları vardır – hepimizin var. Profesyonel sınırlar, zihinsel sınırlar, duygusal sınırlar ve özellikle de...” Sustu, bir şey hatırlamış, bir şeyden etkilenmişti. “Cerrahların durumu tuhaftır,” dedi sonunda, “özel çelişkilerle karşı karşıyadırlar. Annen...” Durakladı, yüzümü inceledi. “Annen kendini işine adanmış bir cerrahtı, çok nazik ve hassas biriydi ve bazen insani duygularını cerrahlığıyla bağdaştırmakta güçlük çekiyordu. Hastaları onun için çok değerliydi ama bir cerrah olarak onları anatomik ve cerrahi sorunlar olarak görmek zorundaydı. Bazen, gençken, merhametsiz gibi görünürdü ama bu onun duygularının yoğun olmasındandı. Duygularıyla arasında bir mesafe bırakmasa, kendini onlara kaptırabilirdi. Ancak sonraları teknik ve kişisel olan arasındaki temel dengeyi sağlayabildi.”

“Nazik ol, Bol!” diye nasihat etti bana. “Bay Swan’a tepkisel davranma. Ona ‘cerrah’ diye hitap etme, bu hiç de insani değil! Unutma o da bir insan – senin olduğun kadar. Muhtemelen iyi bir insan ve senden daha utangaç. Bütün sorunlar insanların insan olduklarını unutmalarıyla başlar.”

İyi, bilgece, basit kelimeler. Keşke onlara önem verseydim! Keşke teyzemin kişiliğini belirleyen, ender bulunabilecek yumuşaklığı, her şeyi hoşlukla ve nükteyle karşılaması, hiç abartmamasını, çarpıtmamasını ve yok saymamasını sağlayan yüce gönüllülüğü, o iç huzuru ve güveni bende olsaydı.

İkinci demlikten sonra –teyzem Dr. Johnson kadar çok çay içerdi– sohbet hafifledi ve rahatladı, daha önce hissettiğim kasvet ve korkunç ciddiyet, şen şakrak havada çözüldü ve dağıldı.

Teyzem gitmek üzere toparlanırken aniden ve art arda, şaşırtıcı müstehcenlikte üç fıkrayı ciddiyetle ve uygun bir ifadeyle anlatı.

O kadar şiddetle güldüm ki, dikişlerin patlamasından korktum, ben hâlâ gülerken teyzem kalkıp gitti.

Evet, evet! Her şey, her şey anlaşılacak, yerli yerine konacak, halledilecekti. Her şey yolundaydı ve yolunda olacaktı. Cerrahiyle, travmayla ya da her ikisiyle de bağlantılı önemsiz bir

komplikasyon olmuştı. Nedeni benim için çok açık değildi ama sabah Swan bunları açıklayacaktı. Anladığım kadariyle iyi biriydi, uzun yıllara dayanan ortopedi tecrübesi vardı, bu tür şeyleri yüzlerce kez görmüş olmalıydı; basit ve güvenilir bir tanı ve tedavi bekleyebilirdim. Diyecekti ki – aslında ne diyeceğini tam olarak bilmiyordum ama doğru olanı söyleyeceğini ve her şeyin iyi olacağını biliyordum. Evet! Kendimi yoğun ve kasvetli düşüncelerle tüketmek yerine, güvenle onun ellerine bırakabilirdim. Kendime yardım etmek isterken, gereksiz yere korkutmuştum.

Swan nasıl biri olabilirdi? İyi bir cerrah olduğunu biliyordum, ama ilişkide olacağım cerrah değil bir insandı, ya da umduğum gibi hem cerrah hem de insan niteliklerinin bir araya geldiği bir kişiydi. Odda'daki genç cerrahla karşılaşmam bu bakımdan harikaydı. O zaman her şey o an için mükemmeldi; ama şimdi durumum çok daha karışık, çok daha belirsizdi ve Bay Swan'ın omuzlarında daha ağır bir yük vardı. Odaya dalıp dans edemez, gülüp gidemezdi; ağır bir sorumluluğu vardı, haftalar, belki de aylarca bana bakmanın ağırlığını taşıyacaktı. Ondan çok fazla talepte bulunmamalı, ya da sıkıntıyla onu aşırı sıkmamalıydım. Hassas biriyse sıkıntımı hemen fark eder ve sakın, otoriter sesiyle hallederdi. Hastalık hali kafamı karıştırdığı ve bunun dışına çıkamadığım için, kendi kendime yüz yılda halledemeyeceğim, bana olağanüstü zor gelen şeyleri, basit bir darbeyle, mesafe, sezgi ve otorite bıçağıyla halledebilirdi. Açıklamak zorunda değildi; yalnızca yapmak zorundaydı. "Bu sendromu vakaların yüzde 60'ında görürüz. x, y, z nedenlerine bağlıdır. İyileşme oranı şöyledir, şunlara ve diğer bilinmezlerle bağlı olarak değişiklik gösterir" gibi istatistiksel bir açıklamaya gerek yoktu. Bana gereken yalnızca otoritenin sesi, basitliği, ikna gücüydü: "Evet, anlıyorum. Bu olur. Korkma. Şunu yap! Bana inan! Yakında iyileşeceksin." Ya da bu etkiyi yapacak son derece doğrudan ve saydam, dolambaçlı olmayan, yalan içermeyen sözcükler.

Eğer beni böyle sözcüklerle ikna edemezse, gerçeklerin dürüst bir açıklamasını isterdim. Şöyle demesi halinde onun dürüstlüğüne ve otoritesine saygı duyardım: "Sacks, berbat bir du-

rum – ne olduğunu bilmiyorum. Ama öğrenmek için elimizden geleni yapacağız.” Korkarsa –samimi bir korku– buna da saygı duyardım. Samimi olması ve bana, benim bir insan olarak onuruma saygı göstermesi halinde ne söylerse söylesin saygı duydıyaktım. Samimi ve açık olması halinde hiçbir şeye aldırmıyaktım.

Swan’ın ziyareti, anlayışlılığı, güven vericiliğı düşüncesi beni sonunda rahatlatmıştı. Hayatımın en tuhaf ve tehlikeli gününü geçirmiştim – dağdakinden çok daha tuhaf ve tehlikeli bir gündü. Çünkü orada korkularım, çok büyük olsa da, doğal ve gerçekti – ölümü düşünebilir ve karşı koyabilirdim. Oysa şimdi doğal ve gerçek olmayan bir durumla karşı karşıyaydım. Burada berbat bir karışıklık vardı. Ama Swan bunu anlayabilirdi, bununla daha önce de karşılaşmış olmalıydı; onun doğruyu söyleyeceğine güvenebilirdim. Kendim de bir doktor olarak, çoğu hastamın korkularını gizemli bir şekilde yatıştırmıştım – bilgi, beceri ya da uzmanlıkla değil, yalnızca dinleyerek yapmıştım bunu. Kendi kendimi rahatlatamazdım, kendimin doktoru olamazdım; ama bir başkası olabilirdi. Swan olabilirdi, yarın...

Gün böylece derin, güvenli ve rüyasız bir uykuyla sona erdi – en azından gecenin yarısı rüyasızdı. Ama sonra bir dizi rüya gördüm; tuhaf ve esrarengiz, daha önce hiç karşılaşmadığım, ne korku, ne ateş ne de hezeyan anlarımda gördüğüm türde rüyalarlardı bunlar. Saatler boyunca giderek şiddetlenen bu rüyaların kurbanı oldum. Korku içinde uyanıyor, yeniden uykuya dalar dalmaz aynı rüyaları görüyordum. Bir bakıma rüyaya hiç benzemiyorlardı –rüyalarda olmayan bir tekdüzelikleri, bir sabitlikleri vardı– daha çok değişmeyen fizyolojik bir gerçekliğin tekrarı gibiydiler. Çünkü sürekli bacağı –bacak olmayan bacağı– görüyordum. Alçının masif olduğunu, bacağımın da tebeşirden, alçıdan ya da mermerden, inorganik bir bacak olduğunu görüyordum. Bir sandalyede oturup yemek yiyordum ya da bir park bankında güneşin tadını çıkarıyordum – rüyanın bu kısımları basit ve sıkıcıydı; ama ne yaparsam yapayım – ayakta durmuyor, yürümüyordum – bacağımın yerinde o beyaz taş gibi silindirik vardı ve bir heykel bacağı gibi hareketsiz ve sabit duruyordu. Bazen alçı ya da mermer değil de kum ya da çimento gibi ufalanır, dağılır

bir şey oluyordu – ve bu rüyalarda başka bir korku daha vardı: Dağılabilir kütleyi tutan hiçbir şey yoktu, ne bir iç iskelet ne de bir yapıştırıcı; yalnızca özü olmayan bir görüntüden, bir dış yüzeyden ibaretti. Sık sık alçı-bacağın içinin boş olduğu görüyordum – ama “boş” bunu açıklamaya yetecek bir sözcük değildi: Sanki boş değil de, alçıdan bir kılıf, hiçliği, boşluğu çevreleyen bir kabuk gibiydi. Bazen, hareketsiz, sabit şeklini koruyan sislerden yapılmış gibiydi; bazen de –bu en kötüsüydü– karanlıklardan ya da gölgelerden ya da imkânsız bir şekilde hiçbir şeyden yapılmış bir bacağa dönüşüyordu. O gecenin rüyalarında hiçbir değişiklik olmadı. Daha doğrusu, yalnızca uzam ve manzaraya ilişkin küçük, çevresel, tesadüfi değişiklikler oldu. Her birinin merkezinde hareketsiz, maddi olmayan, boş bir şey vardı. Rüyaların hiçbirisi bir “öykü” anlatmıyordu. Yalnızca korkunç sıkıcı özelliklerini, bu hiçliği, hakkında hiçbir şey söylenemeyen bu hayaleti sergilemek için tasarlanmış tablolar gibi sabit ve statiktiler.

Rüyalarımın kısa bir süre için uyanıyor –o gece düzinelerce görmüş olmalıyım– bir yudum su içiyor, ışığı açıyor ve orada rüyalarımın alçılı, boş gerçekliğinin ya da gerçekdışılığının, uyanışından etkilenmeden bana baktığını görüyordum. Bu uyanışlardan birinde –pencereden şafağın belirtileri görünüyordu– birden bu rüyaların saplantılı Freudyen belirleyicilerden yoksun olmayan ama değişmez organik bir belirleyiciyi merkezine alan nörolojik rüyalar olduğunu anladım. Ve birden, daha önce böyle rüyalar görmememe rağmen hastalarımın tıpatıp aynılarını dinlediğimi hatırladım; bunlar felçli, yarı felçli, ciddi nöropatileri olan, uzuvlarını kaybetmiş, çeşitli hastalıklar ve hasarlarla gelmiş ve hepsi de ciddi bir beden imgesi bozukluğunu paylaşan hastalardı. Bu hastaların her gece sürekli olarak rüyalarına giren şeyler –bana da olacağı gibi– esas olarak beden imgesi bozukluklarına ve bunların yol açtığı sahte görüntülere, fantomlara dayalıydı. Kendi rüyalarım sanki beden imgemin, beden egomun frijit bir ölümle gittiğini teyit ediyordu. Bu sonuç beni hem çok korkuttu hem de çok rahatlattı ve yeniden uykuya daldım – derin ve rüyasız bir uykuydu ama sabaha doğru başlangıçta çok “bildik” gibi görünen, çok özel bir kâbus gördüm. Savaştaydık – kiminle ve neden savaştığımız belli değildi. Ama

belli olan ve herkesin yüzünden okunan bir korku vardı, düşmanın elindeki yepyeni, Derealizasyon Bombası denilen bir silahtan korkuyorduk. Ortalıkta dolanan fısıltılara göre, bu silah gerçeklikte bir delik açabilirdi. Sıradan silahlar belirli bir uzamdaki maddeleri yok ederdi, oysa bu silah düşünceyi ve düşünce uzamının kendisini yok ediyordu. Hiçbirimiz ne düşüneceğimizi, ne bekleyeceğimizi bilmiyorduk çünkü etkisinin düşüncelerimizin ötesinde olduğu söylenmişti.

Rüyadaki başkaları gibi ben de açık havada olma gereğini hissediyordum ve evin bahçesinde ailemle beraber duruyordum. Güneş parlıyor, her şey normal görünüyordu – yalnızca etrafta tuhaf bir sükûnet vardı. Birden bir şeyin olduğunu, bir şeyin olmaya başladığını hissettim ama bunun ne olduğu konusunda en ufak bir fikrim yoktu. Armut ağacımızın yok olduğunu fark ettim. Bulunduğum yerin biraz solunda dururken, birden yok olmuştu, ağaç orada değildi.

Daha fazla araştırmak için başımı çevirmedi. Bilmediğim bir nedenle, bakışlarımı çevirme gereği duymadım. Armut ağacı yoktu ama ağacın durduğu yer de yok olmuştu. Bir boşluk hissi de duymuyordum; orası artık orada değildi, hepsi o kadar. Artık mı? Daha önce orada olduğundan emin olabilir miydim? Belki de hiçbir şey yok olmamıştı. Belki orada hiçbir zaman bir armut ağacı olmamıştı. Belki hafızam ya da hayal dünyam bana oyun oynuyordu. Anneme sordum ama onun kafası da benimki kadar karışmıştı, o da artık ağacı göremiyordu ve daha önce orada olup olmadığından emin değildi. Gerçekliği bozma bombası mıydı bu, yoksa saçma hayaller aklımızı ele mi geçiriyordu?

Ve şimdi, bahçe duvarının bir kısmı yoktu, Exeter Sokağı'na açılan kapı da öyle. Gerçekten yok olmuş muydu? Belki de bahçe duvarı hiç varolmamıştı. Exeter Sokağı'na açılan bir kapı ve Exeter Sokağı diye bir yer olmamıştı. *Belki de sol tarafta hiçbir şey varolmamıştı.* Annem şimdi tam önümde duruyordu ve tuhaf bir şekilde ikiye bölünmüştü. Ortada durduğunda sol yarısı yoktu. Ama... ama sol yarısının daha önce olduğundan emin miydim? "Sol yarısı" deyişinin kendisi anlamsız değil miydi? Birden her yanıma büyük bir korku ve bulantı hissi kapladı. Kusacağımı hissettim.

Aniden kapı açıldı ve Hemşire Sulu endişeli bir ifadeyle içeri girdi.

“Böyle içeri daldığım için üzgünüm,” dedi, “ama pencereden baktım, yüzünüz şoka girmişsiniz gibi bembeyaz kesilmişti. Göğsünüz inip kalkıyordu, kusacak gibiydiniz. Şimdi nasılsınız?”

Başımı salladım, gözlerim ona takıldı. “Bana neden öyle bakıyorsunuz?” diye sordu.

“Ah, bir şey yok,” dedim. “Yalnızca kötü bir rüya görüyordum.” Yeteri kadar şok yaşamış olan Hemşire Sulu’ya, ikiye bölündüğünü, yarısının olmadığını söylemedim. Ve o uyanma anında –yoksa hâlâ uyuyor muydum?– bu halinin kusursuz ve eksiksiz olduğu gibi tuhaf bir duyguya kapıldım. Bir gün önce “yalnızca yarı vasıflıyım,” dediğini hatırladım ve o an için bunu görüntüsüyle ilişkilendirdim. Ve sonra, birden müthiş ve harika bir rahatlamayla, migren nöbetimin tutmuş olduğunu fark ettim. *Sol taraftaki görüş alanımı tamamen kaybetmiştim, bununla birlikte de, bazen olduğu gibi, sol tarafta herhangi bir dünya olduğu (olmuş olduğu ya da olabileceği) duygusunu da.* Migren skotomum* uykuda gelmiş ve “Derealizasyon Bombası”yla armut ağacının, bahçe duvarının ve annemin sol yarısının tuhaf yok oluşu için fizyolojik koşulu oluşturmuştu. Uyandığımda rüyanın gerçek olduğunu bulmuştum, daha doğrusu rüyada gerçek olan, şimdi uyandığımda da aynı derecede gerçektir.

“Ama gerçekten solgun ve hasta görünüyorsunuz,” diye ısrar etti Hemşire Sulu, yüzünün yalnızca yarısı olmasına rağmen oldukça normal konuşarak.

“Evet, migrenle uyandım – auralarımdan biri,” diyerek güldüm. Yarım-görüşün, *hemianopinin*** ne olduğunu ve yakında geçeceğini bildiğim için artık komik geliyordu. “Ama yakında bir şeyim kalmaz. Bir fincan çay ve biraz tosttan sonra, midem ve gözlerim doyunca...” deyip yine güldüm.

Tatmin olan Hemşire Sulu kapıya döndü ve ikiye ayrılmış görüntüsüne yeniden kavuştu.

* Skotom: Görüş alanındaki kör bölge. (Ed.n.)

** Hemianopi: Bir veya her iki gözün birden görme alanlarının bir yarısında oluşan görme kaybı. (Ed.n.)

Yine de hemianopik olduğumu, sorunlu taraf için yarı-ihmal gösterdiğimi aklımla bilmem, algılamada, daha doğrusu duyudaki eksikliği gidermedi; gördüğümün dışında başka bir şey olmadığı bu nedenle örneğin odanın “sol” yarısına bakmanın ya da onu aramanın anlamsız olduğu duygusunu gidermeye yaramadı. Müthiş bir çabayla, bir kâbusta santim santim hareket etmeye çalışan biri gibi başımı sola çevirdim. Ve Tanrı’ya şükür, yatağımın yarısı, yarı örtülü pencere, (Lord Lister’ı bir hastayı boğazlarken gösteren) solgun taşbaskı, odanın sol duvarı ve –hâlâ yerinde olduğunu bilmek ne hoş!– yastığın üzerindeki sol kolum göründü. Her şeyi yerli yerinde bulmak bana tuhaf bir rahatlık verdi; başımı çevirip yeniden karşıya baktım ve görüş alanımın sol yarısının, odanın sol yarısının, dünyanın sol yarısının, “sol taraf” düşüncesinin yavaş yavaş, yeniden kaybolmasını izledim.

Evet, bütün bunları artık eğlenceli ve rahatlatıcı bulabiliyordum –şimdi neyin olup bittiğini, yanılısamanın geçici olduğunu biliyordum– ama bunu anlamadan önce, rüyamda ve uyandığım anda çok korkutucu bulmuştum. Ve çocukken de benzer ataklar olduğunda, onları inanılmaz korkutucu bulduğumu hatırladım. O savunmasız yıllarda, iki şeye karşı çok hassas hale gelmiştim: Algılamamdaki en küçük değişikliklere ve bu değişiklikleri uydurma ya da delilik olarak değerlendirebilecek yanlış insanlara itiraf etme tehlikesine.

Bu düşünceler, ben hâlâ hemianopikken hızla aklımdan geçti, ve bunları ani ve delici bir benzetme ve öngörü izledi: “Bacakta olan da bu! Nasıl böyle budalaca düşünebildim? Bacağım da skotom var! Görüş alanımın yarısında yaşadığım sorunun benzerini bacağım da yaşıyorum. Görüş alanımın bir kısmını kaybettığım gibi, bacak ‘alanımın’ da bir kısmını kaybettim.”

Bu düşünce zihnimde netleştikçe yoğun bir rahatlama duygusu hissettim. Tüm diğer sorular ve belirsizlikler –hayati önem taşıyan “iyileşecek mi?” sorusu dahil– hâlâ cevapsızdı, ama artık dayanacak bir desteğim vardı.

Ve şimdi –evet– skotomumun kör yarısında bir şeyler oluyordu. Şaşkınlıkla, çok ince bir dantel motifinin gözümün önünde belirmesini izledim, en ince örümcek ağından daha karmaşık

ve saydamdı ve bir tür belli belirsiz titreme, sallanma, kaynama hareketi yapıyordu. Sonra daha net, daha parlak, olağanüstü geometrik güzellikte bir hal aldı; artık tamamen altıgenlerden oluştuğunu ve tüm yarı alanı uçuşan bir dantel işi gibi kapladığını görüyordum. Odanın kayıp yarısı görünür hale geldi ama bütünüyle dantelin içindeydi, bu nedenle kendisi bir dantel, birbirinin içine giren, yan yana dizilmiş altıgen parçalardan oluşan bir mozaik gibiydi. Uzam, kütle ya da genişleme duygusu yoktu, geometrik olarak karşılıklı dizilmiş yüzeylerin dışında nesne duygusu, uzam duygusu ve hareket ya da zaman duygusu da öyle.

Bu noktada, kendimden geçmiş, kişisel olmayan, matematiksel bir ilgiyle bu uzamsız, hareketsiz mozaik görüntünün keyfini çıkartırken Hemşire Sulu bir fincan çay ve bir tostla içeri girdi. “Çok daha iyi görünüyorsunuz,” dedi. “Bir dakika önce yarı ölü gibiydiniz, şimdi gözleriniz ıslık ıslık. Ben hayatımda bu kadar değişken bir hasta görmedim.”

Yatağımın sağ tarafındaki sehpa bırakmış çay için ona teşekkür ettim ve sonra bir dakika zamanının olup olmadığını sordum.

“Yine ne var?” diyerek gülümsedi, önceki günün tuhaf alıştırmalarını hatırlamıştı.

“Çok önemli bir şey değil,” dedim. “Bir şey yapmanı istemeyeceğim. Mümkünse odanın diğer tarafına, pencere yanına ya da Lord Lister’ın şu uğursuz resminin yanına gidebilir misiniz?”

Diğer tarafa yürüdü, yürürken de bir mozaik dönuştü: tam ortada, yarısının mozaik yarısının gerçek olduğu çarpıcı bir an oldu. Pencerenin yanında hareketsiz durdu, içeri süzülen sabah ışığıyla arkadan aydınlanıyordu – ve o anda, pencerenin önündeki yarı silüet, yarı aydınlık hali bana bir ortaçağ vitrayına resmedilmiş bir Meryem’i hatırlattı. Birden ürperdim. İnorganikti; mozaikğin bir parçası haline gelmişti! Bu kristal dünyada hareketi ve hayatı nasıl kavrayacaktım?

Ondan resme bakmasını, konuşmasını, surat ifadesini değıştirmesini, sürekli hareket halinde olmasını istedim. Şaşkınlık ve hayranlıkla uzam gibi zamanın da parçalanmasını izledim,

artık hareketleri sürekli değil, bir "hareketsiz anlar", farklı konfigürasyonlar ve pozisyonlar dizisiydi, ama yavaş oynatılan bir film gibi aralarda hiç hareket yoktu. Hemşire tuhaf, parçalanmış, dağılmış, atomize olmuş bir mozaik/sinema halinde donup kalmıştı sanki. Ve bu kırık mozaik dünyasının nasıl olup süreklilik ve bütünlük dünyası haline dönüşebileceğini düşünemiyordum. Düşünemiyordum – ama birden oldu! Mozaik ve titrek görüntüler aniden yok oldu –Hemşire Sulu, artık uzam ve zamanda çözülmüş olarak değil, gerçek, bütün, canlı, sıcak, çevik ve güzel olarak, yeniden hareket ve yaşam nehrindeydi. Kristal dünyada da güzellik, matematiksel bir güzellik vardı ama bu hareketin, zarafetin güzelliği değildi.

"Tamam," dedim keyifle. "Sanırım aurayı kovmama yardımcı oldun! Mide bulantısı da geçti. Şimdi –evet şimdi– kokusunu aldığım şu çirozları yiyebilirim."

Kocaman, zengin bir kahvaltı yaptım, bir saat kadar önce beni kireç gibi bir suratla kusmaya çalışırken gören Hemşire Sulu şaşkıındı. Ama bu tür ataklardan sonra hasta (büyük hekim Dr. Liveing'in yazdığı gibi) "farklı bir varlık olarak uyanır" ve ben de kendimi farklı bir varlık gibi hissetmişim; dehşet ve migren gecemden sonra yeniden doğmuştum. Ama bu yeniden doğuşu daha da neşeli yapan şey, bacağıımı çeşitli analogilerle anlayabilmem olmuştu. Bu anlamanın fizyolojik gerçeklik üzerinde pek etkisi yoktu ama bacak artık kavranabilir, açıklanabilir hale gelmişti – bunu Dr. Swan'la konuşacaktım. Onun da bundan çok etkileneceğine emindim – karşılığında da beni kaygılandığım iki konuda ikna edecekti: Skotomumun nedeni ve ne kadar süreceği. Zaman elverirse sormak istediğim başka konular da vardı: Bu tür bir skotomla ne kadar sıklıkla karşılaşılıyordu ve tıbbi literatürde bunlar iyi tanımlanmışlar mıydı? Evet, çok ihtiyacım olan güvenceye kavuşmakla kalmayacak, ayrıca meslektaşımın ilginç bir fikir alışverişinde bulunacaktım. Bu alışveriş her ikimiz için de ortopedi ve nörolojinin sınırlarındaki bu ilginç alanı netleştirecekti.

Bu düşünce beni öyle heyecanlandırdı ki, kahvaltımı yerken sanki orada değildim, yalnızca leziz, tütsülenmiş balıkların tadım alıyordum.

Servis hemşiresi tam zamanında içeri girdi.

"Şu dağmık halinize bakın Dr. Sacks," dedi şakacı bir sesle. "Her yanınızda kitaplar, mektuplar ve notlar var – çarşafa da mürekkep dökmüşsünüz galiba!"

"Dolmakalemim," diyerek özür diledim. "Bazen mürekkep kaçırıyor."

"Pekâlâ, kahvaltıdan sonra her şeyi temizleyip düzenlemeliyiz. Bugün Vizite Günü (servis hemşiresinin ses tonu sanki sözcükleri büyük harfle vurguluyordu). Bay Swan saat dokuz gibi burada olacak."

Gülümsedi ve başını sallayarak çıktı.

"Hoş biri," diye düşündüm lokmaları atıştırırken. "Biraz katı, biraz sert, biraz otoriter ama servis hemşiresi dediğin böyle olmalı. O sert sesin, berbat dış görünüşün altında iyi kalpli biri." Üçüncü çayımı içmeden fincanım alındı ve Hemşire Sulu bir tas getirerek "Çabuk! Tıraşınızı olun!" diye fısıldadı.

Altı günlük dağınıklığı temizledim –dağıdaki olaydan bu yana yalnızca altı gün mü geçmişti?– sakallarımı düzelttim. Dişlerimi fırçalayıp gargara yaptım. Hemşire Sulu beni sandalyeye aldı, yatağa temiz çarşaf serdi ve odayı topladı. Sonra yeniden yatağa gitmeme yardımcı oldu. "Servis hemşiresi hastaların yatağın tam ortasında olmalarını ister. Ortada kalmaya çalışın. Bir tarafa yaslanmayın!"

Onun talimatlarını yerine getireceğimi söyledim ve kapıyı açık bırakmasını rica ettim. Tüm koğuş temizlenip toparlanıyordu – öyle ilginç sesler çıkıyordu ki, hepsini duymak istedim. Servis hemşiresi bağırıyordu ama sesi neşeliydi. Hemşireler ve yardımcıları bir aşağı bir yukarı koşuşturuyordu, dağınıklık ve pislik yavaş yavaş ortadan kalkıyordu. Askeri bir denetimin yarı ciddi, yarı komik havasında botlar parlıyor, tozluklar sarılıyor, göğüsler dışarı, karınlar içeri çekiliyordu, her şey mükemmel ve hazırda.

Telaş, bağırımlar ve gülüşmeler müthişti. Yalnızca duyduğum ama göremediğim için üzgündüm. Her şey, servis hemşiresinin güçlü sesi ve bakışları altında düzenli hale geliyordu. Artık bizi bir geçit yerinden çok, bir sefer için hazırlanan büyük bir gemi gibi görüyordum.

Gürültü birden kesildi ve yerini olağanüstü bir sükûnete bıraktı. Bir fısıltı, bir mırıldanma duydum ama ne söylendiğini anlayamadım.

Ve Swan içeri girdi, yanında bir tepsi içinde onun cerrahi ve törensel aletlerini taşıyan servis hemşiresi vardı. Onlara uzman doktor ve uzun beyaz önlükler içindeki asistanları eşlik ediyordu. Son olarak da kısa önlüklü öğrenciler geldi, tuhaf bir şekilde boyun eğmiş görünüyorlardı. Şef ve maiyeti, bini bir alay gibi asık suratlı ve ciddi bir şekilde odama girdiler.

Swan ne bana baktı ne de selamladı, yatağımın ayak ucunda asılı çizelgeyi aldı ve inceledi.

"Pekâlâ hemşire," dedi. "Hasta şimdi nasıl?"

"Ateşi yok," diye cevapladı servis hemşiresi. "Kateteri çarşamba günü çıkardık. Ağızdan besleniyor. Ayakta şişme yok."

"Durumu iyi," dedi Swan, ve sonra bana, daha doğrusu alçıya baktı. Parmaklarıyla vurdu.

"Pekâlâ Sacks," dedi. "Bacığınız bugün nasıl?"

"Cerrahi açıdan harika görünüyor, efendim," dedim.

"Ne demek istiyorsunuz – 'cerrahi açıdan' ne demek?"

"Yani – " servis hemşiresine baktım, suratı ifadesizdi. "Pek ağrı yok. Ve – şey – ayakta da şişme yok."

"Harika," dedi, rahatlamıştı. "O halde bir sorun yok."

"Şey, bir sorun var," dedim. Swan çok ciddi görünüyordu, kekelemeye başladım "o... o... kuadrisepsi kasamıyorum... ve... yani.. kas cansız gibi... ve... ve... bacağın konumunu anlamada zorluk çekiyorum."

Swan'ın bir an için korktuğunu hissettim ama o kadar anlık, o kadar hızlıydı ki emin olamadım.

"Bu saçmalık Sacks," dedi sertçe. "Hiçbir sorun yok. Hiçbir şey. Kaygılanacak hiçbir şey. Hiçbir şey!"

"Ama..."

Trafiği durduran bir polis memuru gibi elini kaldırdı. "Tamamen yanılıyorsunuz," dedi. "Bacakta bir sorun yok. Bunu anlıyorsunuz değil mi?"

Kaba ve rahatsız edici bir hareketle kapıya yöneldi, maiyeti açılıp yol verdi.

Yanıdakilerin yüzlerindeki ifadeyi yakalamaya çalıştım

ama yüzleri kapalıydı ve bana bir şey anlatmıyordu. Tören alayı hızla odadan çıktı.

Şaşırmışım. Durumumu anlayalı beri çektiğim bütün acılara, ıstırap veren belirsizliklere ve korkulara, bu toplantıya bağladığım bütün umutlara ve beklentilere – bir de şu olanlara bakın! Nasıl bir doktor, nasıl bir insan bu? diye düşündüm. Beni dinlemedi bile. Hiç ilgilenmedi. Hastalarını dinlemiyor – onlara aldırıyor. Böyle biri hastalarını asla dinlemez, onlardan hiçbir şey öğrenmez. Onları düşünmez, onları küçümser, onları bir hiç gibi görür. Sonra haksızlık ettiğimi düşündüm. “Cerrahi açıdan” demekle istemeden onu kışkırtmışım. Dahası, vizitenin ciddiye-ti, resmiyeti nedeniyle ikimiz de sorumluluk altındaydık; bir bakıma ikimiz de rollerimizi oynamaya zorlanmıştık – o, Her Şeyi Bilen Uzmandı, ben de Hiçbir Şey Bilmeyen Hasta. Ve bu roller benim onun dengi oluşum, öyle görünüşüm ve biraz da öyle davranışım nedeniyle daha da keskinleşmişti. Bu yüzden ikimiz de nerede durduğumuzu tam olarak bilememiştik. Aslında hissiz biri olmadığına emindim – Bayan Preston’un sinir kopukluğunu gördüğünde yaptığı gibi, bastırmak zorunda kaldığı güçlü duyguları olduğunu biliyordum. Birer birey olarak karşılaşsak ne kadar farklı olurdu – ama vizitenin kasvetli havasında bu mümkün değildi. Belki de uzman doktorla konuşsam daha iyi olacaktı – vizite sonrasında teke tek bir görüşme yapabilirdim.

Servis hemşiresi “Peki,” dedi, Ona uğramasını söyleyecekti. Ama uzman doktor bu ekstra ziyaret isteğimi pek hoş karşılamadı.

“Bakın Sacks,” diye homurdandı, “Mesele nedir? Bir sorun olmadığı söylenmedi mi? Ameliyattan ya da ameliyat sonrası bakımdan mı şikâyetçisiniz?”

“Kesinlikle değilim,” dedim. “İkisi de harika.”

“Öyleyse mesele nedir?”

“Bacağımda bir terslik var.”

“Bu çok muğlak ve öznel bir konu. İlgilenebileceğimiz bir şey değil. Biz ortopedistler bir bakıma marangoz gibiyizdir. Bir iş için çağırılırız. Ve işimizi yaparız. Hepsi bu.”

“Hazır marangozluktan söz etmişken,” dedim, “tam da öyle hissediyorum. Bacağım tahta olsaydı, marangozluk yeterli olur-

du. Ve bacağı mı tam da öyle hissediyorum – tahta, etten değil, canlı değil, benim değil.”

“Sacks, eşsiz birisiniz,” dedi uzman doktor. “Böyle bir şeyi daha önce hiçbir hastadan duymadım.”

“Eşsiz biri olmam mümkün değil,” dedim, öfkeyle ve artan bir panikle. “Ben de herkes gibiyim. Belki de siz hastaların ne dediğini dinlemiyorsunuz (artık öfkem yüzünden kafa tutabiliyordum), belki de onların tecrübeleri sizi ilgilendirmiyor.”

“Tabii ki hayır, bunun gibi ‘tecrübelerle’ ilgilenecek zamanım yok. Ben pratik bir adamım. Yapacak işlerim var.”

“Tecrübeyi bir kenara bırakalım, bacak iş görmüyor.”

“Bu benim işim değil.”

“Öyleyse kimin işi? Fizyolojik bir sorun var. Nörologlardan fikir almaya, sinir-ileti testlerine, EMG'lere ne dersiniz?”

Arkasını döndü ve cevap vermedi.*

* Sinir-ileti testlerinden, elektromiyogramlardan, ancak dört yıl sonra geçirildim. Bu testler hâlâ ciddi kuadriseps sinir kopukluğu olduğunu, onu besleyen femoral sinirde ciddi bir bozukluk olduğunu gösterdi. Yabancılaşmam ve skotomum sırasında, bu ileti kopuklukları çok aşırı düzeylere ulaşmış olmalı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

*Limbo**

*Zifiri karanlık diyarına, Ölüm gölgesi, kargaşa diyarına;
Aydınlığın karanlığı andırdığı yere.*

Eyüp 10:22

Skotomu ve onun yankılarını, beni özellikle geceleri kuşatan ve etkisi altına alan hiçliğin korkutucu, boş hayallerini yaşamıştım. Bunu engelleyecek olan tek şey doktorumun anlayışı ve desteği idi, ya da öyle olacağını tahmin ediyor ve umuyordum. Bana güven verecek, yardım edecek ve karanlıkta sağlamca basacağım bir yer gösterecekti.

Ama o bunun tersini yaptı. Hiçbir şey söylemeyerek, “Hiçbir şey” diyerek, beni bir dayanaktan mahrum bıraktı, müthiş ihtiyacım olan insani dayanağı yok etti. Artık ayakta durabileceğim bir bacağım yoktu; bu desteği yitirmekle hiçliğe ve limboya girdim.

“Cehennem” sözcüğünün “çukur”la aynı kökten geldiği söylenir** – skotomun çukuru da bir tür cehennem gibidir: Varoluşsal ya da metafizik bir durumdur ama çok belirgin bir organik belirleyiciye sahiptir. “Gerçekliğin” organik temelleri yok olmuştur ve insan eğer bunun farkındaysa (birçok hasta anlaşılır bir nedenle ve savunma amacıyla bu farkındalıktan uzak dururlar) bir çukura –ya da bir cehennem çukuruna– düşer. Bir

* Katoliklerde, vaftiz edilmeden ölen çocuklarla İsa’dan önce yaşamış olanların ruhlarının bulunduğu yer; istenmeyen veya unutulmuş şey veya kimsenin gönderildiği yer ya da içinde bulunduğu durum. (Ed.n.)

** Cehennem: (ing) Hell, Çukur: (ing) Hole. (Ed.n.)

gerçekliğin kendisindeki bir çukurdur, uzam kadar zamanda da açılmış bir çukurdur ve bu yüzden bir süresi ya da bir sonu olduğu sanılmamalıdır. Bir tür “hafıza çukurunu”, amneziyi andırır, yani zamansızlık, sonsuzluk kavramlarını da içerir. Skotomun zamansızlık özelliği, limboda doğal olarak vardır.

Bu durum başkalarıyla konuşulabilirse –tıpkı keder gibi– tahammül edilebilir ya da daha tahammül edilebilir hale gelir ve anlayış doğurabilir. Cerrah “hiçbir şey” dediğinde bunu ben-den esirgedi ve bu yüzden cehennemin –konuşmanın esirgendiği cehennemin– daha derinlerine savruldum.

Cehennemin gizli hazzı, güvenliği (der Dr. Faustus’ta Şeytan), kimseye anlatılamamasında, sözcüklerden yalıtılmış olmasında, kimseye açıklanamaz oluşundadır... Sesin olmaması, unutulmuşluk, ümitsizlik zayıf, zavallı sembollerdir. Burada her şeyden vazgeçilir... Kimse kendi sesini duyamaz.

Boğuluyorum sandım. Cehennem beni kuşattı. “Gölge” ya da “karanlık” anlamına gelse de –ki bunlar dehşetin ve ölümün bildik sembolleridir– ben sinirsel ve ruhsal olarak sessizlikten daha fazla etkilenmiştim. Sürekli Dr. Faustus’u, özellikle de cehennemle –ve müzikle– ilgili bölümü okuyordum. “Kimse kendi sesini duyamaz” bir yandaydı, öte yandaysa gürültü, cehennemin şeytani şamatası vardı. Ve bu duygu yattığım hücrede, uzamsız odada, müziğin yokluğu ve gürültünün çokluğuyla dile geliyordu. Müzik dinleyebilmek için deli oluyordum ama küçük radyom neredeyse hiçbir şey çekmiyordu, binalar ve iskele engel oluyordu. Öte yandan kulaklarımın birkaç metre ötesindeki iskelede bütün gün matkaplar çalışıyordu. Yani dışarıda sesler ve gürültüler vardı, içerde de ölümcül bir iç sessizlik –anlatamamanm ve tabunun sessizliğiyle birleşmiş olan zamansızlık, hareketsizlik ve skotomun sessizliği. Kimseyle konuşamamak, aforoz edilmiş olma duygusu çok şiddetliydi. Dışım nazik ve uysalken içim gizli bir umutsuzlukla doluydu.

“Gözlerini uçuruma dikersen,” diye yazmıştı Nietzsche, “o da sana bakar”.

Uçurum gerçeklikte, derin bir boşluk, sonsuz bir yarıktır. Onun farkına varırsan altında açılabilir. Ya ondan uzaklaşma-

lı ya da yüzleşmelisin, adilce ve dürüstçe. Genellikle çok inatçıyım ve bu inatçılığın nasıl bir sonuç vereceğine pek aldırmam. Bir şey ilgimi çekerse, ondan vazgeçemem. Bu bir güç ya da zayıflık olabilir. Bu beni bir araştırmacı yapar. Bu beni tutkulu yapar. Ama bu durumda cehennem kâşifi yaptı.

Kendimi her zaman bir doğa tutkunu ya da kâşif olarak görmek istemişimdir. Birçok ilginç, nörofizyolojik yerler keşfettim – nörolojik rahatsızlıkların kutup ve tropik bölgelerinin derinlerine gittim. Ama şimdi haritasız bir ülkeyi keşfetmeye karar vermiştim – yoksa buna zorlanmış mıydım? Karşımdaki ülke Olmayan-ülkeydi, Hiçbiryerdi.

Daha önceleri, yeni nörofizyolojik toprakları keşiflerimde bana yardımcı olan bilgi, akıl ve yaratıcılık güçleri Hiçbiryer limbosunda tamamen işe yaramaz ve anlamsızdılar. Bilinenler haritasından, bilinenler dünyasından çıkmıştım. Uzamdan ve zamandan da. Artık hiçbir şey olamazdı. Akıl, mantık, duygu anlamsızdı. Hafıza, hayal gücü, ümit anlamsızdı. Ayakta durmamı sağlayan her şeyi kaybetmiştim. Ruhun karanlık bir gecesine girmiştim.

Bu her şeyden önce büyük bir korku demekti. Normal olarak yönetebildiğim tüm güçlerden vazgeçmek zorundaydım. Her şeyden önemlisi, *hareketlilik* hissinden ve düşüncesinden vazgeçmek zorundaydım. *Hareketsizlik* hissine ve düşüncesine izin vermek zorundaydım – ve bu bana korkunç geliyordu. Önceleri bunu aşağılayıcı buldum ve kendi benliğimin –bilimim, kendime güvenim, aklımla bir tuttuğum hareketli, erkeksi, emreden benliğimin– yok oluşu olarak değerlendirdim. Ve sonra gizemli bir şekilde, değişmeye başladım – bu hareket yokluğuna razı olmaya, bundan hoşlanmaya başladım. Bu değişikliği limbonun üçüncü günü fark ettim.

Kaybolmuş, karanlıkta, uzun gecede yolunu kaybetmiş bir ruha, ne haritalar ne de harita yapan kafalar yardımcı olabilir. Hatta ne de haritacının karakteri – (bir çağdaşımızın Kaptan Cook hakkında yazdığı gibi) “güçlü erkeksi duygular... girişkenlik... dikkatlilik ve etkinlik”. Bu etkin nitelikler daha sonra önemli olabilirdi ama şu an bir işe yaramazlardı. Karanlık gece-deki durumum edilgenlikti, etkinliği –ne tür olursa olsun– ya-

rarsız ve ümitsiz olduğu, yoğun ve mutlak ve vazgeçilmez bir edilgenlik. Böyle anların parolası şuydu: “Sabırlı ol – dayan... Bekle, sakın ol... Bir şey yapma, düşünme!” Öğrenmesi ne kadar zor ve çelişkili bir ders!

Kımıldama ve ümitsizce bekle

Çünkü ümit, yanlış bir şeyin ümidi olabilir; sevmeden bekle

Çünkü sevgi yanlış bir şeyin sevgisi olabilir...

Düşünmeden bekle, çünkü hazır değilsin düşünmeye...

Eliot

Karanlığın kutsallığını, karanlığın Tanrısını hissetmek ve basitçe körlük ve mahrumiyet olarak değerlendirmemek için (mutlak körlüğü ve mahrumiyeti içerse de) kımıldamamalı ve karanlıkta beklemeliydim. Zihnimin karışmasına, gücümün ve yeteneklerimin hareket alanına sahip olmamasına ve durumumu değiştirecek bir şekilde zorlanamamalarına razı olmalı, hatta bundan memnuniyet duymalıydim. Bunu istememiştım ama olmuştu ve bu yüzden kabul etmek durumundaydım – bu tuhaf edilgenliği ve geceyi, duyguların ve aklımın bu tuhaf skotomunu öfkeyle, dehşetle değil, şükran ve mutlulukla kabul etmeliydim.

Öyleyse limbonun üçüncü günü başlayan, beni bir nefret ve umutsuzluk duygusundan, gizli ve konuşulamaz bir cehennem duygusundan alıp, gizemli bir şekilde farklı olan bir duyguya –artık nefret edilmeyen ve karanlık olmayan, ama duyuların ötesinde, gizli bir ışıkla aydınlanan bir geceye– ve bununla birlikte meraklı, çelişkili bir neşeye götüren değişiklik buydu:

Karanlıkta ve güvende, kutsal merdivenin yanında,
gizlenmiş – ah, mutlu fırsat!

Karanlıkta ve gizli, Evim şimdi huzurlu.

Mutlu gecede, kimsenin beni görmediği gizli bir yerde,

Ben de hiçbir şey göremiyorum. Işıksız ve rehbersiz,
kalbimde yanan hariç.

Bu ışık bana rehber oldu. Onun beni beklediği yere
gitmemi sağladı,

Gün ortası ışığından daha parlaktı...

Aziz Juan de la Cruz

Aklın zirvesinde, aklın gün ortası ışığında hayatta elde etmeye değer ne varsa, hepsinin akıl ve iradeyle, eskiden gayretlerimi karakterize eden “güçlü erkeksi duygular... girişimcilik... dikkat ve hareketlilik” ile elde edileceğini düşünmüştüm. Şimdi belki de hayatımda ilk kez farklı bir şey tatmıştım, tatmaya zorlanmıştım – hastalığım sırasında derin bir edilgenliği yaşamak zorunda kalmış ve bu zamanda yapılacak en iyi davranışın bu olduğunu fark etmiştim.

Toplumsal olarak etkin ve yetişkin olmaya çalışmak ve başkalarına bağımlılığımı minimumda tutmaya çalışmak zorundaydım; ama bu uzun gecede, bu ana ruhsal olarak –toplumsal değil ama içsel olarak– uygun tek tavır olduğu için, tüm güçlerimi ve iddialarımı, yetişkin, erkeksi girişkenliğimi ve faaliyetlerimi terk etmeli ve çocuksu, sabırlı, edilgen olmalıydım.

Uçağın açık sözlü, candan, girişimci, kararlı, güçlü bir erkeklik duygusuna sahip kaptanı bile “Hasta olmanın ilk koşulu sabırlı olmaktır,” dememiş miydi; ve daha önce hastanede kaldığım günlerde, cerrahi uzman asistanlardan biri (maalesef benimki değil) beni canı sıkkın, huzursuz, sabırsız ve sinirli görünce nazikçe “Aldırma! Bütün bunlar, bunları yaşamak gerçekten bir hac gibidir,” demişti.

Bu yüzden limbom –sona ermeyecek gibi görünen on iki gün sürmüştü– bir azap olarak başladı ama sabra dönüştü; cehennem olarak başladı ama ıstırap çekilecek karanlık bir geceye dönüştü; beni mahvetti, bütün umutlarımı aldı ama sonra tatlı ve nazik bir tavırla beni dönüştürerek binlerce katıyla geri verdi.

Umutsuzluğa gidip geldiğim bu limboda – tıbbi durumum değişmediği, skotomun hareketsiz sabitliğinde donup kaldığı için ve doktorlarımla aramda yaptığımız “derin konulara” girmeme anlaşması nedeniyle ruhun bir yolculuğu olan bu karanlık gecede, yüzümü bilime dönemezdim. Aklın çözemeyeceği bir gerçeklikle karşı karşıya kalınca, huzur için sanata ve dine döndüm. Gece boyunca bana seslenen, ilişki kurabildiğim, bir anlamı olan, durumumu daha anlaşılır ve tahammül edilebilir kılan yalnızca bunlardı: “Gerçekliği kaybetmeyelim diye sanatı yarattık” (Nietzsche).

Bilim ve mantıkta hiçliğe, cehenneme, limboya ya da ruhani geceye yer yoktur. Yokluğa, karanlığa ve ölüme de öyle. Yine de

bunlar bu zamanın baskın gerçekleriydi. İncil'e döndüm –özellikle de Mezmurlar'a– çünkü bunlar sürekli olarak böyle şeylerden, gizemli bir şekilde ışığa ve yaşama geri dönüşten söz eder. Onlara tanımlar, tarihi vakalar olarak döndüm bir bakıma ama aynı zamanda da umutla, bir tür dua ya da yakarış olarak. Ve mistiklere, metafizik şairlere de döndüm, çünkü onlar, “dinin” kör, basit vaatlerinin ötesinde, şiirsel, estetik, mecazi, sembolik bir çözümleme ve umut sunuyorlardı.

Beni okuyun öyleyse, sevgili olmayı kuranlar,
Öteki dünyada, yani gelecek baharda.
Çünkü ben ölü olan her şeyim,
Sevginin yeni bir simya yarattığı.
Çünkü onun sanatı
Hiçlikten bile bir öz çıkardı,
Kasvetli bir mahrumiyetten, kıraç bir boşluktan
Beni mahvetti ve şimdi ben
Yokluktan, Karanlıktan, Ölümden;
Olmayan şeylerden yeniden doğdum

Donne

Donne'm, yaşamının kış ortasından yazdığı Kış Ortası şiiri, bana ölü ruhların kederlerini ve umutlarını ifade ediyordu. Bu şiirin özellikle de son sözcüklerini kendi kendime mırıldanıyordum: “Beni mahvetti ve şimdi ben / Yokluktan, Karanlıktan, Ölümden; / Olmayan şeylerden yeniden doğdum” ya da bazen yalnızca “Olmayan şeylerden yeniden doğdum”u. Onları bir tür dua ya da monolog gibi tekrar ettim. Onlara sarıldım ve onları sıkıca tuttum, çünkü umutlanmak için hiçbir neden görmediğim anlarda, onlar bana gizli, imkânsız bir umut ifade ediyorlardı.

Ama sonunda metafizik şairler ve mistikler bir kenara çekildi ve geriye yalnızca Kutsal Yazıtlar, imkânsız iman kaldı:

Sen ki, bana birçok kötü sıkıntı gösterdin, Bana yeniden yaşam verecek, Beni toprağın derinliklerinden çıkaracaksın.

Mezmurlar, 71:20

Gizlice, yarı-kuşkulu, tereddüt ederek, arzulayarak, bu tasavvur edilemeyen “sen”e hitap ettim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yeniden Diriliş

Ama hayvanın içsel ilkelerle harekete geçmesini sağlayan ne olabilir.....? Hangi araçlar?... Otomatla kıyaslayalım... Hareketin ilk aracı ruh mudur? Yoksa kalbin hareketi gibi doğal nedenler mi?

William Harvey, *De Motu Locali Animalium*

Bu on iki sonsuz ama boş gün boyunca bacağın kendisi pek fazla değişmedi; beyaz alçıdan kabrinin içinde tamamen hareketsiz, hissiz, duyusuz kaldı. Mutlak sabitliği ve değişmezliği, yerini inorganik beyaz bir silindire bırakması, cansız, taşlaşmış ve ki-reçsi özelliği her gece, sayısız kereler gözümün önüne geliyordu. Rüyalarım da pek fazla değişmemişti, ilk ortaya çıktıklarında gösterdikleri canlılığı ve şematik berraklığı, aynı hareketsizliği, olaysızlığı, aynı ölümlüğü korudular.

Herhangi bir ilerleme, herhangi bir değişiklik ya da buna ilişkin bir ipucu ya da umut düşüncesi, bir sonraki cumartesi gününe kadar giderek yok olmuştu. O günlerde tuttuğum günlükten alıntı yapıyorum:

Bacakta yeni bir olay. Bacağın bir yerlerinden gelen inanılmaz şiddetli, çok ani, kör edici yoğunlukları ve kısıklıkları flaş ışıklarına benzeyen ağrılar. “Çakıcı ağrılar” da buna benzer... Böyle bir ağrı, şiddetli bir sarsıntı yaratır ama yalnızca saniyenin bir-

kaç binde biri kadar sürer. Bu olağanüstü ağrının fizyolojisini merak ediyorum. Neler olup bitiyor?

Ayrıca hareketsiz ve sessiz kasta, iradem dışında seğirmeler olmaya başladı. Seğirmeler ve ağrılar neredeyse belkemiğinden geliyor, sanki yalıtılmış duyu ve motor hücreleri işin içinde gibi...

İki tür duygu veriyorlar – biraz korku, biraz umut. Patolojik oldukları çok belli. Nitelikleri, özel bir denervasyona işaret ediyor. Ama sırf meydana gelmiş olmaları, sinirlerin geri döndüğünün işareti de olabilir.

İstemli bir hareket hâlâ mümkün değil ve düşünülemez, ama bu irade dışı ağrılar –fulgurasyon* ve fasikülasyonlar**– belki de yaşamın ilk kıvılcımlarıdır – ve kasın cevap vermeye hazırlandığını gösteriyor olabilir.

Kasın bu seğirmeleri hiç gizli değildi de dışarıdan gözlenebiliyordu, ayrıca hastaneye yattığımdan beri ilk olumlu gerçeği temsil ediyordu. Bu ağrılar ve çakmalar nörolojik iyileşmenin belirtisiydi ve iki hafta önce zedelenen sinir-kasa bir hassaslığın, bir “yaşamın” geri geldiğini gösteriyordu. Bana güçlü bir elektriksel faaliyeti – sinir-kasın kendiliğinden “elektriklenmesi” ya da “yanması”nı ve gecikmiş yaşam kıvılcımının elektriksel ateşlenmesinin varlığını hissettiriyorlardı.

Bir elektrik fırtınası hissediyordum – kıvılcımlar bir liftten diğerine sıçıyor, sinir-kasta elektriksel tıslamalar ve çatırtılar duyuluyordu. Frankenstein’ın, bir paratonere bağlanmış halde çatırtılar ve kıvılcımlarla hayata gelen canavarını hatırlıyordum.

Cumartesi günü “elektriklendiğimi”, daha doğrusu sinir sisteminin küçük ve yüzeysel bir parçasının elektriklenerek hayata dönmeye çalıştığını hissediyordum: Benim bu yerel ve irade dışı çatırtılar ve sancılarda hiçbir rolüm yoktu. Benimle, benim irademle hiçbir ilgileri yoktu. Bir istek ya da iradeyle ya da bir hareket düşüncesiyle bir ilgileri yoktu. Herhangi bir düşünce ya da niyetten etkilenmemişler ya da etkilenmemişlerdi; bu nedenle hiçbir kişisel nitelik taşıyorlardı; istemli değillerdi, eylem değillerdi –yüzeysel, dağınık parlamalardı– bunlar, her ne

* Fulgurasyon: Elektrik akımı ile dokunun tedavi amaçlı yakılması. (Ed.n.)

** Fasikülasyon: Seğirme. (Ed.n.)

olduysa, fonksiyonların geri gelmeye başladığının açık, önemli ve çok sevindirici bir işaretiydi – anormal, parlama benzeri, şiddetli fonksiyonlardı ama herhangi bir fonksiyon, hiç fonksiyon olmamasından çok daha iyiydi.

Limbo süresince müzik dinlemeyi çok arzulamıştım ama çabalarım sonuç vermemişti. Hafta ortası geldiğinde, işe yaramayan radyomdan bıkmış ve bir dosttan bir teyp ve kasetler getirmesini rica etmiştim. Cumartesi sabahı –aynı cumartesi, ayın 7’si– dostum teybini getirdi, ama yalnızca tek bir kaset bulabildiği için üzgündü; Mendelssohn’un Keman Konçertosu.

Müziğinin canlılığını ve zarif hafifliğini her zaman sevsem de, Mendelssohn hayranı değildim. Böylesine hafif, oyalayıcı bir müziğin derin ve önemli bir etki yapması şaşırtıcıydı (hâlâ da öyledir). Müzik başlar başlamaz, daha konçertonun ilk notalarında, bir şeyler oldu; çok beklediğim ve açlığını hissettiğim, her geçen gün giderek artan bir çılgınlıkla arzuladığım, ama bir türlü gerçekleşmemiş olan şeyler. Birden ve harika bir şekilde müzik beni duygulandırdı. Tutkulu, harika, canlı göründü – ve bana tatlı bir yaşam hissi verdi. İlk notalarla birlikte, bacağımanın yeniden canlanacağı umudunu ve belirtisini hissettim – bir hareketle canlanacak, unutmuş olduğu hareket melodisini hatırlayacak ya da yeniden yaratacaktı. Müziğin o ilk kutsal notalarında, dünyanın can veren ve yaratan o ilkesi açıklanmış gibi, hayatın kendisinin müzik olduğunu ya da müzikle aynı hamurdan olduğunu hissettim; yaşayan, hareket eden etimizin kendisi “masif” bir müzikti sanki; ete bürünmüş, gerçek, vücut bulmuş bir müzik. Yoğun, tutkulu, neredeyse mistik bir duyguyla, müziğin sorunlarımı iyileştirebileceğini – ya da en azından vazgeçilmez bir anahtar olduğunu hissettim.

Konçertoyu yeniden ve yeniden dinledim. Bıkmadım: Başka bir şey arzulamadım. Her dinleyiş ruhumu tazeledi, yeniledi. Her çalış yeni dünyalar açıyordu. Müziğin, hayatın partiyonunun, yenilenen hayatın ve eylemin anahtarı, vaadi olabileceğini düşündüm.

Cumartesi ve pazar günü, umutsuzluk, sonsuz karanlık yok oldu. Şafak sökmemişti ama şafağın ilk işaretlerini hissediyordum: Hâlâ kış ortasıydım, ama bahar belki de gele-

cekti. Nasıl olacağını bilmiyordum – kavranacak bir şey değildi, tahmin ya da düşünceyle değil çözmek, yanına yaklaşmak bile mümkün değildi. Karşılaştığım şey bir sorun değil, bir gizemdi – yeni bir başlangıç ve yeniden diriliş gizemi. Belki de bundan önce sonsuz bir karanlık ve sessizlik olmak zorundaydı. Belki de bu şey, yeni bir hayatın yaratıldığı rahim, gecenin rahmiydi.

O hafta sonu yalnızca umutsuzluğun yok oluşu değil, ruhun görülmemiş türde bir hafifliği ve neşesi vardı. İyileşmenin mümkün olduğu duygusu vardı. Bir yenilenme duygusu beni sardı.

Mendelssohn'u teypte ve zihnimde her çalışımda ve kaslarımdaki her elektrik spazmında, bu umut ruhu beni sardı. Yine de bu umut bir anlamda kuramsaldı – umutlanacak bir şeyler olduğu kesin değildi. Bacağın, “etin” hâlâ işe yaramaz olduğunu düşünüyordum. Mekanizma, uzuv, et yoksa müziğin, bu hoş duyguların ne anlamı vardı? Bacağı görmeye çok ihtiyacım vardı – varlığını, etini, gerçekliğini, yerinde olduğunu görmek zorundaydım. Ve şans ve iyi bir zamanlamayla bu umut ertesi gün gerçekleşecekti.

Pazartesi sabahı, ameliyattan sonraki on dördüncü günde, yaramın pansumanı ve dikişlerin alınması için alçı odasına inmem gerekiyordu. Kaza gecesinden beri, iki haftadır bacağımı görmemiştım – hep alçı içindeydi. Alçının düzgün, herhangi bir özelliği olmayan yüzeyi, beyazlığı ve bir bacağın belirsiz bir taklidi olan biçimi onu korkutucu yapıyordu; bu yüzden rüyalarımnda önemli bir rolü vardı.

Alçının çıkarılması için aşağı indirilmemin öncesindeki gece, bu rüyalar korkunç bir hal aldı: Rüya görüp uyanıyor sonra yeniden daldığımda yine aynı rüyaları görüyordum – alçıyı içi boş olarak ya da tamamen alçıdan bir kütle olarak ya da mide bulandırıcı bir çürümüş kemik, böcek ve cerahat yığını olarak yüzlerce kez görmüş olmalıyım. Mendelssohn'un neşesi, sevinç ve şenliği yok olmuştu. Pazartesinin kasvetli gri şafağı nihayet söktüğünde, titriyordum ve bitkindim, kahvaltı edemeyecek, konuşamayacak ya da düşünemeyecek kadar hastaydım. Yatakta götürülmeyi bekleyen bir ceset gibi yatıyordum.

“Alçı odası” adı ürkütücü bir çağrışım yapıyordu. “Alçı” sözcüğü bile huzursuz edici başka anlamlar yüklenmişti. Kafamda davetsiz görüntüler dolaşıyordu – Alçı Odası işe yaramayan uzuvların atıldığı bir yerdi. Dökümcü yeni uzuvlar ve gövdeler döküyordu ve eski ve işe yaramaz olanları çöpe atıyordu.* Kafama böyle fanteziler doluyordu ve saçma olsalar da onları kafamdan uzaklaştıramıyordum.

Sonunda görevlilerin beni bir sedyeye alıp odadan çıkararak rahatlamıştım ama aynı zamanda korkmuştum da. Odanın dışı! On beş günden sonra ilk kez. Aşağı inmek için beklerken bir an gökyüzünü gördüm. Gökyüzü! Küçük penceresiz hücremde yapayalnız, korku içinde, sabit fikirli, kafam düşüncelerle kaynayan bir kazan halinde beklerken, gökyüzünü, dış dünyayı unutmuştum. Sedyenin tekerleklerinin çıkardığı ses korkunç bir gürültü gibiydi ve giyotine götürülenleri taşıyan arabanın sesini hatırlatıyor, kendi ölümüne – ya da ölümden beter başka bir şeye, en berbat, en cansız, en gerçekdışı fantezilerimin gerçekleşeceği iğrenç bir kâbusa götürüldüğüm duygusunu veriyordu.

Alçı Odası küçük, beyaz, hiçbir özelliği olmayan, ameliyathane ile atölye arasında bir yere benziyordu; makas ve diğer aletler duvarda asılıydı – alçı sanatının tuhaf, ürkütücü aletleriydi bunlar. Görevliler beni odanın ortasındaki yüksek bir platforma –bir tabutla kasap masası arası bir yere– koydular ve dışarı çıkıp kapıyı kapadılar. Birden bu tuhaf, sessiz odada yapayalnız kaldım.

Sonra yalnız olmadığımı fark ettim. Alçı, beyaz önlüğüyle odanın bir köşesindeydi. İçeri girdiğimde onu nasılsa fark etmemiştim. Ya da belki de bana fark ettirmeden içeri girmişti. Tuhaf bir şekilde, hareket etmiyor ama odanın farklı yerlerinde ortaya çıkıyor gibiydi. Kâh orada kâh buradaydı ama onu hareket halinde göremiyordum. Donuk, bir ortaçağ resminin özelliklerini taşıyan, heykeli andıran bir surati vardı. Dürer’in surati olabilirdi ya da onun tasarladığı bir maske veya canavar.

* Sacks “cast = alçı”, “cast away = bir kenara atmak” ve “cast = döküm” sözcükleriyle benzerlikler kuruyor. (Ed.n.)

Dostça bir tavır takınıp, “Selam bay Enoch. Hava ne tuhaf,” dedim.

Cevap vermedi – ne kımıldadı ne göz kırptı.

Alakasız bir iki laf daha ettim, cevap vermeden köşede hareketsiz durmaya ve ellerini kavuşturmuş gözlerimin içine bakmaya devam edince vazgeçtim. Sınırlarım bozulmuştu – bir an deli olabileceğini düşündüm.

Sonra birden, köşeden kayboldu ve makas ve diğer aletlerin asıldığı duvarda belirdi. Bir anda elinde bir makas peydahlandı. Elleri kocaman göründü – kendisi de dev gibiydi. Tek bir makas darbesiyle bacağımyı koparabileceğini ya da beni ikiye ayırabileceğini hissettim.

Bir an sonra, makas açık, ilk kesme için üzerime eğildi. “Yardım edin! Delinin biri makasla bana saldırıyor!” diye bağırmak istedim. Mantiğim bunun hayal olduğunu, Bay Enoch’un tuhaf ve suskun olmasına rağmen işinin ehli, ne yaptığını bilen biri olduğunu söyledi. Böylece kendimi kontrol ettim ve gülümsedim, tek bir kelime bile söylemedim.

Ve sonra rahatlatan bir ses duydum – alçı açılırken çıkan hafif çatırtı. Korkunç saldırı gerçekleşmemişti! Bay Enoch sessizce işini yapıyordu. Alçıyı yukarıdan aşağıya kadar kesti, sonra açtı ve bacak ortaya çıktı. Alçıyıysa köşeye fırlatıverdi. Şaşırdım, çünkü alçı bacağın çok ağır olduğunu, en azından yirmi ya da yirmi beş kilo geldiğini düşünmüştüm. Arkadaşlarım iki bacağı da kaldırmış ve “Alçılı bacak bir ton gelir – diğerinden en az yirmi kilo daha ağır” demişlerdi. Oysa Bay Enoch’un onu kaldırıp köşeye fırlatışından hiçbir ağırlığının olmadığı anlaşıyordu; bacağın leş gibi ağır olması, şu fazladan yirmi kilo, tamamen bacağın kas tonusunun olmamasıyla ilgiliydi, oysa bu normal kasılma, en yoğun gevşeme anında ya da uykuda bile varolurdu.

Bay Enoch geri yürüdü, daha doğrusu birden kayboldu ve eski köşesinde yeniden ortaya çıktı, dudaklarında belli belirsiz, anlaşılabilir bir gülümseme vardı.

Servis hemşiresi ve uzman cerrah odaya daldılar; hiçbir şey olmamış gibi gülümsüyor, konuşuyorlardı – hiçbir şey olmamış gibi.

Servis hemşiresi dikişleri alacağını söyledi ama uzman cerrah araya girerek: “Bacağıınızı görmek istemez misiniz? Ne de olsa iki haftadır görmediniz,” dedi.

İster miydim? Kesinlikle, tutkuyla ve arzuyla, ama yine de ne göreceğimi bilmediğim için korkuyordum; ve bunlara bir de tuhaf bir duygusuzluk eklenmişti –gerçek ya da savunma amaçlı bir tür kayıtsızlıktı bu– böylece ne göreceğime aldırmadım.

Uzman hekimin yardımıyla, bir kolumun üzerinde doğruldum ve bacağı uzun uzun baktım.

Evet, oradaydı! Tartışmasız oradaydı! Alçı korktuğum gibi ne boştu ne masifti ne de toprak, pislik ya da çürümüş tavuk kemiği doluydu. İçindeki bir bacak, yanmdakine kıyasla zayıflamış olsa da normal boyutlarda, üzerinde otuz santim kadar temiz bir yara izi olan bir bacak. Bir bacak – ama yine de bacak olmayan bir bacak: Yanlış olan bir şey vardı. İyice emindim ama aynı zamanda da derinden endişelenmiş, sarsılmıştım. Çünkü bacak “orada” olmasına rağmen aslında orada değildi.

Gerçekten de formel, olgusal bir anlamda oradaydı: Görsel olarak vardı ama, yaşamsal olarak, varlık olarak, “gerçek” olarak değildi. Gerçek bir bacak değildi, gerçek bir şey hiç değildi ama orada, önümde uzanan bir suretti. Uzun güzel, neredeyse yarı şeffaf zarafetine, mutlak, neredeyse ürkütücü gerçekdışılığına hayran kaldım. Bir anatomi müzesinden fırlamış harika bir balmumu model gibi mükemmel ve cansızdı.

Dokunmak için ihtiyatla elimi uzattım – dokunmak da bakmak kadar tuhaf ve belirsizdi. Yalnızca balmumu gibi görünmekle kalmıyor, dokununca da balmumu hissi veriyordu – özenle kalıplanmıştı sanki, inorganik ve hayalet gibiydi. Dokunan parmakları hissetmiyordu, bu nedenle bacağı sıktım, çimdikledim, bir kıl kopardım. Bıçak soksam hissetmeyecekti. Kesinlikle hiçbir his yoktu – cansız bir hamuru yoğuruyordum sanki. Anatomik olarak mükemmel, çok iyi tamir edilmiş ve bir sorun olmadan iyileşmiş bir bacağım olduğu açıktı, ama tuhaf bir şekilde yabancı görünüyor, yabancı bir organ hissi veriyordu – vücuduma tutturulmuş cansız bir kopyaydı. Yine Yeni Yıl arifesindeki o genç adamı, soluk ve korku dolu suratını ve fısıldar-

kenki şaşkınlığını düşündüm: "Sahte bu. Gerçek değil. Benim değil."

"Pekâlâ," dedi uzman hekim, "iyice incelediniz. Ne düşünüyorsunuz? İyi bir iş yaptık, değil mi?"

"Evet, evet," dedim, şaşkınlık içinde düşüncelerimi toparlamaya çalışarak. "Harika bir iş yaptınız, çok güzel, gerçekten güzel. Teşekkür ederim ve kutlarım. Ama –"

"Pekâlâ, ama ne?" diye sordu gülümseyerek.

"Harika görünüyor – cerrahi açıdan gerçekten harika."

"'Cerrahi açıdan' demekle ne kastediyorsunuz?"

"Yani, bir terslik hissediyorum. Sanki – tuhaf bir his bu, doğru değilmiş gibi, benim değilmiş gibi. Kelimelerle anlatması zor."

"Merak etme dostum," dedi uzman hekim. "Çok iyi yapıldı. Sapaşağlam olacaksın. Hemşire dikişleri çıkaracak şimdi."

Servis hemşiresi parıldayan alet tepsisiyle yaklaştı, "çok fazla acı vermeyecek Dr. Sacks," dedi. "Muhtemelen sinek sokması kadar acı hissedeceksiniz. Daha fazla acırsa, biraz uyuşturabiliriz."

"Devam edin," dedim. "Acırsa söylerim."

Ama devam etmek yerine makasları ve pensleriyle ortalıkta dolanmaya başladı, tuhaf, anlaşılabilir bir şekilde dolanıyordu. Bir süre şaşkınlıkla onu izledim, sonra gözlerimi kapadım. Yeniden açtığımda, bir tür ısınma, hazırlık faaliyeti olduğunu tahmin ettiğim anlamsız dolanmayı bitirmişti: Sanırım artık dikişleri almaya hazırды.

"Artık başlayacak mısınız?" diye sordum.

Şaşkınlıkla bana baktı. "Başlamak mı!" dedi. "Bitirdim bile. Bütün dikişleri aldım. Çok iyiydiniz. Kuzu gibi yattınız. Çok metin olmalısınız. Canınız yanmadı mı?"

"Hayır," dedim. "Canım hiç yanmadı. Cesur falan da değildim. Hiçbir şey hissetmedim. Dikişleri aldığınızı hissetmedim bile." Dikişleri aldığını hiçbir şekilde fark etmediğimi, hatta yaptıklarına hiçbir anlam veremediğimi, yaptıklarının benimle ilgili olduğunu düşünemediğimi, bu yüzden de bütün hareketlerini anlamsızca ortalıkta dolanmak olarak algıladığımı, çok tuhaf olacağı için söylemedim. Ama olanlardan şaşkındım. Bir

kez daha bacağın ne kadar tuhaf, yabancı ve benden uzak olduğunu anladım. Hemşireyi dikişleri tutup çıkartırken görmüş ama yalnızca onun başlamak için ısındığını düşünebilmişim! Hareketleri anlamsız ve gerçekdışı görünmüştü, çünkü muhtemelen bacağımı anlamsız ve gerçekdışı hissediyordum. Ve bacak hissiz, her anlamda hissiz, mutlak olarak hissiz ve benimle ilişkisiz olduğu için, hemşirenin onunla ilgili hareketleri de öyleydi. Bacak yalnızca bir suret olduğundan, hemşirenin hareketleri de suretti, dikişleri çıkarışı tamamen suret gibi görünmüştü. Her ikisi de anlamsız birer surete indirgenmişti.

Korkularımın ve hayallerimin temelsiz olduğunu, bacağın en azından şeklen bütün ve orada olduğunu görünce ve Bay Enoch topuğu kaldırdığında dizin yerine sağlamca oturduğuna şahit olduğumda dizesizlik, dizin yerinden çıkması, eklem oynamaması dehşeti yok oldu – birden sonsuz bir rahatlama hissettim: Öyle tatlı ve yoğun, tüm benliğimi saran bir rahatlamaydı ki, mutluluktan uçuyordum. Bu tatlı ve derin güvenle, tatlı ve derin ruh haliyle, bacak biçim değiştirdi, dönüştü. Hâlâ tuhaf ve gerçekdışı görünüyordu. Hâlâ cansız görünüyordu. Ama daha önce bana bir cesedi hatırlatırken şimdi doğmamış bir cenine benziyordu. Et, yaşam nefesi verilmemiş et gibi, yarı şeffaf ve masum görünüyordu.

Yine de et kuramsal olarak oradaydı, anatomik olarak iyileşmişti ama harekete geçebilecek kadar canlanmamıştı. Orada sabırlı, parıltılı yatıyordu, henüz gerçek değildi ama doğmaya hazırdı. Ürkütücü, giderilemeyecek kayıp duygusu yerini gizemli bir belirsizlik duygusuna bıraktı. Orada, tuhaf bir duraklama ya da limboda, ölümle doğum arasındaki gizemli topraklarda yatıyordu...

*...iki dünya arasında, biri ölü
Diğeri doğamayacak kadar güçsüz.*

Arnold

Et hâlâ mermer kadar cansızdı, ama Galatea'nın mermerden eti gibi canlanabilirdi. Yeni alçı da bu duyguyu güçlendirdi: Bir çürüme ve iğrençlik hissi veren eskisinden nefret ediyordum, Bay

Enoch'un pembe bacağıma dikkatlice, kat kat sardığı yenisini görür görmez sevdim. Bu alçının zarif, biçimli, hatta akıllı olduğunu düşündüm. Daha da önemlisi onu, bacak içinden çıkmaya, yeniden doğmaya hazır olana dek saracak ve tamamen iyileşmesini sağlayacak iyi bir koza olarak gördüm.

Alçı Odasından odama tekerlekli sandalye ve asansör yardımıyla geri dönerken, havalandırma için açılmış büyük pencerelerin önünde durduk. Gökyüzü daha önce karanlık ve elektirikliyken şimdi fırtına dinmişti, hava sakin ve pırıl pırıldı. Ben bunalım geçirirken, doğanın da kendi krizini yaşamış olduğunu hissettim. Şimdi her şey sona ermişti, gökyüzü açık ve masmaviydi. Büyük pencerelerden içeri hoş bir esinti giriyordu, rüzgâr ve güneş cildimi okşadıkça içimin temizlendiğini hissediyordum. Hücremde umutsuzluk içinde geçirdiğim iki haftadan fazla bir süreden sonra dış dünyayı ilk kez görüyordum. Odama geri döndüğümde müzik vardı, yeni bir radyo –harika Purcell, Dido ve Aeneas çalıyordu– ve bu da, rüzgâr, güneş, ışık gibi duygularımı tazeledi. Müziğin beni temizlediğini, içime işlediğini, iyileştirip dirilttiğini hissettim; müzik kutsaldı, ruh, mesaj ve hayat taşıyıcısıydı!

Tüm kaygılardan ve gerilimden kurtulmuş halde, bacağın geri geleceğinden –ne zaman ve nasıl olacağını bir tek Tanrı bilse de– iyileşip yürüyebileceğimden emin bir halde derin ve neseli bir uykuya daldım: Güven uykusuna. Derin, çok derin ve kendi başına iyileştirici olan bir uykuydu –kazanın olduğu günden beri doğru dürüst ilk dinlenmemdi– korkunç kâbuslar ve hayaletlerce kesilmeyen ilk uykumdu. Masumiyetin, bağışlamanın, güvenin ve yenilenmiş umudun uykusuydu.

Uyandığımda içimden sol bacağımı germek geldi ve o anda bunu yaptım! Daha önceden imkânsız olan, tüm kuadrisepsin kasılmasını gerektiren – bu yüzden de imkânsız ve düşünülemez bir hareketti. Ama buna rağmen, bir anda düşünmüş ve yapmıştım. Ne bir tasarlama, ne bir hazırlık ne de bir niyet vardı; hiçbir “çaba” yoktu; yıldırım gibi ani bir his geldi ve yıldırım gibi yaptım. Düşünce, his, eylem hepsi birdi – hangisinin önce olduğunu söyleyemem, hepsi aynı anda geldi. Birden bacağı nasıl hareket ettireceğimi “hatırladım” ve hatırlar hatırlamaz da

hareket ettirdim. Ne yapacağını bilmenin teorik bir yanı yoktu –bu tamamen pratik ve aniydi– ve zorunluydu. Birden ve kendiliğinden ortaya çıktı – beklenmedik bir şekilde.*

Heyecan içinde, zili çalıp hemşireyi çağırdım.

“Bak!” diye bağırdım. “Yaptım, yapabiliyorum!”

Ama ona göstermeye çalıştığımda hiçbir şey olmadı. Bilgi, ani his, geldiği gibi birden ve gizemli bir şekilde gitmişti. Mahcup ve şaşkın bir halde kitabıma döndüm – yarım saat kadar sonra, aynı his kendiliğinden ve düşünmeden yeniden geldi. Ani his, düşünce, hatırlama şimşek gibi çaktı – ve bacağıma oynattım (oynattım sözcüğü, düşünülmeden, kendiliğinden meydana gelen bir hareket için gereğinden fazla kararlılık belirtmiyorsa). Ama bir iki saniye sonra hareket yine imkânsız hale geldi. Günün sonraki kısmında da imkânsızdı. Hareket ettirme gücü, hareket ettirme düşüncesi, hareket ettirme dürtüsü dilin ucuna ya da göz önüne, kulağa gelebilecek bir sözcük ya da bir yüz ya da bir isim ya da bir nota gibi aniden gelecekti ve sonra aniden yok olacaktı. Güç geri dönüyordu, ama hâlâ kararsız, istikrarsızdı, sinir sistemimde ve zihnimde sabitlenmemiştir. Hatırlamaya başlıyordum ama hatırlanan şey gidip geliyordu.

* Ama belki de hiçbir şey “kendiliğinden” ortaya çıkmaz – her olayın bir nedeni vardır. O gün, erken saatlerde alçı odasına gitmiştim. Hemşire Sulu sol kalçamın inceldiğini görmüş ve “Çok zayıflamışsınız,” demiştir. “Sol kalçanızın üzerine yattın. Biraz egzersiz yapın!” Sol bacağım hareket edemediği için, yatarken ve otururken hareket etmemeye alışmışım, soldaki kalça kaslarımı, glateus maximus’u hiç kasmamış, hareket ettirmemişim. Küçük bir çabayla bu işi başardım; kaslarım aniden güçlü bir şekilde ve hiçbir zorlama olmaksızın kasıldı. Daha sonra, kalça kaslarımı kasarken, bacağımın dış tarafında da bir şeylerin gerildiğini hissettim. Bu nasıl olabilir, diye düşündüm, kuadrisepsim felçli, istemli bir hareketle onları kasmam imkânsız. Daha sonra kasılan kuadriseps değil, onların hemen dışındaki yumuşak bir kas olan *tensor fasciae lata* olduğunun farkına vardım; bu kas anatomik açıdan komşusu olduğu kuadrisepsle değil, gluteal kaslarla aynı sinirleri paylaşıyordu. Bu nedenle kuadriseps gibi sinirsel bir hasara uğramamış, sağlam kalmıştı. Bu kasılma –o ana dek hareketsiz olan bacağımıdaki ilk kasılma– sanki bacağımda bir dikkat duygusunun uyanmasına yol açtı, on dört gündür “ölü” ya da “yabancı” saydığım bir bölgeye gücün, iradenin ve duygunun yeniden yerleşmesini sağladı.

Belki de (Swan’ın daha sonra ileri sürdüğü gibi) omurilikimdeki motor hücreleri aktive etti ve sinirsel hasara ek olarak gelişen omurilik inhibisyonunu, “refleks şoku”nu azalttı. Her iki durumda da, o gün “kendiliğinden” meydana gelen kalça esnemesinin nedeni bunlar olabilir miydi?

Birden biliyordum sonra da bilemiyordum – kelimeleri unutan afazili biri gibiydim.

Aklıma birden "ideomotor"* terimi geldi. Daha önce zihnimde çakanlar, yalnızca hareketle ilgiliydi, hassas sinir-kasın spazmları ve seğirmeleriydi – bir içsel dürtü, düşünce ya da niyetle ilişkisi yoktu. Benimle hiçbir ilişkisi yoktu – oysa bu zihin çakmaları, tersine istem dışı, kendiliğinden, davetsizdi ve kesinlikle ve kaçınılmaz olarak ve temel olarak beni içeriyorlardı; yalnızca bir "kas hareketi" değillerdi, "ben hatırlıyordum", ve bu hareketler en az vücudum kadar aklıma da, beni de içeriyordu; özlü birlikteliklerine örnek teşkil ediyordu – yaralandığım zaman oluşan kopukluğun birlikteliği.

Cerrahın sözlerini hatırladım, "Onu yerine bağlayacağız. Sürekliliği yeniden sağlayacağız. Bütün yapılması gereken bu." Tamamen lokal ve anatomik anlamda söylediklerinin çok daha geniş anlamı olduğunu şimdi anlıyordum – E.M. Forster'm "Yalnızca birleştire" dediği anlamda. Çünkü birleştirilen yalnızca sinir ve kaslar değil, bunun sonucunda vücudun ve aklın doğuştan gelen, doğal bütünlüğüydü. "İrade" de sinir-kas gibi boşalmıştı. "Ruh" da beden gibi hasar görmüştü. Her ikisi de ayrılmış, birbirinden kopmuştu. Ve "beden" ve "ruh" yalnızca birlikteyken anlamlı oldukları için, koptuklarında her ikisi de anlamsız hale gelmişti. Bu ideomotor çakmalarda, anlık bir yeniden birleşme ya da yeniden bir araya gelme gerçekleşiyordu, çok kısa sürse de bu, beden ve ruhun yeniden birleşmesiydi.

Yine de bu irade çok sınırlı ve tuhaftı. Öncelikle yalnızca kalçadaki tek tip bir harekete yarıyordu – ne tür bir iradenin tek bir hareket repertuarı olabilirdi? İkinci olarak da, buna her zaman bir dürtü eşlik ediyordu – istenmeyen ve ilgisiz bir dürtüydü bu. Bu inatçı ve belirli dürtü, okurken geliyordu – cümlelerin ortasında; aklım uzaklarda, bacağımdan çok uzaklardayken. Onu karşılıyor, ondan hoşlanıyor, onunla oynuyordum – ve sonunda ona hâkim oluyordum. Ama bu çok tuhaf bir irade ve eylemdi ve sonuç tuhaf bir karışım oluyordu – yarı seğirme, yarı eylem.

* İdeomotor: Bir fikrin ifadesi olarak bedende oluşan istem dışı hareket. (Ed.n.)

Birkaç günden beri zedelenmiş boyun kaslarım için elekt-riksel uyarıya maruz bırakılıyordum – cerrah bunu aslında ku-adriseps için önermişti. Elektrik akımının boyundaki trapezius kasını her uyarışında omuzlarımı silmek için dayanılmaz bir istek duyuyordum, “Eee?” dercesine. Herhangi birinin isteyebi-leceği gibi omuzlarımı silmek istiyordum, ama tek farkla, bu istek yalnızca trapezius uyarıldığında ortaya çıkıyordu. Bu de-neyim çok şaşırtıcı, çok ilginçti – biraz da korkutucuydu: Çün-kü uyarı fizyolojik olduğunda bile insanın özgür iradesiyle ha-reket ettiği yanılmasına kapılabileceğini gösteriyordu. Böyle durumlarda insan kukladan farklı değildi – tepki göstermeye zorlanıyor ama bu tepkiyi kendi iradesiyle gösterdiğine ina-nıyordu. Sanırım tuhaf seçirmeler, istemliymiş gibi gelen ka-sılmalarda olan da buydu. Sanırım, ameliyattan beri hareketsiz kalan belki de bir tür şokta olan ve iyileşmekte olan sinir-kas aygıtında rasgele kıvılcımlar ya da ateşlemeler oluyordu. Hafta sonunda bu ateşlemeler çok küçüktü, lokaldi ve tekil kas yığın-larında küçük fasikülasyonlara ya da kıvılcımlara yol açıyordu. Salı günü (pelvik bağlantısıyla birlikte) tüm kasta bacağı oynatan büyük kasılmalar, gerilmeler başladı. Bu büyük kasılma-lar –*noktürnal miyoklonus**, tikler ya da elektrik verilen trapezius kasının kasılması gibi– tüm istemli sistemde bir tür kısa devre oluşturunuyordu. Görünüşe göre, insan bir *istem* ya da irade hissi olmadan bir kasını harekete geçiremiyor. (Bu tuhaf, yarı istemli his, patellar refleksi (diz refleksi) ya da diz gerilmesi olduğunda ortaya çıkar.)

Belki de farklı irade türlerinin tanımlanması gerekir – pa-sif-zorunlu ve aktif-kararlı; ama pasif-zorunlu olanlar denetlen-bilir. Böylece o gün, kukla benzeri gerilmeler olarak başlayan hareketler, aktif, iradeyle kontrol edilebilen eylemlere dönüştü. Sinirlerin yeniden faaliyete geçmesi, hayata dönüş, kendi elektrik şoklarını yarattı; bu, bacağın tik benzeri kasılmalarını, kaçınıl-maz hareketlerini sağladı; bunlar da özgün istemli hareketleri.

Bütün bunlar bir anlamda skotomun tersiydi. Skotomda ira-de beyanında bulunmuştum – ama hiçbir şey olmamıştı: Bu ne-

* Noktürnal miyoklonus: Gece ortaya çıkan ani kas spazmı. (Ed.n.)

denle çok ilginç bir kuşukum vardı ve kendime sürekli “İstedim mi? İradem var mı? İrademe ne oldu?” diye sormuştum. Şimdi birdenbire, beklenmedik bir biçimde istemli kasılmalara ya da iç dürtülere kavuşmuştum.

Ve ironik bir biçimde, iradenin bu tersine dönmesi, ya sapkınlığı ya da yıkıcılığı, tam da iyileşmeyi sağlayan araçtı. Fizyolojik bir kaza, bir hasar, yalnızca hasarlı uzuvla ilgili olarak da olsa beni iradeden yoksun bırakmıştı ve şimdi başka bir fizyoloji kazası, sinirlerin geri dönüşünün kıvılcımları, bu uzuvda iradeyi yeniden tutuşturacaktı. Önce iradesizdim, yönetemiyordum; sonra bir kukla gibi yönetildim; ve şimdi, sonunda, yönetimi ele alabilir ve bacağımı hareket ettirme konusunda “yapacağım” (ya da “yapmayacağım”) diyebilirdim.

Ayın 11’i, çarşamba önemli gün olarak belirlenmişti – kalkıp ayakta duracağım, yürüyeceğim gündü. Kazadan beri ilk kez dik duracaktım – dik durmak fiziksel olduğu kadar ahlaki, varoluşsaldı. İki haftadır, on sekiz gündür, halsiz ve yatalaktım; fiziksel olarak bitkinlikten ve ayakta duramamaktan, ruhen de pasiflikten, zavallılaştım, doktorlarına bağımlı bir hasta olmamdan.

Bu hal, hastanın pasifliği, doktor bunu emrettiği sürece devam eder, bu halin sonu ayağa kalkma anına kadar kestirilemez. Ve bu an tahmin edilemez, düşünülemez, hatta umulamaz. İnsan, yatağının sınırlarının ötesini göremez ve kavrayamaz. İnsanın düşünme biçimi yatağa ya da mezara aittir.

Ayağa kalkma anına kadar sanki insan hiç ayağa kalkamayacak gibidir: Ebedi yatalaklığa mahkûm edilmiştir (böyle hissedilir).

Doktor kaldırana kadar yatağımdan kalkamam, hayır, bana söyleyene kadar kalkabileceğimi söyleyemem. Hiçbir şey yapmam, kendim hakkında hiçbir şey bilemem...

Ve bu (“sefil ve herkes tarafından bilinse de insani olmayan hal...”) Donne için böyleyse, yatağa mahkûm her hasta için böyleyse, hastalığımın tuhaf ve kendine özgü karakteri, bir uzvundan yoksun kalma, bacaksız olma, ayakta duracak bir şeyin

olmaması duygusu düşünöldüğünde, benim için çok daha tıız lasıydı.

Yatak mahkûmu her hasta için kalkmak, ayakta durmak, yürümek ciddi bir karşı koymadır, çünkü böyle bir kişi, yetişkin, insani bir duruştan ve dik durmaktan, yani ayağa kalkmak, kendi için ayağa kalkmak, yürümek ve yürüyüp uzaklaşmak, doktorlardan ve anne babadan, bağımlı olduklarından uzaklaşmak, arzu edilen yere özgürce, cesurca ve maceraya göz kırpan bir tavırla yürümek demek olan fiziki ve zihinsel duruştan yoksun bırakılmıştır ya da böyle bir duruşu unutmuştur.

Bu evrensel gerçeğe özel durumum eklenmişti – bacağımanın bütönlüğünü, varlığını sorgulamaya başlamıştım ve bacağımanın hasar görmesi bu tuhaf sorgulamayı haklı kılıyordu. Yatağa mahkûm olmanın yanı sıra bacakları hasar görenler için özel ve olağandışı zorluklar vardı. Bunlar iki bin beş yüz yıl önce Hipokrat tarafından tam ve kesin olarak ifade edilmişti. Hipokrat kalça kemikleri kırılmış ve elli gün gibi bir süre yatmak zorunda kalan hastalarda şunları gözlemlemişti: “...hayal gücünü bastırır, öyle ki hasta bacaklarını nasıl oynatacağını, ayakta nasıl duracağını hayal edemez ve bunlar yaptırılmazsa ömrünün kalan kısmını yatağında geçirir.” Benim de kaldırılmam, ayakta durdurulmam ve yürütölmem gerekiyordu – ama olağan korkulara, çekinmelere ve kaygılara bir de bacak bozukluğunun, bacağın yok olduğu duygusunun, fizyolojik ve varoluşsal bir bozukluk ve yokluk duygusunun eklendiğı benimki gibi bir vaka da bunu nasıl yapabilirdim ve neler olabilirdi?

Bundan daha çelişkili bir durumla karşılaşmış mıydım? Dayanacak bir bacak olmadan nasıl ayakta duracaktım? Yürüyecek bacaklarım olmadan nasıl yürüyecektim? Hareketsiz, cansız beyaz bir şeye dönüşen hareket aracıyla nasıl hareket edecektim?

A.R. Luria’nın *Dünyası Parçalanmış Adam*’ından olağanüstü bir bölümü düşünüyordum – “Dönüm Noktası” adlı bölümü. Bu esasen hasta için “müziğin” yeniden bulunmasıydı:

Önceleri yazmak, okumak kadar, belki ondan da zordu. Hasta kalemi tutmayı ya da harfleri nasıl biçimlendireceğini unutmuştu. Tamamen çaresizdi. (...) Ama bir gün yaptığı bir keşif

dönüm noktası oldu: Yazmak çok kolay olabilirdi. Önce küçük çocukların yazmayı öğrenirken yaptıklarını yaptı – her harfi biçimlendirebilmek için önce onları gözünde canlandırmaya çalıştı. Oysa yirmi yıldır yazıyordu ve bir çocuğun metodunu kullanmaya, her harfi ve bunların nasıl yazılacağını düşünmeye ihtiyacı olmamıştı. Yetişkinler için yazmak otomatik bir beceri, “kinetik melodiler” olarak adlandırdığım bir dizi içselleşmiş harekettir. Peki o, hâlâ sahip olduğu becerileri neden kullanmayacaktı?.. Bu düşünceyle yazmaya başladı. Artık her harfin nasıl oluşturulacağını hatırlamaya çalışmakla uğraşmıyordu. *Kendiliğinden, düşünmeden yazabiliyordu.*

Kendiliğinden! Evet, “kendiliğinden” cevaptı. Kendiliğinden bir şeyler olmalıydı – yoksa hiçbir şey olmayacaktı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Solvitur Ambulando

Her hastalık bir müzik problemidir, her tedavi müziksel bir çözümdür.

Novalis

Ayağa kalktım –daha doğrusu iki iri yarı fizyoterapistin yardımıyla ayağa kaldırıldım– verilen iki sağlam koltuk değneği yardımıyla ayakta durmaya çalıştım. Tuhaf ve korkutucuydu. Tam karşıya baktığımda sol bacağımın nerede olduğunu, hatta var olup olmadığını bilemiyordum. Aşağı bakmam, görmem gerekiyordu. Aşağı baktığımda sağ bacağımın yanındaki şeyin sol bacağım olduğunu kavramakta güçlük çekiyordum. Bana ait bir şey değil gibi geliyordu. Ağırlığımı onun üzerine vermeyi, onu kullanmayı hiç düşünmedim. Böylece ayakta durdum ya da ayaklarımın değil, koltuk değnekleri ve iki fizyoterapistin yardımıyla ayakta durduruldu, garip ve oldukça ürkütücü bir sessizlik vardı – fırtına öncesinin o yoğun sessizliği.

Bu sessizliği, bu donup kalma halini keskin sesler bozdu.

“Haydi Dr. Sacks! Orada öyle tek bacağı üzerinde duran leylekler gibi durmayın. Diğerini de kullanmalısınız, ağırlığınızı ona da verin!”

“Hangi ‘diğeri’?” diye sormayı düşündüm, kalçamdan sarkan pelte gibi şeyle, bir hiçle bırakın yürümeyi nasıl ayakta duracaktım? Bacağı saran alçı kabuk yardımıyla, bu gülünç eklem-

le ayakta durabilsem bile, yürümeyi unutmuş olan ben nasıl yürüyecektim?

"Haydi Dr. Sacks!" diye üsteledi fizyoterapistler, "Başlamak zorundasmız."

Başlamak mı? Nasıl? Ama her şeye rağmen başlamalıyım. Bu, başlangıcın başlaması gereken andı, eşsiz bir an.

Ağırlığımı bir türlü doğrudan sol bacağımın üzerine veremiyordum, çünkü bu kesinlikle düşünülemez, korkutucu bir şeydi. Yapabileceğim ve yaptığım şey, sağ bacağı kaldırmak, böylece ağırlığı sol bacağın taşımasını sağlamak ya da düşmekti.

Birden hiçbir uyarı, sezinleme olmaksızın, allak bullak oldum. Yer bir gidip bir geldi; oda yan yattı ve kendi etrafında döndü. Şaşkınlık ve dehşet dalgası içimi kapladı. Düşeceğimi hissettim ve fizyoterapistlere bağırdım:

"Tutun beni, beni tutmalısınız – başka çarem yok."

"Düzgün dur – yukarı bak," dediler.

Ama düzgün duramıyordum ve aşağı bakmak zorundaydım. O an sorunun kaynağını kavradım. Sorunun kaynağı bacağımdı –daha doğrusu bacak görevini gören, hiçbir özelliği olmayan alçı silindirdi– o alçı beyazı bacak soyutlamasıydı. Silindir kâh yüzlerce metre uzunluğunda, kâh bir iki santim kadardı; kâh şişmandı kâh zayıf; kâh o tarafa eğiliyordu kâh bu tarafa. Boyutları ve biçimi, konumu ve açısı sürekli olarak ve saniyede dört beş kez değişiyordu. Dönüşüm ve değişim inanılmaz boyutlardaydı – birbirini izleyen her bir "kare" arasında binlerce geçiş vardı.

Değişimler, miktar ve şaşırtıcılık bakımından bu denli devasa boyutlardayken, yardımcılarıma tutunmadan bir şey yapmam söz konusu değildi. Böylesine bir görüntü dengesizliği, her unsurun kestirilemez bir şekilde çeşitli büyüklüklerde değişmesi karşısında bir adım ileri gitmem mümkün değildi. Bir iki dakika sonra (yani birkaç yüz şekil değiştirmeden sonra) değişiklikler, daha önceki yoğunlukta olsalar da, daha uysal ve düzenli hale geldi; alçı silindirin biçim değiştirmeleri azaldı, kabul edilebilir sınırlara yaklaştı.

Tam bu noktada hareket etmeye karar verdim. Üstelik, şaşkınlığımı kavrayan ve bana sempati duyan, ama o an neler ya-

şadığım konusunda hiçbir fikirleri olmayan iki fizyoterapist tarafından teşvik edildim, hatta fiziksel olarak iteklendim. İnsanın böyle bir bacağı hareket ettirmeyi öğrenebilmesi anlaşılır bir şeydi (bunu şimdi düşünüyorum) – yine de bu, imkânsız ve kestirilemez bir şekilde sürekli olarak değişen, olağanüstü dengersiz bir robot düzeneğini çalıştırmak gibi bir çabayı andırıyordu. Dahası, biçimi ve boyutları sürekli olarak değişen bir algı dünyasında, başarılı tek bir adım atılabilir miydi?

Duyuların ve hayallerin karmaşası ortaya çıkar çıkmaz, bir patlama, bir vahşet ve kaos, rastlantısal ve kurlsız bir şeylerin olduğu hissine kapıldım. Ama zihnimde böyle bir patlamayı *ne* oluşturabilirdi? Bu, ağırlık taşımaya, ayakta durmaya, iş görmeye ilk kez zorlanan bacadan kaynaklanan, salt duyusal bir patlama olabilir miydi? Algılar gerçekten de çok karmaşıktı. Ham duyu ya da duyu verileri değil, tasvir gibiydiler. Birer varsayım, uzamın kendisi, dünyanın onlarsız kavranamayacağı, ya da inşa edilemeyeceği temel *a priori* sezgiler niteliğindediler. Kaos algılamayla değil, algılamadan önce gelen uzam ya da ölçüm sistemiyle ilgiliydi. Bir dünyanın ölçümünün, hesaplanmasının yapıışına tanık olduğumu, hatta bunu yaşadığımı hissettim.

Ve bu algılamanın, ya da algılama öncesinin ya da sezginin benimle hiçbir ilgisi yoktu – esasen rasgele başlayan ve öyle devam eden kendi olağanüstü, karşı konmaz hızıyla ilerliyordu; bir tür eşleştirme ya da deneme-yanılma yöntemiyle, hedef alma ya da tahminle, harikulade ama mekanik türde bir hesaplama-ayarı yapıliyordu. Ben oradaydım, bu doğruydu ama yalnızca gözlemciydim – içindeki mikrokozmosun başlangıcı olan yaratılış öncesi bir olayın, ya da “Big Bang”ın izleyicisiydim. Bu değişiklikleri aktif olarak değil, pasif olarak yaşıyordum; bir dünyanın kuruluşuna tanık olmak gibi bir şeydi bu. Gözlerimin önünde, içimde, gerçek bir mucize yaşıanıyordu. Hiçliğin, kaosun içinden ölçü yaratılıyordu. Sıçrayan, çırpınan ölçüm sistemleri bir ortalamaya – bir ön-ölçeğe doğru yaklaşıyordu. Dehşet, ama aynı zamanda da bir ihtişam ve ruhsal coşku hissettim. Sanki içimde kozmik bir matematik, kişisel olmayan mikrokoz- mik bir düzenin kuruluşu gerçekleşiyordu.

Birden Tanrı'nın Eyüp'e sorduğu soru aklıma geldi: "Yeryüzünün temellerini attığımda sen neredeydin? Onun ölçülerini kim koydu?" Ve korkuyla, oradayım, olanları gördüm diye düşündüm. Bedenler, çırpınan bedenler bana Planck ve Einstein'ı, kuantumun ve göreceliğin bir doğumdan ortaya çıkabileceğini düşündürdü. Kendi "Planck öncesi dönemimi", kozmologların söz ettiği o hayal edilemez zamanı –"Bing Bang" sonrasındaki ilk 10 üzeri eksi 45 saniye– uzayın hâlâ dengesiz olduğu, çırpındığı, saf enerji (kuanta) olduğu dönemi yaşadığımı hissettim: Gerçek zamanın başlangıcının öncesindeki o hazırlık zamanını.

Biraz baş dönmesi hareket etmemi imkânsız kıldığından, biraz da aklıma gelen bu düşüncelerin etkisiyle hareketsiz kalakaldım, olduğum yere mihlandım. Ruhum duyduğum hayranlıkla kendinden geçti. "Bu şimdiye kadar tattığım en harika şey," diye düşündüm. "Bu harika anı hiç unutmamalıyım. Bütün bu olanları kendime saklamam da mümkün değil." Ve bu düşünceleri Eyüp'ün sözleri izledi: "Şükürler olsun ki, sözlerim nihayet yazıldı! Şükürler olsun ki bir kitaba yazıldılar!" O an yaşadıklarımı tanımlamam gerektiğini anladım.

Düşüncenin bu denli hızlı aktığını bilmiyordum: Algının bu denli hızlı aktığını bilmiyordum. Duyuların bacağa ve daha yüksek, kullanılmayan koordinasyon sistemlerine yeniden gelişini hissetmek; başta o denli vahşi ve kaotik olan dünyanın deneme-yanılma yöntemiyle ayar edilmesi ve düzeltilmesi; zihnimin, birbiri ardına inanılmaz hızla gelen farklı algıların, algısal hipotezlerin ve hesaplamaların aktığı bir sel halini alması – anlatması bu denli uzun süren tüm bunlar zihnimden bir çakımda geçiverdi.

Sevgili terapistlerime tuhaf görünmüş olmalıyım; önce muhtemelen dengesiz, şaşkın, şaşırtıcı, suratındaki şaşkınlık ifadesi yerini giderek dengeye bırakan bir adam görmüş olmalılar; önce şaşırmış ve korkmuş, sonra hayran ve gayretli, sonunda da neşeli ve huzurlu.

"Epey düşündünüz Dr. Sacks," dedi içlerinden biri. "İlk adımı atmak için daha ne bekliyorsunuz?"

İlk adım! Ayakta durma kendimi kontrol edebilme çabalarım sırasında yalnızca dayanmayı, hayatta kalabilmeyi ya da ayakta

durmayı düşünmüştüm ama hareket etmeyi düşünmemeydim. Şimdiyse hareket etmeyi denemeliyim diye düşündüm. Beni teşvik eden, belki de nazıkçe itekleyen, kaldıran terapistler tuttu bir şeyden emindi: Bununla başa çıkmalı, ilerlemeli, ilk adımı atmalıyım. *Eylemin yerini hiçbir şeyin tutamayacağını* biliyorlardı –aklın unutabileceği paha biçilmez değerde bir bilgi– “Bacığın bacağında eylemin olduğunu” ve eyleme ulaşmak için eylemden başka bir yol olmadığını biliyorlardı.

İlk adımım! Söylemesi kolaydı.

“Pekâlâ Dr. Sacks, neden bekliyoruz?”

“Hareket edemiyorum,” dedim. “Nasıl yapacağımı bilmiyorum. İlk adımı nasıl atacağım konusunda en küçük bir fikrim yok.”

“Neden?” diye sordu kadın terapist. “Dün kalçanızı kasmıştınız. Bu da sizi çok heyecanlandırmıştı – şimdiyse adım atamıyorsunuz!”

“Bacağı yatağın içinde kasmak başka,” dedim, “adım atmaksa çok başka.”

Bana uzun uzun baktı, sonra sözcüklerin işe yaramadığını anlayıp, konuşmadan sol bacağımı bacağıyla oynattı ve ileri itti, böylece bacak bir tür adım attı ya da attırıldı. O bunu bir kez yaptıktan sonra, ben de nasıl yapacağımı anladım. Bu anlatılamaz ama gösterilebilir bir şeydi – ve o da bana böyle bir hareketin ne olduğunu göstermişti. Önceki gün olan irade dışı, tike benzer hareketin bana kalça kasılmasının ne olduğunu göstermesi gibi, bunu bir kez gördükten sonra bütün gücümü toplayıp kendim de yapabilirdim. İlk adım bir kez atıldığında, yapay, kendiliğinden olmayan bir “adım” olmasına rağmen, nasıl yapacağımı –bacağı “makul bir mesafe” ileri hareket ettirmek için kalçamı nasıl kasacağımı– anlamıştım.

Neyin “makul bir mesafe” ve “makul bir yön” olduğunu kestirmek için dış ya da görünür işaretlere bağımlı olduğumu fark ettim – döşemede yer alan ya da mobilyalara ve duvarlara göre belirlenen işaretlere. Her adımı önceden dikkatle tasarlamalı ve sonra bacağı hesapladığım, güvenli olduğunu düşündüğüm noktaya kadar dikkatle hareket ettirmeliydim.

Bu saçma “yürüyüşü” neden yapmalıyım? Çünkü başka bir

seçeneğim olmadığını anlamıştım. Bakmasam ve bacağı kendi kendine hareket etmesine izin versem bir karış ya da bir metre hareket edebilir, üstelik yanlış yöne de gidebilirdi – örneğin yana gidebilirdi ya da rasgele açılarda hareket edebilirdi. Hatta, hareketleri önceden planlamam ve dikkatle izlemem gerektiğini kavramadan önce, birkaç kez “kaybolmuştu” ve arkada kalarak ya da sağlam sağ bacağıma takılarak bana çelme bile takmıştı.

Gerçekdışı hâlâ aşırı boyutlardaydı. Yürüdüğüm “kendi” bacağım değildi, kocaman hantal bir protez, tuhaf bir uzantı, bacak biçimli bir alçı silindirdi – üstelik biçimi ve boyutları hâlâ sürekli olarak değişen bir silindir; sanki tuhaf bir şekilde hantal ve dengesiz bir robot uzuv, kesinlikle saçma bir yapay bacak kullanıyordum. Bu sahte-yürüyüşün ne denli tuhaf olduğunu başka türlü ifade edemem – nasıl hiçbir duygu taşımadığını ve tam tersine, nasıl bir mekanik kesinlik ve dikkatle yüklü olduğunu. Bunun çok dikkat gerektiren, yorucu ve bıktırıcı bir hesaplama olduğunu anladım. Hayvani ya da insani olmayan bir tür hareketti. “Bu yürümek mi?” diye sordum kendime. Ve sonra dehşete düşerek şunları sordum: “Hayatımın geri kalan kısmında bununla mı uğraşacağım? Gerçek yürüme hissine hiçbir zaman kavuşamayacak mıyım? Artık doğal, kendiliğinden ve özgür yürüyüşü tadamayacak mıyım? Bundan böyle her hareketi düşünmek için birileri tarafından zorlanacak mıyım? Her şey böyle karmaşık olmak zorunda mı – basit olamaz mı?”

Ve birden –sessizliğin içine, hareketsiz, donmuş görüntülerin sessiz cıvıltısına– müzik doldu, utkulu bir müzik, Mendelssohn, *fortissimo*! Neşe, hayat, insanı sarhoş eden hareket! Ve birdenbire kendimi düşünmeden, istemeden müzikle birlikte ve neşeyle yürür buldum. Ve bu içsel müzik başlar başlamaz, ruhumu kuşatan Mendelssohn başlar başlamaz, ve “motor” müziğim, kinetik melodim, yürüyüşüm geri gelir gelmez – o an *bacağım da geri geldi*. Birdenbire, hiçbir uyarı olmaksızın, hiçbir geçiş süreci yaşamadan bacağın canlı, gerçek ve bana ait olduğunu hissettim; bu hissi duyduğum an, kendiliğinden dirilme, yürüme ve kafama dolan müzikle aynı andı. Bu mucize ansızın olduğunda, koridordan odama dönmek üzereydim – müzik, yürüme, bunu benim yaptığım hissi, hepsi bir aradaydı. Ve şimdi,

aniden, kendimden kesinlikle emindim – bacağıma *inanıyordum*, nasıl yürüneceğini *biliyordum*.

Fizyoterapistlere şöyle dedim: “Olağanüstü bir şey oldu. Artık yürüyebiliyorum. Beni bırakın – ama yanımda dursanız fena olmaz!”

Ve yürüdüm –güçsüzlüğe, alçıya, koltuk değneklerine, her şeye rağmen– kolayca, kendiliğinden, birdenbire, Mendelssohn’un melodisinden esinlenen, ona benzeyen kendi iç müziğimin geri dönüşüyle ortaya çıkan melodik bir tempoyla.

Bir stille yürüdüm – kesinlikle bana ait olan bir stille. Bunu görenler hislerimi dile getirdiler: “Daha önce bir robot gibi, mekanik bir yürüyüşün vardı – şimdiyse bir insan gibi yürüyorsun – hatta kendin gibi yürüyorsun,” dediler.

Sanki nasıl yürüneceğini birdenbire hatırlamıştım – “sanki” yersizdi. *Nasıl yürüneceğini hatırlamıştım*. Birdenbire yürümenin doğal, bilinçsiz ritim ve melodisini hatırlamıştım; bir zamanlar iyi bilinen ama uzun süre önce unutulmuş olan bir melodinin hatırlanması gibi birdenbire ve Mendelssohn’un ritim ve melodisiyle birlikte hatırlamıştım. O an her adımın bilinçle düşünüldüğü, yansıtıldığı ve atıldığı saçma, yapay, mekanik bir yürüyüşten, bilinçdışı, doğal – zarif, müzikli bir harekete ani ve mutlak bir sıçrama oldu – bir süreç, bir geçiş değil ama bir atlama.

Aklıma birden *Dünyası Parçalanmış Adam*’da Luria’nın anlattığı Zazetsky ve onun dönüm noktası geldi – bir gün birdenbire, daha önceden son derece zor olan yazı yazmanın kendini bırakması halinde, kendini onun doğal akışına, melodisine, kendiliğindenliğine bilinçsizce ve çekinmeden bırakması halinde çok basit olacağını keşfetmesi. Ve sonra kendi yaşadığım –önemsiz de olsa– sayısız deneyi düşündüm – koşmaya ya da yüzmeye gittiğimde, önce her adım ya da kulacı sayıp hesaplayışımı, sonraysa birden kendimi kaptırıp, gizemli bir şekilde hiç çaba harcamadan kendimi faaliyetin ritmi, duygusu içinde buluşumu, artık saymadan ya da hesaplamadan, yalnızca kendimi faaliyetin kendi temposuna, akışına ve ritmine bırakarak kolayca ve mükemmel biçimde yüzüşümü. Bu o kadar sıradan bir deneydi ki daha önce düşünmemiştim bile ama şimdi birden bunun çok önemli olduğunu anladım.

Ayağa kalkışımın Mendelssohn'la birlikte gerçekleşmesinin yalnızca bir tuhafılık, hiçbir önemi olmayan bir rastlantı olduğunu düşünseydim bile, bu fikir kırk saniye sonra, güvenle yürürken ani ve beklenmedik bir fenalaşmayla hareket melodimi, nasıl yürüyeceğimi unutmamla beraber dağılacaktı. O an, sanki bir iğne plağın üzerinden kaldırılmışçasına, içimde çalan Mendelssohn durdu ve o durduğu an yürümem de durdu. Bacak birden dengeli ve gerçek olma halinden çıktı, eski çılgın haline, şekil boyut ve görüntü değiştirdiği haline döndü. Müzik susar susmaz yürüme de durdu ve bacak çırpınan bir hayalete döndü. Bütün bunların önemini nasıl küçümseyebilirdim? Müzik, eylem, gerçeklik hepsi birdi.

Yeniden çaresizdim ve ayakta güçlkle durabiliyordum.

İki fizyoterapistin yardımıyla bir tırabzana kadar gittim ve sıkıca, var gücümle tutundum.

Sol bacak, siniri yokmuşçasına sallanıyordu. Dokundum, hissiz ve gerçekdişiydı.

"Kaygılanma," dedi biri, "lokal bir yorgunluk. Sinir terminallerini biraz dinlendir, yeniden düzelirler."

Ağırlığımın birazını tırabzana birazını sağ bacağıma verdim ve sol bacağıma dinlendirdim. Çılgınlık hali geçti, titremeler eskisi gibi sürse de daha az şiddetliydi. İki dakika kadar sonra duruldu. Yanımdakilerin desteğiyle yeniden hamle yaptım. Ve yine ikinci kez, müzik ilkinde olduğu kadar ani geri döndü ve dönüşüyle birlikte kendiliğinden, neşeli, düşünmeden yapılan yürüyüş, bacağın hissi ve gerçekliği de geri geldi. Şansıma odamdan yalnızca birkaç metre uzaktaydım ve önce sandalyeme sonra da bitkin ama muzaffer yatağıma uzanana dek hareketin müziğini, ritmini koruyabildim.

Yatakta sevinç içindeydim. Bir mucize olmuştu sanki. Bacağımanın gerçekliği, ayakta durabilme ve yürüyebilme gücü bana yeniden verilmiş, bir lütuf gibi bahşedilmişti. Artık bacağıma-benimle ilişkisi kopmuş olan bir parçama- yeniden kavuştuğumu ve ona şefkat duyduğumu hissettim, alçıyı okşadım. Artık dönmüş olan kayıp bacağıma bağrıma basmak için yoğun bir istek hissediyordum. Bacak eve, kendi evine, bana dönmüştü. Beden eylem sırasında parçalanmıştı ve şimdi de, eyleminin bir

bütün olarak dönüşüyle birlikte beden kendi bütünlüğünü hissedebiliyordu.

İçimdeki müziği işitene kadar hiçbir his yoktu – yani fenomenlerin kendilerinde hiçbir his yoktu. Bu duygu özellikle, değişken, bir an parlayıp sönen görüntülerde belirgindi. Bu, hayatım boyunca gördüğüm en harika gösteriydi; ama yalnızca bir gösteriydi ve ben de seyirciydim. Tamamen duyuşsal ve zihinsel bu fenomenlere dahil olma ya da dahil olma düşüncesi ya da ihtimali yoktu. Onlara ancak gökyüzünü ya da bir havai fişek gösterisini seyrederek gibi bakılabiliirdi. Soğuk ve kişiliksiz bir güzellik olarak, matematik, astronomi, gökyüzünün güzelliği gibi görülebiliirdi.

Sonra, birdenbire, hiçbir uyarı olmaksızın, soğuk yıldızlı, kişiliksiz kozmosa –aklın aynı derecede soğuk ve kişiliksiz mikrokozmosuna– sıcak, renkli, canlı, hareketli, kişilikli *müzik* geldi. Müzik, hafta sonunda düşlediğim gibi, hayatın kutsal bir mesajı ve habercisiydi. Özünde canlıydı –Kant’ın dediği gibi “canlandıran sanattı”– ruhumu ve vücudumu diriltti ve böylece birden ve kendiliğinden dirilerek hareket etmeye başladım, müziğin iç yaşamı sayesinde kendi algısal ve kinetik melodim de canlandı. Ve o an, beden hareket halini aldığı anda, bacak, yani et de diri ve canlı oldu, et müzikle vücut buldu. Her şeyim, vücudum ve ruhum o an müziğe dönüştü:

müzik sensin

müzik sürdüğü sürece

Eliot

O an her şey soğuk bir titreme ve çırpınmadan sıcak bir müzik ırmağına, hareketin ırmağına, hayatın ırmağına dönüştü. Hezeyan, kargaşa, değişen görüntüler, sinema – bunlar esas olarak cansızdı, süreksizdi; oysa müziğin, hareketin, hayatın ırmağı esas olarak ve tamamen ve bir bütün olarak bir ırmak, hiçbir bölüntüsü, çatlağı olmayan, birbirine bağlı, birleştirilmiş, hayata bağlı organik bir bütündü. Tamamen yeni bir ilke egemen oldu –Leibniz’in “birliğin yeni *aktif* ilkesi” dediği– yalnızca harekette varolan ve hareketin sağladığı bir bütünlük.

İşin en harika yanı, ilahi huzur ve güvendi – ne yapacağımı biliyordum, bir sonra ne olacağını biliyordum, sürüp giden müzik ırmağıyla, bilinçli bir düşünce ya da hesaplama olmaksızın yalnızca bütün bunların duygusuyla sürükleniyordum. Önceki ayrıntılı ve bıktırıcı hesaplamadan –her şeyin önceden hesaplanıp programlar, stratejiler, prosedürler olarak düşünülmesi gerektiği ve hiçbir şeyin basitçe, düşünülmeden yapılamayacağı fikrinden– o denli farklı, tümüyle farklı olan da buydu. Yalnızca yapmanın keyfi –güzelliği ve basitliği– bir ilhamdı: Dünyadaki en kolay, en doğal şeydi – ama yine de en karmaşık hesaplamaların ve programların ötesindeydi. İnsan yaparak, en karmaşık hesaplamaları gereksiz kılarak ya da onları aşarak, bir hamlede kesinliğe ulaşıyordu. Artık basitçe, hiçbir çaba harcamadan, bir huzur duygusuyla –ve hazla– her şey doğru geliyordu, her şey *doğruyd*u.

Öyleyse bu birdenbire geri gelen şey neydi – müzikte, harika müzikte, Mendelssohn’un *fortissimo*’sunda gizli olan şey? Bu, iki hafta cehennemde, iki dakika da deliliğin sınırlarında kaybolmuş olan, yaşayan “ben”in muzaffer geri dönüşüydü; Descartes’ın hiçbir zaman hissetmeyen, hareket etmeyen, hiçbir şey *olmayan* ve hiçbir şey *yapmayan* hayaletimsi, tekbenci “ben”i değildi; bu acizlik, bu zihinsel kurgu değildi. Gelen, kendini açıkça ve gururla duyuran, gerçek sahip olan, yöneten, arzu eden bir “ben”den kaynaklanan hayati bir duygu ve hareketti. Hayallerin, hezeyan durumunun hiçbir örgütlenmesi, merkezi yoktu. Müzikle birlikte ortaya çıkansa örgütlenme ve merkezdi; bütün hareketin örgütlenmesinde ve merkezinde bir temsilci, bir “ben” vardı. O an ortaya çıkan şey fiziki olandan aşkındı, ama onu derhal çatlaksız, mükemmel bir bütünlük için örgütledi ve yeniden örgütledi. Bu yeni, fizik-üstü ilke bir lütuf’tu. Lütuf sahne- de belirdi, sahnenin merkezi oldu, sahneyi dönüştürdü. Lütuf, her şeyin gizli, ulaşılamaz merkezine girdi ve birdenbire bütün olayları kendine koordine etti. Bir sonraki hareketi aşikâr, kesin ve doğal hale getirdi. Lütuf, tüm *fiillerin* ön koşulu, özüydü.

Solvitur ambulando: yürüme sorununun çözümü – yürümektir. Onu yapmanın tek yolu – edimdir. Burada hareket ve düşünce kendi sonlarına ulaştı. Hayatımın en olaylı ve önemli on dakikasını yaşamıştım.

ALTINCI BÖLÜM

Nekahet

*Beklenmedik şey biraz önce gerçekleşmiş gibi, şükran hissi –nekahet-
teki hastanın şükranı– sürekli fışkıрма halinde – çünkü nekahet ger-
çekten beklenmedik bir şeydi... [Kişi] artık umudun saldırısı altında...
nekahetin sarhoşluğu içindedir... uzun süren muhtaçlık ve güçsüzlük
günlerinden sonra, geri gelmekte olan gücün verdiği neşe, yarına ve
yarından sonraya duyulan tazelenmiş bir güven, geleceğe ilişkin ani
bir beklenti duygusu, yeni serüvenler, aşılacak üzere bekleyen denizler,
yeniden ulaşılır, inanılır hale gelen hedefler...*

Nietzsche

Özgürlük! Artık yürüyebiliyordum, özgürdüm. Artık bütün-
düm, iyileşmiştim. En azından bütün olmanın, iyileşmiş olma-
nın ne olduğunu hissedebiliyordum, oysa bunlar önceden dü-
şünülemezdi – düşünmenin, ummanın ötesindeydiler. Şimdi,
birdenbire, yürürken fiziksel ya da hayvani bir özgürlüğü ta-
dıyordum – diğer özgürlüklere bir başlangıçtı belki de. Şimdi
birdenbire, manzara önümdeydi – daha önce hiçbir şey göre-
mediğim yerde. On sekiz gün boyunca felç olmuş gibi, kelime-
nin tam anlamıyla hareketsiz bir halde odamda yatmış ya da
oturmuştum, on sekiz gün boyunca hiçbir şey *yapmadan*, hiçbir
yere *gitmeden* yoğun bir şekilde düşünmüştüm. Bir şey yapmak
ya da gitmek için fiziksel olarak özgür değildim. Ama şimdi,
sanki bir mucize olmuş gibi, ayakta durabiliyordum; ayakta

durduğum, *durabildiğim* için her anlamdaki “duruşum” kökten değişmişti.

İlk kez ayakta durduğum ve yürüdüğüm an –daha kesin söylemek gerekirse bunu izleyen ilk an– kendimi tamamen farklı hissettiğimi fark ettim: Artık bir hasta gibi çaresiz, pasif-bağımlı değil aktif, dimdik ve yeni bir dünyayla yüzleşebilecek haldeydim – hasta olmanın ve yatakta olmanın yarım-dünyasıyla değil, gerçek bir dünyayla, *artık mümkün kılınmış bir dünyayla* yüzleşebilirdim. Ayakta durabiliyor, adım atabiliyor, bir yerden bir yere gidebiliyordum – yatağa bağlı kalmaktan ve hasta olmaktan, varlığını inanılmaz bir şekilde ve bütünüyle unuttuğum gerçek bir dünyaya, gerçek bir benliğe. Yatağa bağlı olmam, pasifliğim, hareketsizliğim beni içten içe endişelendirmişti; skotom ve çaresizlik beni derin endişelere sevk etmişti; sonsuz gecenin karanlığında duyduğum endişelerle gün ışığının ne olduğunu unutmuştum, artık onu hayal bile edemiyordum.

Odama döndüğümde, yatağımda, bağışlanmış bacağıma, daha doğrusu alçıya sarıldım, alçı bile şimdi canlı gibi, bacağın canlılığıyla karışmış gibi geliyordu. “Sevgili eski dost, seni tatlı şey,” dediğimi fark ettim, “geri döndün, gerçeksinsin, artık benim bir parçamsm.” Gerçekliği, varlığı, dostluğu, hepsi bir bütündü. Ona mutlulukla baktım, yoğun bir fiziksellik duygusuyla, ama ısıldayan ve neredeyse doğüstü bir fiziksellik duygusuyla baktım – artık onu tuhaf bir korku-hayal karışımı olarak değil, onarılmış “kutsal ve muzaffer et parçası” olarak görüyordum. Hayranlık, minnettarlık ve neşeyle tutuştuğumu hissettim.

En azından iki hafta boyunca *düşünerek* bacağı hayata ve gerçekliğe döndürmeye çalışmışım – harareti olduğu kadar boş, işe yaramaz çabalar. Ve şimdi, düşünmeden, çaba göstermeden bacak buradaydı – harika, kuşku duyulmayacak kadar gerçek ve muhteşemdi. Ani ve karşı konulmaz *varlığıyla* sanki ısıldıyordu – hiçbir düşüncenin ulaşamayacağı varlığı şimdi bahşedilmişti. (Pasif olarak değil, aktif olarak vardı – orada olması, varlığı bir potansiyel taşıyordu: İstedğim gibi hareket ettirebileceğim bir güç nesnesiydi, vücut bulmuş bir güçtü.)

300 saat boyunca, odamda, yatağımda hareketsiz yatmış ve düşünmüştüm. Böyle durumlarda insan “düşünmeyi durdu-

rur", dondurur; duyularımın ve vücudumun durması, donması beni eylemden alıkoyduğu için düşünmeye zorlanmıştım. Şimdi düşünme zamanı geçmişti, eylem zamanı gelmişti; şimdi –ve ilerideki haftalarda– hızla, sezgiyle, düşüncesiz yol alacaktım; vücuduma, varlığıma, dünyaya, iyileşme ve yeniden doğuşun özel macerasına geri dönecektim; yeniden canlanacak ve hayatı daha önce olmadığı kadar *bilecektim*.

İzleyen günlerde yürümem çok daha iyiydi. Her geçen gün daha kolay, akıcı müziksel oluyordu, ama yorulduğumda "nöbet" yaşıyordum – gözümün önünden içsel duyusu ya da hareketi olmayan görüntüler gelip geçiyordu. Ama her yürüyüşle, her geçen günle kendimi daha güçlü hissediyor, nöbet başlamadan uzun uzun yürüyordum. Son nöbet ameliyattan bir ay kadar sonra, Caenwood'daki Nekahet Evi'nin arazisinde kilometrelerce yürüdükten sonra meydana geldi. Ondan sonra hiç yaşamadım.

Her geçen günle, her başarıyla, cesaretim arttı ve "aşırıya kaçmamı", bacağı şişmeye ve incitmeye zorlamamı engellemek zorunda kaldılar. Sağlığın ve gücün geri dönüşü –iyileşme– sarhoş ediciydi, sürekli olarak yapabileceklerimi ve yapmam gerekenleri yanlış yorumladım; ve bu kolay olmadı, adım adım iyileşmeliydim – bir aşamadan ya da bir adımdan diğerine kendiliğinden ulaşılamıyordu. Tabloma göz atıp "Olaysız İyileşme" yazısını gördüğümde şöyle düşündüm: "Bunlar çıldırmış. İyileşme olaylardır, harika, tahmin edilemez bir dizi olay; yeni ve hayal edilemez güçlerin ortaya çıkmasıdır – doğuşlar ya da yeniden doğuşlar ve ortaya çıkmalar."

İyileşme düzgün bir yokuş olarak değil, her biri son derece radikal aşamalardan oluşan bir merdiven gibi görülmelidir; bu aşamalardan hiçbirisi, merdivenin o basamağına ulaşmadan anlaşılamaz. İnsan daha önceden sahip olduğunun artmasını ümit edebilir ama hayal edemeyeceği bir sonraki basamağı ümit edemez (çünkü ümit, biraz hayal içerir). Bu yüzden her adım mucize niteliğindedir – ve başkalarının zorlaması olmadan bir daha asla gerçekleşmeyebilir.

Her adımla, her ilerlemeyle insanın ufku da genişler, insan küçülmüş dünyasından dışarı çıkar – o kadar küçüldüğünü fark

etmediği dünyadan. Bunu fizyolojik ve varoluşsal her alanda fark ettim. Bir örneği özellikle hatırlıyorum: İlk yürüyüşümden üç gün sonra, küçük hücremde geçen yirmi günün sonrasında yeni ve geniş bir odaya taşındım. Neşeyle yerleşirken çok tuhaf bir şey fark ettim. Yakınımdaki her eşyanın kütlesi, hacmi ve derinliği vardı – ama uzakta olanlar tamamen yassıydı, uzakta olan her şey dümdüzdü. Kapının ardında karşı koğuşun kapısı vardı, bu kapının ardında bir hasta tekerlekli sandalyesinde oturuyordu; onun ardında, pencerenin içinde vazo dolusu çiçek; ve bunların da ardında, yolun karşısında, karşıdaki evin üçgen tepeli pencereleri – bunların hepsi, belki 70 metre, bir yufka kadar yassıydı, rengârenk ve ayrıntılı ama tamamen yassı devasa bir Kodakrom filmi, havada asılı duruyor gibiydi. Derinliği çok iyi algılarım, birden derinlik duyuma ve *stereoskopime** bir şeyler olduğunu, birkaç adım ötemde işe yaramadığını fark ettim – hâlâ görsel olarak, üçe iki buçuk ve iki metrelik – tam olarak yirmi gün boyunca ikamet ettiğim “hücre” boyutlarında saydam bir kutu içindeydim. Yer değiştirmiş olmama rağmen hâlâ bunun içinde olduğumu sanıyordum – hâlâ, sınırları içinde mükemmel *stereoskopiye* sahip, ama sınırları ötesinde esamisinin okunmadığı sınırlanmış bir görsel alanda. Beni oldukça etkileyen (ama korkutmayan) tuhaf bir deneydi – çünkü bacakta olduğu gibi berbat bir travma ve korkuyla dolu değildi. Normalde “derinlik” olarak görünen, paralaktik yer değiştirmeleri gözleyebiliyor, hatta ölçebiliyordum, ama bunun farkında olmak, bunu bilmek derinliği sağlamıyordu. Derinlik, *stereoskopi*, görsel bir akordeonun sarsılarak açılması gibi, iki saat aralı sıçramalarla ortaya çıkıyordu; ve ortaya çıktığında bile tam değildi, çünkü yataкта dönüp dışarı baktığımda –ne hoştu! Yirmi gün boyunca penceresizdim, manzarasızdım– teleskopun ters ucundan bakarcasına, minik, mücevhere benzeyen hastane bahçesini görebiliyordum, ama tamamen yassıydı ve bir kare olduğu çok belliyken tüm açıları yanlıştı, çarpık, trapezoidal görünüyordu. Ve ben şimdi bu manzaraya, önceki nirengi noktamın da ötesine bakıyordum ve uzaklık, derinlik ve görüntü yeniden düzeliyordu.

* Stereoskopi: Üç boyutlu görme. (Ed.n.)

Bazı bakımlardan bacakla olan deneyimime benzettiğim bu görsel deneyimlere hayret ettim ve hayran kaldım. *Stereoskopi*, görsel bozulmaya yol açacak kadar yitirilmişse benziyordu – aynen bacağın, duyu ve hareketin tam kaybıyla beraber tamamen kaybolması gibi. Görsel değişimlere, korkmadan hayran kalabilirdim. Ve yine de, buna rağmen, diğer farklılıklara rağmen, tuhaf bir benzerlik vardı sanki: Her iki durumda da, kaybolma söz konusuydu – çarpıcı, tuhaf (ve bacağın durumunda oldukça korkunç) sonuçlarıyla. *Stereoskopin* kaybı korkunç değildi ama yine de oldukça kesin ve radikaldi. Kapalı alanların *stereoskopi kaybına* yol açabileceğini hiç bilmiyordum. Küçük hücrelere kapatılmış mahkûmların neler hissettiğini düşündüm. Ve hemen benden sonra küçük hücrelere kapatılacak hastaları, “mahkûm sendromu”na –görsel alan bozulmasına– karşı korumak amacıyla kullanılabilir düşüncesiyle bir *stereoskop* aldım ve koğuşa hediye ettim.*

Yer, uzam, genişleme. Özgürlük – sürekli genişleyen bir felsefe ve dünya, sürekli genişleyen kişisel (ve toplumsal) uzam – bunu olağanüstü bir açıklıkla kavradım, daha iyiye gitmenin, iyileşmenin özü buydu – yalnızca bacağımın ve hareketliliğimin özgül dünyasında değil, stereoskopi ve görmenin teknik dünyasında değil, ama kendine gelmenin, tükenmekten, hastalıktan, hasta olmanın ruh halinden ve yatağa bağlı olmaktan kurtulup sağlıklı olmanın, sağlam olmanın, gerçek dünyanın ferahlığına çıkmanın genel dünyasında; bir hasta olarak geçirdiğim üç haftalık kısa sürede bu dünyayı büyük oranda unutmuştum.

Esas dehşet, hiç dehşet yaşamamış olmamdı. Ne denli küçülmüş olduğumu, hasta yatağımın ve hasta odamın koşullarına ne denli uymuş olduğumu hissetmemiş ve fark etmemiştim – kelimenin gerçek, fizyolojik anlamıyla küçülmüştüm ama aynı zamanda hayal dünyam ve duygularım da küçülmüştü. Hiç far-

* Benzer bir olayın, sık yağmur ormanlarında yaşayan pigmeler arasında meydana geldiğini duymuştum. Orman o kadar sıkı ki, görüş uzaklıkları iki ya da üç metreyi geçmiyordu. Ormandan çıkarılmaları halinde ne yapacaklarını şaşırıyorlardı, bir metrenin ötesinde uzam ve uzaklık kavramları olmuyordu ve ellerini uzatarak dağların doruklarına dokunmaya çalışıyorlardı. Ormanın dışında kalmayı sürdürmeleri halinde hızla uyum sağlıyorlar, “normal” uzam ve uzaklık kavramları birkaç gün içinde geliyordu.

kına varmadan bir cüce, bir mahkûm, kapatılmış biri –bir hasta-olmuştum. Sürekli “düşkünler evine yatırmaktan” söz ederiz, neyi içerdiği hakkında –küçülmenin her alanda (manevi alanda da) nasıl sinsi ve evrensel olduğu, herkesin başına kolayca gelebileceği hakkında– en küçük bir fikrimiz olmadan.

“Uyanış”larından önce onlarca yıl yatırılmış olan kendi post-ensefalitik hastalarımın sık sık konuşup onlara sorardım – berbat bir kapatılmışlık hissi duymuyorlar mıydı? Dışarıdaki dünyaya büyük bir özlem duymuyorlar mıydı? Sakin bir şekilde “Hayır,” dediklerinde şaşırır, hayret ederdim. Hepsini hastalıklı olarak kabul etmezdim – yine de bu kabullenmişlik hemen hepsinde mevcuttu ve L-DOPA bunu fiziksel olarak mümkün hale getirdiğinde bile, hayatın ferahlığına ve bütünlüğüne dönmelelerini geciktirir ve önlerdi. Şimdi böyle bir regresyonun evrensel olduğunu anlıyorum. Bu durum herhangi bir şekilde hareket yeteneğini kaybetmekle, hastalıkla, yatağa mahkûm olmayla ortaya çıkabilir. Bu varoluşun kaçınılmaz, doğal bir büzülmesidir, farkına varılamaması –doğrudan farkına varılamaması– onu hem dayanılabilir hem de tedavi edilemez yapar. Tüm bilgileri küçülmüş biri, kendisinin küçüldüğünün farkına nasıl varır? Ona “unuttuğu” büyük dünya yeniden hatırlatılmalıdır – o zaman, ancak o zaman büyür ve iyileştirilebilir.

Yine o mutlu cumartesi günü – penceresiz küçük, tecrit hücrenden ortopedi koğuşundaki ferah odama taşındığım gün, görsel alan ve ferahlığın yeniden oluştuğu gün, bana büyük bir hareket gücü ve alanı veren 800 metre yürüdüğüm gün – aynı mutlu cumartesi (düşüşümün üç hafta sonrası – hayatımın en uzun ve en kısa, en dolu ve en boş üç haftası) *manevi* bir kurtuluşa da tanık oldu.

Benim için, birleşik ama yine birbirinden farklı iki ıstırap, iki keder vardı – bu belki de tüm hastalar için geçerli, çünkü hasta olmanın bir koşulu (başa çıkılması, kötü etkilememesi umut edilen bir koşul). Biri fiziksel (“fiziksel ve varoluşsal”) yetersizlikti – varlığın ve mekânın organik erozyonu. Diğeri ise “manevi”ydi –tam olarak yeterli bir sözcük değil– hastanın kimlik durumuyla ilgili, özellikle de “onlara” teslim olma ve “onlarla” çatışma haliyle, “onlar” ise cerrah, bütün sistem, kurumlar. Bu

nefret dolu ve hatta paranoid tonlardaki çatışma, berbat fiziksel kedere, çözümsüz olduğu için çok daha az tahammül edilebilir olan manevi bir keder ekliyordu. Yalnızca fiziksel olarak değil ama manevi olarak da bitkin –“onların,” özellikle de cerrahın önünde ayağa kalkamayacak, manevi olarak dayanamayacak halde bitkin– hissediyordum. “O”nun iyi biri olduğunu, benim de, herkesin de iyi olduğunu ve ellerinden geleni yaptıklarını bir dereceye kadar bilmeme rağmen, üzerime çöken, hastaneye yatışından beri üzerimde hissettiğim, ama iletişim kesildiği zaman –cerrah otoriter bir sesle “hiçbir şey yok” dediğinde ve böylece benim (en temel) sezgilerimle, en temel “ben” duygumun, bütünlüğümün dayandığı sezgilerimle çeliştiğinde, onları sorguladığında ve kuşkulandığında– ağırlaşan kâbus hissinden kurtulamıyordum. Kendimi fiziksel olarak çaresiz, hareketsiz, yatağa mahkûm hissettiğimde manevi olarak da çaresiz, felçli, küçülmüş ve yatağa mahkûm hissediyordum – yalnızca küçülmüş değil, aynı zamanda da bir sefilin rol ve hallerine girebiliirim gibi hissediyordum.

Cumartesi günü cerrahı çağırdım. Daha önce olanca edilgenliğimle onun “rutin” ziyaretlerini beklerdim, kalabalık bir ekibin önünde o bilge bir danışmanı ve ben de edilgen hasta rollerini oynamak zorundaydık. Cerrahı çağırdım ve “iyi bir sohbet” yaptık – her ikimizi de sıkıntıdan kurtaran bilgece, insani bir sohbet.

Böyle bir konuşma ancak şimdi mümkündü çünkü ona daha az ihtiyacım vardı. Artık kendimi tamamen bağımlı hissetmiyordum. Mümkündü çünkü dünyam genişlemişti – ve böylece o, sistem, kurum küçülebilir, makul ve uygun bir büyüklüğe göre düzenlenebilirdi. Bu onun için de bir rahatlamaydı, çünkü kimse can sıkıcı, üzgün bir hasta istemezdi, o da benim dramımda canavar rolü oynamak istemeyecekti. Uygun ve onurlu –ve biraz da samimi– bir barış sağlanmıştı.

Artık özgürdüm –fiziksel olduğu kadar manevi olarak da özgürdüm– ve hâlâ önümde uzanan uzun yürüyüşü, geri dönüşü yapabilirdim. Manevi belirsizlik ve karanlık artık kalkmıştı, fiziksel karanlığın, gölgenin, skotomun kalktığı gibi. Işığa ve hayata giden yol önümde uzanıyordu. Artık engelsiz, çatış-

ma ya da durduracak bir şeylerin olmadığı bu iyi yolda hızla neşeye, hayatın unuttuğum ya da hiç bilmediğim bütünlüğüne ve tatlılığına koşabilirdim. Çarşamba günkü o harika yürüyüşten beri neşem yerindeydi ve şimdi, cumartesi, keyiften uçuyordum – bu keyif, dünyayı değiştirecek ve düzenleyecek, her şeyi harika bir şenliğe dönüştürerek altı hafta boyunca sürecek ve giderek artacaktı.

Penceremin dışındaki bahçeyi tuhaf bir ı ışık kapladı. Daha önce benim için hiç gerçek bir dış dünya, gün ışığı, güneşin doğuşu ve batışı, ot, ağaç, yer ya da hayat duygusu olmamıştı. Kavrulmuş gibi, susamış bir halde, arzuyla, yeşil avluya baktım, yalıtılmış, penceresiz, yapay odacığımda hayattan nasıl koptuğumu fark ettim. Hiçbir resim yeterli değildi. Görmek zorundaydım – ve bu fiziksel olarak hâlâ çok zor olduğu için, hiç olmazsa hâlâ yatakta geçirdiğim saatlerde, dışarının tıraş aynasındaki yansımasıyla yetindim. Ve aynada, küçük de olsa, bahçede oturan ya da dolaşan gerçek insanları gördüm – bu dışarıdaki gerçek dünyaya, insani dünyaya ilk bakışımdı. Bu küçük yansımayı görsel olarak bağrıma bastım ve bu bahçeye inmeyi her şeyden çok arzuladım (bunun mümkün olacağı aklıma gelmiyordu: Dışarı hâlâ bir şekilde ulaşılamaz ya da yasak gibi geliyordu.) Her adımın, her ilerlemenin bir “izne” ihtiyacı vardı. Kapatılmış, tıkilmiş olma duygusu çok yoğundu, bunun bilinçdışı bir duygu olması, yoğunluğunu azaltmıyordu. Dahası, özgür konuşmayı ve eylemi engelleyen, ya da bundan çekinen bendim – benim içselleşmiş, kurumlaşmış parçamdı. Ve şimdi ilk kez diğer hastalarla birlikte olduğumda, kendimde göremediğim bu özelliği onlarda görecektim; engelleme ya da çekinme bariyerini yıkmak için bir şeyin ya da birisinin gerektiği – ya “izin veren” birisi olmalı ya da aniden hiçbir “izin” gerekmediğinin farkına varılmalıydı. Bu da iyileşmeyi hızlandırdı. Benzetmek gerekirse, basamakları teker teker çıkılacak bir özgürlük merdiveni vardı ve tırmanmak için iki şey gerekiyordu – gerekli derecede organik iyileşme ve gerekli cüret, izin ya da manevi özgürlük.

“Olaysız iyileşme”. Ne büyük saçmalık! İyileşme (uzman hekimin de dediği gibi) bir “hac ziyaretiydi”, insanın, hareket etmesi halinde, aşamadan aşamaya ya da istasyondan istasyona

hareket ettiği bir yolculuktu. Her aşama, her istasyon yeni bir başlangıç, yeni bir doğuş ya da başlama gerektiren tümüyle yeni bir olaydı. İnsanın tekrar tekrar başlaması, doğması gerekiyordu. İyileşme, doğumdan başka bir şey değildi, çünkü ölümlü insanın aşama aşama hastalanması ve ölmesi gibi, doğan insan da aşama aşama iyileşir ve hastalıktan kurtulur – radikal aşamalar, varlık aşamaları, mutlak ve yeni; beklenmedik, beklenemeyecek, kestirilemeyen ve şaşırtıcı. İyileşme olaysız mı? İyileşme olaylardan meydana gelir!

Cumartesiden sonra olaylar daha hızlı gelişti. Günlük tutmaktan vazgeçtim, iyileşmenin heyecanına kapılıp, araştırma ve kayıt tutma işini gevşettim. Bunun kadar önemli başka bir şey de, artık yalnız olmamam, diğerlerinden, koğuştaki hastalar topluluğundan biri olmamdı. Hastalığın yalnızlığında belki her hastanın düşündüğü gibi, dünyadaki tek kişi ben değildim artık. Artık kendime ait boş dünyada değildim, kendimi başkalarının da olduğu bir dünyada bulmuştum – en azından benimle ve kendileriyle olan ilişkilerinde *gerçek* olan; bana bakanların yaptığı gibi iyi ya da kötü roller oynamayan başkalarının olduğu bir dünyada. Cerrahın bana söylemiş olduğu korku dolu sözlerden ancak şimdi kurtulabilirdim: “Eşi benzeri bulunmaz bir vaka!” Şimdi hasta dostlarımla özgürce konuşarak –özgürlüğü sağlayan bu dostluk, hepimizin, bunu gizleyecek ya da bozacak hiçbir baskı altında olmadan, kardeş olduğumuz gerçeğiydi– ilk kez özgür ilişkinin tadını çıkararak kendi yaşadıklarımın, vakanın emsalsiz olmaktan çok uzak olduğunu öğrenmiştim. Uzuvarlarından biri yaralanan, ya da ameliyat olan ve bu uzvu alçıya alınıp hareketsizleştirilen, görünmesi engellenen her hasta, en azından bir dereceye kadar yabancılaşma yaşamıştır: “tuhaf”, “yanlış”, “acayip”, “gerçek olmayan”, “esrarengiz”, “kopmuş” ve “kesik” kol ve bacaklardan söz edildiğini, defalarca “bu dünyaya ait değil” dendiğini işittim. Altı gün koğuşta kaldım ve oradaki bütün hastalarla dolu dolu ve özgürce konuştum. Birçoğunun benim yaşadıklarımı yaşadığı açıktı; ve hiçbirinin bunu cerraha açıkça söylemediği belliydi. Bazıları denemiş ama benim gibi terslenmişti; birçoğu sessiz kalmıştı; aslında hiçbiri başaramamıştı. Bazıları dehşet içindeydi, diğerleri biraz kork-

muştı; vurdumduymaz ya da kayıtsız birkaçıysa “Merak etmeyin bu da geçer,” diyerek kayıtsız kalmıştı. Eğer ben benzersiz olduysam bu yaşadıklarımın ya da özel deneyimimden değil, bu deneyim üzerine düşünmemden, “mantığın ihlali” duygusunu ve bunun hayati önemini kafamdan atamamamdandı.

Bunun farkına varır varmaz, içimdeki araştırmacı dinlenmeye çekildi ve ben de normal, sosyal bir ilişkiye başlayabildim. Ama bu aşamada hepimiz hâlâ yalnız ve soyutlanmıştık – hastalıktan dolayı yalnız ve kendi başımızaydık ve kurumun katı “yatay” yapısından dolayı soyutlanmıştık.

Koğuştta geçirdiğim altı gün boyunca bir yere kadar sosyal dim – ama belirli bir sınıra kadar. Atmosferin değişmesi, soyutlanmanın ve kurumlaşmanın kötü bir rüya gibi geçmesi, yerini neşeli, sıcak bir atmosfere bırakması, genellikle yoğun bir dostluk ve arkadaşlık duygusunun, birlikte yaşanan, birlikte iyileşilen, komünal ve şenlikli bir hayat duygusunun hâkim olduğu Nekahet Evi’nde oldu.

Caenwood’a, Hampstead’deki Nekahet Evi’ne gönderilmeden önce, imrenerek baktığım küçük bahçeye indirildim – hastane pijamaları içinde ve bir tekerlekli sandalyede. Açık havada olmak müthiş bir keyifti, neredeyse bir aydır açık havaya çıkmamıştım. Güneşi suratımda, rüzgârı saçlarımda hissetmek, kuşları duymak, çiçekleri görüp onlara dokunmak yoğun bir mutluluk, bir lütuftu. Yaşadığım korkunç yalnızlıktan ve yabancılaşmadan sonra doğayla ilişki ve birliktelik yeniden sağlanmıştı. Bahçeye çıkarıldığımda, vücudumun belki de ben farkında olmadan açlıktan ölmüş bir parçası yeniden hayat bulmuştu. Daha önce sık sık hissettiğim ama hastanede kendim için aklıma gelmeyen bir şeyi yeniden hissettim: Kırsal alanda, ağaçlar içinde bahçeli açık hava hastanelerine ihtiyaç vardı – benim çalıştığım, New York’un dışındaki Little Sister’s Home gibi; bir kale ya da kurum gibi değil bir ev gibi bir hastane; belki de bir köy gibi.

Ama güneşin lütfuyla keyiflensem de, bahçedeki hasta olmayanlardan –öğrencilerden, hemşirelerden, ziyaretçilerden– uzak tutulduğumu fark ettim. Biz hastalar beyaz geceliklerimizle, kasıtsız da olsa cüzzamlılar gibi açıkça uzak tutulduk. Bana hiçbir şey böyle bir hastalar kastı olma duygusu verme-

mişti, toplumun dışında bırakılan toplum dışılar: Beyaz giysilerimizin uyandırdığı acıma, nefret-hürmet ve törenin yalnızca güçlendirdiği, bizlerle onlar arasında büyük bir mesafe olduğu duygusu. Benim de sağlıklıyken bilinçsizce, bir an bile farkında olmadan, hastalardan nasıl uzak durmuş olduğumu fark ettim. Ama şimdi kendim hastayken, bir hasta olarak giyinmiş halde, sağlıklıların, hasta olmayanların nasıl uzakta durduğunun, onlardan nasıl uzak tutulduğumun son derece farkındaydım. Kabul edilme konusunda bu denli korkulu ve kendimi kaptırmış olmasaydım, “kabul edilmenin” neleri içerdiğini daha açık görebilirdim – hastane giysileri, isim künyem, bireyselliğin yok edilmesi, umumi bir duruma ve kimliğe sokulmak; ama ötekilerden nasıl ayrı olduğumuzu gösteren, neredeyse komik bir resim gibi kafamın içine sokan şey, bahçedeki o sahneydi – insanların dünyasına dahil edilmeden önce kapatmamız gereken mesafeydi.

Hastalık ve sağlık arasındaki uçurum, kapatılması gereken mesafe – Nekahet Evi bunun için vardı. Çok uzun süre hasta konumunda kalmıştık, yalnızca bu konumda kalmakla kalmamış, gerçekten hasta olmuştuk – hastaların ve engellilerin davranışlarını benimsemiştik. Artık ikili bir iyileşmeye ihtiyacımız vardı – fiziksel bir iyileşmeye ve sağlığa doğru ruhsal bir harekete. Hastanın korkusunu ve düşkünlüğünü hissettiğimiz sürece fiziksel olarak iyi olmak yeterli değildi. Hepimiz bir bakıma hastalığın baskısı altındaydık – iyi olanların özgürlüğünü, aldırmasız cesaretini kaybetmiştik. Dünyaya hemen geri dönemezdik. Arada bir yerlerde olmamız gerekiyordu –tıbbi olduğu kadar varoluşsal, sınırlı bir varoluşu yaşayabileceğimiz bir yer– sınırlı ve korunaklı, fazla bir şey beklemeden. Sınırlı ama giderek genişleyen bir varoluş – dünyaya yeniden dahil olmaya hazır olana kadar. Hastane bir dünya bile değildi, bir yara ya da hastalık nasıl bir yaşam değilse. Şimdi biz düzelmiştik ve dünyaya, hayata ihtiyacımız vardı, ama hayatın tüm talepleriyle, kayıtsız, koca dünyayla başa çıkamaz, mahvolurduk; sakın bir yere, bir cennete, kendimize güvenimize ve sağlığımıza yeniden kavuşacağımız bir sığınağa ihtiyacımız vardı – huzurlu bir molaya, manevi ve fiziki olarak kuvvetlenebileceğimiz okul gibi bir yere.

Ayrıca hastanedeki bu son günümde, iyileşmek için gerekli özel yerlerin bireysel olduğu kadar sosyal bir ihtiyaç olduğunu da fark ettim. Yeni hastalıktan çıkan bizler nasıl dünya ile yüzleşemiyorsak, dünya da, hastalıklarımızın ve kederimizin biçimlendirdiği bizlerle yüzleşemezdi. Dehşet ve korku içindeydik –bunu açıkça gördüm– kendimizin olduğu kadar dünyanın da iyiliği için dışarı bırakılmamalıydık. Hastaların lekesiyle; keder ve ölümün dayanılmaz bilgisiyle, edilgenliğin, kayıp sınırların ve bağımlı olmanın dayanılmaz bilgisiyle damgalanmıştık – ve dünya böyle şeylerin hatırlatılmasına aldırmazdı. Goffman “topyekûn kurumlardan” –düşkünler evi ve hapishaneden– hastaları, lanetlileri, lekelenmişleri gözden uzak tutacak, berbat ama belki de gerekli yapılardan söz etmişti. Ama nekahet evleri, kolejler ya da manastırlar gibi, farklıydı. Esas olarak tatlı ve cömert bir özelliğe sahiptiler. Bunlar sabır ve anlayışa, zayıf beden ve ruhların iyileştirilmesine ve yeniden donatılmasına adanmış kurumlardı, esas olarak bireye ve onun bakımına adanmışlardı. Böyle bir Nekahet Evi kelimenin gerçek anlamıyla bir cennet, bir ev, bir sığınaktı ve Goffman’ın “düşkünler evi”nin dehşetinden çok uzaktı.

Ama burada kalanların da karışık duyguları olması doğaldı, çünkü kişi hastanede bir hasta olarak çocuk muamelesi görse de, bu kötü niyetli bir aşağılama değildi, yaralanmış yaratığın biyolojik ve ruhsal bir ihtiyacıydı. İnsan geri gitmek, geri çekilmek zorundaydı, çünkü bundan hoşlanmasa ya da istemese bile, bir çocuk gibi çaresiz olması mümkündü. Hastanede insan yeniden anne babası olan (tabii bu anne ve babalar iyi ya da kötü olabiliyordu) bir çocuğa dönüşüyordu ve bu muamele bir çocuklaştırma ve aşağılama olarak ya da tatlı ve ihtiyaç duyulan bir bakım olarak algılanabilirdi. Şimdi bir sonraki aşama gelmişti – büyüme ihtiyacı. Hastanede moral ve varoluşsal açıdan çocuk gibi davranılan hasta, bir Nekahet Evi’nde farklı bir muamele görüyordu – daha kaba ve daha az şefkatli: Belki de bir yetişkin gibi.

Tabii, bilinçli olarak hastaneden ayrılmak, mezun olmak ve büyümeye başlamak istiyordum; buna rağmen son gecemde, bilinçaltım, başarılı olması halinde beni hastanede tutacak bir ka-

za tertipleği. Sekiz günde kendime güvenim ve gücüm yerine gelmişti, koltuk değneklerimle 400 metre yürüyebiliyor, gayret ve şevkle hareket edip dengemi sağlayabiliyordum. Son gecemde, çatıya çıkmak için dizginlenemeyen bir arzu duymam taşkınlık ve coşkunun verdiği bir esriklikten başka bir şey değildi, basamaklarda yürümeyi bile yeni becermiştim, oysa çatıya çıkmak için bir kapağı açmak ve merdiveni tırmanmak gerekiyordu. Çatıya çıkmak ve Londra'nın gecesini süsleyen ışıkları görmek ne ürpertici bir deneyimdi! rpertici ve –koltuk değnekleri, bir alçı ve sinirlerinin yarısı olmayan bir bacakla– kesinlikle çılgınca ve muhtemelen lmcl. Neyse ki çok ileri gidmeden fark edildim, aşağı indirildim ve kışkırtıcılığım ve budalalığım yüzünden sıkı bir azar işittim. İşte o an bilincim yerine geldi ve farkına vardım – aslında bir kaza geçirmek istemiştim, çünkü buradan ayrılmaktan dm kopuyordu, bu tür eylemlerin hastalar arasında oldukça yaygın olduğunu keşfetmeseydim, bu tamamen özel nevrotik “gösteri” numarasından söz etmeyecektim. Hepimiz “ayrılmayı arzuluyorduk”, çıkmayı ve bir sonraki adımı atmayı istiyorduk. Ama bu, şefkatten, alışmış olduğumuz “bağıra basılan bebek” konumundan feragat etmek anlamına geliyordu. Bilinçli olarak sütten kesilmeyi istiyorduk ama bilinçaltımızda korkuyorduk ve bunu durdurmayı, özel, el üstünde tutulduğumuz durumumuzu uzatmayı istiyorduk.

Bu küçük girişimime rağmen, ertesı sabah yarım düzine başka hastayla birlikte Nekahet Evi'ne gönderildim – bu hastaların *tümünün* son anda benzer girişimlerde bulunduklarını öğrendim. Aralarında vücudu sağlam tek kişi bendim; diğerlerinde kateter vardı, ya suratları kireç gibiydi, nefes darlığı çekiyorlar ya da yalnızca hasta görünüyorlardı, otobüse binmeye çalışan ya da bindirilen hüzünlü bir ekip oluşturmuştuk. Ve otobüsümüz –bir cüzzam gemisi, hayalet gemi, ölüm gemisi gibi– Hampstead'e doğru belalı, yabancı ve ücra bir yolda gidiyor gibiydi.

Dışarıdaki dünyanın ışlıtısından ve telaşından, trafiğin hızından ve şiddetinden, kalabalıktan ve gürültüden korkmuştum – sanırım hepimiz korkmuştuk. Dünyanın karmaşıklığı ve telaşı ürkütücüydü. Korku içinde pencerelerden çekildik, henüz

bu dünyaya atılmayacağımız için şükrediyorduk. Bazılarımız "Nekahet Evi"yle alay etmişti ("Saçma bir düşünce, saçma bir yer. Ben dışarı çıkmak istiyorum") ama dışarıyı gördükten sonra hiçbirimiz bunu istemedik. "İçeride" olmamak müthiş bir rahatlama, bir özgürlüktü ama hiçbirimiz "dışarı" çıkmaya hazır değildik. Arada bir yerde olma duygusu, gerekliliği açıktı ve bu "saçma" yer sevimli, gerekli ve arzu edilir hale geldi. Şehir merkezinin telaşlı atmosferinden çıkıp Hampstead'in sakin tepelelerine tırmanmak yoğun bir rahatlama sağladı. Gürültüyle açılıp ardımızdan kapanan o kocaman kapıyı geçtiğimizde ve eski konağa doğru gidip önünde indirildiğimizde, önce bir an için korktuk, sonraysa büyüledik – kocaman, eski, düzensiz, sarmaşık kaplı bir binaydı, o denli geniş ve yeşil bir arazi içindeydi ki, şehrin kafamızdaki görüntüsü ve şehir düşüncesi tamamen kaybolmuştu. Şükrederek, titrek adımlarla otobüsten çıktık. Sevecen görünüşlü, anaç bir müdire tarafından karşılandık, bitkinliğimiz belli olduğundan odalarımıza götürüldük. Yorgunluktan tükenmiştik ve derhal uykuya daldık.

Saf bir büyü sahnesine uyandım – alçakta bir dolunay, bir sonbahar dolunayı araziye ışığa boğuyor, çevremdeki ağaçlı alçak tepeleri aydınlatıyordu. Birden Hardanger fiyordunu küreklerle tam da bir önceki dolunayda geçtiğimi hatırladım, tıpkı böyle bir dolunay altında. O fiyordun sessiz sularında müziği işittiğim, büyü, gizemli ama günahkâr gece – bir rüya ya da bir hayal mi? Hayır, gerçek ama göl kenarındaki bir kiliseden gelen büyü bir gerçek. Büyülenmiş, büyüü bozmamak için soluğumu tutarak kayığı bağlamış, kilise bahçesini, ay ışığının aydınlattığı mezarları sessizce geçmiş ve Mozart'ın muhteşem Missa'sının doldurduğu aydınlık Tanrı evine yürümüştüm.

Bir ay, koca bir ay gerçekten geçmiş miydi? Hastanede sıkılarak ve öfkelenerek yatarken göğün hareketleri, egomun çılgınlıklarına kayıtsız, hezeyanlarıma aldırmadan devam etmişti. Yoğun bir sükûnet, yüce bir huzur manzarayı tamamladı. Sıkıntı ve sabırsızlık duygusu, bir zehir gibi içimden dışarı aktı. Beni kuşatan sükûnetin bir parçası olduğumu hissettim. O gece uyandığımda, huzuru bir kutsanma gibi hissettim – göklerden inen bir lütuf gibi.

Hafif bir eylül sisi ışığı kırıyor, tüm hatları yumuşatıp bizi sarıyor ve koruyordu. Bunu da bir hoşluk ve kutsama olarak hissettim – önümdeki sakın ara-zaman için uygun bir atmosfer oluşturuyordu: “Teşekkürler, teşekkürler sana sis.”

Nazıkçe ve yavaşça (öfkeyi üzerimden atmıştım) yataktan çıktım, koltuk değneklerimi aldım. Geç olmuştu, akşam yemeği süresince uyumuştum, diğer hastalar yatıyordu. Yavaşça ve dikkatli adımlarla geniş basamakları indim – bu yaşlı konak içinde bulunduğum dönem için ne kadar uygundu. Aşağısı sessizdi, şefkatli bir sessizlik içindeydi – huzurun, güvenin, bir Sebti gününün sessizliği. Gözlerimi kapayıp bir şükran duası mırıldandım.

Gerçekten dua edilecek bir Varlık olup olmasına kim alırdırdı? Önemli olan şükran sunma duygusuydu, hürmetkâr ve müteşekkir bir kalbin hisleriydi.

Şimdikiyle bir önceki dolunay arasındaki tek bir ay süresinde, ölümle yüz yüze gelmiş ve son anda kurtulmuştum; parçalanmış etim dikilmiş ve birleştirilmişti; bacağıma hissizliğin zindanında “kaybetmişim,” iyileşme imkânsız gibi görünürken bir mucize sonucu iyileşmişim. İç dünyamın temelleri sarsılmıştı, daha doğrusu şiddetle tahrip olmuştu. Aklımı kaybeder gibi olmuştum, zihnim gülünç çıkarsamalara yönelmişti. Dokularımın, duyularımın, beden-ruh, beden-akıl birlikteliğinin parçalanması sonucu bir cehenneme yuvarlanmıştım. Ve anlayamadığım, mantığımın almadığı güçler tarafından cehennemden çıkarılmış, yeniden doğmuştum. Sarsılmış ve çökmüştüm – ama gizemli bir şekilde kurtulmuştum. Ve şimdi bu tatlı cennete, mumların insani bir hafiflikle ışıldadığı, ayın etraftaki tepeleri sakın bir ışıkla aydınlattığı Hampstead’deki bu eski konağa gelmişim. Kapıyı açtım –bu ne hoş bir özgürlüktü, hastanede dışarıya çıkmaya hakkımız yoktu– ve yumuşak havada bir süre ayakta durdum, gecenin ve ağaçların tatlı kokusunu içime çektim, uzaklardaki Londra’nın, şehirlerin şehrinin, annemin parlaklığını görmenin tadını çıkardım.

Hastanedeyken, bir nedenle, ağlamak zor gelirdi. Genellikle perişandım ama ağlayamazdım. Şimdi, aniden gözümden yaşlar boşandı. Nedenini bilmeden –neşe, şükran– ağladım.

Diğer hastalarla kahvaltı zamanında karşılaştım – hepimiz belirli bir süre için bir aradaydık, nekahet devrindeydik. Yeni gelen bir acemi olarak, köşedeki bir masaya oturtuldum, kıdemliler için bir merak, ilgi ve belki de hor görme nesnesiydim. Aniden bir grup ve hiyerarşi havası hissettim, ordu ya da okuldaki ilk gün gibi – ama bunun altında sıcak ve dostane bir duygu vardı.

Derhal bir sorunla karşılaştım: Koltuk değneklerini masaya getiremiyordum, onlar olmadan masaya nasıl gidecektim?

Komşum beni şaşkın ve sersem bir halde görünce “Bana bakın,” dedi, “siz oturun. Koltuk değneklerinizi ben köşeye koyarım. Burada birbirimize yardımcı olmak zorundayız.”

Teşekkür ettim. Ufak tefek, kır saçlı biriydi, şeker hastasıydı. Bir uzvu kesilmişti ve çok canlı hayallerle uğraşmak zorunda kaldığını itiraf etti. Kendimizi semptomlarımız ve hastalıklarımızla tıbbi olarak tanıştırdık ve bir süre sonra daha kişisel bir şekilde tanıştık.

“Sana ne oldu?” diye sordu alçıya bakarak.

Ona anlattım.

“Ne berbat şey bu!” dedi diğerlerine dönerek. “Bakın doktorun bacağı var ama bacağı hissetmiyor – bense hissediyorum ama bacağım yok! Biliyor musun (yine bana döndü) ikimiz iyi bir bacak yapabiliriz. Ben hissi sağlarım sen de bacağı verirsin.”

Gülüştük. Herkes güldü. Buzlar erimişti ve bu adam bana kalırsa, hiçbir özel bilgisi yokken, sorunun özüne dokunmuştu – sorunların özüne, onun ve benim sorunlarımın, pozitif ve negatif hayallerin komik ve temel karşıtlığına. Hatta daha da ileri gitti:

“Bu kahrolası hayalet,” dedi, “budalaca bir şey. Ona kimin ihtiyacı var ki? Bunu durdurmanın bir yolu yok mu?” diye bağırdı. “Cevap sensin. Kesmeden önce bütün yapmaları gereken bir anestezi yapmak, sinirleri kesip bir alçıya koymaktı – böylece senin gibi benim de hissim kaybolurdu. Ve his kaybolduktan sonra bacağı kesebilirlerdi! Önce bu histen, bacak düşüncesinden kurtulurdum, sonra da bacağın kendisinden kurtulurdum!”

Bu zihin açıklığına hayran kaldım. Bana çok yerinde, hatta harika bir fikir gibi geldi. Bunu onun adına “tıbbileştirmek” hat-

ta *Lancet*'e onun adına bir mektup göndermek istedim: "Hayallerin oluşmasını önlemek için basit profilaksi."*

Ondaki zihin açıklığını diğer hastalarda da gördüm. Hepsi de kendilerini tedavi eden doktorlardan daha akıllıydı. Doktorlar arasında, en azından akut hastanelerde,** hastalarının aptal olduğu yolunda bir önyargı vardır. Oysa hiçbirisi, onları aptal sanan budalalar dışında, aptal değildir. Kronik bir hastanede,*** aynı hastayla uzun süre uğraşan hekim hastasına – onun temel insani bilgeliğine ve özel "kalp bilgeliğine" büyük saygı duyar. Ama "kardeşlerimle" –uzman meslektaşlarımla değil hasta dostlarımla, dost yaratıklarla– karşılaştığım o ilk kahvaltıda ve Nekahet Evi'nde kaldığım süre içinde, hasta olmanın gerçekten ne demek olduğunu anlamak için, duyguların karmaşıklığını ve derinliğini, ruhun her tür yankısını –öfke, acı, cesaret, ne olursa– anlamak için insanın kendisinin hasta olması gerektiğini, hastalar arasında bir hasta olması gerektiğini, hem birey hem de hastalar topluluğunun bir parçası olarak hasta kimliğini tanıması gerektiğini kavradım.

Konakta iletişim hızlı ve derindi. Aramızda bir şeffaflık vardı, her zamanki engeller yok olmuştu. Birbirimiz hakkındaki gerçekleri bilmekle kalmıyor (doktorun bacağı, Bayan P'nin yumurtalığı vb.) birbirimizin hislerini de biliyor, duyuyor ve seziyorduk. Normalde gizli ve özel olan –hatta insanın kendinden bile sakladığı– hislerin paylaşımıyla ortaya çıkan bu dostluk, şakaların ve cesaretin paylaşılması son derece önemliydi, bildiğim hiçbir şeye benzemiyordu ve hayal edebileceklerimin ötesindeydi. Hastalık ve korkuyu hepimiz yaşamıştık, bazılarımız Ölümün Gölgesi Vadisinde yürümüştü. Hasta olmanın ve bir kenara atılmanın en uç yalnızlığını, "Cehennemde bile insanın yakasını bırakmayan o yalnızlığı" hepimiz biliyorduk. Hepimiz büyük karanlıklara ve derinliklere inmiştik – ve şimdi yüzeydeydik, aynı yolu, ama tek başına gidilmesi gereken uzun yo-

* Profilaksi: Hastalığa karşı alınan önlem. (Ed.n.)

** Akut hastane: Hastayla ilk kez karşılaşılan, acil servis, poliklinik gibi tedavi merkezi. (Ed.n.)

*** Kronik hastane: Uzun süreli bakım gerektiren hastaların tedavi edildiği yerler (akıl hastaneleri, fizyoterapi merkezleri, sanatoryumlar vb.). (Ed.n.)

lu izleyen hacılar gibi. Önümüzdeki yol oldukça farklı, birlikte dostça yürüyebileceğimiz bir geçiş vaat ediyordu.

Tesadüfen karşılaşmıştık. Muhtemelen birbirimizi bir daha göremeyecektik, ama buluşmamız, sürdüğü sürece, temelli ve derindi – konuşulmayan ama paylaşılan bir anlayış ve sempatiyle bakıyorduk birbirimize. Paylaştığımız şeylerin kesinliği, sezgiler, ilişkilerimizin derinliğindeki ve temellerindeki kesinlik konuşulması gerekmeyen, yalnızca paylaşılan bir sır gibiydi. Aslında çoğunlukla hafif şeylerden konuştuk. Şakalaştık, takıldık, bیلardo oynadık, banco çaldık, haberler ve futbol üzerine konuştuk, çalışanların flörtlerini ve adam kayırmalarını çekiştirdik. Her şey, yüzeyde neşeli ve hafif görünüyordu. Dışardan bakıp konuşmalarımızı duyan biri saçmalayan bir grup olduğumuzu düşünebilirdi. Ama hafiflik, hafifliğimiz önemli derinlikler içeriyordu. Derinlik ima ediliyordu, kelimelerimizde gizliydi, en hafif ve en kolay maskaralıklarımıza ve eğlencelerimize hâkimdi. Saçmalıyorsak bu yeni doğanların –aynı şekilde en derin karanlığı görmüş olanların– canlılığından kaynaklanıyordu. Ama dışımızdan biri bunların hiçbirini anlayamazdı. Derinlikleri değil yalnızca yüzeyi görebilirdi. Saçmalıklarımızda herhangi bir derinliğin gizli olduğunu, ortaya çıktığını tahmin bile edemezdi.

Kahvaltıdan sonra –harika bir eylül sabahıydı– dışarıda do-laştım, her yanı gören taştan bir koltuğa oturup pipomu doldurdum ve yaktım. Bu tamamen yeni, daha doğrusu unutmuş olduğum bir deneyimdi. *Daha önce pipo yakacak boş zamanım olmamıştı*, en azından on dört senedir. Şimdi, birdenbire, neredeyse unutmuş olduğum –ama şimdi bana en değerli şey olarak gelen– bir boş zaman, telaşsızlık, bir özgürlük duygusuna sahiptim. “Şimdi” yoğun bir durağanlık, huzur, neşe, bir keyif içeriyordu, zorunluluklardan ve arzulardan arınmıştı. Yerlerdeki sonbaharın renklerini bürünen yaprakların her birinin farkındaydım; etrafımdaki cennetin farkındaydım ve bunun da ötesinde, Hampstead Heath’in geniş arazisinin, kuleleri göğe yükselen Hampstead ve Highgate kiliselerinin farkındaydım. Dünya donup kalmıştı, hareketsizdi – her şey yalnızca varoluşta yoğunlaşmıştı. Toprağı mükemmel bir huzur ve paylaşma kaplamıştı. Bu huzurda bir şükran, bir tür sessiz, kutsal yoğunluk vardı; şükran ve şarkı-

dan oluşan bir sessizlik. Etrafımdaki çimenleri, ağaçları, Heath'i hissediyordum, bütün yeryüzünün, tüm yaratıkların şükranla iç çektiklerini duydum. Tüm dünyanın devasa bir ilahi olduğunu hissettim – kendi huzurlu, neşeli ruhum da bu ilahinin bir parçasıydı.

Etrafımdaki her şey son derece tanıdık. Hampstead Heath yakınlarında büyüüp, çocukken her tarafını altüst etmemiş miydim? Burası her zaman büyümlü bir memleket, sevecen, tanıdık bir ev olmuştu. Ama şimdi, bu sabah Yaratılış'm ilk sabahıymış gibi, kendimi hayretle yeni bir dünyaya bakan Adem gibi hissettim. Her anın böyle bir güzelliğı, bütünlüğü taşıyabileceğini hiç bilmiyordum ya da tamamen unutmuş olmalıydım. Anların, sürekliliğın farkında değildim, yalnızca zamansız bir şimdinin –bir *nunc stans*'ın– mükemmelliğinin ve güzelliğinin farkındaydım.

Zamansızlığın büyümlü bir uzamı, şimdinin ve şu anın, genellikle geçmiş ve gelecek tarafından yutup yok edilen yoğunluğu zamana eklenmişti. Birdenbire, harika bir şekilde, kendimi geçmiş ve geleceğın rahatsız edici baskılarının dışında, eksiksiz ve mükemmel bir şimdinin sonsuz armağanının keyfini çıkarırken buldum. Aylakça, ama vaktimi boşla harcamadan –çünkü boş zamanda ne vakti boşla harcamak ne de telaş vardır– pipomdan çıkan dumanın yavaşça, durgun havada yayılışını izledim. Her saat başı, aylakça, her yönde çanların ağır ağır çaldığını işittim; Hampstead Highgate'e, Highgate Hampstead'a sesleniyor, birbirlerini ve bütün dünyayı çağırıyorlar.

Böylece oturdum ve düşündüm, zihnim faal ama huzurluydu. Daha sonra bunun bir tek bana özgü olmadığını anladım, diğer hastalar da bu cennette oturuyor ya da dolaşıyorlardı, telaşsız, kaygısız dinleniyorlardı. Hepimiz ruhun olağanüstü bir sebt gününün tadını çıkarıyorduk – orada geçirdiğım hoş ve zaman dışı ay boyunca böyle hissettim, böyle tespit ettim. Ortama bir manastır ya da kolejinkine benzer tuhaf bir sükûnet hâkimdi. Yaşadıklarımız ne olursa olsun hepimiz için, hiç bilmediğımız tuhaf bir perde arasındaydı. Hastalıkların, iyi olup olamayacağımızı bilmemenin ıstırabını, fırtına ve dehşetini yaşamıştık; ama henüz yaşamın, ya da sonsuz zorunlulukları, sıkıntıları, beklen-

tileriyle ıslah olmamış dünyada yaşam olarak kabul edilen şeyin günlük döngüsüne dahil olmamıştık. Bizlere, hasta olmakla dünyaya dönmek arasında, herhangi bir hasta olmakla, bir aile reisi ve bir ekmek kazanıcı olmak arasında, "içerde" olmakla "dışarıda" olmak arasında, geçmişle gelecek arasında büyüğü bir perde arası bahşedilmişti. Cumartesi sabahı bu ruh hali sürdü; bir hafta, bir ay sonrası da aynı şekilde net ve ışıltılıydı.

Başka bir yılın başka bir eylülünde, koşuşturmayla geçen bir dönemin ardından huzura kavuştuğumda, kendimi Hannah Arendt'in "Geçmişle Gelecek Arasındaki Uçurum: *nunc stans*"'ını okurken bulurum. Aslında bu, hatırlama eyleminin arasındaki bir safhadır. Bir süre hatırlar ve yazarım, sonra Hannah Arendt okumak için ara veririm. Hannah, "Zamansız bir bölge, saat ve takvimlerin tamamen ötesinde uzanan tam bir sükûnet içindeki ebedi varoluş, insanın zamanının bastırıldığı, zamanın sıkıştırdığı varoluşunda şimdinin sessizliği... bu küçük zaman-dışı uzam zamanın ta kendisidir," der ve bunun Aklın, Ruhun ve Sanatın yuvası, tek yuvası olduğunu; geçmiş ve geleceğin bir araya geldiği ve her şeyin düzeninin ve anlamının anlaşıldığı tek nokta olduğunu söyler. Bu zamansızlık tam olarak şimdi verilmişti – Caenwood'un özel hediyesi.

Öğrencilik günlerimde Oxford'un kıymetini bilmedim ve onun zamansızlığını, ayrıcalığını değerlendiremedim, ama şimdi ayrıcalığının farkındaydım – bu nekahet döneminde bana bahşedilen özel perde arasının. Bunu yoğun olarak hissediyordum. Evdeki herkes hissediyordu. İş ve aile sorunlarından yıpranmış, kaygılı, endişeli Nekahet Evi sakinleri ilk kez gerçek bir boş zaman buluyorlardı, bu ilk tatilleriydi – düşünmek ya da hissetmek için sahip oldukları ilk zamandı. Hepimiz, kendi tarzımızda, derinden düşündük ve sanırım bu yaşadıklarımız bazılarımız üzerinde kalıcı etkiler bıraktı, çoğumuzda büyük değişiklikler oldu.

Hastanede dünyayı algılama duyusunu kaybetmiştik. Dünyayla yeniden karşılaşmamız Nekahet Evi'nde oldu – uzaktan, zayıf, çok cılız da olsa. İlk sabahımı bahçede güneşlenerek, kısa keşif yürüyüşleri yaparak geçirdim; o zaman koltuk değneklerimle birkaç dakika yürüyebildim. Öğleden sonra evin kapısına

kadar gidebildim. Bir yokuş da çıktım ve bu beni bitirdi. Soluk soluğa, titreyerek kapının yanına çöktüm, yetersizliğimi ve zayıflığımı görmüştüm. Yolun karşısında, Highgate'in sahasında, rugby çalışan okul takımını gördüm. Bunu genellikle keyifle izlerdim. İçimde birden nefret uyanması beni hem şaşırttı hem korkuttu. Onların sağlıklı olmalarından, genç ve güçlü bedenlerinden nefret ettim. Aldırışsız coşkularından ve özgürlüklerinden, kendimde acıyla hissettiğim yetersizliğin onlarda olmamasından nefret ettim. Onlara hastaların kin dolu kıskançlığıyla, hıncıyla, zehirli gareziyle baktım; ve sonra uzaklaştım; onlara daha fazla tahammül edemezdim. Ne de kendi duygularıma, ortaya çıkan çirkinliğime tahammül edebilirdim.

Bir süre sonra kendimi teselli etmeye çalıştım; "Bu ben değilim –gerçek ben değil– konuşan hastalığım. Bu iyi bilinen bir olay – hastalığın nefret yüklü kini."

Ve sonra ekledim; "Bunu hissedebilirsin ama kesinlikle göstermemelisin."

Çok sarsılmış ve korkmuş bir halde koltuğuma geri döndüm. Ortalık hâlâ güneşliydi ama ahlaken kararmıştı.

Benzer bir tecrübeyi ertesi gün de yaşadım, etrafta dolaşırken kafes içinde tavşanları gördüğümde içimin yine nefretle dolması beni şaşırttı; "Nasıl böyle neşe içinde olabilirler, ben burada sakatken?" Ve yine, güzelliğinden ve asilliğinden nefret ettiğim bir kedi gördüm.

Bu tepkiler, hayattan bu zehirli, kindar kopmalar, sahip olduğumu iddia ettiğim yüce, şiiysel duygulardan sonra bu ani aksilikler beni korkuttu. Ama bunlar eğiticiydi ve bunlarla yüzleşmek önemliydi; başkalarının anlaması için bunları *itiraf etmek* de önemliydi. Ve hasta dostlarım gerçekten harikaydılar çünkü itiraf ettiğimde, utangaç yüzlerle ve kekeleyerek "Merak etme, bunları biz de yaşadık. Hepimizin başından geçti, yakında geçer," dediler.

Haklı olmalarını umdum. Emin değildim. Emin olduğum o zamanki nefretimdi. Yaşlı ve zayıf olanlara nazikçe gülümse-dim; başkalarına tahammül edemezdim. Kalbim, hastalar ve acı çekenler için sevgi doluydu, ama sağlıklı olanları gördüğünde kendini kapadı.

Ama pazartesi günü fizyoterapiye başladığımda ve bana güven veren, teşvik eden fizyoterapistim tamamen iyileşebileceğim ümidini verdiğinde, nefret duygularımın yok olduğunu fark ettim. Kediye okşadım, tavşanları besledim ve genç futbol oyuncularını bir saat keyifle izledim. Bu, yaşama radikal bir dönüştü.

Bütün bunları yazmak yıllar sonra bile zor geliyor. Yaşamın iyi taraflarını hatırlamak kolaydır, insanın kalbinin neşelendiği, her şeyin bir hoşluk ve sevgi halesiyle sarıldığı zamanları; hayatın en iyi anlarını hatırlamak kolaydır – insanın ne kadar asil olduğunu, kendinin ne kadar cömert olduğunu, sıkıntılar karşısında nasıl cesur davrandığını hissettiği anlar. Nasıl nefret dolu olduğunu hatırlamak daha zordur.

“Bu ben değilim, gerçek ben değil. Konuşan hastalık,” dediğimde yalan söyledim. Çünkü hastalığın sesi yoktur, o *bendim*, kötü bir ben. İyiliğimin ve iyi hislerimin “gerçek beni” oluşturduğunu, kinimin ve kötülüğümün yalnızca “hastalık” olduğunu, ben olmadığımı nasıl iddia edebilirim?

Kendimizde görmeye aldığımız ya da cesaret edemediğimiz şeyleri başkalarında görmeye hazırız. Müzmin hastalarla uğraşıyorum. İyileşme umutları çok az, bunu da biliyorlar. Bazıları üstün bir iyi huy ve cesaret, bozulmamış bir sevgi ve hayata bağlılık gösterebiliyor. Ama diğerleri sert, şiddetli, zehirli – nefret dolu, kin dolu, öldürücü, şeytani. Bu duyguların sahibi hastalık değil, kişinin kendisi, yaşamın zalimliği karşısında çöküşü ya da bozulması. Gençliğimiz, güzelliğimiz, yeteneklerimiz, gücümüz varsa, şöhret, zenginlik, sevgi, tatmin bulursak hoş olmamız, dünyayı kucaklamamız kolaydır. Ama sevgisiz, çirkin, yetersiz ve yaralı olmaya görelim; sağlıktan ve güçten, zenginlik ve sevgiden düşmeye görelim; hasta ve çaresiz, iyileşmekten umutsuz olmaya görelim – o zaman iyi huyumuz, ahlaki karakterimiz sinanacaktır.

Ben de sınandım, ama kısa bir süre, bu halde bile çirkin bir tepki gösterdim. Kısa zamanda geçti. Sürekli bir yetersizlikle, sürekli bir yetersizlik ve talihsizlik duygusuyla yaşamak zorunda kalmadım. Masamda başka bir hasta vardı – giderek artan kalp yetersizliğinden sonra açık kalp ameliyatı geçirmiş genç bir

ressam. Çoğu zaman fiziksel olarak ıstırap çekiyordu, bitkin ve yaşlı görünüyordu, kötü ve pis bir bakışı vardı. Kin duygularını bastırmak için kıvrınması sefilliğini artırıyordu ve bundan utanç duyuyordu; ama konuşmamak için dilini ısırduğında bile duyguları gözlerinden okunabiliyordu. Benim de ona karşı pek dostane olmayan duygularım okunuyor olmalıydı ki, bir gün patladı: "Senin için her şey yolunda. İyileşiyorsun. Yakında düzeleceksin. İstedğin her şeyi yapabileceksin. Ama doktorun benim için neler düşünüyor? Kalbim bozuk, damarlarım çürük, bypass işe yaramıyor. Evet, dışarı çıkacağım ama yine geri döneceğim. Buraya beş kez geldim. Beni herkes tanıyor. İnsanlar yüzüme bakmıyor. Ölüm cezasını ve bunu ne kadar kötü yaşadığımı görüyorlar. Morarmış dudaklarımı ve kötülük saçan suratımı da görüyorlar – sen de görüyorsun ve görmezden geliyorsun. Hoş değil, onurlu, güzel değil. Söyle bana, ne yapmalıyım dostum?"

Tıpkı Üniversite gibi Nekahet Evi'nin de belli bir yapısı ve sunduğu bir özgürlük ortamı vardı. Yemek zamanları belirliydi, yemekhanede hastaların oturacakları masalar belliydi, fizyoterapi ve diğer faaliyetlerin ne zaman yapılacağı, doktor ziyaretlerinin ve diğer tüm ziyaretlerin ne zamanlar yapılacağı belliydi. Dışarı çıkmaya izin yoktu, verildiğinde de belli bir saatte dönmemiz gerekiyordu. Yine de, bir manastır hayatını anımsatan bu yasaklara karşın, Nekahet Evi'nde bir manastırın sonsuzluğu, özgürlüğü, idealizmi vardı. Bizi bir arada tutan şey tek bir düşünce ya da duyguydu; sonunda hepimizi sağlığınıza ve evlerimize kavuşturacak olan uzun hac yolculuğu. Yaşamımızı birleştiren ve merkezinde yer alan buydu – ve bu yönüyle bir manastır düşüncesinden, ya da en iyi anlamıyla bir üniversite düşüncesinden çok farklı değildi. Başkalarının hatayı ya da kötülüğü tanıması gibi biz de hastalığı tanımiştık ve şimdi sağlığı, varlığın dengesinin yeniden kurulmasını arıyorduk, başkalarının iyiliği ya da gerçeği araması gibi.

Günlük müfredat, belirlenmiş sınırlar önemliydi. Onlar olmasa kuralsızlığa ve kaosa yuvarlanabilir, yapabileceklerimizi yanlış değerlendirebilir, kendimizi bırakıp edilgen bir şekilde yatar ya da kendimizi yapabileceklerimizin çok ötesinde zorlar-

dık. Henüz hiçbirimiz sağlığınıza kavuşamamıştık. Hâlâ kırılan, tehlikeliydik, kurallara ve bakıma ihtiyacımız vardı. Hâlâ fiziksel açıdan sağlığın özgürlüğünün, onun verdiği aldırma-
lığın, bolluğun, coşkunluğun tadını çıkaramayacak haldeydik. Bu yüzden günlük faaliyetlerimiz, hayatlarımız ölçülü olmak zorundaydı – ve normal olana ancak aşama aşama yaklaşmamıza izin verilebilirdi.

Ben sürekli olarak kaçıyor ve kendimi zorluyordum. Aşağılara uzanan geniş bahçelerin ve kolayca, uçarcasına yürüyebilmenin cazibesine kapılırdım – ama ırmağın bulunduğu en alt bahçeye geldiğimde tamamen tükenmiş olurdum, güçlükle geriye dönerken sol bacağımın gücünü ve hissini giderek kaybettğini ve sonra dizimde, beni yirmi dört saat yatağa bağlayacak büyük bir şişlik olduğunu fark ederdim. Aldatıcı bir kolaylık duygusuna kapılıyordum, bir yandan da en basit işler için bile büyük bir çaba harcayacağımı düşünüp korkuyordum. Yatağa girip çıkmak kolay değildi, tuvalet ve sandalyeye oturmak için de birkaç manevra yapmam gerekiyordu. Eşyaları uzaktan tutmaya yarayan bir metre boyundaki, ucu mengeneli sopamla bastonumu yanımdan eksik etmemeliydim. Sabahları sol ayağıma çorap giymek eziyetti. Tuhaf bir alet kullanmam gerekiyordu; balık tutar gibi, aleti ileri fırlatıp, sonra ayağıma çekiyordum.

İyileşmek için gelmiştik. İyileşmek zorundaydık. Ne var ki, iyileşmek kendiliğinden, basit bir süreç değildi, hastalanmak kendi başına mümkün olsa da. “Sağlıklılaşmak” anlamına gelecek bir sözcük ya da kavramımızın olmaması belki de önemlidir. Bunun yerine, bir süreci değil ama bir eylemi –birçok eylemi– ifade eden, “bütün haline getirmek” anlamına gelen “iyileşmek” sözcüğüne sahibiz.

Tabii ki kendiliğinden olan bir iyileşme de vardır – örneğin dokuların iyileşmesi. Aslında iyileşmenin, cerrahı alakadar eden tek anlamı budur. Dokular parçalanmıştı, dokular birleştirildi; cerrahın işi bitmişti, çünkü doku iyileşmesi kendiliğinden olacaktı. Cerrah kelimenin tam anlamıyla bir “marangozdu”, sanki bu yalnızca tıbbi ya da mekanik bir şeymiş gibi, bir “ameliyat sonrası fizyoterapi” reçetesi yazarak her şeyi hallettiğini düşünürdü.

İyileşmenin mekanik bir tarafı da vardı, vardır. Kaslar hareket ettirilmelidir, yoksa güçlerini ve hislerini kaybederler. Hareket kaslar için gerekli ve yararlıdır – gerekli ama yeterli değil. Çünkü ayakta durmak, yürümek ve daha karmaşık hareket ve faaliyetler, yalnızca kaslarla ilgili bir mesele değildir (benim durumumda olduğu gibi esas yara kasta olsa bile), iyileşme hareket, *eylem* içerir. İyileşme eylemin niteliğine odaklanmalıdır – ve yitirdiğimizde, çözüldüklerinde, yok olduğunda onu nasıl ortaya çıkaracağımıza. Bu olmasa ben yatağa mahkûm kalırdım – tam da Hipokrat’ın dediği gibi.

Ama bunu irademle ya da tek başıma yapamazdım. İlk adım, ilk dürtü dışardan gelmek zorundaydı. Bir şeyler yapmalı, yeni eylemi başlatmalıydım ama beni destekleyecek, “Yap şu-nu!” diyecek başkalarına ihtiyacım vardı. Onlar eylemin amirleri, emredenleri, ebeleriydi – ve tabii ki destekçileri, teşvikçileriydiler. Ve bu yalnızca nevroz ya da pasiflik değildi. Ne kadar akli başında ve sağlam iradeli olursa olsun, her hasta ilk adımı atarken, yeni bir şey yaparken aynı sıkıntıyı yaşar. Bu yeni adımı kendi başına atamaz – “hayal gücü bastırılmıştır”– onun durumunu anlayan diğerleri onu harekete geçirmelidir. Yani bir bakıma pasiflikle hareketin arasında arabulucu olurlar.

İyileşmenin en üst eylemi, tepe noktası buydu. Ama bu son değil, bir başlangıçtı. Ve ben bir altı hafta daha geçireceksem bu, benzer türde başka hareketler gerektiği içindi, çünkü daha yüksek fonksiyonların geri kazanılması kolay değildir ve kendiliğinden olmaz. İyileşme, bu anlamda, yeniden teslim olma, ikinci çocukluktur; çünkü çocukluk gibi, kesin öğrenme eylemleri, bir düzeyden diğerine ani sıçramalar içerir. Fizyoloji, ya da en azından yüksek fonksiyonlar fizyolojisi, deneyimlere ve eylemlere bağlıdır, deneyimler ve eylemler mümkün kılınmadıkça (ki terapistin ya da öğretmenin temel rolü bunları mümkün kılmaktır) sinir sistemi ne olgunlaşabilir ne de iyileşebilir.

Bu yüzden Nekahet Evi’nde, her gün giderek kuvvetlenmeme ve aynı işleri daha kolay yapabilir hale gelmeme rağmen, farklı ve yeni şeyleri yapamadım. Bu yöndeki girişimlerim hep başka birinin müdahalesini gerektiriyordu. Bu ihtiyaç “mezun

olma" –önce tek koltuk değneğine sonra da bastona geçme– zamanım geldiğinde çarpıcı bir şekilde ortaya çıktı.

Nekahet Evi'ne haftada üç kez gelen özellikle hoş ve anlayışlı genç bir cerrah vardı, karşısındakini anlayan ve ilişki kurulması mümkün biri. Ona bu konuda sorular yönelttim. (Ona soru sorabiliyordum, oysa hastanedeki cerrahıma hiçbir şey soramazdım.)

"Bu çok basit," diye cevapladı, "Cevabı belki siz de tahmin ediyorsunuz. Bunları ben de yaşadım. Bacağım kırılmıştı... nasıl bir şey olduğunu bilirim."

Böylece Bay Amundsen, mezuniyet zamanının geldiğini, koltuk değneklerinden birini bırakacağını söylediğinde, otoriter bir tavırla konuştu – gerçek olan tek otoriteyle, deneyim ve anlayışın otoritesiyle. Ona inandım. Ona güveniyordum. Ama önerdiği şey – imkânsızdı.

"Bu imkânsız," dedim, "bunu hayal bile edemem."

"Hayal etmene gerek yok. Yalnızca yapman gerekiyor."

Cesaretimi topladım, heyecandan titreyerek denedim – ve derhal dengemi kaybedip yüzüstü yere düştüm. Yeniden dene-dim – yeniden düştüm.

"Merak etme," dedi, "kendiliğinden olacak – görürsün."

(O gün daha sonra "oldu" – ama bir rüyada.)

O an bir arkadaşım telefonla beni aradı. Westminster Kili-sesi'nde W.H. Auden için bir anma töreni yapılacaktı – ben de gidebilir miydim? Auden'i sever ve sayardım, gitmek isterdim. Dahası saygılarımı son bir kez sunmayı arzuluyordum. Çelişki içindeydim ama sonunda korku kazandı.

"Çok üzgünüm," dedim, "fiziksel olarak mümkün olsaydı gelirdim. Ama şu an korkarım mümkün değil. Gelmeyi o kadar isterdim ki ama düşünmesi bile korkunç." Evet, böyle, tam olarak bu sözleri kullandım.

Ertesi sabah fizyoterapist beni görmeye geldi –Auden hakkında yazdığım makalenin taslağını masamda görmüştü– ve "Kilisedeki törenin çok duygulandırıcı olduğunu söylediler. Olanları bana anlatırsın – oradaydın, değil mi?" dedi.

Çok şaşırmıştım. Kafam altüst olmuştu. "Ama" diye kekeledim, "Gidemedim."

“Niye?” diye sordu.

“Çağırdılar, gitmek istedim, ama mümkün değildi, düşünemedim bile, düşünmesi bile korkunç.”

“Mümkün değil mi!” diye parladı, “Düşünemez miydin? *Tabii ki* gidebilirdin. Gitmeliydin. Sana engel olan neydi? Niye gidemedin?”

Tanrım, haklıydı! Beni kim durdurdu, ne durdurdu? “Düşünemem” diye neden saçmalamıştım? “Niye?” diye sorduğunda büyük bir engel yıkılmıştı – onu bir engel olarak görmemiş, yalnızca “düşünememiş” olsam da. “Engellenmiş” miydim – yoksa “hayal gücüm bastırılmış” mıydı?

Her neyse, söyledikleri beni kurtarmıştı. “Kahretsin, şimdi çıkıyorum,” dedim.

“Güzel,” dedi, “tam zamanı.”

Hızla, düşünmeden, kapıdan çıktım ve Highgate’e kadar tepeyi tırmandım. Harika! Mest edici! Dışarıdaki ilk yürüyüşüm. Bu yürüyüşe, bu ana kadar, dışarı çıkmak benim için düşünülmeyen bir şeydi – kendimi hapsedilmiş ve sakat hissediyordum ve başka türlüşünü düşünemiyordum. Bu hayati adımı bir türlü atamıyordum. Dışarıdaki kocaman dünyaya ilk adımı atabilmem için onun “niye” demesi gerekmişti.

Highgate Tepesi’nde küçük bir çay evi gördüm ve duraksamadan çay içmek için içeri daldım.

“Başardınız,” dedi garson kız, “sonunda başardınız.”

“Beni tanıyor musunuz?” diye sordum şaşkınlıkla.

“Sizi şahsen tanımıyorum,” dedi, “ama *nasıl olduğunu* biliyorum. Sizler patlamaya hazır olana dek Nekahet Evi’nde otursunuz – ve birden patlarsınız ve patlama sizleri Highgate’in dik yokuşunun tepelerine, dışarıdaki ilk yemek için doğrudan bu çay evine getirir.”

“Evet,” dedim, “tamamen haklısınız.”

Ve sonra kendime yalnızca çay değil özgürlüğümü kutlayacak nefis bir ziyafet ısmarladım.

“Bunu hepsi yapar,” dedi garson.

“Hepsi yapar”, “Hepiniz”. Umurumda değildi. Benden öncekiler gibi hareket etmiş olmak belli ki beni mutlu etmişti. Kendimi daha az farklı, daha az yabancılaşmış ya da “eşsiz” his-

setmemi sağlamıştı: Beni sıradan olanların, diğerlerinin arasına yerleştirmiş, dünyanın bir parçası yapmıştı.

Neredeyse menüdeki her şeyi ısmarladım –ançüezli tosttan romlu köftelere, kremalı pastalara kadar– hepsi harikaydı. Yalnızca harika değil, kutsaldı da – yemeği kutsal bir ayin, dünyayla ilk komünyonum olarak kabul ettim. Altı haftadan uzun bir süredir dünyaya susamıştım. Dünya için açlık çekiyordum ve onu bir ziyafet olarak gördüm. Her kutsal lokmada –kocaman lokmaları ağır ağır ve şükranla yedim– kutsal ziyafete, dünyaya katılıyordum. Madde, duyularımızla algıladığımız maddi dünya aynı zamanda ruhaniydi de. Yiyecek ve içecekler kutsanmıştı – bu ayinsel bir ziyafetti.

Bu noktadan sonra beni kimse durduramazdı. Sürekli olarak dışarı çıktım, dünyaya âşık oldum, başka bir ülkeden gelmiş bir hükümdar gibi taksilerle dolaştım. Bir bakıma kendimi öyle hissediyordum – uzun süredir sürgünde olan, döndüğü dünyada harika, krallara layık bir törenle karşılanan bir adam, bir kral. Tanıdık, sevgili binalara sarılmak istedim; sokaklardaki yabancılara rasgele sarılmak istedim – çay evindeki ilk yemeğime yaptığım gibi, onlara sarılmak, onları yutmak – çünkü onlar da harika ziyafetin bir parçasıydılar. Sürekli sırtmış ve gülmüş ya da mutluluğumu ve sevgimi başka türlü göstermiş olmalıyım, çünkü çokça karşılık aldım. Bunu özellikle Hampstead'deki pub'larda hissettim – sıcak güneşte ıslıl ıslıl bahçeleri ve tenteleriyle ve dünyanın en güler yüzlü, cana yakın insanlarıyla harika, neşeli, kalabalık pub'lar. Koltuk değneklerim (taksilere binebilmek için ikisi birden gerekiyordu), alçım bütün dünyada geçerli bir pasaport gibiydi. Gittiğim her yerde iyi karşılandım, el üstünde tutuldum. Çok çekingen ve utangaç olan ben, bunu çok sevdim. Kendimi şarkı söyler, dart oynar, müstehcen fıkralar anlatır ve güler buldum.

Her yerde ve kendi içimde Rabelaisci bir haz keşfettim – kaba ama neşeli ve saf bir haz. Aynı şekilde, meditasyon için, hayatın gizli köşelerini, sakın orman yollarını, ay ışığının aydınlattığı yürüyüşleri tercih ettim. Her şekilde teşekkür etmek istedim – enerjiyle, sükûnetle; birlikteyken ve yalnızken; dostlarla ve yabancılarla; hareketlerle ve düşüncelerle. Bu zamanların keyfi

olağanüstü yoğundu – ama bana sağlıklı, delilik ya da hastalıkla ilgisi olmayan bir keyif gibi geliyordu. İnsanın dünyayı böyle görmesi gerektiğini hissettim – dünya aslında böyleydi, insan yorgun, donuklaşmış değilse. Yeni doğmuş bebeğin neşesini ve masumiyetini hissettim.

Ve eğer “gerçek” buysa, ya da her şeyin böyle olması gerekiyorsa, insan dünyayı nasıl sıkıcı bulabilirdi? “Normal” dediğimiz şeylerin bir tür sıkıntı, duygu ve ruhun ölümü olup olmadığını düşündüm, ölüm değilse bile, kapıların kapanmasıydı. Özgür, rahatlamış, karanlık geceden, cehennemden çıkmış olan ben ışık, sevgi ve sağlıkla sarhoştum.

Hayatımda derin bir krizin meydana geldiğini, derin ve kalıcı bir değişim geçirdiğimi hissettim. Hiçbir şeyi hafife almaya caktım – hiçbir şey hafife alınmayı hak etmiyordu. Hayatı, tüm varlıkları armağanların en değerlisi, sonsuza dek incinebilir ve nazik, sonsuza dek kadri bilinecek ve bağra basılacak değerler olarak görecektim.

Ekimin yedisi, pazartesi günü –ameliyatımdan altı hafta sonra– kontroller ve alçının çıkartılması için hastaneye götürüldüm – her şey yolundaysa alçı çıkarılacaktı. Korkmuyordum, her şeyin yolunda gideceğinden emindim – bir zamanlar lanet ettiğim cerrahımı ve ekibini bir de dost gözlerle görmek istiyordum.

Hiçbir sorun çıkmadı. Bay Swan, karşısında müteşekkir, geçmişteki öfkesinden ötürü pişmanlık ve nezaketten başka bir şey duymayan bir hasta buldu. Bütün bunlara o da nezaketle karşılık verdi, tepkisi biraz utangaç ve ihtiyatlı olsa da. Gülümsedi ama içten değildi; elimi sıktı ama sıcak değildi; nazikti ama dost değildi. Ona nasıl bu kadar nefretle bakmış olduğuma hayret ettim – çünkü sevillecek biri olmasa da, nefret edilecek biri de değildi; yalnızca iyi, sakın; profesyonel ve temkinli; teknik olarak hayran kalınacak biriydi, bundan hiçbir zaman kuşku duymamıştım, ama güçlü duygulardan rahatsız olan, duygusal istekleri –en azından ıstırabım sonucu yarattığım benim isteklerimi– karşılayamayacak kapasitede biriydi. Şimdi ıstırabım sona ermişti, endişelerim yatışmıştı, artık daha iyiydim, hiçbir isteğim yoktu – bu onu memnun etti, hafifçe gülümsedi. O benim

gözümde nasıl değiştiyse, ben de onun gözünde değişmiştim. Onu daha sonra ekibiyle konuşurken hayal edebiliyordum: "Şu Sacks fena biri değil – biraz duygusal olsa da. Hastanede biraz baş ağrıtmıştı – ama belki de zor günler geçirdiği için. Onun durumunda olmak istemezdim. Ama şimdi iyi değil mi? Bacağı harika görünüyor. İyi biten her şey iyidir." Ve böyle diyerek beni kafasından silecekti.

Evet, gerçekten de alçı çıkınca bacağım harika görünmüştü –diğerine göre biraz ince (biraz da soğuk) olsa da kaslar iyi gelişmişti ve ameliyat yarası temiz ve düzgündü– kendine özgü bir çekiciliği vardı, özellikle onu bir savaş, kahramanlık yarası olarak düşündüğümde. Haftalar önce beni sarsan yabancılaşma yok olmuştu. Bacak canlı, gerçek, etten ve benimdi, yalnızca diz çevresinde biraz tuhaflik vardı. Bu yüzden cildin hissiz olduğunu gördüğümde şaşırdım – alçının olduğu bölge tamamen hissizdi. Derin bir hissizlik değildi – (uzvun normal, yabancılaşmamış duygusuna uygun olarak) propriyosepsiyon normaldi – ama yüzeyde yoğun bir hissizlik mevcuttu.

Ambulansla Caenwood'a dönerken bacağı ellerimle okşadım ve ovdum; bunu yapınca, cildi ve sinirlerini harekete geçirince, his geri gelmeye başladı, bir saatlik yolculuk sonunda neredeyse tamamen geri gelmişti. Alçının içinde hislerin kaybolmasından mıydı yoksa alçının baskısından mı bilmiyorum. Diğer hastaların da benzer bir hissizlik sorunuyla karşılaştığını öğrendim. Derin hissin, propriyosepsiyonun kaybı, çok farklı ve ölümcül bir semptomdur.

"Neredeyse" dedim, çünkü bir alan, dizimden kasiğıma kadar uzanan alan, yaptığım masaja cevap vermedi ve tamamen hissiz kalmaya devam etti. Burası uyluk sinirinin ciltteki kollalarının ameliyat sırasında kesildiği alandı.

Alçı artık çıkmıştı, tek bir sorun vardı – kaskatı, kalın bir yara dokusuyla sabitlenmiş gibi görünen dizi hareket ettirmek. Dizi oynatabilmek, sert yara dokusunu yumuşatabilmek, kırabilmek için her gün yarım saat uğraşmak zorunda kaldım.

Cuma günü, her şey yolunda olduğundan, evde bir gece geçirmeme izin verildi. Bütün aile beni karşılamak için bir aradaydı – Sebt Günü'nün arifesiydi. Ertesi sabah babam ve erkek kar-

deşlerimle sinagoga gittik ve hep birlikte kutsal kitabı okuduk. Bunun müthiş bir keyif vermesine şaşırdım; çünkü ailemden sonra cemaatin de beni kucakladığını hissettim, eski geleneklerin güzelliğini, kutsal kitabın yüce, ebedi keyfini hissettim. Okuduğumuz bölüm Tekvin'dendi, dünyanın başlangıcına ilişkin olan bu bölüm, yeni doğduğuna inanan biri için çok uygundu; kısa bir süre önce Simşat Torah'da kitabın yıl boyu süren okunması bitmiş, okumaya yeniden başlanmış, şofar çalınmış ve bağrılmıştı: "Ve dünya yaratıldı."

Dini törenler, İncil öyküleri daha önce olmadıkları kadar anlamlıydı. Geçen ay panteistik bir duyguyla geçirmiştım, dünyanın Tanrı'nın bir armağanı olduğu, ona şükranlarımızı sunmamız gerektiği duygusuyla. Şimdi, dini törenlerde ve öykülerde, kendi yaşadıklarımın ve kendi durumumun –esaret ve kurtuluş, karanlık ve aydınlık, ölüm ve yeniden doğuş– gerçek bir hikâyesini buluyordum, talihimin ya da yaralanmamın beni zorladığı kutsal yolculuğun hikâyesini. Şimdi dini sembol ve öykülerin, durumuma daha önce olmadığı kadar uyduğunu hissediyordum. Kendi hikâyemin de, böyle bir evrensel varoluş deneyimiyle –ruhun yeraltı dünyasına gidip dönüşü– koşutluklar içeren, nörolojik temelli ruhsal bir dram olduğunu hissediyordum.

Bir bakıma dini bir deneyim geçirmiştım – bacağım "kaybolduğunda", onun sürgün edildiğini, Tanrı'nın koruyuculuğundan esirgendiğini, yerine geldiğinde de bunun doğaüstü bir yolla olduğunu düşünmüştüm. Aynı zamanda da bilimsel ve bilişsel bir deneyimdi bu – ama bilimin ve bilginin sınırlarını aşmıştı. Bunun kalıcı bir değişikliğe yol açacağını, bilimsel tutku ve titizliğimi bir nebze bile azaltmadan, beni felsefe ve dine yaklaştıracığını hissettim. Bunların içimde nasıl bir araya geleceklerini düşündüm.

On iki gün sonra, dünyaya uyum sağlayabileceğime karar verildi ve Caenwood'dan taburcu edildim. Oradaki yaşantımı çok sevmiş, diğerleriyle gerçek ilişkiler kurmuştım. Veda sahnesi dokunaklıydı, hayatın kısa ama önemli bir kesitinde birlikte seyahat etmiştik; duygularımızı eşi az görülen bir teklifsizlikle ve samimiyetle paylaşmıştık. Şimdi ayrılıyor, birbirimize hayat

yolculuğunda iyi dileklerde bulunarak kendi yollarımıza devam ediyorduk.

Caenwood'da büyük mutluluk ve huzur bulmuştum, ama bu hayatın bir perde arasıydı ve bitmek zorundaydı. Hareketleri hâlâ tam olarak yapamıyordum ve başka birinin görüşüne, bana yeni bir gözle bakıp gelecek için tavsiyede bulunabilecek tecrübeli bir ortopediste ihtiyacım olduğunu hissettim.

Harley Sokağı'ndaki Bay W.R.'yı aradım, ertesi gün beni görebileceğini söyledi.

Kendimi umutla tanıttım, yine de özel bir beklentim yoktu. Sihatli, güler yüzlü biriydi, beni hemen rahat ettirip dikkatle dinledi, arada bir zekice sorular soruyordu. Benimle –sorunumla olduğu kadar kişisel olarak da benimle– ilgilendiği hissine kapıldım; çok zamanı varmış gibiydi, oysa onun İngiltere'nin en çok aranan adamı olduğunu biliyordum. Mükemmel bir dikkat ve nezaketle dinledi, sonra beni hızla ama ayrıntıları kaçırmadan, otoriter bir tavırla muayene etti.

Bu bir üstat, dedim kendi kendime, onun beni dinlediği gibi, ben de onu dinleyeceğim.

"Ciddi bir deneyim, Dr. Sacks," dedi, "bunu yazmayı hiç düşündünüz mü?"

Şaşırmıştım, gururum okşanmıştı, düşündüğümü söyledim.

"Yabancılaşma," diye devam etti, "– bu yaygın bir olaydır. Hastalarımda sık rastlarım ve onları önceden uyarırım."

Bir üstat gerçekten, diye düşündüm. Ameliyatımı o yapsaydı, her şey farklı olur muydu?

"Sizin durumunuzda, tabii, yabancılaşma daha kötüydü, derin propriyoseptif noksanlık nedeniyle. Bunu dizde hâlâ görebiliyorum, artık semptomatik olmasa da. Ama bacağı zorlarsanız semptomlar gelişebilir. En azından bir yıl boyunca egzersiz yapmalısınız."

"Yürümenize ve dizinize gelince, hâlâ alçı varmış gibi yürüyorsunuz. Diziniz yokmuş gibi, bacağınızı düz tutuyorsunuz. Aslında şimdiden 15 derecelik bir bükülme var – çok değil ama yeterli. Normal yürümek için yeterli, tabii eğer dizinizi kullanırsanız."

Başımı sallayıp onayladım.

"Neden diziniz yokmuş gibi yürüyorsunuz? Bu kısmen alışkanlıktan ileri geliyor –alçı varken öyle yürüyordunuz– kısmen de sanırım, dizinizi 'unutmuş' olduğunuzdan, onu kullanmayı hayal edemediğinizden."

"Biliyorum," dedim, "bunu ben de hissediyorum. Ama kullanamıyorum. Ne kadar denesem olmuyor. Sendeliyorum."

Bir an düşündü. "Ne yapmaktan hoşlanırsınız?" dedi, "En rahat yaptığınız nedir? En sevdiğiniz fiziksel hareket nedir?"

"Yüzme," dedim duraksamadan.

"Güzel," dedi, "bir fikrim var." Yüzünde muzip bir gülümseme belirdi. "Sanırım yapacağınız en iyi şey yüzmeye gitmek. Bir dakika izin verir misiniz? Bir telefon edeceğim."

Bir dakika sonra döndü, yüzündeki gülümseme daha belirgindi.

"Beş dakika içinde bir taksi geliyor," dedi, "Sizi bir havuza götürecek. Yarın aynı saatte bekliyorum."

Taksi geldi, beni Seymour Hall havuzuna götürdü. Havlu ve mayo kiraladım, titreyerek kenara yürüdüm. Atlama tahtasının yanında genç bir görevli duruyordu, şaşkınlıkla bana baktı ve "Sorun nedir?" diye sordu.

"Yüzmem gerektiğini söylediler," dedim, "doktor söyledi, ama sakatım, bir ameliyat geçirdim, biraz korkuyorum."

Görevli yerinden kalktı, gevşek adımlarla, ağır ağır bana yaklaştı, haylaz bir ifadeyle "Haydi yarışalım!" dedi, aynı anda da bastonumu sağ eliyle alıp sol eliyle beni itti.

Ne olduğunu anlamadan kendimi suda buldum, öfkelenmişim – sonra münasebetsizlik ve kışkırtma etkisini gösterdi. İyi bir yüzücüyümdür –"doğuştan"– ve çocukluğumdan, hatta bebekliğimden beri yüzerim, babam bir yüzme şampiyonuydu ve beni yüzmenin içgüdüsel olduğu, öğrenilmesinin gerekmediği dönemde, altı aylıkken suya atmıştı. Görevlinin bana meydan okuduğunu hissettim. Tanrım, ona gününü göstermeliydim! Beni kışkırtmak için biraz önümde yüzüyordu, ben de olimpik mesafeyi hızlı kulaçlarla dört kez yüzdüm ve ancak o "yeter!" diye bağırduğında durdum.

Havuzdan çıktım – ve normal yürüyebildiğimi fark ettim. Diz artık çalışıyordu, tamamen "geri gelmişti".

Ertesi gün Bay W.R. beni gördüğünde bir kahkaha patlattı ve "Harika!" dedi.

Bana ayrıntıları sordu, anlattığımda daha da çok güldü.

"Aferin ona," dedi, "işini doğru yapıyor."

Bütün olanların, bütün senaryonun *onun* işi, onun marifeti olduğunu anladım – havuzdaki görevliye ne yapması gerektiğini önceden anlatmıştı. Ben de kahkahalarla güldüm.

"Çok şaşırtıcı," dedi, "Her zaman işe yarıyor. İnsana gereken kendiliğindenlik, harekete geçirilmesi. Biliyor musunuz, köpekler için de geçerli bu."

"Köpekler mi?" diye sordum şaşırarak.

"Evet, köpekler," dedi, "benim köpeğime de oldu – bir Yorkshire Terrier, güzel bir dişi, bacağını kırdı. Alçıya aldım, iyileşti ama üç ayağı üzerinde yürümeye devam etti – kırık ayağını kullanmadı, kullanmasını unutmuştu. İki ay böyle sürdü. Düzgün yürüyemiyordu. Onu Bognor'a götürdüm, birlikte denize açıldık, gidebildiğim kadar açığa gittim, sonra onu suya bıraktım ve yüzerek geri döndü. Güçlü ve simetrik yüzüyordu, daha sonra karaya çıktığında *dört bacağını* birden kullanıyordu. İki durumda da aynı tedavi – beklenmedik bir meydan okuma, kendiliğinden bir hareket– doğal hareketi uyandırıyor."

Bu hikâye çok hoşuma gitmişti, Bay W.R.'dan da genel olarak hoşlanmıştım. Bir köpekle kıyaslanmaksa çok hoşuma gitmemişti – daha çok "kendine özgü" biri olarak nitelenmeyi tercih ederdim. Bu öykü bana hayvan ruhu ve hayvan davranışlarının doğası ve kendiliğindenlik, ahenk, animasyon gibi konuları hatırlattı.

Kendiliğindenlik! İşin özü buydu. Ama insan kendiliğindenliği nasıl planlayabilirdi? Bu neredeyse terimlerin çelişki-siydi. Kendiliğindenlik, oyunculuk, belli ki Bay W.R.'ın tedavisinin teorî ve pratiğinin merkezinde yer alıyordu – doğal ve anlamlı olan bir faaliyet, aynı zamanda keyif veren bir irade ifadesi – Duns Scotus'un ifadesiyle "*condelectari sibi*". "Neden hoşlanırsınız?" diye sormuştu, "size ne keyif verir?" W.R.'ın tedavisi esasen İskoçyalılara özgü bir tedaviydi ve sezgileriyle tüm fonksiyonların hareket içinde saklı olduğunu, hareketin –şakacı, samimi, teşvik edici, kendiliğinden, ahenkli, teatral her

türlü hareketin– her türlü tedavinin anahtarı olduğu görüşüne varmıştı.

Ertesi gün Kilborn'daki havuza gittim –kırk yıl önce babamın beni attığı havuz– nefis bir İskoç yüzüşü yaptım, öyle keyifliydi ki, sonsuza kadar sürebilirdi – çünkü keyifli eylemde, zorunluluktan kaynaklanan eylemin aksine, zorlama ya da bitkinlik yoktur, yalnızca keyif ve huzur vardır. Sonunda dinlenmiş olarak havuzdan çıktığımda, bineceğim otobüsün hareket ettiğini gördüm. Düşünmeden arkasından koşmaya başladım, yakaladım, atladım ve basamakları çıktım. İşte İskoçlar için iki zafer daha – koşabileceğimi, atlayabileceğimi bilmiyordum, bunları düşünerek yapsaydım beceremezdim. Hatta daha o sabah kendi kendime, “Yürüyeblirim ama henüz koşup sıçrayamam,” demiştim.

Cuma akşamı dışarı çıktım ve Cricklewood dans salonuna gittim. Dans edenleri keyifle izledim – halimi, beş hafta önce, Highgate'teki futbol oyuncularını nefretle izleyen halimle kıyasladım. İçimi dans etme arzusu sardı, ama buna cesaret edemedim – orta yaşlı, alçıdan henüz kurtulmuş biri idim. Bir grup dansçı kolumdan tutup kendi ritimlerine uymaya zorlamasaydı kesinlikle dans etmeyecektim de. Düşünmek zorunda kalmamıştım, karar vermem gerekmemişti, ne olup bittiğini anlayamadan kendimi neşeli bir hareket, doğal istek –*ut natura*– içinde bulmuştum.

Ertesi sabah geç saate kadar uyudum ve kardeşim gelip “Sana Moskova'daki Profesör arkadaşın Luria'dan bir mektup var,” diyene kadar yataktan çıkmadım.

Heyecandan titreyerek mektubu aldım. Luria'ya yazalı birkaç hafta olmuştu, düşüncelerimi yalnız o anlayabilirdi. Haftalarca cevap gelmeyince korkmuştum, daha önce yazdıklarına hemen cevap verirdi (ama gecikme kötü niyetten kaynaklanmıyordu, *daça*'sında yaz tatilindeydi). Ne yazmış olabilirdi? Hissettiklerini yazacağından emindim. İstese de kaba olmayı beceremezdi, yalan da söyleyemezdi. Nazik bir üslupla, histerik ya da deli olduğumu mu yazmıştı? Kendi düşüncelerimden korkarak mektubu açtım.

Evet, evet bana inanmıştı! Söylediklerime inanmıştı – ve

“çok önemli” bulmuştu. Organizmanın işlevsel bütünlüğü konusundaki gözlemlerimi şaşırtıcı ama son derece yerinde bulmuştu. Benim “yeni bir alan keşfettiğimi” hissetmişti ve bütün hikâyemi anlatmamın hayati olduğunu yazıyordu.

Ne güzel bir mektup! Dünyanın en güzel, anlayışlı, cömert mektubu! Bir selamlama ve bir tasdik mektubu. Mutluluktan sarhoş bir halde, kendimi Heath’e doğru yürürken buldum. Çocukluğumda Hampstead Heath oyun oynadığım, hayal kurduğum yerdi – çocukluk fantezilerimin ve oyunlarımın favori yeri. Yetişkin ve genç bir adam olduğumda da, buraya yeniden âşık olmuştum. Burada gün boyu yürür, dostlarımla sohbet ederdim. Daha da önemlisi daha sonraları, çocukluk fantezileri genç adamın bilimsel rüyaları ve teorileri haline geldiğinde, burası uzun tefekkür yürüyüşlerine sahne olmuştu.

Parliament Tepesi’ne yürüdüm, her yöne hâkim yüksek bir tepeydi. Son dokuz haftada yaşadıklarımı düşündüm – artık sonuna yaklaşan müthiş maceramı. Sık karşılaşılmayan derinlikleri ve yükseklikleri görmüştüm. Oralarda yaşamış, en ücra köşelerini keşfetmiştim. Şimdi, bir bakıma, dünyaya dönebilir, son haftaların aşırılıkları ve hezeyanları olmadan, sıradan ve normal bir yaşam sürebilirdim. Bunun bir kayıp olduğunu düşündüm. Maceram sona eriyordu. Ama hayatıma damgasını vuracak, beni değiştirecek çok önemli bir şey yaşadığımı biliyordum. Bu haftalara, tüm bir yaşam, tüm bir evren sıkıştırılmıştı: Birçok insanın göremeyeceği, arzulamayacağı yoğunlukta, ama bir kez yaşadıktan sonra beni biçimlendiren ve yönlendiren deneyimler.

“Senin başına geldiği için üzgünüm,” diye yazmıştı Luria, “ama böyle bir şey ancak yaşandıktan sonra anlaşılabilir ve yararlı bir sonuç çıkarılabilir. Bunları yaşamam belki de kaderindi, şimdiyse görevin anlamak ve keşfetmek... Gerçekten de yeni bir alan açıyorsun ve keşfediyorsun.”

YEDİNCİ BÖLÜM

Anlamak

Şeylerin gerçekliği sonuç olarak onların yaşayan bütünlükleridir ve bir gün, bizim analitik araştırmalarımızdan elde ettikleri sonuçlarla zenginleşen çocuklarımız, (daha önceki) bir neslin üyelerinin asla elde edemedikleri, daha yetkin bir bakış açısıyla, doğaya daha yüksek ve basit bir şekilde bakabileceklerdir.

William James

Düşünce sona erdi ve araştırmacı nekahet döneminde memnun-mesut dinlendi. Günden güne iyileşiyordum. Faaldim. Dünyadan keyif alıyordum – artık sorunlu olmaktan kurtulmuştum.

Ama sorunlu olma duygusu –bir değil, birçok sorunla baş etme duygusu– sadece ertelenmişti, Luria'nın mektubunu aldığımda düşüncelerimin tam odağına yerleşti. Cerrah bana "Sacks, sen eşsizsin; daha önce hiçbir hastamdan böyle şeyler duymadım," derken Luria, "Mektubun son elli yıldır parça parça duyduğum izlenimleri birleştiriyor..." diye yazmıştı. Böylesi deneyimlerin neden bu kadar ender anlatıldığını ve böyle bir deneyimin temelinin ne olabileceğini merak ediyordu. "Beden hareketlerin birliğidir, eğer bedenin bir parçası hareketten koparsa, 'yabancı' olur ve bedenin bir parçası olarak hissedilmez." Bu yabancılığın beyin hasarlarında, özellikle beynin sağ yarısının, duyu lobunun (parietal lob) etkilendiği durumlarda açık olarak görüldüğünü söylüyordu. Felç ya da tümör sonucu vücu-

dun sol yarısının tamamen ya da kısmen tanınmadığı, yabancı ya da gerçekdışı olarak algılandığı Pötzl sendromunu örnek gösteriyordu. Benim aklıma ilk gelen de bu olmuştu – anestezi sırasında bir felç geçirdiğimi düşünmüştüm. Ama böyle sendromların periferel bir hasar ya da bozukluğun sonucunda ortaya çıktığı pek görülmemiştir.

Luria yine de, bu olumsuz olayların –yabancılaşma, gerçekdışılık, kayıtsızlık, ilgisizlik– pekâlâ periferel bir temelde de gerçekleşebileceğini ileri sürüyordu. Çünkü “organizma üniter bir sistemdi” ve hasar ister merkezi ister periferel olsun, sistemin çökmesi mümkündü. Ama doktorlar –cerrahlar ve nörologlar– hastalarından gelen şikâyetlere “açık” olmayabilirlerdi ve hastaların da duygularını ifade etmeleri zor olabilirdi; hasta konuşmayabilir, doktor duymayabilirdi. Bu nedenle rahatsızlığın karakterinin tam olarak anlatılabilmesi için olağandışı bir hasta gerekiyordu – belki de kendisi de doktor ve bir nörofizyolog olan bir hasta.

Luria’nın mektubu, daha sonraki mektupları gibi, ciddi bir teşvik ve destek sağladı ve bu sorunun bir bütün olarak araştırılması gerektiği yolundaki, hastanede vardığım kanımı güçlendirdi. Hastanedeyken, şaşkın ve korkmuş bir hastaydım, kişisel bir belayı halletmeye uğraşıyordum. Şimdi bir doktor ve araştırmacı olabilirdim. Birçok hastanede nörolog olarak çalışmışım, çeşitli nörolojik hastalıkları ve sorunları olan yüzlerce hastam olmuştu. Bu hastaları dikkatle inceleyecek ve çeşitli araştırmalar yapacaktım – diyalog ve fiziki muayeneye dayanan klinik araştırmalar, bir dizi elektro fizyolojik tekniğe dayanan fizyolojik araştırmalar: Hasarlı (ya da başka nedenle aktive olmayan) sinirlerin ve kasların elektrik potansiyellerinin araştırılması ve omurilik ve beyindeki “uyandırılan potansiyellerin”, özellikle de somatosensori korteksin, yani sinirsel faaliyetin “beden imgesini” oluşturduğu beynin “son-istasyon”unun araştırılması.

Kendim yaralanmasam ve bunları yaşamamam sanırım bu tür bir araştırmaya başlamazdım. Daha önce çok farklı alanlarla ilgilenmişim – migren, Parkinson, post-ensefalitik sendromlar, Tourette sendromu. Beden imgesi bozukluğunu kendim derinden yaşamamış olsaydım bununla ilgilenmezdim belki de. Ama

bunu yaşayınca –ve kendimi tamamen yanlış anlayınca– gerçeği ortaya çıkarmaya karar verdim – klinik ve fizyolojik araştırmalarla gerçekte ne olduğunu ortaya çıkarmak ve mümkünse bunun temellerini anlamak istedim. Bu, Luria’nın dediği gibi “tümüyle yeni bir alan” değil miydi?

Kendi deneyimim, teşvik edici olduğu kadar, bu görev için çok özel bir meziyet olacaktı. Çünkü kendi doktorumun ve veterinerlik mesleğinin aksine, kendimi hastalarımı incelemeye adayabilirdim, onların yaşadıklarını değerlendirebilir, bu korku bölgelerine “açık” olabilir, onlara ulaşabilirdim. Hastalarımı yeni bir gözle dinleyecektim – çok iyi tanıdığım bir yere gittikleri için, kekeleyerek, kopuk kopuk anlatacaklarını dinleyecektim.

O zamanlar bu alanda öncüllerimin olduğunu bilmiyordum – onları ancak yıllar sonra tanıdım. Bu tuhaf durumu, *London Review of Books*’ta yayımlanan bir makalemden anlattım:

Benim yaşadıklarım benzer olayların varlığını kazadan ancak üç yıl sonra öğrenebildim. Ve sonra bu kaynaklardan üçünü buldum: Weir Mitchell’ın Amerikan İç Savaşı’nda yaşadıkları; Babinski’nin Birinci Dünya Savaşı’nda yazdığı metinler – koca bir kitap – ve Leont’ev ve Zaporozhets’in İkinci Dünya Savaşı’nda 200 askerin yaşadıklarına dair yazdıkları... Bütün bu yazarlar son derece yetkin, eserleri de son derece önemli olmasına rağmen, bırakın okumayı bunları duymuş tek bir kişiye bile rastlamadım – bu unutkanlık yazarların kendilerine de uzanıyordu. Weir Mitchell kendi “negatif hayal”ini “unutmuştu”, Babinski kendi “syndrome physiopathique”ini* “unutmuştu”, Luria Leont’ev’in çalışmasını “unutmuştu” – bu çalışma ondan esinlenip ona ithaf edilmesine rağmen.

Weir Mitchell’inki özellikle ilginç bir vakaydı. İç savaş sırasında uzuvların kesilmesiyle uğraşan genç bir nörolog olarak, *George Dedlow Vakası* adlı bir “klinik kurgu” yazmıştı. Bu, tüm uzuvları

* Babinski burada “üçüncü türden” bir gerçeklikten, ne histeri ne de klasik (nöro-anatomik) anlamıyla “organik” olmayan, şok ve spinal ile periferik mekanizmalardaki bastırılma sonucu ortaya çıkan, travma-sonrası fizyolojik bir bozukluktan söz eder. Benim “fizyopatim” de anlaşılan “üçüncü türden” bir gerçeklikti.

kesilen bir doktorun yaşadıklarını anlatan hayali ve hayal gücü yüksek bir kitaptı. Kurgusal doktor-hastası George Dedlow şöyle diyordu:

Kendim ve varoluşum konusunda, vakanın kendinden daha az farkında olduğumu zaman zaman dehşetle fark ettim. Hissettiklerim o kadar yeniydi ki, beni çok şaşırttı... Çevremdekilerin beni tuhaf karşılayacağım bildiğim halde, kendi vakamdan hiç söz etmedim ve duygularımı analiz etmeye çabaladım... bu, en iyi tanımıyla, bireyselliğin egoist duygularındaki bir bozukluktu.

Dedlow duyduğu bu hislerin, bugün beden imgesi ve beden egosu olarak adlandırdığımız bu derin bozuklukların, “uzuvları tahrip eden büyük sinir düğümünün... ebedi sessizliği”nden kaynaklandığını öne sürdü. Weir Mitchell’in bunu bir “klinik kurgu” olarak, hayaletlere ilişkin o ünlü tıbbi açıklamalarından önce yazması dikkat çekicidir. Belki de kamuoyunun, hayal gücüne sahip okuyucuların, meslektaşlarınca hayal mahsulü olarak reddedecekleri meselelerle ilgileneceklerini düşünmüştür.

Yıllar boyunca, klinik diyalog ve muayenelerle, mümkün olduğunda videoya kaydederek, elektro fizyolojik araştırmalar yaparak dört yüz kadar hastayı inceledim. Bunlardan biri, tipik felçli, sol bacağı pelte gibi bir hastaydı. İlk bakışta felç geçirmiş olabileceğini düşündüm, ama sonra, bir ameliyat geçirdiği ve uzun süre alçıda hareketsiz durmayı gerektiren karmaşık bir kalça çatlağı olduğu ortaya çıktı. Ameliyat üzerinden üç yıl geçmiş olmasına rağmen bacağı kullanamıyordu ve bacağına his yoktu. Anatomik bir sinir zedelenmesi yoktu, sinirlerdeki uyarılar normaldi; ama kaslar tamamen hissizdi ve tam bir “elektriksel sessizlik” –fonksiyonel ya da duruşa ilişkin sinir canlılığının yokluğu– gösteriyordu. Bacağının “kaybolduğunu” hissediyordu. Duyusal korteks üzerindeki potansiyel uyarım çalışmaları sonuç vermedi, bu da bacadan sinirsel bir bilgi gelmediğini gösteriyordu – beden imgesinde nesnel bir boşluk vardı. İstemli hareket mümkün değilse de, arada bir kendiliğinden ya da irade dışı hareketler yapıyor, ayak müziğe tempo tutuyordu. Bu hareketler, müzik tedavisinin mümkün olabileceğini gösteriyor-

du – sıradan fizyoterapi işe yaramamıştı. Bir destek (baston, vs.) kullanarak hastayı zaman içinde dans ettirmeyi başardık ve sonunda, üç yıldır çalışmamış olmasına rağmen bacağın tam olarak iyileşmesini sağladık.

Şiddetli periferik nörolojik bozuklukları olan yaklaşık elli hastayla çalıştım – ellerinde ve ayaklarında genellikle diyabetten kaynaklanan, ciddi duyu (bazen de hareket) kayıpları vardı. Bütün bu hastalar, ellerini ya da ayaklarını kaybettiklerini ya da bunların kol ve bacaklarına tutturulmuş yabancı cisimler olduklarını düşünürlerdi. Yapılan potansiyel uyarım çalışmaları, ciddi algı bozuklukları, duyu korteksinin ilgili alanlarında temsil bozukluğu ya da yokluğu ve gözle görülebilen el ve ayak imajı kaybı gibi bozukluklar yaşadıklarını gösterdi.

İki yüz hastada omurilik hasarları, hastalıkları ya da his kaybı vardı. Bu hastaların çoğu, özgürce konuşmaya teşvik edildiklerinde –sıradan nörolojik muayenede bu genellikle yapılmaz– durumlarını çok tuhaf tanımladılar. Boyunları kırılmış olanların kimi –Henry Head’in (*Nörolojik Çalışmalar* sf.529) tanımladığı bir hasta gibi– yalnızca “baş ve omuzlardan oluştuklarını” hissediyorlardı. Bu tür beden imgesi kayıpları, potansiyel uyarım çalışmalarıyla kolayca kanıtlandı.

Bir ya da iki uzvu kesilmiş, pozitif ya da negatif hayaletler ya da her ikisini birden gören birçok hastayı inceledim. Burada yine, beden imgesi düzensizlikleri ya da bozukluklarının, alıcı ve temsil edici korteks bozukluklarıyla nesnel ilişkileri saptandı.

Yıllar süren bu inceleme ve araştırmalar, sorularımdan ilkinin yeterli bir cevap sağladı: Beden imajı ve beden egosunun ciddi bozuklukları, periferik bir hasar, hastalık ya da bozukluktan mı kaynaklanmaktadır? Cevap kocaman bir “evet”ti. Bu tür rahatsızlıklar, Luria’nın düşündüğü gibi, oldukça yaygındı: Periferik duyu ya da harekette yeterli kadar bozulma varsa, yaygın ve kaçınılmaz, belki de evrenseldi.

Dahası, ikinci soruma da cevap veriyordu: Bu bozukluklar bu kadar yaygınla, neden yaygın olarak tanımlanmamışlardır? Hastalarıma rahat, özgür, nörolojik sorgulamadan uzak konuşma fırsatı verdiğimde nörolojik literatürde bulunması zor ya da imkânsız, duyusal ve varoluşsal yoğunlukta tanımlamalar elde

ettim. Ciddi beden imgesi bozuklukları olan her hasta, aynı derecede ciddi beden egosu bozukluğuna sahipti. Bu durumdaki her hasta, bedenlerinin etkilenen bölgelerinde, temel bir gerçekdışılık ve yabancılaşmayla bağlantılı yoğun bir çözülme ve varlık kaybı duygusuyla, aynı derecede temel bir kaygı ve dehşet duygusunun hâkim olduğu derin bir ontolojik deneyim yaşar. Eğer iyileşecek kadar şanslıysa, bunu, aynı derecede temel bir “yeniden-gerçekleşme” duygusu ve mutluluğu izler. Böyle deneyimlerin her biri, bir ortaçağ terimiyle ifade edersek, bir *experimentum suitatis* (benlik deneyimi) – son derece kesin, organik ve nörolojik temelli bir kimlik ya da “kişilik” farklılaşmasıdır. Ampirik bir disiplin olan nöroloji, böyle radikal gerçeklik ve kimlik değişikliklerini dikkate almak için ne derece donanımlıdır? Böyle deneyimlerin başarılı olmasına ne dereceye kadar izin verebilir?

Klasik nöroloji, fonksiyon kavramı üzerinde temellenir – duyu fonksiyonu, hareket fonksiyonu, entelektüel fonksiyon, vb. İngiltere’de bu görüşün en ünlü temsilcisi, Sir Henry Head’di (1861-1940). Head’in ilgi alanları arasında, cesaretle öncülüğünü yaptığı, duyuların doğasıyla ilgili merakı vardı. İlk araştırmalarından bazıları kendi üzerinde yaptıkları deneylerle ilgiliydi. Kendi kolundaki bir duysal sinir liflerini kesişimini detaylarıyla anlattı. Duyu çalışmalarından çıkardığı en önemli kavram, beyindeki beden imgesi, ya da *şema* fikriydi, beden bu şemanın yardımıyla kendini “tanıyor” ve hareketlerini kontrol ediyordu. Yirmi yıl kadar süren araştırmalarını, ünlü *Nörolojik Çalışmalar*’da bir araya getirdi. Şimdi Head’in derin duyu bozukluğunu nasıl gördüğüne bakalım:

Hasta bacaklarının nasıl yerleştirildiğini fark edemiyordu, ayak bilekleri, dizleri ve kalçaları [başkaları tarafından] yerleştirildiğinde, yapılan hareketleri fark edemiyordu. Gözleri kapalıyken, bacakları herhangi bir yöne oynatılıp, dizleri kırk dereceye kadar büküldüğünde, o bacaklarının hâlâ yataкта uzanmış vaziyette olduğunu sanıyordu. Gözlerini açtığında, hatası karşısında şaşkınlığa düşüyordu.

Bu çok hoş bir tanım. Bana, tam da Hemşire Sulu'ya bacağımlı oynatmasını söylediğimde olanları hatırlatıyor. Kesinlikle doğru – ama yeterli mi?

Tam olarak aynı hastalığa sahip bir hastam vardı: Omurluğun bazı duyuşal sinir liflerini etkileyen, aynı zamanda bazı omurların çöküşüyle de bağlantılı habis bir tümörün metastazından mustarıptı. Ama yaşadıkları çok tuhaf, çok çarpıcı ve etkileyiciydi. “Kalçam yok oldu!” demişti, “aniden!” Head’in kullandığı klasik nöroloji terimleri, derin bir fonksiyon kaybını açıklamak için yeterlidir ama bunun gibi bir “yok oluşu” açıklayamaz, çünkü bu yalnızca bir fonksiyon kaybı değildir. Bir fonksiyon kaybını içerebilir ama bundan çok daha fazlasıdır.

Head kendini fonksiyonların test edilmesiyle ve böyle terimlerle sınırladığı sürece, tanımlarında hayati, olağandışı bir şeyler eksik kalmaktadır. Ama bazen nöroloji dilini unuttur ve bize hastasının gerçek kelimelerini aktarır. Böyle durumlarda, (çok nadirdir) çok çarpıcı bir şey ortaya çıkar. Böylece biz, hastanın “sağ bacağımlı mantar gibi hissettiğinden” şikâyet ettiğini (sf.412) ya da uçak kazası geçiren yüzbaşı W.’nun “yalnızca kafasını ve omuzlarını hissettiği” için omurluluğunu incittiğini fark ettiğini (sf.529) okuruz. Head’in hastalarına kişisel bir ilgi göstermediği söylenemez. Altmış beş yıl önce onun ev sahibi olan babam, onun “meraklı ve sempati sahibi biri olduğunu,” hastalarının anlattıkları deneyimleri hayranlıkla dinlediğini söylemişti. Ama bir nörolog olarak, bu deneyleri görmezden gelir ve nadiren ya da kazara açıklar. Bunlara hiçbir zaman gereken önemi vermemiştir. Genel olarak klasik nörolojinin sorunu budur – klasik nöroloji, bir fonksiyon bilimi kurmak adına, fonksiyon dünyasının ötesindeki gözlemleri bir kenara iter. Deyim yerindeyse kendini unuttuğunda, bu tür gözlemlere izin verebilir ve hastaların deneylerine sadık ve açık olabilir; ama ampirik katılığına döndüğü andan itibaren yeniden kapanır.

Nöroloji paradoksal olarak, sadece bilim-öncesi şafağında, kendi kavramlarıyla içe kapanmadan önce bütün tekil deneyimlere açık olmuştur. Bu yüzden 1860’larda, Amerikan İç Savaşı sırasında, Weir Mitchell, “George Dedlow”un canlı olarak tasvir ettiği hayalet uzuvlar fikrini ve varoluşsal çözümleri ters karşıla-

miyordu. Weir Mitchell bu semptomları yüzlerce hastasında gördüğünü bildirir. Ama yüzyılım başlarında, bu tür tanımlar son derece azalmıştır. Nörolojide, varoluşsal hiçbir şeye yer yoktur.

Klasik nöroloji tüm kullanımıyla korunurken ve "alt" fonksiyonların araştırılması için gerçekten de gerekliyken, yeni bir yaklaşımın, yeni bir bilimin gerekli olduğu yavaş yavaş ortaya çıktı. Bu gereklilik, İkinci Dünya Savaşı sırasında bir krize dönüştü. Yeni nöropsikoloji bilimi, otuzlarda kendini gösterdi ve özellikle Luria'ların (R.A. ve A.R., baba-oğul), Leont'ev, Bernstein ve diğerlerinin katkılarıyla Sovyet Rusya'da olgunlaştı. Birinci Dünya Savaşı'nda, nöroloji hastalarının rehabilitasyonu için pek bir şey yapılamıyordu. Fizyoterapi öneriliyor, zamanın ve doğanın yardımcı olacağı umut ediliyordu. Nöropsikolojiyi doğuran, İkinci Dünya Savaşı'nda rasyonel bir "nöroterapi" için ortaya çıkan taleplerin fonksiyonu aşan kavramlar yaratması oldu. Beyinleri hasar gören ya da başka nörolojik bozuklukları alan hastaların, eylemlerinde tuhaf zorluklar yaşadıkları gözlemlendi. Nöropsikoloji, bir eylem bilimi olmayı amaçladı ve can alıcı kavramı fonksiyon değil, "fonksiyonel sistem" ve "performans" oldu.

Klasik nöroloji esasen statikti: Sabit merkezler ve fonksiyonlar modelini temel alıyordu. Öte yandan, nöropsikoloji, esasen dinamikti: Sayısız sistemin sürekli birbirini karşılıklı etkilediğini görüşüne dayanıyordu. "Organizma üniter bir sistemdir" diye yazdı Luria ve bu nöropsikolojinin ilkesi haline geldi. Ortaya çıkan tablo, olağanüstü, kendini düzenleyen, dinamik bir makineydi; en büyük teorisyeni Bernstein, Norbert Wiener'dan on beş yıl önce sibernetiğin gerçek kurucusu olarak kabul edilmesidir.

Bu muhteşem makinede, "programlar", "engram"lar, "içsel imge"ler, "tasarım"lar vardı - analiz edilebilen ve bir dereceye kadar yönlendirilebilen hareket tarzları, usuller vardı. Klasik nöroloji olanca çaresizliğiyle "indirgenmiş fonksiyonlar"dan söz ederken, nöropsikoloji daha yapıcı bir şekilde, etkilenmiş sistemi ya da birbirlerini etkileyen sistemleri tanımlar, sinir sisteminin "özgürlüğünün" ya da esnekliğinin mümkün kıldığı yeni bir sistem, ya da sistemler sistemi yaratarak hastayı tedavi etmeye çalışır. Bu bakış açısının ortaya çıkardığı teorik ve pratik

olanaklar tek kelimeyle müthiştir. Ama inanılmaz bir biçimde, Batı bunun pek farkında değildir.

Kısaca atıfta bulunduğum çığır açan bir kitap, Leont'ev ve Zaporozhets'in *Elin Rehabilitasyonu**'dur. İngilizce çevirisi 1948'de yayımlanmış olmasına rağmen onu okumuş olan tek bir meslektaşına rastlamadım. Ellerinden yaralanmış ve ameliyat edilmiş iki yüz askerin yaşadığı, benimkine benzer bir sendromu anlatır. Klasik nöroloji açısından anatomik ve sinirsel bütünlüğün sağlanmış olmasına rağmen, her bir vakada derin bir ıstırap ve yetersizlik vardır. Tedavi edilen eller işe yaramaz, sahiplerince "yabancı", bileklere takılı nesneler ya da "sahte eller" olarak görülür. Zaporozhets ve Leont'ev, ellerin yaralanma ve ameliyat nedeniyle hareketsizliğinin sonucu olarak, normalde elleri kontrol eden, onaylayan "bilgi sistemlerinin ayrışmasına" yol açan bir "içsel kopma"dan söz eder. Bu yüzden, tedavinin amacı, "ayrışmış" bilgi sistemlerinin yeniden bütünleşmesini sağlamaktır. Bu nasıl yapılır? *Elleri kullanarak*. Ama bu eylem doğrudan ve isteyerek yapılamaz (bu mümkün olsaydı her şeyden önce ayrışma olmazdı). Ellerini oynat komutu anlamsızdır, işe yaramaz. Gereken, bir tür hiledir – örneğin özneye ellerini kullanmasını gerektirecek karmaşık bir faaliyet yaptırmak. Böylece yabancılaşmış parça, karmaşık bir faaliyetin parçası haline getirilmek suretiyle, aldatılarak hareket ettirilir. Bunun gerçekleştiği an –genellikle aniden gelir– gerçekdışılık ve yabancılık duyguları yok olur, el birden canlı ve gerçek olarak algılanır, artık bir uzantı değil, benliğin bir parçasıdır.

Bana olanlar, hastalarımda gözlediklerim ve yapmaya çalıştıklarım bunlara çok yakın şeyler. Bu tür nöropsikolojik prosedürlerin temel bir gerçeklik içerdiğinin en iyi kanıtı, bunların çok iyi işlemesidir. Ama yine de, kavramların yeterli olup olmadığı, prosedürlerin kavramların ötesine geçmesi nedeniyle işleyemeyeceği de düşünülmelidir.

Head ara sıra kendini unutup bazı hastaların deneyimlerini yorumsuz aktarırken –bacakların mantar gibi hissedilmesi, yalnızca başlarını ve omuzlarını hisseden hastalar– Leont'ev ve Za-

* *The Rehabilitation of the Hand*, 1948

porozhets'in kitabının en canlı bölümü gerçek deneyimlerin notlarıdır – “yabancı,” “ölü,” “gerçekdışı,” “yapıştırılmış” hissedilen eller. Analizler, formülasyonlar, çok daha az ikna edicidir. Kitapta tuhaf bir ikilik, eşitsizlik vardır: Formülasyonlar mekanik, analitik, sibernetikken ve tamamen “sistemler”le ifade edilirken, hastaların tanımladıkları eylemler ve deneyimler bir egoyla, benlikle ifade edilir. Bir el “yabancıysa”, bu *senin* için yabancıdır; bir şey yapıldıysa, bunu yapan “sen”sindir. Ancak her deneyimin gerçek sahibi olan “sen” ve “ben” resmen, açıkça reddedilir ya da görmezden gelinir. Kitaba hâkim olan ikili-düşünce genel olarak nöropsikolojinin kendine özgü ikili-düşüncesidir.

“Organizma üniter bir sistemdir” ama bir sistem yaşayan, gerçek bir “ben”e ne anlam ifade eder? Nöropsikoloji “içsel imajlardan”, “tasarımlardan”, “programlardan” söz eder, hastalar ise “yaşamak”, “hissetmek”, “arzulamak” ve “eylemde bulunmak”tan. Nöropsikoloji dinamiktir ama yine de şematiktir; oysa canlı varlıkların her şeyden önce benlikleri vardır – ve özgürdürler. Sistemlerin işin içinde olduklarını reddedemeyiz, ama sistemler benliklerin içinde varolurlar ve benlikler onları aşar.

Nöropsikoloji de, klasik nöroloji gibi, tamamen nesnel olmayı amaçlar ve gücü, ilerleyişi buradan gelir. Ama canlı bir yaratık, özellikle de bir insan, her şeyden önce *aktiftir* – bir nesne değil bir öznedir. Burada dikkate almadığımız şey de tam olarak bu özne, canlı “ben”dir. Nöropsikoloji hayranlık uyandırır ama ruhu hariç tutar – yaşayan, canlı “ben”i hariç tutar. Luria’nın bunu –yoğun olarak– hissettiğinden kuşku yok, bu eserlerinde de görülür, özellikle ileriki yıllarda. Bir keresinde bana yazdığı gibi, iki tür kitap yazmak isterdi – “sistematik” kitaplar, (*İnsanda Yüksek Kortikal Fonksiyonlar** gibi) ve acı çeken, eylemde bulunan “ben”e dayanan nörolojik biyografiler ya da romanlar (*Dünyası Parçalanmış Adam, Bir Mnemonistin Zihni***). İlk eserleri tamamen nesneldir, ama son döneminde, nesnellikten ve kesinlikten taviz vermeden, özneyi giderek daha fazla –merkeze– dahil etti. Bunun kesinlikle gerekli olduğunu, hastanın gerçek deneyimine dahil olunması ve “veteriner” yaklaşımının aşılması gerektiğini hissetti.

* *Higher Cortical Functions in Man*, A.R. Luria, 1960.

** *The Mind of a Mnemonist*, A.R. Luria, 1968.

Benimkine benzer deneyimlerin, kritik bir algılayma ya da "aferent (merkeze taşıyan) alan" bozukluğu olması halinde yaygın, hatta evrensel olduğunu gördük. Dahası, nörolojinin nesnel ve ampirik karakteri özneyi, "ben"i dışarıda bırakıyordu. Bu çelişkiden, bu kördüğümünden kurtulması için, bir şeyler, radikal bir şeyler gerçekleşmelidir. Dahası, bir sonraki adımın zamanı artık gelmiştir. Klasik nöroloji 1920'lerde olgunlaşan bir bilim dalıdır ve gelecekte de öneminden hiçbir şey kaybetmeyecektir. Nöropsikoloji 1950'lerde olgunlaşan bir bilim dalıdır ve gelecekte de öneminden hiçbir şey kaybetmeyecektir. Şimdi ve gelecekte ihtiyacımız olan şeyse, benliğin, bireyin nörolojisidir.

Bunun zamanının geldiğini gösteren sayısız belirti vardır. Beyin nörolojisinde, özellikle son on beş yıldır bir kriz baş göstermiştir. Luria'nın *İnsanda Yüksek Kortikal Fonksiyonlar* kitabı –ilk basımı 1960– esas olarak beynin sol yarısının fonksiyonel sistemleriyle ilgilenir ve sağ yarıdan pek az söz eder. Yüksek kortikal fonksiyonlar yöntemi, sağ yarıda işe yaramaz. Sağ yarı küre üzerine yazılan her makaleye karşılık, sol yarı küre üzerine bin makale vardır ama bozukluklar her ikisinde de ortaya çıkmaktadır. Ancak sağ yarı küredeki Pötl sendromu gibi arazlar olağanüstü tuhaftır, özellikle de kimlik farklılaşması biçiminde görülürler. Bu farklılaşmalar, fonksiyon ya da sistem bozuklukları gibi analiz edilemezler – benliğin bozuklukları olarak ele alınmalıdırlar. Yetersizliklerimizin ve ihtiyaçlarımızın giderek daha fazla farkına varmaktayız.

1980'lerin bu krizi, iki yüz yıl önce ortaya çıkan başka bir krizi hatırlatır. Bizim ampirik bilimimizin model aldığı ampirik felsefe, zirvesine Hume ile ulaştı. Çünkü Hume, ampirizmi sınırlarına kadar zorlarken, bu felsefeyi ve kendini derin bir çelişkiye itiyordu:

(Bizim) birbiri ardına, kavranamaz bir hızla ve aralıksız bir akış ve hareketle gelen, farklı algılamaların bir yığını ya da toplamından başka bir şey olmadığımızı... gösterme işine soyundum.

Hume, bunun sonucunda, "kişisel kimliğin" bir hayal olduğu sonucuna vardı. Ama vardığı sonuç en derin duygularıyla çeliş-

lişiyordu. “Kimera” adını verdiği bu durum onu “felsefi umutsuzluğa” sürükledi.

Bu umutsuzluk, bu kördüğüm 1781’de, Kant’ın *Saf Aklın Eleştirisi*’ni yayımlamasıyla çözüldü. Ve kendi umutsuzluğum, kördüğümüm de *Saf Aklın Eleştirisi*’ni okumamla çözüldü. “Benliğimle” ilgili reddedemeyeceğim bir deneyim yaşamıştım ama nöropsikolojide benliğe yer yoktu. Bu kriz beni Kant’a götürdü. Orada analizin bana veremediği şeyi buldum – deneyime izin veren, organize eden ve anlamlı kılan sentetik, *a priori* sezgiler kavramı: Uzay ve zamanın *a priori* sezgileri deneyimi yapılandırıyor ve deneyimleyen bir egoyu ya da benliği destekliyordu. Bu formülasyonlar bana “klinik ontoloji” ya da “varoluşsal nöroloji” adını verdiğim (benliğin çözülüşü ve yaratılışı anlamında) benlik nörolojisinin temellerini sağladı.

Saf Aklın Eleştirisi’nde benim için anahtar bölüm şuydu:

Zaman, duyunun içsel biçiminden, yani kendimizin ve içsel durumlarımızın sezgisinden başka bir şey değildir. Dış görünüşlerin belirliliği olamaz; ne biçim ne de pozisyonla ilgisi yoktur, iç durumlarımızla... ilgilidir... Tüm dış sezgilerin saf biçimi olarak uzay, yalnızca dış görünüşün *a priori* koşulunu oluşturur... Zaman iç görünüşlerin (ruhlarımızın) mevcut koşuludur ve bu nedenle dış görünüşlerin dolaylı koşuludur.

Kant’m terimleriyle, normal bir deneyim, dış görünüşle iç durumları birleştirir, dış ve iç sezgileri birleştirir, uzayı ve zamanı birleştirir. Ama kendi deneyim ve araştırmalarımın yola çıkarak özellikle ilgilendiğim şey, radikal bir noksanlık taşıyan bir deneyim ihtimaliydi; böyle kusurlu bir deneyim, iç durumlarından, dış görünüşlerden ya da her ikisinden mahrum olabilirdi. Bana kalırsa, kendi deneyiminin ve hastalarımın tanımladığı hastalıklı deneyimlerin özünü oluşturan şey, sözünü ettiğim radikal deneyim eksiklikleriydi. Böylesi deneyimler, ya da deneyimlerdeki temel bozukluklar, Kant’m formülasyonu ile aydınlanana kadar anlaşılamamıştı.

Skotom, Kant’ın terimleriyle, en yüksek nöroontolojik tükeniş (ya da “Akantia”) idi. Fiziksel açıdan, fizyolojik açıdan si-

nir-uyarısı, imge ve alan yokluğu söz konusuydu; ama metafizik açıdan, ya da ontolojik açıdan, mantığın ve onun yapıtaşları olan uzay ve zamanın yokluğundan söz edilebilirdi. Bir tür “Flutter” –sözgelimi benim yaşadığım kopmuş bacak sanrıları ya da bir migren aurasındaki sinematik “zaman-dışı” tutarsızlıklar– başka deyişle gerçekliğin yapılandırılmasında ya da bozulmasında bir tür ara durum gibiydi ve bu haliyle zamana eklemekten ya da herhangi bir içsellikten mahrum, kopuk dış görünüşlerden oluşuyordu. Müzik, aksine, dış görünüşle ilgisi olmasa da, içselliğin, iç varlığın, ruhun prototipiydi.

Ve işte, *eylemin* gizemli doğası müzikle –iç durumların, “Bergsoncu” içsel zamanın bölünmez, birbirini etkileyen kesin-tisiz akışıyla– aydınlanmıştı. Burada paradoksal olarak, ilerlemenin “prosedürlere” ya da eylemin herhangi bir “iş” dizisine ya da ardışıklığına indirgenemeyeceği söylenebilir. İlerleme ya da eylem, esas olarak bir akış, eklemelenmiş bir akış, bir armoniye benzetilebilecek bir sanat-akışıydı. Bu yaşayan akış, bu kinetik melodi ve ifade olmasa, ileriye akan ve kendini ifade eden varlık olmasa, ne eylem ne de yürüme gerçekleşebilirdi. *Solvitur ambulando*’nun yanıtı buydu.

Bütün fiillerin ve eylemlerin, hatta en basit, en “hayvani” hareketlerin radikal ve *yaşayan* doğası, karşılığını ve doğrulanmasını, bütün bu eylem, fiil ve hareketler ortadan kalktığında bulur: Skotomun hiçlik, yokluk, “ölüm” hali. Yine de bu ikisini –Varlık ve Yokluk– makul bir “tıbbi” diyalogla kavramak tuhaf, hatta komik bir biçimde zorluk arz ediyordu. Cerrahlarla meseleyi konuştuğumda ortaya çıkan garip anlaşmazlık bundan kaynaklanıyordu: “Bu bizim meselemiz değil.” “Öyleyse kimin meselesi?” Kimindi gerçekten – ve ne tür bir işti, bu eylem, varlık ve hiçlik işi? Bunun –eylemin radikal çöküşü, deneyimin radikal çöküşü, kategorilerin, uzam ve zamanın radikal çöküşü– ne tür bir iş olduğunu görmek için, insanın kendi içine bakması gerekiyordu. Bu, en basit ifadeyle, ancak Kant’ın çözümleyebileceği bir işti.

Skotomun içerdiği radikal yok oluş, yaratının engellenmesi; iyileşme sürecinde uzay ve zamanın yeniden yaratılışı; her ikisinin radikal, aşkın doğası – bunlar ancak Kantçı bir formülasyon-

la kavranabilirler. Klasik nöroloji ya da nöropsikoloji gibi Kant öncesi, ampirik bilimlerle kavranamazlar. Hastaların başlarından geçebilecek deneyimleri bütün ayrıntılarıyla keşfedebilmek için Kant'ın bilimine ihtiyacı vardır.

Uyanışlar adlı kitabımın 1983 baskısında bu sonuca ulaşmıştım. Ve aynı sonuca şimdi de varıyordum.

Çok çelişkili ve kavraması zor gibi gelen bütün bunlar aslında dünyadaki en basit ve aşikâr şeydir. İnsanın durduğu gerçek yeri, deneyimlerinin gerçek temelini keşfetmesi ve yeniden keşfetmesinden başka bir şey değildir. Kant şöyle der: "...sentetik *a priori* ilginç bir özelliğe sahiptir, kendi kanıt zemini olan deneyimi mümkün kılar ve bu deneyimde her zaman, önce kendisi varsayılmalıdır." Bu anlamda Kant'a ve Kantçı bilime dönüş benim için bir nostalji niteliğindedir; bir hatırlama, insanın daha önce elinde olana, her zaman hissedip bildiğine dönmesiydi. Böylece, zihin sonunda huzura ve yuvasına kavuşmuştu.

Ve böylece uzun bir yolculuğu kat edip tamamladığımı hissediyorum. İyileşmemin son gününde, Parliament Hill'de ayakta dururken, tuhaf hayaller, belirtiler hissediyordum. Hayal edilemez geleceğe, aynı zamanda da ilk düşüncelerime ve duygularıma uzanan görüntüler. Yolculuğum böylece hem ileriye hem de geçmişe uzanmıştı – ama anlaşılan bu, kendi başlangıç noktasına, zihnin zamansız yuvasına dönmek, düşüncenin doğasında var.

Ve bütün keşiflerimizin sonu
Başladığımız yere dönmek olacak
Ve orayı ilk kez göreceğiz.

Eliot

Sonsöz (1993)

1984 Ocak'ında –uzun süredir tasarladığım *Dayanacak Bir Bacak*'ı henüz tamamlamıştım– bir kez daha düştüm: '74'te olduğu gibi bir dağda boğadan kaçarken değil, hiç romantik olmayan bir şekilde Bronx'ta buzlu bir çukura düştüm. Bu kez sağ diz tendonumu zedeledim, aynı zamanda sağ omzum da çıktı. Bu kez bir dağ başında ölümü beklemek yoktu, karada ve denizde uzun bir yolculuk da; kazadan sonra iki saat içinde acilen ameliyat edildim.

'74'te, ameliyatın spinal anesteziyle yapılmasını istemiştım; yine istedim ve bu kez kabul edildi. Anestezi etkisini gösterdiğinde, bacaklarımda, belden aşağımda tüm hissi kaybettim; ameliyat masası üzerindeki aynada gördüğüm bacaklarımda ve kalçalarımda “benim” olduğu hissini kaybettim. Yarıdan kesilmiştim, ameliyat masasının üstündeki aynadan gördüğüm bu “bacaklar” ve “kalçalar” benim değildi. Alt yarım tamamen kesilmişti, algılarımda, benlik duygum açısından varlıkları son bulmuştu. Ama bir kayıp da hissetmiyordum. Tam tersine, bir “kayıp” hissine sahip değildim, tersine bir bütünlük, eksiksiz bir bütünlük hissediyordum. Sanki bacaklarım, kalçalarım, kığım ve belden aşağım hiçbir zaman varolmamış gibiydi, sanki alt yarım doğduğumdan beri yoktu.

Bu deneyim bende korkudan çok bir hayranlık hissi uyandırdı, yıllar önce diğer bacağımda yaşadığım yabancılaşmayla tıpatıp aynıydı ve anestezinin etkisi geçtiğinde her şeyin eski haline döneceğini biliyordum. Ama bu beklenti yine de, tuhaf

bir şekilde, zayıf ve teorikti, çünkü bu aşamada insan belden aşağısının geri gelmesini *hayal edemez*, bir “bütün” olmanın nasıl olduğunu *hatırlayamaz*. Yabancılaşmış parçası hiçbir anlam ifade etmez. Spinal anestezi insanı böyle hayal edilemez bir duruma sokar; *Dayanacak Bir Bacak* okuyucularını şu durumda düşünmekten kendimi alamıyordum; hepsi spinal anestezi olmuşlar, anestezi altında kitabı okuyorlar; ve ne dediğimi tam olarak anlıyorlar!

Yetişkinlerin çoğu, yaşamlarının çeşitli zamanlarında yabancılaşmalar yaşamışlardır. Birçoğu kollarının üzerinde uyuyup sinirlerini ya da kan damarlarını ezmiştir; yatakta dönme-leri sonucu, kolun suratlarına çarpmasıyla uyanmışlardır – artık onlara ait değilmiş gibi gelen, artık hiçbir şey olan, yalnızca bir et yığını olan kollarının.¹ Pek çok yetişkin, dişçinin lokal anestezi-*sisini* bilir, ağzın ya da dilin bir kısmının yok olduğu ya da tersine şişmiş ya da deforme olmuş gibi geldiği durumları yaşamıştır. Birçok kadın spinal anestezi ile doğum yapmıştır – şimdilerde daha hafif olan epidural anestezi uygulanıyor ama eskiden bütün omurgayı kapsayan spinal anestezi yapıldı ve bu da beden imgesinde, çok ciddi değişikliklere, göbekten kesildikleri, göbeğin altındaki her şeyin taştan ya da balmumundan, gerçekdışı ve cansız olduğu, vücudun bir parçası olmadığı gibi duygulara neden olurdu.

Yıllar önce alçı odasında, yabancılaşmış sol bacağım alçı-sından ilk kez çıkartıldığında, onu “bir anatomi müzesinden alınma mükemmel, cansız, balmumundan bir model” olarak

1 Bu tür beden imgesi bozukluklarını ve yabancılaşmaları yaşamamanın –ve bunları anlamaya ve ilişki kurmaya çalışmanın– tıp eğitimindeki önemi yeni yeni anlaşılmaya başlıyor. Dr. Roger Carpenter bana şöyle yazdı:

Burada, Cambridge’de, klinik öncesi öğrencilerimizle, kollarına tansiyon aletinin kollarını takıp şişirdikleri ve duyu ve motor güç kaybını not ettikleri bir ders yapıyoruz. Bunun görünür amacı basit nörolojik testler yapmak: Ama gizli bir yararı da hasta olmanın nasıl bir şey olduğunu öğrenmeleri, daha önce yaşamadıkları bir iç olayı tanımaları, anormal algılamalarını başkalarına aktarmaya çalışmaları. Ve neredeyse hepsi, büyük bir şaşkınlıkla, kollarında yabancılaşma hissettiklerini, bedenlerinin bir parçası olarak değil, hiçbir şekilde sorumlu olmadıkları iğrenç bir uzantı olarak görmeye başladıklarını kaydediyorlar.

Bu deneyim belki de bütün hekimlerin eğitiminin zorunlu bir parçası haline getirilmeli!

görmüştüm. Şimdi de, ameliyat masasının üzerindeki aynada gördüğüm bacaklarımı böyle algılıyordum. Ameliyatı bir tür estetik zevkle ve benimle hiçbir ilgisi yokmuşçasına izledim; ameliyat edilmekte olan benim bacağım değildi, benimle ilgisi olmayan bir tür ikiziydi.

Sağ bacağımda, ilk yaralanmamda olan bere ve ödem yoktu; femoral sinirde büyük bir hasar olduğunu gösteren bir belirti yoktu. Ameliyat daha kolay ve komplikasyon olmadan geçti. İlk ve son dikiş arasında geçen zaman iki saati bile bulmadı. Dahası bacak yürüyebileceğim bir alçıya konuldu ve ertesi günden itibaren ayakta durmam ve yürümem gerektiği söylendi. On beş gün yatakta kaldığım ilk ameliyattan, tekerlekli sandalye ve yatakta geçirilen on beş günlük zindandan çok farklıydı.

Ertesi gün ayağa kalktım, bir yürüme aletine tutunarak bir iki adım attım, ağırlığımı alçıya verdim. Beş altı küçük adım yeterliydi – on yıl öncesinin korkutucu durumunun olmadığını göstermeye yetmişti. Çok güçsüzdüm ama yürümeyi biliyordum; bacak benim bir parçamdı, herhangi bir yabancılaşma belirtisi yoktu. Yatakta da bacağı çalıştırmak, diz kaslarını kasmak, geliştirmek gibi egzersizlerde hiç zorlanmadım; sağlam bacak üzerinde durup, ameliyatlı olanı ileri geri sallamak ve bütün kasları formda tutmak çok kolay oldu. Fizyoterapist beni teşvik etti ve gelişmeme sevindi: “Sen iyilerden birisin,” dedi, “hiç problemin olmadı.”

“Ne tür problemler oluyor?” diye sordum. “Kötü olanlar neler yaşıyor?”

“Buna inanmayabilirsin,” dedi, “hastalardan bazıları bacaklarını hissedemediklerini anlatıyor, bacakların onlara ait olmadığını, hareket ettiremediklerini, kullanmayı unuttuklarını. İmkânı yok inanmazsın!”

“Hayır, inanırım,” dedim ve ona hikâyemi anlattım.

Londra dayken, ilk olayda, tabloma “olaysız iyileşme” yazıldığını görmüştüm – oysa yaşadıklarım, hayal edilemez olaylar ve çözümler, kestirilemez ama her birinin yaşanılması gereken niteliksel (ve neredeyse varoluşsal) değişikliklerdi. İkinci de bunlardan hiçbirisi olmadı; hiçbir şey kaybolmadı, hareketsiz kalmadı; hiçbir şey unutulmadı ya da yeniden öğrenilmesi ge-

rekmedi.² İyileşme, ikinci olayda, gerçekten olaysızdı – birinciye belirleyen olayların hiçbirisi yoktu. Bu seferki gizem şuydu: Bacağımın algılanmasında ve içsel imajında neden hiçbir değişiklik olmamıştı? Bacağın kimliğinde ya da “iradesinde” hiçbir erozyon ya da unutma yok muydu? İlkinin “kötü”, ikincisini “iyi” yapan neydi?³

Bu kez kafamı karıştıran başka bir olay oldu – farklı bir beden imgesi bozukluğu, beklenmedik, farklı şekilde oluşan ama beden imgesinin esnekliği konusunu aydınlatan bir olay. Dizdeki zedelenmenin dışında, sağ omuz çıkmıştı ve bu alçıyla değil, sıkı bir bandajla tedavi edildi. Ama sağ elimi kullandığımdan ve yazma ihtiyacı duyduğumdan (sol elimle çok yavaş ve bir çocuk gibi koca harflerle yazabiliyordum) sağ elimle yazma girişimlerinde, bandajı yavaş yavaş gevşetmiştim. Bunu gören cerrahım, kolu tamamen hareketsiz hale getirmeye karar verdi ve alçıya aldı. Alçının konmasından yalnızca birkaç saat sonra, tuhaf bir

2 Geçenlerde, Colorado Üniversitesi’ndeki nörolog bir meslektaşımın, Dr. S.J. Boyson’dan, basit bir ortopedik hasardan sonra kendisinin yaşadığı karmaşık bir yeniden-öğrenmeyi anlattığı bir mektup aldım:

Dört ay önce, bacağımın eklem kapsülünü neredeyse tamamen koparan trimalleolar bir çatlak meydana geldi. Sizin yaşadığınız total yabancılaşmayı yaşamamam da, çatlayan ayak bileğimi hâlâ “o” diye niteliyorum ve hâlâ ona güvenemiyorum. Tedavinin bir hareket yeteneği ve kas gücü geliştirme meselesi olduğunu düşünüyordum ama çok daha fazlasının gerektiğini anladım. Ben de eskiden otomatik olan hareketleri yeniden öğrenmek ve çalışmak zorunda kaldım. Bisiklete binmekten ya da çabuk hareket etmek durumunda kalacağım diğer hareketleri yapmaktan korktum.

Bu hareketlerin düşüncesinin yok olduğunu hissetmiştim. Beynini bunları yapacak şekilde yeniden programlaması gerekmişti. Hareketsizliğin ve ortopedik sınırlamaların tehlikesi burada yatar: Yapılmayan, içsel olarak yapılmayan (fiziksel olarak imkânsız olan hareketleri hayal etmek de imkânsızdır) karmaşık hareketler, birkaç hafta gibi bir zamanda unutulur ve nörolojik olarak, nöropsikolojik olarak imkânsız hale gelirler.

3 Luria 1974’te bana sakat bacağın sol bacak olmasının önemli olup olmadığını sormuştu – sağ bacağın hasar görmesi ve ameliyat edilmesi halinde benzer sendromlar olur muydu? O zaman bir cevap verememişim. Sağ elimi “kontrol” etmeyi başardığımda bu soru aklıma geldi. Luria’nın sorusu, ihmal, allestezi ve yabancılaşma sendromlarının (Pötl sendromu, vb) genellikle vücudun sol tarafını etkilediği gerçeğinden kaynaklanıyordu ve beynin, baskın olana göre düşük bir bilinç düzeyi olan, baskın olmayan yarısında meydana gelen lezyonlarla ilişkiliydi. Daha yüksek bir bilinç düzeyinin, böyle bir sendromu önleyip önlemeyeceğini merak ediyordu.

omuzsuzluk duygusu, omzumu ve kolumun büyük bir kısmını kaybettiğim duygusu gelişti. Ama aynı zamanda, garip bir şekilde, omzumu ve kolumun üst kısmını hatırlayamıyordum – sanki hiç var olmamışlar, onlarsız doğmuşum gibi hissediyordum. Bundan şikâyet ettiğimde, cerrah alçıyı çıkardı, bandajı taktı ve sağ elimi kesinlikle kullanmamamı tembihledi. Bir ya da iki saat sonra omzum “geri gelmişti”.

Beden imgesi, sanki organların hareketliliğine, kullanımına, deneyimine bağlı olarak birkaç saat içinde değişebiliyor, uyum sağlayabiliyordu. Beden imgesinin, duyuşsal ve motor homunculuslarm* klasik çizimlerini görenlerin düşünebileceği gibi, beyindeki sabit bir temsil yeteneği olmadığı anlaşılıyordu. Bir uzvun kesilmesi, hareketsizleşmesi ya da deafferansiyonu** sonucunu, homunculusta temsil edilen alanın bir kısmının silinmesi, geri kalan beden imgesinin genişleyerek onun yerini alması mümkün müydü?

Ameliyat sonrası hastane günlerimde, bu ve benzeri başka sorular zihnimi kurcaladı ve beni bir cevap bulmaya zorladı. Sağ elimi kullanmam yasak olduğu için solla yazdım; bu yavaşlık beni çıldırtınca, dikte etmeye karar verdim. Yayıncımı aradım ve kazayı anlattım. “Ah, Oliver,” dedi yayıncım, “bir dipnot için her şeyi yaparsın!”⁴

Ama bu deneyimi, zihnimin arkasında bir yerlere gönderip zamanla bilincimden atmak için çok uğraşmama rağmen, bunda başarılı olamadım. On yıldır kafamı meşgul eden bir “niçin” var, kitapta hiçbir zaman tam olarak cevaplanamayan ya da çözölemeyen bir “niçin”. 1974’te ne olduğu konusunu hiçbir zaman tam olarak açıklığa kavuşturamadım, okuduğum ya da

4 1983’te *British Medical Journal*’a, “Klinik Tuhafliklar” (Clinical Curios) bölümleri için bir öykü yazmışım. Öykü hoşlarına gitti ama çok uzun olduğu için kabul etmediler. Sağ elim hareketsizleştiğinde, onlara yalnızca elli kelimelik başka bir “klinik tuhaflik” gönderdim. Kısallığına şaşılar ve hemen kabul ettiler, ama benim gibi ayrıntı seven birinin nasıl bu kadar kısa yazabildiğini merak etmişlerdi. Onlara kazayı ve nasıl sol elimle yazmak zorunda kaldığımı anlattığımda, “Başına gelenlere üzüldük, ama bu, yazı biçimin için harika olmuş,” dediler.

* Homunculus: Beden uzuvlarının beyinde temsil edildikleri bölgeler. (Ed.n.)

** Deafferansiyon: Sinirsel iletişim kopukluğu. (Ed.n.)

banası söylenen açıklamaların hiçbirisi tatmin edici olmadı. Femoral sinirimde bir hasar olmuştu ama bu ancak lokal bir zayıflığa ya da uyuşukluğa yol açabilirdi, topyekûn bir hareket ya da duyu yokluğuna ya da tüm bacağın yok olduğu hissine değil. Bütün bu olanlar korkutucu ve sarsıcıydı; beni yoğun bir endişeye ve derin düşüncelere sürüklemişti; ama yine de savunma refleksinden kaynaklanan bir çözülmeye ya da histeriye yol açmamıştı. Ne klasik (anatomik) anlamda nörolojik ne de klasik (dinamik) anlamda psikiyatrik değilse, biri ya da öbürü değilse, o zaman neydi?

1880'lerde, ünlü nörolog Charcot öğrencilerinden ikisine, Babinski ve Freud'a bir görev verdi: Organik (nörolojik) felci histerik olandan ayırt edeceklerdi. Freud organik felcin (ve duyu yitiminin), sinirler, spinal yollar ve bunların beyindeki merkezleriyle, "nöroanatomiyiyle tamamen uyumlu" bir düzeni olduğunu buldu. Histerik felç ise tersine, bu düzene uymuyordu; sinir sistemindeki anatomik bir hasarın değil, ruhsal travmaların ürettiği, sonradan savunma amacıyla çözülen ve baskı altına alınan kavramların ve duyguların ifadesiydi. Organik felç anatomikti, ruhsal bir niteliği yoktu; histerik felç ise ruhsaldı ya da ruhsal faaliyetle ilgiliydi ama anatomik bir niteliği yoktu. Organik felç, Freud'a göre "fizikseldi", histerik (ve bütün diğer) felçler ise "zihinseldi".

Bu oldukça açık bir tanımlama, tüm nörologların ve psikiyatristlerin kullanabileceği, işe yarayacak bir ayırımdı. Histerik felç genellikle organik olanları taklit ettiği ve bir tanımlama ve açıklama gerektiği için histeri çoğu kez "büyük taklit" olarak adlandırıldı. Ama sonuç olarak Charcot'un sorusu, iki bölümlü ve düalistikti, fiziksel olanı zihinsel olandan ayırt etme amacını güdüyordu. Bu, maalesef daha başka ve hesapta olmayan bir gelişmeye yol açtı – anatomik oldukları açıkça bilinemeyen tüm felçlerin, uyuşukluk ve yabancılaşmaların, "histerik" ya da "zihinsel" olması gerektiği düşüncesine. Bu düşünce, herhangi başka bir durumun –Weir Mitchell'ın tanımladığı "refleks felci" ya da "negatif hayaletler" ve belki de daha az önemli ama daha yaygın olan, yaralanma sonrasında, iyileşme sürecinden sonra da uzun süre devam edebilen, uzuvların "kullanılamaması"

durumu (yalnızca insanlara özgü olmayan, cerrah W.R.'m bir köpekte de gözlediği bir olgu)– araştırılmasına ya da anlaşılmasma izin vermiyor, yabancılaşma, yok olma ve anosognozi'nin* gerçek anlamda araştırılmasını engelliyordu. Beden imgesi ve “benliğin” bu nöropsikolojik bozukluklarının hiçbirisi bilimsel araştırmalara konu olmuyordu.

Freud çalışmaları sırasında –önce nörolojik sonra analitik– bu tür vakalarla, olaylarla karşılaşmadı; ama Babinski karşılaştı, özellikle de Birinci Dünya Savaşı sırasında. Babinski 1917'de yazdığı kitabında, felç, yabancılaşma, uzuvları kullanamama ve periferik hasarlardan kaynaklanan, ne organik ne de histerik olarak nitelenebilecek, “üçüncü bir alan” oluşturduğuna ve tamamen başka bir anlayış gerektirdiğine inandığı bir dizi başka sendrom hakkındaki gözlemlerini bir araya getirdi. Babinski böyle sendromların fizyolojik kaynaklı olduklarından emindi; öyle olduklarını söyledi ve kitabının adını da *Syndrome Physiopathique* koydu. Weir Mitchell ve başkaları gibi, o da bir “şok” etkisinden, yaranın hemen çevresinde ve omurilikte yayılan bir refleks etkisinden kuşkulanıyordu; ama daha sonra, beynin sağ yarısının hasar gördüğü vakalarda, beyinde anosognozi'yi ya da eksikliğin farkında olmamaya benzer bir bozukluğu tanımlayan ilk kişi oldu. Bu düşüncelerini Head'in esnek “zihin şeması” ya da “beden imgesi” kavramlarının ortaya çıkmasından önce ve Sherrington'm, deney hayvanlarının kortekslerinin duyuusal ve motor “noktalarının” günlük değişiklikleri üzerine yaptığı, beynin beklenmedik esnekliğini gösteren gözlemlerine göndermede bulunmadan yazdı. Head ve Sherrington'mkiler gibi Babinski'nin gözlemleri de, on dokuzuncu yüzyıl düşüncesini belirleyen, beyinde değişmez, lokal temsil bölgeleri olduğu görüşüyle, katı bir şekilde programlanmış beyin aygıtı kavramıyla çelişiyordu ve bunlardan tamamen farklı, daha değişken, dinamik bir yapının ilkelerini sunuyordu.

Ama ne Babinski ne Head ne Sherrington –ne de daha sonraki bir kuşaktan Luria ya da Leont'ev– ilkelerini sezdikleri mekanizmayı tam olarak kavrayabildiler. 1974'te kendi yaşadıkları ve sonraki yıllarda bu konu (ve başka hastaların yaşadıkları)

* Kişinin bedenindeki fonksiyon bozukluklarını anlayamaması. (Ed.n.)

üzerinde kafa yormama rağmen ben de daha anlamlı bir sonuca varamadım. Bu tür deneyimlerin esas olarak fizyolojik olduklarını ama klasik modele uymadıklarını açıkça gördüm. İhtiyacımız olan şeyin “bir kimlik nörolojisi” olduğunu, vücudun farklı parçalarının nasıl “sahiplenildiğini” (ya da “kaybedildiğini”) açıklayabilecek, algılamamanın berraklığı ve bütünlüğü (özellikle bu algılama bir hasar ya da hastalık sonucu bozulduktan sonra) için nörolojik bir temel olduğunu biliyordum. Katı beden/zihin ikiliğinden, katı fizik algoritma ve kalıplarından kurtulmuş bir nörolojiye; tarihin, varoluşun, deneyimlerin zenginliğini ve yoğunluğunu, güzellik ve müzik duygusunu, bireylik bilincini, sürekli değişen deneyim akışını kavrayabilecek bir nörolojiye ihtiyacımız vardı.

Ama böyle bir nörolojinin nasıl gerçekleşeceğini bilmiyordum ve kitabın en sonunda, *a priori*’nin mistik, Kantçı sularına tuhaf bir sapma yaptığımı şimdi anlıyorum. Kantçı sapmamdan ötürü şimdi pişmanım ve ondan vazgeçiyorum; sanırım o sapmaya 1970’lerde, fizyolojinin ve fizyolojik teoremin sınırlamalarının deneyimimi ya da daha yüksek bir algılamayı ve dili karşılayamaması nedeniyle sürüklenmişim. Bu şekilde sürüklenen ilk kişi ben değildim, sonuncu da olmayacağım.⁵

1984’te sağ bacağımın yaşadığım deneyim, zamanın, beden imgesini korumada (ya da sona erdirmede) hayati bir unsur olduğunu gösterdi. 1974’tekenden çok farklı olan bu “iyi” deneyimi kısmen şansa (bir hastanenin yakınındaydım ve hiç beklemeden ameliyat edildim) kısmen de bu tür olaylarda hızlı davranmanın önemini kavranmasına borçluydum. 1974’te, uzuv hasarları ya da kesilmelerinden sonra bir dönem yatak istirahati verilmesi ve hareketlerin sınırlandırılması yaygın bir uygulamaydı, uzun süreli beden imgesi bozuklukları da çok sık görülüyordu. 1984’te ise bu yaklaşımlar önemli ölçüde değişmişti – bacağı kesilen hastalara ameliyatın hemen sonrasında geçici bir protez takılıyor, masadan onu kullanarak inmeye teşvik ediliyorlardı;

5 Psikanalist Carol Feldman bir keresinde bana “Nasıl oluyor da siz nörologlar sonunda mistik oluyorsunuz?” diye sormuştu – epistemoloji ve ruh biliminin derinlerine inen bir soru. Bakınız “Nöroloji ve Ruh”, *New York Review of Books*, 11 Kasım 1990.

benim gibi bacağı kırık hastalara yürüyebilecekleri bir alçı yapılıyor, bacağı hemen kullanmaları isteniyordu. Bu sayede, hareketlerde herhangi bir kopukluk olması önleniyor ya da en aza indiriliyor, böylece beden imgesindeki herhangi bir değişim de en aza indirilmiş oluyordu – bu değişimin ne kadar hızlı olabileceğini, alçıya alınmasından birkaç saat sonra kendimi “omuzsuz” hissettiğimde görmüştüm. Zamanın bu önemi, deneysel çalışmaların konusu olmayı sürdürse de, ortopedistler arasında kabul gördü.

Bu beden imgesi sorularının ardında, tüm algılama kategorilerinin yapısı, yerleştirildikleri çerçeveler, hafıza, hareket ve bilinç, zihin –beden imgesinden yayılan bütün bir düşünceler piramidi– hakkında karşılaşılan en genel sorular vardı (beden imgesi bireyin kendi başına gerçekleştirdiği ilk zihinsel yapıdır ve diğer bütün yapılar için bir model oluşturur).

Bu soruların (en azından en temel olanlarının) araştırılmasını sağlayan teknik ilerleme, yüzlerce sinir hücresindeki sinirsel faaliyetlerin ve bunların değişimlerinin eşzamanlı olarak kaydedilmesini ve yaşayan, etkilenen, algılayan beyin korteksinin duyu haritalarının çıkartılmasını mümkün kılan elektrot donanımlarının kullanılmasıdır. 1980’den önce teknik olarak mümkün olmayan bu keşifler, yetişkin beyninin esnekliği, özellikle de deafferansiyon ya da uzuv kesilmeleri sonrasındaki beden imgesi bozuklukları ve bunların tedavisi anlayışımızda devrim yaratıyor. Bu çalışmalar özellikle San Francisco’da Michael Merzenich tarafından yapılmaktadır

Merzenich ve arkadaşları duyuusal iletişim kopukluklarının (ellerin bandajlanması, alçıya alınması ya da duyu sinirlerinin kesilmesi), uzuv kesilmelerinin ve dokunma stimülasyonu ve uzuv kullanımının, beyin korteksinde elin temsil edildiği bölgedeki etkilerini incelemişlerdir. Eldeki duyu girişinin kesilmesiyle birlikte, kortekste el haritasında da ani bir eksilme ya da yok olma gerçekleştiğini, aynı zamanda da kalan duyu girişlerinin hızla yeniden düzenlendiğini göstermişlerdir. Bu araştırmalar vücudun herhangi bir parçası için sürekli, belirlenmiş bir alanın olmadığını ortaya koymuştur. Örneğin el için herhangi bir sabit

alan yoktur. Eğer el belirli bir süre için sinir iletişimini ya da aktivitesini kaybederse, beyin korteksindeki yeri de kaybolur. Birkaç saat ya da birkaç gün içinde bu yeri vücudun geri kalanının haritaları doldurur ve böylece biz de kortekste yeni, “elsiz” bir beden haritasına sahip oluruz. Aktivitesini kaybeden ya da sinir iletişimi kopan beden parçasının içsel temsili de tümüyle ve bir bütün olarak, geride en küçük bir iz bırakmadan yok olur.

Merzenich, yok olan korteks haritasının kendiliğinden yeniden canlanmasının asla söz konusu olmadığını keşfetmiştir; yeni deneyimler, etkiler ve eylemlerin biçimlendirdiği yeni bir yapının yaratılması gerekmektedir. Yani, beden imgesi, mekanik-statik nörolojinin varsaydığı gibi sabit değildir; beden imgesi dinamiktir ve değişkendir – sürekli olarak yeniden biçimlenmesi, yenilenmesi gerekmektedir ve beklenmedik deneyimlerle radikal bir değişime uğrayabilir. Merzenich, “Yetişkinlerdeki korteks temsil haritaları ‘kullanıma bağlıdır’” diye yazar; bunlar “yaşam boyu dinamik bir faaliyet gösterir”. Beden imgesi, beyinde *a priori* sabit bir şey değildir, kendini sürekli olarak deneyime adapte eden bir süreçtir.⁶

O halde, içsel temsil kabiliyetini kaybetmiş bir elin, bacağın ya da herhangi bir beden parçasının durumu nedir diye merak edebiliriz. Sahibi kayıp hakkında ne hisseder? Nasıl davranır? Nörologlar bu durum için “ihmal” ya da “yok olma” terimlerini kullanır. Eğer vücudun bir parçası ihmal ediliyorsa, bireyin kişisel “uzam” ya da “alanı” yok olmuşsa (ihmal olduğu zaman yok oluş kaçınılmazdır), hayvan ya da insan, bu parça-

6 Ama durum buysa “hayaletlere” –uzuvların kesilmesinden yıllar sonra bile varolabilen tuhaf, sabit imajlara– ne demeli? Bunlar, o anki gerçeklikle ilgisi olmayan fosil imajlardır. Hayaletlerin, en azından bir dereceye kadar, periferik sinirlerin tahrikinin sürmesiyle varoldukları söylenebilir – örneğin uzvun kesik sinirlerinde; eğer sinir kökünde nöroma (Sinir dokularından oluşan tümör) oluşmuşsa bu belirgindir – nöromalar ıstırap verici hayaletlere yol açabilir. Eğer periferik sinir uyarısı kesilirse, hayalet de yok olur. Bunu hayalet bir parmağı olan bir hastamda gözledim, parmaklarındaki hissi diyabete bağlı bir nöropati sonucu kaybettiğinde hayalet de yok oldu. Tersine, periferik bir sinirin uyarılması, hayaleti de uyarır ve bu nedenle, uzvu kesilmiş olanlarda, protez kullanmalarını kolaylaştırmak için bu hayalet imajlar kullanılabilir. Hayaletler, ayrıca ilgili omurilik köklerinin uyarılması ya da uyuşturulmalarıyla da yaratılıp yok edilebilirler.

yı fark edemez. İhmal edilen uzuv kuşkusuz ihmal edilmiştir; görmezden gelinir, vücudun, benliğin bir parçası değilmiş gibi davranılır. Bu veterinerlerce de iyi bilinir, James Herriot'ın kitaplarından birinde anlattığı, bir ineğin doğurma sahnesinde bunun bir tarifi bulunabilir. Doğuramadığı için böğüren ineğe spinal anestezi yapılır ve inek sakinleşir. Uyuşturulmuş arka tarafını bilmezden gelir ve ot yemeye başlar, buzağısının doğmakta olduğunun farkında değil gibidir. Bedenlerinin bir parçası, beyindeki (özellikle sağ yarıdaki) ya da periferideki bir sorun nedeniyle bilincin dışına çıktığında, hastalar tam olarak böyle davranır. Bacaklarındaki propriyosepsiyonu kaybetmiş tabesli hastalarda bu görülür;* bacaklarını tuhaf, acayip pozisyonlara sokmaya çalışırlar – köşelere sıkışır, sandalyeden düşerler; eğer dikkatle bacaklarına bakmıyorlarsa, bacakları onlar için “kaybolmuş”, ya da “ihmal edilmiştir” (yani farkında değildirler).⁷ Bacağıma bakmadığım zaman bana olan da buydu – ne olduğunu aslında böyle öğrenmiştim: uykuya dalmıştım ve uykuda, alçıdaki bacağımyı farkında olmadan neredeyse yatağın dışına uzatmıştım. Kendi bacağımyın tamamen bilincimin dışında kaldığını, onu “ihmal ettiğimi”, benimle ilgisi olmayan “bir

* O. Sacks burada, frengili hastalarda ortaya çıkan nöroloji bozukluklarını anlatıyor. Bu hastalarda beden uzuvlarının konumunu algılamamızı sağlayan propriyoseptif duyunun kaybı söz konusudur. (Ed.n.)

7 *Dayanacak Bir Bacak*'ın ilk baskısında, propriyosepsiyon kaybının, “sahiplenmeme” ya da “yabancılaşma” için yeterli bir durum olduğunu düşünüyordum. Şimdi bunun sahiplenmeme için yeterli olduğunu ama yabancılaşma için olmadığını düşünüyorum. Tabesli hastalar, uzuvlarını “kaybederken”, onları yabancı bir nesne olarak algılamazlar. *Karısını Şapka Sanan Adam*'da anlattığım “vücudu olmayan” kadın, Christina, görmediği zamanlarda kendi elini başkasının eliyle karıştırırken, onu hiçbir zaman yabancı bir uzuv olarak düşünmez. Israel Rosenfield'in de gösterdiği gibi, bir uzvun yabancı olarak görülmesi için, yalnızca propriyosepsiyon kaybı değil, acının ve diğer duyuların da kaybı gerekir. (Rosenfield, 1991).

Ama tersine, yabancılaşmanın olması için herhangi bir duyu kaybı gerekli değildir. Bu yüzden uzuvları çocuk felci nedeniyle tam felçli olan hastalar, duyu kapasiteleri etkilenmemiş olmasına rağmen, bazen bu uzuvları “yabancı” olarak niteler. Böyle hastalar yalnızca hareket edememekten değil aynı zamanda hareket etmeyi isteyemediklerinden de şikâyet ederler, bu niyet etmenin çöküşüdür ve neyse ki yalnızca felçli kasla sınırlıdır. Niyet etmek, bir “benlik” gerektir olduğundan, lokal de olsa böyle bir çöküş benlik duygusunu bölebilir, “kendinin olmayan” yabancı parçayı, vücudun kalanından ayırır.

şey" gibi davrandığımı anlamam için Hemşire Sulu'nun odama gelmesi gerekmişti.

Merzenich'in maymunları da ellerinin sinir iletişimi, sinirlerin alınması, alçı, bandaj ya da başka yollardan hissizleştirildiğinde – böyle duygular içindedir. Umursamaz bir tavırla, dikkatsizce davranırlar ellerine, kollarının ucundaki uzantının farkında değil gibidirler.⁸ Ama ona korkuyla bakmazlar, şaşırmış görünmezler, bir anormallik duymaz gibidirler. Bu maymunlar "Yabancılık" kavramına sahip mi? Bu şaşkınlık, korku ve anormallik duygusu, yabancılık, yersizlik, geçmişsizlik duygusu, insan bilincinin düşünen, kendisiyle ilgilenen yapısına bağlı, insana özgü bir tepki midir? Merzenich'in korteks haritasının dinamik yeniden düzenlenme deneyi maymunlarda da yapıldı – ve ben bir insanım. Benim yaşadıklarımda özellikle insana ait olan bir şey var mıydı?

Bu benlik-referansı –Israel Rosenfield'in kullandığı bir terim– gizli (hayvan ben olarak davrandığında ama bunu kendine yansıtmadığında) ya da açık (benlik kavramı varken) olabilir. Benlik-referansının açık biçimi insan bilincinin temelidir ve tüm deneyimleri dönüştürür.⁹

Şimdiye kadar söz edilen hayvanlardan hiçbiri –WR'nin köpeği, Herriot'un ineği, Merzenich'in maymunları– kendi ihmalllerinin farkına varmazlar. Hatta kimse dikkatlerini buna çekemez; yalnızca ihmal ederler, hepsi bu.¹⁰ Hasar görmüş, ihmal

8 Öğrencilerimden birinin günün birinde elleri ağır şekilde dondu, parmaklarını boğumlardan itibaren kesilmiş gibi hissediyordu. Sonunda ellerini canavar pençesi olarak görmeye başladı. Anestezi uzun sürdüğünde, ihmal edilen kısmın hasar görme tehlikesi büyüktür – cüzzamdaki sinir uçlarının tahribine benzer etkiler görülür.

9 Rosenfield (1992), "Benlik referansıyla," diye yazar, "dinamik bir beden imgesine gönderme yaparız... Benliğimiz vücudumuzu kullanma biçimlerimizle, vücutlarımızın kendi içlerindeki hareketlerle, zamanla edindiğimiz hareketlerle belirlenir; uyarılar bu dinamik imgeye referans yapar (benlik referansı) ve böylelikle anlam kazanırlar... her hatırlama hatırlanan kişi ya da şeye olduğu kadar hatırlayan kişiye de referans yapar."

10 Bir köpek histerik olabilir mi, yabancı bir uzvu olabilir mi? Ya bir maymunun? Ya da bir gorilin? Histeri ve yabancılaşma için ne gerekir? Kişisel izlenimlerime göre bir köpek histerik olamaz (Freud'un, köpeğinin histerik bir hamilelik geliştirdiği, kendisinin de ironik ifadeyle "Bu yalnızca bir analistin evinde olurdu!" dediği söylenir). Sanırım ne maymunlar ne de Merzenich'in kullandı-

edilmiş bir uzvu olduğunda insan da başta aynı davranır – onu ayıracak, atlayacak, yok sayacaktır, benim yaptığım gibi. Ama onunla ilgilenirse, bir kez ilgilendiğinde, işler değişir; imha edilmiş parça artık algılanır ama tamamen yabancı olarak algılanır ve farkına varılır. İhmal konusunu düşündüğümüzde ortaya çıkan sorular, bizi her şeyden önce beynin vücudu kortekse haritalamasına getiriyorsa, yabancılaşmanın ortaya çıkardığı çok daha karmaşık sorular, bilincin kendisinin yapısını işaret etmektedir.

Bilincin yapısı, son zamanlara kadar nörologlar tarafından ele alınmamıştı; nörologlar bilincin kendileriyle bir ilgisinin olmadığını, psikiyatristlere bırakılacak bir mesele olduğunu düşünmüşlerdi. Bu geçen yüzyıldan kalma, olayları “fiziksel” ve “zihinsel” olarak ayıran katı bir ikilik düşüncesinin kalıntısıdır. Babinski’nin “üçüncü bir alan” olduğunu iddia ettiği, eski kafalılarca kabul görmeyen yer burasıdır – organik, nesnel nörolojik bozuklukların bilinç bozukluklarına yol açtığı alan. Babinski önce, yarı-uzam ihmali ya da yarı-dikkatsizlik denilen, beynin sağ yarısının, vücudun (ve onun “uzamının”) sol yarısının farkında olmasını ortadan kaldıran bazı sendromları inceledi. Vücudun ve uzamının bu tür içsel bölünmelerini görmek olağanüstü bir şeydir. Böyle hastalar, bir bakıma, bir yarı-evrende yaşarlar, yarı-evren olduğunu fark edemeden (çünkü bu onlar için ikiye bölünmemiş, bütün bir evrendir). Böylece, yaygın olarak, “solun” algılanması, düşüncesi, bellekteki yeri kaybolur.¹¹ “İhmal şiddetli olduğunda,” der nörolog M. Marcel Mesulam, “hasta, evrenin yarısı aniden her anlamda varolmayı sona erdirmiş gibi davranır... Tek taraflı ihmali olan hastalar, sol yarı-uzamda hiçbir şey olmuyor gibi davranmanın yanı sıra, orada önemli bir şeyin olması da beklenemezmiş gibi davranırlar.”

ğı baykuş maymunları! Ama bir goril kesinlikle yabancılaşmış bir uzva sahip olabilir, daha az kesin olarak, muhtemelen bir histeri de geliştirebilir! Çünkü hem yabancılaşma hem de histeri, daha yüksek bir düzene, kendini bilmeye dayanır. Bu da gorillerde olabilir, daha alt hayvanlarda olamaz. Bu yüzden, goriller aynada kendilerini tanıyabilirler, ama maymunlar ya da köpekler tanıyamaz.

11 Böyle bir hastayı, *Karısını Şapka Sanan Adam*’da, “Gözler Sağa!” öyküsünde anlattım.

Yarı-dikkatsizlik durumundaki hastalar ihmallerinin farkında olmadıklarından ya da anosognozik olduklarından, bunu tanımlayamaz, söyleyemezler, ne kadar zeki olurlarsa olsunlar deneyimlerini anlatamazlar. Böyle hastalar, bilinçlerinde bir boşluk ya da bölünme yaşamazlar, tümüyle yeniden düzenlenmiş, eksiksiz ve bütünlüklü bir bilince sahiptirler.

Buna karşılık periferik kökenli bir ihmal ya da yok olmaya maruz kalan hasarsız bir insan beyinde, dikkat yeteneği ve yüksek bilincin tüm güçleri olay üzerinde yoğunlaşabilir. Anosognozide iç gözlem, içgörü ve farkındalık yoktur.¹² Ama yabancılaşma, hastanın düşünme gücü oranında algılanabilir, kavranabilir; nöropsikolojide, yabancılaşmanın başka hiçbir şeye benzemeyen, eşsiz bir konumu vardır; yabancılaşma bilincin kendi temel yapısını göstermek gibi eşsiz bir güce sahiptir (çünkü yabancılaşmada bilinç kendini, kendisinin belirli bir çöküş biçimini gözleyebilir).

Böyle bir yabancılaşma durumunda olan bir hasta, yabancılaşmanın temel paradoksu üzerine, yabancılaşan kısmın benlik-dışı duygusu üzerine ayrıntılara girerek fikir yürütebilir. Hafıza bozulmasını, bildiklerinin tersi verilerle karşılaşmasına yol açan paradoksal "amnezi"yi gözleyebilir. Kişisel uzamının bozulduğunu hissedebilir (bir agnozi hastası bu bozulmanın belirttelerini gösterir ama bozulmayı hissedemez). Kendi iç kimlik duygusuna, hafızasına, "mekânına", radikal bir karmaşa, topyekûn bir çöküş eklemleyebilir; ama yalnızca bir uzvuna ilişkin olarak; bilincinin geri kalanı eskisi gibi ve bütündür. Kendi deneyimim de tam olarak buydu.

Bu tür fenomenolojik değişiklikler, sistemler değil ama benlikler açısından bir formülasyon gerektirir; bir kimlik nörolojisi gerektirir; hafızayı, kimliği, uzamı bir arada tutabilecek, tek, global bir sürecin ayrılmaz unsurları olduğunu gösterecek bir kimlik, hafıza ve "uzam" teorisi gerektirir. Kısaca, *biyolojik* bir

12 Histeride de yoktur, ama çok farklı bir düzlemde. Histerik, kendini felçli ve uyuşmuş hissetse de, duygulanım açısından ve kavramsal düzeyde meydana gelen değişikliklerin kökenini fark etmez, bilincindeki değişiklikleri fark etmez. Bu tür patojenik değişiklikler bilinç düzeyine çıkarılırsa, histeri yok olur; demek ki histeri bilinçdışıyla -anosognozikinkinden çok farklı bir bilinçdışıyla- bağlantılıdır.

bilinç teorisi gerektirir – ama bu 1970’lerde ne bana ne de başkasına nasip oldu.

Bu sorunlar, Gerald Edelman’ın çalışmasıyla, onun “asli” ve “yüksek” bilinç kavramlarıyla ve bunların muhtemel sinirsel temelleriyle tanışmama kadar bir kenarda bekledi. Duyu haritasının ya da sınıflandırmasının sağlayacağı türden, içsel değişimlerin kayıt edilmesinin yanında bir de kıyas mekanizması vardır – bugünün geçmişle, hatırlananla kıyası. Edelman’ın teorisine göre asli bilinç bu tek süreçtir – algısal sınıflandırma, hafıza, öğrenme ve benlik/benlik dışı ayırımından doğan bilinçtir. İnsan dil, kavram oluşturma ve düşünce sayesinde bu asli bilinçten daha yüksek bir bilinç geliştirir. Böyle elde edilen bilinç esas olarak kişiseldir; yaşayan vücuda, onun konumuna ve kişisel bir uzama bağlıdır; hafıza üzerinde, kendini sürekli olarak yeniden biçimlendiren ve sınıflandıran bir hatırlama üzerinde temellenir. Edelman için kimlik, hafıza ve uzam bir aradadır; bir arada asli bilinci meydana getirir ve tanımlarlar. Ama bacağım yabancılaştığında tam da bu üçü yok olmuştu. Birlikte çökmüş ve kaybolmuşlar, geride bir boşluk ya da delik, hafıza/kimlik/uzam’da bir delik bırakmışlardı.

Şimdi, hafıza/kimlik/uzam’daki bu deliği, Edelman’ın asli bilinç olarak tanımladığı şeyde açılmış bir delik olarak yorumlayabiliyorum. Yüksek bilinç, emrindeki tüm kavramları ve dilleri kullanarak bunu anlamaya çalıştı. Yüksek bilinç boşluğa baktı, gördüğü şey için kavramlar ve sözcükler oluşturabiliyor (“yabancı”, “anomalı”, “yersiz”, “geçmişsiz”), ama hiçbir şey yapamıyordu. Onu başka bir şeyle ikame de edemiyordu; sembolik ve dilsel bir “bacak” yaratabiliyordum ama böyle bir bacak benim için nesnel gerçeklikten yoksundu. Yüksek bilinç, asli bilince dayanır, yalnızca onun üzerinden nakleder ve yansıtır, bu durumda ben gerçekliği, hiçlik metaforlarıyla sembolize edebiliyordum. Beckett bize “Hiçbir şeyin, hiçbir şeyden daha gerçek olmadığını” hatırlatır.

Edelman, “nöropsikolojik gözlemlerin bilinç teorilerini, modalite kayıpları ve hastalıkların hafıza, dil ve beceri üzerindeki etkileri açısından test edecek eşsiz bir fırsat sunduğunu” vurgular. Bu “testlerin” en basiti, yabancılaşma duygusunun araştırıl-

masıdır ki bu da bize bilincin yapısını gösterir. Yabancılaşma, insana özgü yüksek bilinç tarafından kavranan asli bilinçteki bir odak kaybıdır.

Lokal ve periferik bir bozukluğun bilinçte devasa bir bozukluğa yol açabilmesi son derece şaşırtıcı görünebilir. Ama bunun nedeni, konuyu “aşağıdan-yukarıya” ele alan yeterli bir bilinç teorisine şimdiye dek sahip olmamamız, bunun algılama sürecindeki biyolojik kökenlerini ve organizmadaki haritalamasını anlayamamış olmamızdır. Edelman, asli alıcı bölgelerdeki değişimlerin –lokal haritalama bozuklukları– bilinçteki değişimler için yeterli bir neden olduğunu gösterir; herhangi başka bir neden, örneğin “yukarıdan-aşağıya” nevroz ya da psikoz gibi nedenler aramaya gerek yoktur.¹³

Yabancılaşmada bir çözülme vardır. Leont’ev ve Zaporozhets bunu “gnostik sistemlerin çözülmesi” olarak adlandırırlar, ama gerçekten de bu bir bilinç çözülmesidir, lokal olarak yok edilmiş bir asli bilinç ile bir şekilde onu ikame eden, ama zayıf ve yetersiz kalan yüksek bilinç arasındaki çözülmedir. (Omu- rilikleri tam sakatlanan hastalarda durum buna benzer; sakat yerin aşağısında, bedenlerinin asli bilincini tümüyle kaybederler ama onun varlığının formel, “olgusal” bilgisine sahip olmayı sürdürürler.) Bu anlamda, *Dayanacak Bir Bacak*, yalnızca bir bacağın hikâyesi değil, asli bilincin neye benzediğinin içeriden bir anlatımıdır; yabancılaşmadan başka bir deneyimin açıklayamayacağı bir anlatım.¹⁴

13 Nöropsikolojik sendromlar, daha alt seviyedeki nörolojik bozukluğun yüksek seviyedeki bir psikolojik bozukluğa yol açtığı “aşağıdan-yukarıya” (“bottom-up”) bozukluklardır. Histeriye, tersine, asıl bozukluğun en yüksek düzeyde, sembolik ve dilsel yüksek bilinçte gerçekleştiği, daha alt seviyelerdeki bozuklukların ikincil olduğu “yukarıdan-aşağıya” (“top-down”) bir bozukluktur. Yabancılaşmada, lokal haritalama ve asli bilinçte asli bir bozukluk vardır ama histeride hiçbir asli bozukluk yoktur (elbette ikincil bir bozulma olabilir). (Psikanalizin bilinçdışını da içeren) yüksek bilinç, histeride özgül, yoğun duygulanımlarla yüklenmiştir – yabancılaşmadaysa yalnızca şaşıtır..

14 Asli bilinci hiçbir zaman doğrudan tanıyamayız, der Edelman; onu yalnızca yüksek bilinç sayesinde tanıyabiliriz. Yüksek bilinç sahibi olmayan hayvanlar asli bilinci doğrudan tanıyabilir ama bunun farkında değildirler. Edelman, insanın, yüksek bilincin süzgecinden geçmeyen saf bir asli bilinçten söz edebileceği tek durumun, sağ yarı kürenin sol yarı küreden cerrahi müdahaleyle ayrıldığı “beyni bölünmüş” hastalar olduğunu söyler. Böyle hastalar, sol yarının

Asli bilinç, kuşkusuz, normalde görünmezdir – normal olan her şey gibi otomatiktir, kendini gizler. Varlığı, paradoksal olarak, kendini-gizleyicidir. Ve yalnızca parçalandığında, tam anlamıyla çöktüğünde bir ilgi nesnesi haline gelebilir. Bu tüm patolojiler için geçerlidir – normal olarak gizli olan, bozukluğun negatif tezahürlerinde son derece görünür hale gelir. 2500 yıl önce Hipokrat bu yüzden “patografilerin” örtüyü kaldıracak, normalde gizli olan beden ve akıl yapısını ortaya çıkaracak paradoksal bir güçleri olduğundan söz etmişti.

Ama yine de bu tür patografilere –nöropsikolojik koşullardan kaynaklanan bilinç değişimlerine– çok ender rastlanır. Bana yazdığı mektupta Luria, yabancılaşmayla ilgili olarak, “Böyle sendromlar yaygındır,” diyordu, “ama çok nadiren tanımlanmışlardır.”

“Lütfen gözlemlerinizi yayımlatın,” diye devam etmişti, “periferal bozukluklara bir veteriner yaklaşımıyla eğilenlerin aklını başına getirecek bir etki yaratabilirler.” Ona göre, “veterinerce” bir yaklaşım, bu tür bozuklukları kavramaya yeterli değildi, çünkü yabancılaşma ölçülemez, filmi çekilemez, gözle görülemez bir olguydu; yalnızca tecrübeli, bilinçli bir gözlemci yabancılaşmayı *anlatabilirdi*. Ama nöroloji büyük oranda veteriner işidir – neredeyse yalnızca ölçülebilen ve test edilebilen şeylerle uğraşır, öznenin öznelliğiyle, içsel deneyimi, içsel yapısıyla hemen hiç uğraşmaz. Bunları dışarıda bırakmakla, tamamen “nesnel” bir bilim olmakla, (fizik gibi) aşıkâr, görünür ve gösterilebilir olanla uğraşmakla böbürlenir. “Öznel” ve “kişisel” oldukları, geleneksel yöntemlerle doğrulanıp değerlendirilmedikleri için zihinsel durumları, bilinci ilgi alanının dışında tutar. Nörolojide hiçbir “kişisel” terime izin verilmez – “bilinç” yalnızca, baygınlık ve koma gibi durumlardan uyanmayı ifade eder. “Kimlik nörolojisi” benzeri bir disiplin yoktur.

Yine de sezgisel olarak –ve artık formel olarak da– birer makine ya da kişiliksiz otomat olmadığımız, tüm deneyimlerin, tüm algılamaların başlangıçtan itibaren kendimize ait olduğu;

dile ve düşünmeye ait güçlerinden etkilenmeden algılamalarının (vücudun sol yarısına ya da görsel alanın sol yarısına ilişkin algılamalarının) farkında olabilirler.

hafızamızın bilgisayar hafızasına hiç benzemediği, kişisel deneyimlerin düzenlenmesi ve sınıflandırılması olduğu; “uzam” ve “zaman”ın fizikteki uzam ve zaman değil, kendimizle ilgili kavramlar oldukları gittikçe daha net olarak anlaşılmaktadır. Beyinde soyut bir “uzam”ı temsil eden bir bölge yoktur – yalnızca vücudumuzun (yarı-uzamın yok olması, kişisel dünya modelinin ikiye bölünmesi olayının gösterdiği gibi) kendi, bireysel, “kişisel uzam”ın temsili vardır. Bedenlerimizin her şeyden önce kişisel olduğu – egonun ya da benliğin öncelikle vücutla tanımlandığı açıktır. (“Ego,” Freud’un dediği gibi, “her şeyden önce bir beden egosudur.”) Ama bunların hiçbirisi gerçekten nörolojinin konusu olmamıştır. Nöroloji, Luria ve Leont’ev’in “sistem” nöropsikolojileri bile, hâlâ mekanik bir modele dayanır. Mekanik model dört yüzyıl önce vücudu bilen – ve – isteyen bir “ben”in bir şekilde üzerinde dolaştığı, kendiliğinden hareket eden bir şey olarak gören Descartes’a, onun beden ve ruh ikilisine kadar geriye gider.

Ama klinik ve kişisel deneyim –bu kitapta anlattığım gibi bir deneyim– böyle bir ikilikle kesinlikle uyuşmaz; klasik modelin iflasını ve kişisel bir nörolojiye olan ihtiyacı gösterir, sinirlerimizin ve beynimizin baştan itibaren bizim olduğunu, algılamaların ve sınıflandırmaların, modellerin ve hatıraların, ortaya çıkan kavram ve bilinç düzeylerinde, bizim olmayı sürdüreceğini, her zaman benlik-referansına ihtiyaç duyacağını gösterir.

Uzun süredir durakladığı klasik ve mekanik nörolojiden, beynin ve zihnin tümüyle kişisel, benlik-referanslı bir modeline büyük sıçramayı yapmak şimdi nörolojiye bağlıdır. Böyle bir değişikliğin olabileceğini gösteren sayısız belirti vardır. Ve eğer gerçekleşirse, Edelman’a göre bu, dört yüzyıl önce fiziğin, Galileo düşüncesinin doğuşu kadar büyük bir devrim, zamanımızın en büyük devrimi olacaktır.